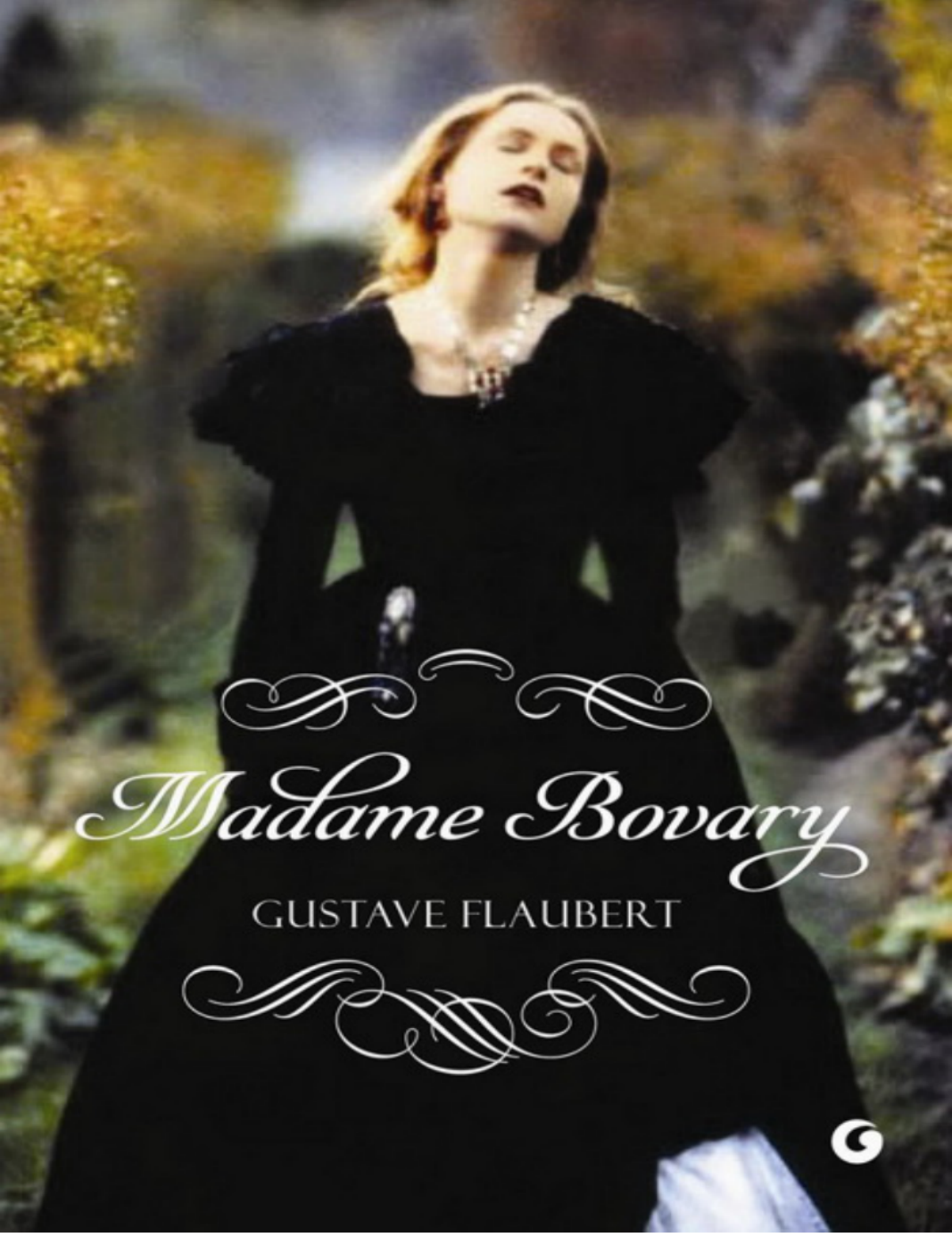
Madame Bovary
GUSTAVE FLAUBERT

Doamna Bovary

(Moravuri de provincie)

Gustave Flaubert

Partea întâi

I

Eram în sala de meditație când directorul intră urmat de un elev *nou*, îmbrăcat orăşeneşte, şi de un băiat de serviciu, care aducea un pupitru din cele mari. Cei care dormeau se treziră, sărind cu toții în picioare, ca şi cum ar fi fost surprinşi făcându-şi lecția.

Directorul ne făcu semn să stăm jos; apoi, întorcându-se spre pedagog:

— Domnule Roger, îi spuse el încet, uite un elev pe care ți-l dau în grijă; intră într-a cincea. Dacă va fi sârguincios şi va avea o purtare buna, va trece la c*ei mari,* unde s-ar cuveni să fie, după vârsta lui.

Rămas în colț, după uşă, unde de abia se zărea, *noul venit* era un flăcău de la țară, de vreo 15 ani, şi mai înalt decât oricare dintre noi. Avea părul tăiat drept pe frunte, ca un țârcovnic de sat, un aer de băiat cuminte şi foarte fâstâcit. Cu toate că nu era prea lat în spete, surtucul de postav verde, cu nasturi negri, îl strângea pesemne pe la subsuori şi lăsa să se vadă prin deschizătura răsfrântă a mânecii nişte încheieturi roşii, deprinse să fie goale. Pulpele, în ciorapi albaştri, îi ieşeau din nişte pantaloni gălbui, întinşi prea tare de bretele. Era încălțat cu nişte bocanci grei, prost văcsuiți, cu tălpile țintuite.

Elevii începură să spună lecțiile. *Noul venit* era numai urechi, atent ca la predică, fără a îndrăzni să stea picior peste picior, ori să se rezeme într-un cot, şi la ora 2, când sună clopoțelul, pedagogul fu nevoit să-i atragă atenția că trebuie să se încoloneze şi el cu noi.

Când intram în clasă, aveam obiceiul să ne aruncăm şepcile pe jos ca să putem avea mâinile libere; trebuia să le facem vânt sub bancă de cum treceam pragul, aşa fel încât să se izbească de perete şi să ridice o prăfăraie grozavă; aşa era *obiceiul casei.*

Dar, fie că el nu prinsese mişcarea, fie că nu cutezase să

facă la fel, noi terminaserăm rugăciunea, şi *noul venit* tot îşi mai ţinea şapca pe genunchi.

Ceea ce punea el pe cap era o pălăriuţă făcută cu de toate; foarte ciudată: semăna şi a căciulă, şi a şapcă, şi a pălărie rotundă, şi a caschetă de vidră, şi a scufie de bumbac; într-un cuvânt, unul din acele sărmane lucruri a căror mută urâţenie este tot aşa de profund expresivă ca faţa unui imbecil. Ovală şi umflată de balene, ea începea cu trei caltaboşi rotunzi; pe urmă, despărţite de o fâşie roşie, alternau romburi de catifea cu romburi de blană de iepure; venea apoi un fel de sac ce se termina cu un poligon cartonat, care avea deasupra o broderie complicată de şnururi, de unde atârna, la capătul unui şiret lung şi din cale-afară de subţire, o mică împletitură de fire de aur, în chip de ghindă. Şapca era nou-nouţă; îi lucea cozorocul.

— Scoală-te, îi zise profesorul.

Când se sculă, şapca-i căzu. Toată clasa pufni în râs. Se aplecă s-o ridice. Cel de alături i-o dădu jos cu cotul, şi el o mai culese o dată.

— Dar descotoroseşte-te odată de şapca ceea! îi spuse profesorul, care era un om de duh.

Elevii pufniră aşa de tare în râs, încât bietul băiat se fâstâci de nu mai ştia dacă trebuie să-şi ţină şapca în mână, s-o lase jos, sau să şi-o pună în cap. Se aşeză iar şi şi-o puse pe genunchi.

— Scoală-te, reluă profesorul, şi spune-mi cum te cheamă.

Noul venit îngăimă bolborosind un nume nedesluşit.

— Mai spune o dată!

Se auzi iarăşi aceeaşi bolboroseală, acoperită de hărmălaia clasei.

— Mai tare, strigă profesorul, mai tare!

Noul venit, luând atunci o hotărâre disperată, deschise o gură neînchipuit de mare şi răcni din toate puterile, ca şi cum ar fi vrut să strige pe cineva:

— *Charbovari!*

Izbucni deodată un tărăboi ce creştea tot mai mult cu ţipete ascuţite; băieţii urlau, lătrau, băteau din picioare şi strigau într-una: *"Charbovari! Charbovari!"* Urmară apoi sunete răzleţe, ce se potoleau cu mare greutate, ca să înceapă uneori dintr-o dată în câte un rând de bănci, unde mai răbufnea, ici şi colo, ca o petardă prost stinsă, câte-un râs înfundat.

Totuşi, sub ploaia de pedepse, ordinea se restabili în clasă încetul cu încetul, şi profesorul, izbutind să prindă numele de Charles Bovary, după ce-l pusese să i-l dicteze, să-l silabisească şi să-l recitească, porunci imediat nenorocitului să se ducă pe

banca leneşilor, lângă catedră. El dădu să se mişte, dar, înainte de a pleca, se codi.

— Ce cauți? îl întrebă profesorul.

— Şap..., începu sfios *noul venit,* privind îngrijorat împrejur.

— Toată clasa să copieze cinci sute de versuri! strigă profesorul furios, oprind, ca un *Quos ego*{1}, o nouă vijelie. Linişte! continuă el indignat, ştergându-şi fruntea cu o batistă pe care şi-o scoase din teacă. Iar dumneata, cel nou, ai să-mi copiezi de douăzeci de ori verbul *ridiculus sum*{2}. Apoi, cu o voce mai blândă: Ai să-ți găseşti şapca; nu ți-a furat-o nimeni!

Totul intră în calmul obişnuit. Capetele se plecară pe caiete, şi *noul venit* stătu, vreme de două ore, într-o cumințenie exemplară, cu toate că mai primea din când în când câte-un cocoloş de hârtie zvârlit din vârful peniței, care îl împroşca pe față. Dar el se ştergea cu mâna şi sta neclintit, cu ochii în pământ.

Seara, în sala de meditație, îşi scoase mânecuțele din pupitru, îşi aşeză lucruşoarele şi îşi linie cu grijă colile de hârtie. Îl văzurăm lucrând sârguincios, căutând cu multă trudă toate cuvintele în dicționar. Fără îndoială că numai datorită acestei bunăvoințe de care dădu dovadă nu ajunse să fie dat într-o clasă inferioară; căci dacă ştia destul de binişor regulile gramaticale, nu ştia să dea frazelor o întorsătură aleasă. Primele lecții de latină le luase cu preotul din sat, fiindcă părinții lui, din economie, nu-l trimiseseră la liceu decât târziu de tot.

Tatăl lui, domnul Charles-Denis-Bartholomé Bovary, fost subchirurg militar, compromis, prin anul 1812, în nişte afaceri cu recrutarea şi silit în acea vreme să-şi dea demisia, profitase atunci de farmecele sale personale ca să pună mâna la repezeală pe o dotă de şaizeci de mii de franci, care i se înfățişa sub chipul unei fete de negustor de tricotaje, ce se îndrăgostise de înfățişarea lui. Chipeş, palavragiu, ştiind să bată din pinteni, purtând favoriți care făceau una cu mustățile, totdeauna cu degetele pline de inele şi îmbrăcat în culori bătătoare la ochi, avea o înfățişare de om cumsecade şi uşurința de vorbire a unui comis-voiajor. O dată însurat, trăi doi-trei ani din zestrea soției sale, mâncând bine, sculându-se târziu, trăgând numai din pipe mari de porțelan şi întorcându-se acasă doar după spectacol şi după ce cutreierase cafenelele. Socru-său muri fără să lase mare lucru; indignat, se avântă în industrie, pierdu ceva bani, apoi se retrase la țară, unde voi să exploateze singur o moşie. Dar cum nu se pricepea mai mult în agricultură decât în

stambă — lua caii la călărie în loc să-i trimită la arat, îşi bea cidrul pus la sticle în loc să-l vândă, îşi mânca cele mai frumoase păsări din curte şi-şi ungea cizmele de vânătoare cu slănină de porc — ajunse repede să-şí dea seama că e mai bine să se lase de orice afaceri.

Cu două sute de franci pe an luă cu chirie într-un sat, la hotarul dintre ţinuturile Caux şi Picardia, un fel de locuinţă, jumătate fermă, jumătate conac, şi, amărât, ros de regrete, blestemând cerul, pornit împotriva tuturor, se închise acolo, de la vârsta de patruzeci şi cinci de ani, scârbit de oameni, după cum spunea, şi hotărât să trăiască liniştit.

Nevastă-sa fusese odinioară nebună după el, îl iubise cu un servilism care îl îndepărtase şi mai mult de dânsa. Veselă altădată, expansivă şi drăgăstoasă, devenise, cu vârsta (aşa cum se întâmplă cu vinul răsuflat care se oţeteşte), greu de suportat, arţăgoasă şi nervoasă. La început suferise atât de mult, fără să se plângă, când îl vedea ţinându-se de toate târfele satului şi întorcându-se seara acasă din toate speluncile, scârbit şi duhnind a băutură! Mai târziu, mândria ei se revoltă. Atunci tăcu, înghiţindu-şi mânia cu un stoicism mut, pe care-l păstră până la moarte. Era mereu pe drumuri, după afaceri. Alerga pe la avocaţi, la preşedintele tribunalului, nota scadenţele poliţelor, obţinea amânări, iar acasă citea, cosea, spăla, supraveghea lucrătorii, îi plătea, în timp ce, fără să se sinchisească de nimic, domnul, mereu toropit de-o somnolenţă îmbufnată, din care nu se trezea decât pentru a-i spune lucruri neplăcute, sta şi fuma la gura sobei, scuipând în cenuşă.

Când avură un copil, trebuiră să-l dea la o doică. Adus acasă, plodul fu răsfăţat ca un prinţ. Maică-sa îl îndopa cu dulceţuri; taică-său îl lăsa să alerge desculţ şi, ca să facă pe filozoful, spunea chiar că ar putea foarte bine să meargă gol de tot, ca puii animalelor. Potrivnic înclinaţiilor materne, avea în cap un anume ideal viril despre copilărie, după care încerca să-şi educe feciorul, voind să fie crescut cu asprime, după moda spartană, ca să ajungă voinic. Îl trimitea să se culce într-o odaie neîncălzită, îl învăţa să dea de duşcă pahare întregi de rom şi să-şi bată joc de procesiunile religioase. Dar, liniştit din fire, micuţul nu prea răspundea acestor strădanii. Maică-sa îl târa mereu după dânsa; îi tăia figuri în carton, îi spunea poveşti, îi ţinea monologuri fără sfârşit, pline de-o melancolică veselie şi de dulcegării copilăreşti. În singurătatea vieţii, femeia voi să retrăiască în acest copil toate vanităţile ei spulberate şi sfărâmate. Visa pentru el situaţii înalte, îl şi vedea mare, frumos, spiritual, căpătuit la poduri şi şosele sau în

magistratură. Îl învăță să citească şi să cânte două-trei romanțe scurte la un pian vechi de-al ei. Dar, la toate astea, domnul Bovary, care puțin se sinchisea de literatură, spunea că *nu face să-şi bată capul.* Au să aibă ei vreodată cu ce să-l țină în şcolile statului, să-i cumpere vreo slujbă sau un fond de comerț? De altfel, *cu îndrăzneală, un om răzbate totdeauna în lume.* Doamna Bovary îşi muşca buzele, şi copilul hoinărea prin sat.

Mergea în urma oamenilor care arau şi zvârlea cu bulgări în ciorile care zburau. Mânca mure pe marginea şanțurilor, păzea curcile cu o prăjină, zvânta brazdele cosite la vremea culesului, alerga prin pădure, când ploua juca țintarul în pridvorul bisericii, iar în zilele de sărbătoare îl ruga pe paracliser să-l lase să tragă clopotele, ca să se spânzure cât era de lung de funia lor groasă şi să se simtă purtat în zborul ei.

Astfel crescu ca un stejar. Ajunse să aibă mâini puternice şi obraji rumeni.

Când avu doisprezece ani, maică-sa obținu pentru el permisiunea de a învăța carte. Îl însărcină cu asta pe preot. Dar lecțiile erau atât de scurte şi atât de neregulate, că nu puteau fi de mare folos. I le dădea, în clipele de răgaz, în altar, stând în picioare, şi de mântuială, între un botez şi o înmormântare; sau, când nu mai trebuia să plece, preotul trimitea să-i cheme elevul, după vecernie. Urcau în camera lui şi se instalau acolo; musculițele şi fluturii de noapte se roteau în jurul lumânării. Era cald, copilul adormea; şi preotul, ațipind cu mâinile pe burtă, începea să sforăie cu gura căscată. Altă dată, când preotul se întorcea de la împărtăşania vreunui bolnav din împrejurimi şi-l zărea pe Charles hoinărind pe câmp, îl chema, îl dojenea vreun sfert de ceas şi nu pierdea prilejul să-l pună să conjuge un verb la umbra unui copac. Îi întrerupea un ropot de ploaie, sau vreo cunoştință care trecea pe acolo. De altfel, el era totdeauna mulțumit de elevul său; spunea chiar că tânărul avea o memorie foarte bună.

Charles nu putea să se mulțumească numai cu atât. Doamna fu energică. Ruşinat, sau mai degrabă obosit, domnul cedă fără împotrivire, dar mai aşteptară încă un an pentru ca băiatul să primească prima împărtăşanie.

Mai trecură şase luni; şi, anul următor, Charles fu în cele din urmă trimis la liceul din Rouen, unde-l duse chiar tatăl lui, către sfârşitul lui octombrie, în timpul iarmarocului de la Saint-Romain.

Ar fi acum cu neputință ca vreunul dintre noi să-şi mai aducă aminte ceva de el. Era un băiat potolit care se juca în timpul recreațiilor, îşi făcea serios lecțiile în sala de meditație,

atent în clasă, dormind bine în dormitor, mâncând bine în sufragerie. Avea drept corespondent un angrosist de fierărie din strada Ganterie, care-l scotea o dată pe luna, duminica, după ce-şi închidea prăvălia; îl trimitea să se plimbe în port, să se uite la vapoare, şi pe urmă îl aducea iar la liceu, pe la ora 7, înainte de masă. În fiecare joi seară îi scria mamei lui, cu cerneală roşie, o scrisoare lungă, sigilată cu trei peceți de ceară; după aceea îşi mai arunca o dată ochii pe caietele de istorie, sau citea un vechi volum de Anaharsis{3} rătăcit prin sala de meditație. Când se plimba, sta de vorbă cu omul de serviciu, care era de la țară, ca şi el.

Dându-şi mereu toată silința, se menținu totdeauna printre elevii mijlocii, ba chiar o dată obținu o primă mențiune la ştiințele naturale.

Dar când să termine clasa a treia, părinții îl retraseră de la liceu, ca să-l înscrie la Medicină, convinşi că va fi în stare să răzbească singur până la bacalaureat.

Maică-sa îi alese o cameră, la al patrulea etaj, care dădea spre L'Eau- de-Robec, la un boiangiu pe care-l cunoştea. Se învoi în privința pensiunii, luă mobilă, o masă şi două scaune, aduse de la ei de acasă un pat vechi din lemn de cireş, şi pe deasupra mai cumpără o sobiță de tuci, cu provizia de lemne care trebuia să-l încălzească pe sărmanul ei copil. Apoi, la sfârşitul săptămânii, plecă, după ce-i recomandă de o mie de ori să se poarte bine acum, când era lăsat de capul lui.

Programul cursurilor, pe care-l citi pe un afiş, îl zăpăci cu totul; curs de anatomie, curs de patologie, curs de fiziologie, curs de farmacie, curs de chimie, şi de botanică, şi de clinică, şi de terapeutică, fără a mai pune la socoteală igiena, nici farmacologia, nume de a căror etimologie habar nu avea şi care í se păreau tot atâtea porți de sanctuare pline de venerabile bezne.

Nu pricepu o boabă din toate astea; oricât asculta, nu prindea nimic. Cu toate acestea, muncea, avea caiete legate, se ducea regulat la toate cursurile, era nelipsit la vizitele bolnavilor, îşi împlinea toate aceste mărunte obligații zilnice ca un cal de manej care se tot învârte pe loc cu ochii legați, fără să ştie ce tot frământă atâta.

Ca să cheltuiască mai puțin, maică-sa îi trimitea în fiecare săptămână, printr-un curier, o bucată de friptură de vițel la cuptor, din care mânca dimineața, când se întorcea de la spital, în vreme ce lovea într-una cu talpa în perete. Pe urma trebuia să alerge la lecții, în amfiteatru, la spital, şi să se-ntoarcă acasă, de-a lungul străzilor. Seara, după masa sărăcăcioasă pe

care i-o dădea gazda, se urca în camera lui şi se aşeza iarăşi la lucru, în hainele ude, care-i abureau pe trup în faţa sobei încinse.

În serile frumoase de vară, la ceasul când străzile, călduţe încă, sunt pustii, când servitoarele joacă "volanul"{4} în faţa porţii, el deschidea fereastra şi sta cu coatele rezemate de pervaz. Râul, care făcea din acest cartier din Rouen un fel de mică Veneţie infectă, curgea jos, sub el, galben, violet sau albastru, printre poduri şi gratii. Lucrători cinchiţi pe mal îşi spălau mâinile în apă. Pe nişte prăjini, care ieşeau din podurile caselor, fuioare de bumbac stăteau întinse la uscat. În faţă, peste acoperişurile caselor, se întindea cerul senin, roşu în amurg. Ce bine trebuie să fie acolo! Şi ce răcoare sub făget! Îşi umfla nările ca să tragă în piept miresmele dulci ale câmpului, care nu ajungeau până la el.

Slăbi, talia i se deşiră, iar chipul său căpătă o înfăţişare tristă, care-i dădea un aer aproape interesant.

În chip firesc, din lene, ajunse să lase baltă toate hotărârile pe care le luase. O dată lipsi de la vizita bolnavilor, a doua zi de la curs, şi, gustând farmecele lenii, cu timpul nici nu mai călcă pe-acolo.

Prinse obiceiul de a merge la cârciumă şi patima jocului de domino. A se închide în fiecare seară într-un local murdar, ca să bată pe mesele de marmură nişte mici osişoare de oaie marcate cu puncte negre, i se părea o preţioasă manifestare a libertăţii sale, care-l înălţa în propria lui stimă. Era ca o iniţiere în viaţă, ca o cale spre plăcerile oprite; şi când se întorcea acasă, punea mâna pe clanţa uşii cu o bucurie aproape senzuală. Atunci, multe lucruri care mocniseră înăbuşite în el începură să iasă la iveala; învăţă pe de rost cuplete pe care le cânta celor care erau dispuşi să-l asculte; era entuziasmat de Béranger{5}, învăţă sa facă un punch şi, în cele din urmă, cunoscu dragostea.

Datorită acestor ocupaţii pregătitoare, căzu răsunător la examenul de ofiţer sanitar. În aceeaşi seară era aşteptat acasă, ca să i se sărbătorească succesul.

Plecă pe jos şi poposi la marginea satului, unde-o chemă pe maică-sa şi-i istorisi totul. Ea-l scuză, dând toată vina insuccesului pe seama nedreptăţii celor care-l examinaseră, şi-l mai îmbărbătă puţin, luând asupra ei sarcina de-a aranja totul. Domnul Bovary nu află adevărul decât peste cinci ani, când se învechise; şi-l acceptă, neputând, de altfel, să-şi închipuie că fiul lui ar putea fi prost.

Charles se puse deci pe treabă, pregătind pe nerăsuflate

toate materiile pentru examen, învățând toate întrebările pe dinafară. Şi trecu cu o notă destul de bună. Ce zi frumoasă pentru maica-sa! Se dădu un adevărat banchet.

Unde avea să meargă să-şi exercite arta? La Tostes. Acolo nu era decât un medic bătrân. Demult timp doamna Bovary îl pândea să moară; şi nici nu apucase încă să se cărabănească bătrânul, că Charles se şi instala peste drum, în calitate de urmaş al lui.

Dar să-ți fi crescut fiul, să-l fi învățat medicina şi să-i fi descoperit Tostes unde s-o practice, nu era încă de ajuns: îi trebuia şi o soție. Maică-sa îi găsi una: văduva unui portărel din Dieppe, care avea patruzeci şi cinci de ani şi o mie două sute de franci venit.

Cu toate că era slută, uscată ca o surcică şi plină de coşuri pe obraz, ca primăvara de muguri, doamna Dubuc avea, desigur, destule partide din care putea să aleagă. Ca să-şi ajungă scopul, bătrâna Bovary trebui să înlăture toți concurenții, ba chiar să zădărnicească cu multă dibăcie intrigile unui cârnățar, susținut de popi.

Prin căsătorie, Charâes întrezărise o situație mai bună, închipuindu-şi că va fi mai liber şi va putea dispune în voie de el şi de banii lui. Dar stâpână deveni nevastă-sa: ea-i hotăra ce trebuie să spună în lume şi ce nu, îl punea să postească vinerea, să se îmbrace după gustul ei, să-i sâcâie după cum îi poruncea ea pe clienții care nu plăteau. Îi deschidea scrisorile, îi pândea toate mişcările şi asculta, de-alături, prin perete, consultațiile pe care le dădea în cabinet de câte ori avea înăuntru vreo femeie.

Trebuia să-şi aibă ciocolata în fiecare dimineață şi să fie răsfățată la nesfârşit. Se plângea necontenit de nervi, de piept, de proasta ei dispoziție. Zgomotul paşilor îi făcea rău; dacă plecai, nu putea suferi singurătatea; dacă te-ntorceai lângă dânsa, era negreşit ca s-o vezi murind. Seara, când se-ntorcea Charles, îşi scotea brațele lungi şi uscate de sub aşternut, i le arunca pe după gât şi, silindu-l să se aşeze pe marginea patului, se apuca să-i vorbească de necazurile ei: că el o uită, că iubeşte pe alta! Bine-i spusese lumea că va fi nenorocită; şi isprăvea prin a-i cere un sirop oarecare pentru sănătatea ei şi ceva mai multă dragoste.

II

Într-o noapte, pe la 11, fură treziți de tropăitul unui cal

care se opri drept în fața porții. Fata în casă deschise ferestruica de la pod şi discută un timp cu cineva care era jos, în stradă. Venise după doctor; avea o scrisoare. Nastasie coborî scările dârdâind de frig şi se duse să deschidă broasca şi zăvoarele, unul după altul. Omul lăsă calul şi, urmând fata în casă, intră îndată după dânsa. Scoase din boneta lui de lână cu ciucuri cenuşii o scrisoare înfăşurată într-o cârpă şi o întinse delicat lui Charles, care se ridică în cot pe pernă, ca s-o citească. Nastasie, lângă pat, ținea lumânarea. Pudică, doamna sta cu fața la perete, cu spatele la el.

Prin scrisoarea aceea, pecetluită cu ceara albastră, domnul Bovary era rugat să se ducă de îndată la ferma Bertaux, ca să pună la loc un picior rupt. Dar, de la Tostes la Bertaux sunt, mergând de-a dreptul prin Longueville şi Saint-Victor, şase leghe bune de drum. Era o noapte întunecoasă. Doamna Bovary-tânăra se temea ca nu cumva bărbatul ei să aibă vreun accident. Se hotărî deci ca rândaşul să o ia înainte. Charles avea să plece trei ceasuri mai târziu, la răsăritul lunii. Urma să se trimită un băiat în întâmpinarea lui, ca să-i arate drumul care duce la fermă şi să-i deschidă porțile.

Pe la ceasurile 4 de dimineață, Charles, bine încotoşmănat în manta, plecă spre Bertaux. Moleşit încă de căldura somnului, se lăsă legănat în trapul liniştit al calului. De câte ori calul se oprea singur în fața gropilor înconjurate de spini, săpate la capetele ogoarelor, Charles se trezea tresărind, îşi aducea aminte de piciorul rupt, încerca să-şi împrospăteze în minte toate fracturile pe care le ştia. Nu mai ploua; începea să se crape de ziuă, şi pe crenguțele goale ale merilor păsărelele stăteau nemişcate cu penişoarele lor zburlite de boarea rece a dimineții. Câmpul neted se întindea la nesfârşit, şi pâlcurile de copaci din preajma fermelor făceau, ici şi colo, pete de un violet-închis pe întinderea cenuşie care se pierdea în zare pe fondul mohorât al cerului. Din când în când, Charles deschidea ochii; apoi, obosit de gânduri, era furat de somn, fără să vrea, şi curând îl apucă un fel de ațipeală, în care, senzațiile lui proaspete confundându-se cu amintiri, se vedea dedublat, student şi totodată însurat, culcat în patul lui, ca adineauri, şi străbătând un salon cu oameni operați, ca altădată. Mirosul cald al cataplasmelor se amesteca în capul lui cu mireasma proaspătă de rouă; auzea huruind pe vergelele lor verigile de fier ale paturilor, şi pe nevastă-sa dormind... Cum tocmai trecea prin Vassonville, zări pe marginea unui şanț un băiat stând pe iarbă.

— Sunteți doctorul? întrebă băiatul.

Şi când auzi răspunsul lui Charles, îşi luă saboții în mână şi începu să alerge înaintea lui.

Pe drum, din tot ce-i spunea călăuza, ofițerul sanitar îşi dădu seama că domnul Rouault trebuie să fie un gospodar din cei mai înstăriți. Îşi rupsese piciorul, în ajun, seara, întorcându-se de la un vecin unde serbase Boboteaza. Nevasta-i murise de doi ani. Nu avea pe lângă dânsul decât pe domnişoara lui, care-l ajuta să țină casa.

Făgaşurile deveniră mai adânci. Se apropiau de Bertaux. Băiatul se strecură atunci prin gaura unui gard de nuiele, dispăru, apoi se întoarse la capătul unei ogrăzi ca să deschidă bariera. Calul aluneca pe iarba udă; Charles se aplecă, să poată trece pe sub crengi. Câinii de pază, legați de cotețele tor, lătrau, zbătându-se în lanț. Când intră la Bertaux, calul se sperie şi sări în lături.

Era o fermă arătoasă. Pe deasupra porților deschise se vedeau în grajduri cai mari de arătură care ronțăiau tihniți la nişte iesle noi. De-a lungul clădirilor se întindea un morman mare de băligar, din care ieşeau aburi, şi printre găini şi curci, ciuguleau, pe deasupra, vreo cinci-şase păuni, fala găinăriilor din Caux. Târla de oi era lungă, şura înaltă, cu pereți netezi ca palma. Sub un şopron erau două căruțe mari şi patru pluguri, cu hamurile, cu bicele, cu jugurile şi cu tot echipamentul, ale cărui podoabe de lână albastră erau prăfuite de colbul mărunt căzut din pod. Ograda mergea urcând, plantată cu copaci aşezați simetric, iar dinspre o baltă răsuna gălăgia veselă a unui cârd de gâşte.

O femeie tânără, într-o rochie albastră de lână merinos, cu trei volane, ieşi în prag în întâmpinarea domnului Bovary, pe care-l pofti în bucătărie, unde pălălăia un foc mare. Mâncarea oamenilor clocotea primprejur în oale de toate mărimile. Haine ude erau puse la uscat sub acoperişul căminului. Lopățica, cleştele şi vârful foalelor, toate de-o mărime colosală, străluceau ca oțelul şlefuit, iar de-a lungul pereților se întindeau tot soiul de ustensile de bucătărie, în care se oglindeau, inegal, flacăra luminoasă din sobă, laolaltă cu primele licăriri ale soarelui batând în geamuri.

Charles sui la primul cat să vadă bolnavul. Îl găsi în pat, asudând sub plapumă, cu boneta de bumbac aruncată cât colo. Era un om scund, gras, de vreo cincizeci de ani, cu pielea albă, ochii albaştri, cu chelie deasupra frunții şi care purta cercei. Pe-un scaun, alături, avea o carafă mare de rachiu, din care-şi turna din când în când ca să-i mai vină inima la loc; dar cum îl văzu pe doctor, se potoli şi, în loc să înjure cum făcea de

douăsprezece ore, începu să geamă încetişor.

Era o fractură simplă, fără nici o complicaţie. Charles nici n-ar fi cutezat să-şi dorească una mai uşoară. Atunci, amintindu-şi felul de a se purta al profesorilor lui la patul răniţilor, îşi îmbărbăta pacientul cu tot felul de glume şi mângâieri doftoriceşti, care sunt ca uleiul cu care ungi bisturiul. Ca să facă rost de atele, căutară în droşcărie o legătură de şipci. Charles alese una, o tăie în bucăţi, o netezi cu un ciob de geam, în timp ce fata în casă rupea nişte cearceafuri ca să facă fese, iar domnişoara Emma se străduia să coasă nişte pernițe. Cum nu-şi găsea repede cutia de lucru, tatăl ei îşi pierdu răbdarea; Emma nu-i răspunse nimic; dar, cosând, se înțepa la degete şi le tot ducea la gură să le sugă.

Charles fu surprins de albeaţa unghiilor ei. Erau lucioase, ascuţite la vârf, mai curate decât fildeşurile de Dieppe şi tăiate în formă de migdală. Mâna ei totuşi nu era frumoasă, poate nu destul de palidă şi cu osişoarele degetelor cam uscate; era şi prea lungă şi fără mlădieri molatice. Ceea ce avea frumos erau ochii; deşi căprui, păreau negri din cauza genelor, iar privirea ei te întâmpina deschis, cu o îndrăzneală candidă.

De îndată ce termină pansamentul, doctorul fu poftit chiar de domnul Rouault să *îmbuce ceva* înainte de a pleca.

Charles coborî în sala mare de jos. Pe-o măsuţă, la picioarele unui pat mare, cu baldachin îmbrăcat în stambă pe care erau zugrăviţi nişte turci, se aflau două tacâmuri, cu pahare de argint. Dintr-un dulap înalt de lemn de stejar, aşezat faţă în faţă cu fereastra, venea un miros de stânjenei şi de cearşafuri jilave. În colţuri erau aşezaţi la rând, pe jos, în picioare, nişte saci de grâu. Era tot ce nu încăpuse în hambarul de alături, în care te suiai pe trei trepte de piatră. Ca să împodobească locuinţa, agăţase într-un cui, în mijlocul peretelui, a cărui zugrăveală verde se cojea sub silitră, un cap de Minervă în creion negru, încadrat într-o ramă aurită, care avea scris jos, cu litere gotice: *"Scumpului meu tată".*

Vorbiră mai întâi despre bolnav, apoi despre vreme, despre ger, despre lupii care cutreierau noaptea pe câmp. Domnişoara Rouault se plictisea la ţară, mai ales acum, când căzuseră pe capul ei aproape toate grijile fermei. Cum în cameră era rece, dârdâia mâncând, lăsând să i se vadă puţin buzele cărnoase, pe care, când tăcea, avea obiceiul să şi le muşte.

Gâtul îi ieşea dintr-un guler alb, răsfrânt. Cele două pale negre de păr, atât de linse încât păreau dintr-o bucată, erau despărţite în creştet de o cărare subţire, care se afunda uşor, urmând curba craniului, şi, de-abia descoperind vârful urechii,

se împreunau la spate într-un coc mare, cu o mişcare unduioasă spre tâmple, lucru pe care medicul de țară îl văzu pentru prima oară în viața lui. Umerii obrajilor erau trandafirii.. Purta, ca un bărbat, un lornion de baga, petrecut între doi nasturi de la corsaj.

Când Charles, după ce urcase să-şi ia rămas bun de la moş Rouault, se întoarse în sală înainte de a pleca, o găsi în picioare, cu fruntea lipită de geam, privind în grădină, unde haracii fasolelor fuseseră culcați de vânt. Emma se-ntoarse.

— Căutați ceva? întrebă.

— Cravaşa, vă rog, răspunse el.

Şi, spunând asta, începu să scotocească pe pat, pe după uşi, pe sub scaune; cravaşa-i căzuse jos, între saci şi perete.

Domnişoara Emma o zări şi se aplecă peste saci. Din politețe, Charles se repezi şi el şi, cum întindea brațul în aceeaşi direcție, simți cum pieptul lui atinge uşor spatele tinerei fete, aplecată sub dânsul. Ea se ridică, înroşindu-se, şi-l privi peste umăr, întinzându-i vâna de bou.

În loc să vină la Bertaux peste trei zile, după cum făgăduise, se înapoie chiar a doua zi, apoi regulat, de două ori pe săptămână, fără a mai pune la socoteală vizitele neaşteptate pe care le făcea din când în când, ca din întâmplare.

De altfel, totul merse bine; vindecarea urmă după toate regulile, şi când, după patruzeci şi şase de zile, moş Rouault fu văzut încercând să meargă singur prin *cocioaba* lui, domnul Bovary începu să fie socotit ca o mare capacitate. Moş Rouault spunea că n-ar fi fost mai bine îngrijit nici de cei mai buni medici din Yvetot sau chiar din Rouen.

Cât despre Charles, el nici nu încerca să se întrebe de ce venea la Bertaux cu plăcere. Dar chiar dacă s-ar fi gândit la asta, şi-ar fi explicat tot zelul prin gravitatea cazului, sau poate prin câştigul pe care-l spera. Totuşi, oare pentru asta vizitele lui la fermă însemnau, printre bietele îndeletniciri din viața lui, o excepție încântătoare? În zilele acelea se scula cu noaptea în cap, pornea în galop, îşi îndemna mereu calul, apoi se dădea jos să-şi şteargă picioarele de iarbă şi, înainte de a ajunge, îşi punea mănuşile negre. Îi plăcea să se vadă intrând în curte, să simtă bariera învârtindu-se pe lângă umărul lui, şi cocoşul care cânta pe zid, şi slugile care-i ieşeau înainte. Îi erau dragi şura şi grajdurile; îi era drag moş Rouault, care bătea palma cu el, spunându-i *salvatorul meu;* îi erau dragi micuții saboți ai domnişoarei Emma, pe lespezile spălate din bucătărie; tocurile mari o înălțau puțin, şi când mergea înaintea lui, tălpile de lemn, ridicându-se repede, plescăiau sec pe pielea ghetei.

Ea-l însoțea totdeauna până la ultima treaptă a scării de la intrare. Când calul nu era încă adus, aştepta şi ea acolo. Îşi luaseră rămas bun, nu-şi mai spuneau nimic; boarea vântului o învăluia, ridicându-i valvârtej şuviţele zvăpăiate de la ceafă, sau clătinându-i pe şold cordonul şorțului, ale cărui capete se încolăceau ca nişte panglici. O dată, pe o vreme de dezgheț, de pe coaja copacilor se prelingea apa în curte, şi zăpada de pe acoperişuri se topea. Emma era în prag; se duse să-şi caute umbrela şi o deschise. Umbrela, de-o mătase de culoare schimbătoare, prin care treceau razele soarelui, îi lumina cu reflexe jucăuşe pielea albă a feței. Surâdea, de dedesubt, căldurii blânde de afară şi se auzeau picăturile de apă căzând una câte una pe mătasea întinsă.

În primele zile când Charles se ducea la Bertaux, doamna Bovary-tânăra nu uita niciodată să întrebe cum merge bolnavul, ba chiar, în registrul pe care-l ținea în partidă dublă, alesese pentru domnul Rouault o minunată pagină albă. Dar când află că are o fată, începu să se informeze; şi afla că domnişoara Rouault, crescută la maici, la Ursuline, primise, cum se spune, o *educație frumoasă,* că prin urmare, ştia dansul, geografia, desenul, ştia să brodeze şi să cânte la pian. Asta punea vârf la toate!

"Aşadar, îşi spunea ea, de asta arată aşa de vesel când se duce s-o vadă, de asta îşi pune vesta cea noiuă, chiar cu riscul de-a i-o strica ploaia? Ah! Femeia asta! Femeia asta!"

Şi o urî din instinct. La început îşi descărca amarul prin câteva aluzii. Charles nu le pricepu; apoi, prin reflecții întâmplătoare, pe care el se făcea că nu le bagă în seamă, de teamă să nu dezlănțuie o furtună; în sfârşit, prin vorbe spuse pe şleau, pe neaşteptate, la care el nu ştia ce să răspundă... Ce mai căuta la Bertaux, de vreme ce domnul Rouault se vindecase, şi dumnealor nu plătiseră încă? Ah! fiindcă acolo era o *persoană,* una care ştia să vorbească, să brodeze, o persoană subțire. Asta-i plăcea: îi trebuiau domnişoare de oraş! Şi iar începea:

— Fata lui moş Rouault, domnişoară de oraş! Ei, asta-i! Bunicul lor a fost cioban, şi au un văr care era cât pe ce să treacă pe la jurați pentru răniri cu prilejul unei încăierări. Nu-i cazul să-ți dai atâtea ifose, nici să apari duminica la biserică în rochie de mătase, ca o contesă. De altfel, vai de el, că de n-ar fi fost rapița de anul trecut, în mare încurcătură ar fi fost cu plata arenzilor întârziate!

De lehamite, Charles nu se mai duse la Bertaux. După multe plânsete şi sărutări, într-o mare explozie de dragoste,

Héloïse îl pusese să jure, cu mâna pe *Evanghelie*, că n-o să se mai ducă. Se supuse deci; dar tăria dorinţei lui protesta împotriva purtării sale supuse şi, printr-un fel de ipocrizie naivă, socoti că această interdicţie de a o vedea îi da dreptul să o iubească. Şi apoi, văduva era slabă; avea dinţi lungi; purta vara şi iarna un mic şal negru, al cărui colţ îi atârna între omoplaţi, avea o talie ţeapănă, strânsă în nişte rochii ca un fel de teci, prea scurte, care lăsau să i se vadă gleznele, cu şireturile pantofilor largi, încrucişate pe nişte ciorapi cenuşii.

Mama lui Charles venea sa-i vadă din când în când; dar, după câteva zile, nora reuşi parcă s-o atragă de partea ei, şi atunci îl scrijelau cu reflecţiile şi observaţiile lor. Nu era bine să mănânce aşa de mult! De ce dă totdeauna un păhărel de rachiu oricui intră în casă? Ce încăpăţânare, să nu vrea să poarte o flanelă!

La începutul primăverii se întâmplă ca un notar din Ingouville, care avea în păstrare fondurile văduvei Dubuc, profitând de o mare prielnică, să plece cu un vapor, luând cu el toţi banii biroului de notariat. Héloïse, ce-i drept, mai avea, pe lângă partea dintr-o corabie, evaluată la şase mii de franci, şi casa din strada Saint-François; şi, totuşi, din toată această avere, atât de trâmbiţată, nu apărură în căsnicia lor decât câteva mobile şi nişte zdrenţe. Lucrurile trebuiră să fie limpezite. Casa din Dieppe se dovedi a fi roasă de ipoteci până-n temelie; ce anume dăduse ea în păstrarea notarului numai Dumnezeu ştie, iar partea ei din corabie nu trecu de trei mii de franci.

Aşadar, dumneaei minţise! În disperarea lui, domnul Bovary-tatăl, trântind un scaun de duşumea, o învinui pe nevastă-sa că şi-a nenorocit feciorul, înhămându-l cu o mârţoagă ca asta, ale cărei hamuri nu făceau nici cât pielea. Veniră la Tostes. Urmară explicaţii, scene. Aruncându-se în braţele lui Charles, Héloïse îl imploră, plângând, s-o apere de părinţii lui. Acesta voi să le vorbească în favoarea ei. Supăraţi, părinţii plecară.

Dar lovitura fusese dată. Opt zile după aceea, pe când întindea nişte rufe în curte, Héloïse începu să scuipe sânge, şi a doua zi, pe când Charles era întors cu spatele, ca să tragă perdeaua la fereastră, ea spuse numai: "Ah! Doamne!", scoase un oftat şi leşină. Murise! Ce consternare!

Când se isprăvi totul la cimitir, Charles se întoarse acasă. Nu găsi pe nimeni jos; urcă la etaj în cameră, îi văzu rochia care mai atârna la picioarele patului; şi atunci, sprijinindu-se de birou, rămase aşa până seara, pierdut într-o visare

dureroasă. La urma urmelor, ea îl iubise.

III

Într-o dimineață, moş Rouault veni să-i aducă lui Charles plata pentru vindecarea piciorului; şaptezeci şi cinci de franci, în monezi de doi franci, şi o curcă. Aflase de nenorocirea lui şi-l consolă cât putu.

— Ştiu ce înseamnă asta! spunea el, bătându-l pe umăr; am fost şi eu ca dumneata. Când am pierdut-o pe răposata, sărmana, de ea, cutreieram toate coclaurile ca să fiu singur; mă prăbuşeam la rădăcina câte unui copac, plângeam, îl chemam pe bunul Dumnezeu, spunându-i tot felul de prostii; aş fi vrut să fiu şi eu ca şi cârtițele pe care le vedeam printre crengi, cu pântecele plin de viermi, să fi crăpat, în sfârşit... Şi când mă gândeam că în aceleaşi clipe alții îşi strângeau la piept nevestele lor dragi, trânteam cu bățul în pământ; eram ca nebun, nici nu mai puneam nimic în gură; mi-era silă numai la gândul de-a merge la cafenea, n-ai crede. Ei bine, încet-încet, zi după zi, primăvară după iarnă, toamnă după vară, toate s-au scurs una după alta, firicel cu firicel, bucățică cu bucățică; s-au dus, au plecat, adică s-au tras undeva, că întotdeauna îți rămâne ceva la fund, ca să zic aşa... o greutate, ici, pe piept! Dar cum asta-i soarta noastră a tuturor, nu trebuie să ne prăpădim, şi pentru că alții au murit, să vrem şi noi să murim... Trebuie să vă scuturați, domnule Bovary: o să treacă! Veniți să ne vedeți; fiică-mea, ştiți bine, se gândeşte la dumneavoastră din când în când, şi zice că o uitați. Acuşi vine primăvara; să facem aşa ca să împuşcați un iepure şi să vă mai distrați nițel.

Charles îi urmă sfatul. Se întoarse la Bertaux; găsi acolo totul ca-n ajun, adică aşa cum era cu cinci luni în urmă. Perii erau în floare, şi moş Rouault, acum înzdrăvenit, umbla de colo-colo, ceea ce dădea fermei mai multă viață.

Crezând că este de datoria lui să-l copleşească pe medic cu cât mai multe dovezi de simpatie, din cauza durerii pe care o încercase, îl rugă să nu-şi scoată pălăria din cap, îi vorbi în şoaptă, ca şi cum ar fi fost bolnav, ba chiar avu aerul că e mânios fiindcă nu se pregătise anume pentru el ceva mai uşor decât pentru ceilalți, cum ar fi nişte ulcele cu smântână sau nişte pere la cuptor. Povesti tot felul de istorii. Charles se trezi râzând; dar amintindu-şi deodată de nevastă-sa, se întunecă. Se aduse cafeaua; nu se mai gândi la ea.

Se gândea tot mai puțin, pe măsură ce se obişnuia să trăiască singur. Plăcerea nouă de a nu mai depinde de nimeni îi făcu în curând singurătatea mai suportabilă. Acum putea să se aşeze la masă când voia, să se întoarcă acasă sau să iasă fără să mai dea socoteală, şi când era tare obosit, să se lăfăiască în largul lui pe pat. Aşadar, se răsfață, se alintă, lăsându-se consolat. Pe de altă parte, moartea soției nu-i făcuse un prost serviciu în meseria lui, căci timp de-o lună de zile toată lumea repeta: "Bietul băiat! Ce nenorocire!" Lumea vorbea de el, clientela-i crescu; şi apoi putea să se ducă la Bertaux în voie. Avea o speranță, fără să ştie anume ce vrea; o fericire nedesluşită; când îşi peria favoriții în fața oglinzii, găsea că arată mult mai bine.

Într-o zi sosi pe la ora 3; toată lumea era la câmp; intră în bucătărie, dar la început n-o zări pe Emma. Obloanele erau trase. Prin crăpăturile scândurilor, soarele întindea pe jos nişte dungi lungi şi subțiri, care se frângeau la colțurile mobilelor şi tremurau pe tavan. Pe masă, muştele se urcau de-a lungul paharelor din care se băuse şi bâzâiau înecându-se în cidrul rămas pe fund. Lumina zilei, care pătrundea prin hornul căminului, catifelându-i funinginea de pe placa de deasupra, albăstrea puțin cenuşa rece.

Stând între fereastră şi vatră, Emma cosea; nu avea nimic pe cap, iar pe umerii goi se vedeau mici broboane de sudoare.

După cum era obiceiul la țară, îi oferi ceva de băut. El refuză, ea stărui, şi în cele din urmă îl pofti, râzând, să ia cu dânsa un pahar de lichior. Se duse deci să caute în dulap o sticlă de "Curaçao", luă două păhărele, pe unul îl umplu ochi, turnă un pic şi în celălalt şi, după ce ciocni, îl duse la gură. Cum păhărelul era aproape gol, îşi lăsă capul pe spate ca să bea şi, aşa, cu capul dat pe spate, cu buzele țuguiate, cu gâtul întins, râdea că nu simte nimic, în timp ce cu vârful limbii, trecut printre dinții ei delicați, lingea încetişor fundul paharului.

Se aşeză din nou pe scaun şi reîncepu să cârpească un ciorap alb; lucra cu fruntea aplecată; nici unul nu scotea o vorbă. Curentul furişat pe sub uşă sufla uşor praful de pe lespezi; el îl urmărea cum se târăşte şi nu auzea decât bătaia tâmplelor şi cotcodăcitul unei găini care ouase undeva, prin curte. Din când în când, Emma îşi răcorea obrajii cu podul palmelor, pe care apoi le răcea punându-le pe măciulia de fier a grătarului de la sobă.

Se plângea că, de când s-a desprimăvărat, suferă de amețeli, şi întrebă dacă băile de mare i-ar face bine; începu să-i

povestească de timpul când era la maici, iar Charles, de liceu, şi limbile se dezlegară. Urcară în camera ei. Îi arătă vechile caiete de muzică, cărţuliile pe care le primise ca premii şi cununile de frunze de stejar, uitate într-un fund de dulap. Îi mai vorbi de maică-sa, de cimitir şi chiar îi arătă în grădină stratul din care în fiecare vineri de la începutul lunii culegea flori ca să i le pună pe mormânt. Dar grădinarul pe care-l aveau nu se pricepea deloc; tare prost mai servea! Ar fi dorit foarte mult ca măcar în timpul iernii să locuiască în oraş, cu toate că zilele frumoase, atât de lungi, făceau poate viaţa la ţară şi mai plicticoasă în timpul verii; şi, după ceea ce spunea, vocea ei era limpede, ascuţită, sau, atunci când îşi vorbea sieşi, cuprinsă deodată de un fel de sfârşeală, se exprima prin lungi modulaţii, care se pierdeau aproape într-un murmur — când veselă, deschizând nişte ochi naivi, când cu pleoapele pe jumătate închise, cu privirea înecată de plictiseală, cu gândul în altă parte.

Seara, când se întorcea, Charles reluă una câte una frazele pe care i le spusese Emma, încercând să şi le amintească, să le întregească înţelesul, pentru ca să refacă acea parte din viaţa ei pe care o trăise pe când el încă n-o cunoştea. Dar niciodată nu şi-o putea închipui altfel de cum o văzuse întâia oară, sau aşa cum o lăsase abia de-o clipă. Apoi se întreba ce se va întâmpla cu ea dacă se va mărita, şi cu cine? Vai! moş Rouault era atât de bogat, şi ea... atât de frumoasă! Dar chipul Emmei îi apărea mereu înaintea ochilor, şi ceva monoton ca sfârşitul unui titirez îi zbârnâia în urechi: "Dacă te-ai însura, totuşi! Dacă te-ai însura?!" Noaptea nu putu să doarmă, simţea că se înăbuşe, îi era sete; se sculă să se ducă spre cana cu apă şi să bea; deschise fereastra; cerul era spuzit de stele, adia un vânt cald; în depărtare se auzeau câinii lătrând. Întoarse capul spre Bertaux.

Gândindu-se că, la urma urmei, n-avea ce pierde, Charles se hotărî s-o ceară în căsătorie de îndată ce va avea ocazie; dar, de câte ori se ivea vreuna, teama de a nu găsi cuvintele potrivite îi încleşta gura. Moş Rouault n-ar fi fost de loc supărat să-l scape de fiică-sa, care nu-i era de nici un folos în casă. În sinea lui, el o scuza, găsind că era prea deşteaptă pentru plugărie, îndeletnicire blestemată, de vreme ce printre agricultori nu vedeai niciodată vreun milionar. Nu numai ca nu făcuse avere din agricultură, dar moşul pierdea în fiecare an; căci, dacă se pricepea de minune la târguri, unde-i plăceau şiretlicurile meseriei, în schimb agricultura propriu-zisă, cu gospodărirea fermei, i se potrivea mai puţin ca oricui.

Nu-şi ducea bucuros mâna la chimir, dar nu cruța nici o cheltuială când era vorba de el, voind să fie bine hrănit, bine încălzit, să aibă un pat bun. Îi plăcea cidrul gros, pulpa în sânge, ceşcuța de cafea cu rom, bine amestecată. Mânca în bucătărie, singur, în fața sobei, pe o măsuță ce i se aducea gata pusă, ca la teatru.

Când îşi dădu seama că lui Charles i se îmbujorau umerii obrajilor când sta lângă fiică-sa, ceea ce însemna că într-una din zile are să i-o ceară în căsătorie, chibzui dinainte toată afacerea. Îl găsea puțin cam pipernicit şi că nu era tocmai ginerele pe care şi l-ar fi dorit; dar se spunea că-i un om cumsecade, econom, foarte învățat, şi că, fără îndoială, n-o să-i facă şicane în privința zestrei. Şi, cum moş Rouault se vedea silit să vândă douăzeci şi doi de acri din bunurile sale, căci datora o mulțime de bani zidarului, o mulțime de bani curelarului, iar grindeiul teascului trebuia şi el schimbat, îşi spuse: "Dacă mi-o cere, i-o dau".

Pe la Sfântul Mihai, Charles venise să stea trei zile la Bertaux. Trecu şi ultima zi, ca şi cele dinainte, tot amânând din sfert în sfert de ceas să-i vorbească. Moş Rouault îl însoți o bună bucată de drum; mergeau pe-un drum desfundat, şi erau să se despartă; era momentul. Charles mai întârzie până la colțul gardului, şi, în sfârşit, când trecu de gard, se hotărî:

— Domnule Rouault, începu să murmure, aş dori foarte mult să vă spun ceva.

Se opriră. Charles tăcea.

— Ia spuneți-mi despre ce e vorba? Parcă eu nu ştiu tot? zise moş Rouault, râzând încetişor.

— Moş Rouault, moş Rouault..., bolborosi Charles.

— În ce mă priveşte, eu n-am nimic împotrivă, continuă fermierul. Deşi, fără îndoială, mititica va fi de părerea mea, trebuie totuşi s-o întrebăm şi pe dânsa. Aşa că dumneata du-te; eu mă înapoiez acasă. Dacă e da, mă înțelegi, n-o să mai fie nevoie să te întorci, căci, ce-o să zică lumea, şi, de altfel asta ar răscoli-o prea tare. Dar ca să nu stai ca pe jeratic, o să dau de perete oblonul ferestrei; o să-l poți vedea din spate, aplecându-te peste gard.

Şi se îndepărtă.

Charles îşi legă calul de-un copac. Se duse fuga să stea pe cărare; aşteptă. Trecu o jumătate de oră, apoi numără nouăsprezece minute pe ceasornic. Deodată se auzi ceva trântindu-se de perete; oblonul se dăduse în lături; încuietoarea-i mai tremura.

A doua zi, de la ora 9, era la fermă. Când intră, Emma se

înroşi toată, silindu-se să râdă puțin, ca să facă față. Moş Rouault îşi îmbrățişă viitorul ginere. Amânară orice discuție cu privire la aranjarea intereselor materiale; aveau de altfel tot timpul, deoarece căsătoria nu se cuvenea să aibă loc mai înainte ca doliul lui Charles să ia sfârşit, adică spre primăvara anului viitor.

Iarna trecu în această aşteptare; domnişoara Rouault se ocupă de trusoul ei. O parte fu comandată la Rouen, iar ea îşi lucră singură bonețelele de noapte şi cămăşile, după nişte desene de mode pe care le împrumută. În vizitele pe care Charles le făcea la fermă se vorbea de pregătirile de nuntă, se discuta în ce încăpere să întindă masa; se gândeau la numărul felurilor de bucate care trebuiau pregătite şi cu ce anume aveau să înceapă.

Emma ar fi dorit, din contră, să facă nunta la miezul nopții, la lumina torțelor; dar moş Rouault nu pricepu de loc ideea asta. Făcură deci o nuntă la care veniră patruzeci şi trei de persoane, la care lumea stătu şaisprezece ore la masă, luând-o de la capăt a doua zi, ba, întrucâtva, şi în zilele următoare.

IV

Invitații sosiră devreme, cu trăsuri, cu brişti cu un cal, cu faetoane cu două roate, cu vechi cabriolete fără poclit, cu tramcare cu perdele de piele, iar flăcăii din satele mai apropiate, în căruțe, înşirați în picioare, sprijiniți de loitre ca să nu cadă şi scuturați zdravăn în trapul cailor. Veniră de la zece leghe depărtare, de la Goderville, de la Normanville şi de la Cany. Fuseseră invitate toate rubedeniile celor două familii, prietenii cu care erau certați şi cu care se împăcaseră şi cunoştințele pe care le pierduseră din vedere de multă vreme şi cărora le-au scris să vină.

Din când în când se auzeau peste gard plesnituri de bice; bariera se deschidea îndată şi intra o căruță. Venind în galopul cailor până la prima treaptă de intrare, căruța se oprea brusc, şi lumea începea să iasă, care pe unde apuca, frecându-şi genunchii şi întinzându-se. Cucoanele, cu bonete, purtau rochii ca la oraş, lanțuri de ceas din aur, pelerine cu colțurile încrucişate vârâte în centură, sau mici broboade colorate, prinse la spate cu un bold, care le lăsau ceafa goală. Băieții, îmbrăcați la fel cu tații lor, păreau stingheriți de hainele noi (mulți dintre ei încălțaseră chiar în ziua aceea prima pereche de

cizme din viața lor); alături de ei, fără să sufle un cuvânt, în rochia albă a primei împărtăşanii, lungită cu această ocazie, vedeai câte o fată de 14 sau 16 ani, fără îndoială verişoara sau sora lor mai mare, rumenă, uluită, cu părul gras de-atâta pomadă de trandafir şi temându-se grozav să nu-şi murdărească mănuşile. Cum nu erau destui rândaşi ca să deshame caii de la toate trăsurile, domnii îşi suflecau mânecile şi se apucau chiar ei de treabă. După poziția lor socială diferită, erau îmbrăcați în surtuce, în redingote, în veste, în haine scurte; îmbrăcămintea bună, care se bucura de tot respectul familiei şi care nu era scoasă din dulapuri decât la solemnități; redingote cu pulpane lungi fîlfâind în vânt, cu gulere cilindrice, cu buzunare largi ca nişte saci; veste din postav gros, care se puneau de obicei împreună cu nişte şepci cu margini de aramă la cozoroc; vestoane foarte scurte, care aveau la spate doi nasturi apropiați ca doi ochi, şi ale căror poale păreau sa fi fost tăiate, cu o bardă de dulgher, dintr-o singură bucată. Alții (dar aceia, cu siguranță, trebuiau sa stea tocmai în coada mesei) purtau bluze de ceremonie, adică din cele cu gulerul răsfrânt pe umeri, cu spatele încrețit mărunt şi talia prinsă foarte jos cu o cingătoare cusută.

Şi cămăşile se bombau pe piepturi ca nişte platoşe! Toți erau raşi cu perdaf, proaspăt tunşi, de ți se părea că-s clăpăugi; unii chiar, care se sculaseră cu noaptea-n cap, nevăzând bine să-şi radă barba, aveau fie tăieturi de-a curmezişul obrazului, sub nas, sau de-a lungul fălcilor, fie jupuituri mari cât nişte piese de trei franci, înroşite de vânt pe drum, ceea ce împestrița puțin cu pete roze toate acele fețe mari, albe şi radioase.

Primăria găsindu-se doar la o jumătate de leghe de fermă, lumea merse pe jos şi se întoarse la fel după terminarea ceremoniei de la biserică. Cortegiul, la început strâns, ca o eşarfă colorată care ondula pe câmp de-a lungul cărării înguste ce şerpuia printre grânele verzi, se lungi îndată şi se fărâmiță în grupuri diferite, care se tot opreau discutând. Lăutarul mergea înainte cu vioara împopoțonată cu panglici la gât, pe urma veneau mirele şi mireasa, părinții, prietenii, cum se nimereau, iar la urmă, copiii, care se distrau rupând clopoțeii spicelor de ovăz, sau jucându-se între ei, pe ascuns. Rochia prea lungă a Eminei se târa puțin pe jos; din când în când se oprea ca s-o tragă, şi atunci, delicat, cu degetele ei înmănuşate, lua de pe dânsa firele aspre de iarbă care se prinseseră laolaltă cu scaieți țepoşi, pe când Charles, cu mănuşile scoase, aştepta să isprăvească. Moş Rouault, purtând joben, cu manşetele fracului lungi până-n vârful unghiilor, dădea brațul doanacei Bovary-

mama. Cât priveşte domnul Bovary-tatăl, care, de fapt, disprețuia toată lumea aceea şi venise pur şi simplu într-o redingotă la un rând, de croială militară, strecura tot felul de complimente, ca la cârciumă, unei țărăncuțe blonde. Ea da din cap, se înroşea, nu ştia ce să răspundă. Ceilalți nuntaşi vorbeau de treburile lor sau puneau la cale tot felul de pozne, râzând dinainte; şi trăgând cu urechea, auzeai mereu zdrăngănitul lăutarului, care continua să cânte pe câmp. Când băga de seamă că lumea rămăsese mult în urma lui, se oprea să mai răsufle, îşi mai da cu sacâz arcuşul, pentru ca strunele să scârțâie mai bine, şi apoi o pornea iar, când lăsând în jos, când ridicând gâtul viorii, ca să bată mai bine tactul. Sunetul viorii speria chiar păsărelele care erau departe.

Masa era pusă sub şopronul droşcăriei. Erau pe ea patru muşchi întregi de vacă, şase tocane de pui, vițel la tigaie, trei jigouri şi, la mijloc, o frumusețe de purcel de lapte, fript, având de o parte şi de alta patru cârnați cu măcriş. Pe la colțuri se înălțau carafe cu rachiu. Cidrul dulce din sticle ridica spumă groasă în jurul dopurilor, şi toate paharele fuseseră dinainte umplute ochi cu vin. Farfurii mari cu cremă galbenă, care tremurau de câte ori se atingea cât de puțin masa, purtau, desenate pe fața lor netedă, inițialele noilor soți, în arabescuri scrise cu litere mici de tot. Pentru torturi şi nugale fusese chemat anume un cofetar din Yvetot. Cum el lucra pentru prima oară prin locurile acelea, făcuse totul cu multă îngrijire, şi la sfârşitul mesei aduse chiar el un tort gros, care stârni strigăte de admirație. La temelia lui era mai întâi un pătrat de carton albastru, care înfățişa un templu cu portice, colonade, şi, jur-împrejur, statuete de stuc în firide împodobite cu stele de hârtie aurită; urma apoi, la etajul al doilea, un turn din prăjitură de Savoia, înconjurat de mici fortificații din angelică, migdale, stafide, felii de portocale; şi, în sfârşit, pe platforma de sus, care era o pajişte verde cu stânci, cu lacuri de dulceață şi corăbii din coji de alune, se vedea un amoraş, care se da într-un scrânciob de ciocolată, ai cărui stâlpi aveau în vârf, în locul capului rotunjit, doi boboci de trandafir.

Masa ținu până seara. Când erau obosiți de stat pe scaun, mai ieşeau să se plimbe prin curte sau să joace dopul{6} în şură, şi pe urmă se întorceau iar la masă. Spre sfârşit, câțiva adormiră şi începură să sforăie. Dar, la cafea, totul se însufleți, şi atunci începură să cânte, să facă scamatorii, să ridice greutăți, să treacă pe sub propriul braț sprijinit în degetul mare, să încerce să ridice căruțele pe umeri; făceau glume fără perdea, sărutau doamnele. Seara, la plecare, caii, îndopați cu

ovăz până-n gât, nu voiau deloc să intre în hulube; azvârleau, se ridicau în două picioare; hamurile se rupeau; stăpânii înjurau sau se prăpădeau de râs; şi toată noaptea, pe luna, drumurile au fost pline de căruțe care îşi luaseră vânt gonind în galop, sărind prin şanțuri, peste movilele de pietriş, dând peste taluzuri; femeile se aplecau în lături, prin portiere, ca să prindă hățurile.

Cei care mai rămaseră la Bertaux îşi petrecură noaptea bând la bucătărie. Copiii adormiseră pe sub bănci.

Mireasa îl rugase pe tatăl ei să fie cruțată de glumele care se făceau de obicei în asemenea ocazii. Cu toate acestea, vărul lor, un vânzător de peşte (care chiar adusese ca dar de nuntă două zlăvoace), începuse să împroaşte cu gura apă pe gaura cheii, când moş Rouault sosi tocmai la timp ca să-l oprească şi să-i explice că importanța situației ginerelui său nu îngăduia asemenea necuviințe. Cu toate acestea, vărul cedă cu greu la asemenea argumente. În sinea lui îşi spuse că moş Rouault s-a fudulit şi se retrase într-un colț unde erau alți vreo patru-cinci invitați care, brodindu-se să aibă la masă, din întâmplare, de câteva ori în şir, nişte bucăți de friptură proastă, găseau şi ei că au fost rău primiți, cleveteau şuşotind pe contul gazdei şi-i doreau, pe ocolite, să ajungă la sapă de lemn.

Doamna Bovary-mama nu-şi descleştase gura toată ziua. Nu-i ceruse nimeni părerea nici asupra toaletei nurorii, nici asupra întocmirii ospățului; se retrase devreme. Bărbatul ei, în loc s-o urmeze, trimise după havane la Saint-Victor şi fumă până la ziuă, bând groguri de rachiu de cireşe, amestec necunoscut de ceilalți, ceea ce-l făcu să crească şi mai mult în stima generală.

Charles nu era poznaş din fire; cât ținu nunta nu strălucise. Răspunse destul de şters la săgețile, calamburile, vorbele cu două înțelesuri, complimentele, glumele fără perdea pe care nuntaşii găseau de datoria lor să i le arunce de îndată ce se servi supa.

În schimb, a doua zi părea alt om. Mai degrabă pe el l-ai fi luat drept fecioara din ajun, pe când mireasa nu lăsa să se vadă nimic din care să se poată ghici ceva. Nici cei mai şireți nu ştiau ce să creadă şi o cercetau, când trecea pe lângă ei, cu o atenție exagerată.

Charles însă nu ascundea nimic. O numea "nevasta mea", o tutuia, îi întreba pe toți dacă au văzut-o, o căuta peste tot, şi deseori o lua cu el în curte, unde-l vedeai de departe, printre copaci, prinzând-o de mijloc şi mergând mai departe, pe jumătate aplecat asupra ei, boțindu-i cu capul fişiul de

muselină plisată de pe piept.

La două zile după nuntă, soții plecară; din cauza bolnavilor, Charles nu putea să lipsească prea mult. Moş Rouault îi pofti în cărucioara lui şi-i însoți chiar el până la Vassonville. Acolo îşi mai sărută o dată fata, coborî şi porni înapoi. După ce făcu vreo sută de paşi, se opri şi, văzând cum cărucioara se îndepărta cu roțile învârtindu-se prin praf, oftă din greu. Pe urmă îşi aminti de nunta lui, timpurile de odinioară, prima sarcină a soției... şi el a fost tare voios în ziua când a luat-o de la tatăl ei acasă la dânsul, când o ducea pe cal în spatele lui, gonind prin zăpadă, căci era în preajma Crăciunului, şi câmpul era alb tot; ea-l ținea de-un braț, de celălalt îi atârna panerul; vântul îi flutura dantelele lungi cu care era legată la cap, cum se obişnuieşte la Caux, şi care uneori îi treceau peste gură, şi, de câte ori întorcea capul, vedea lângă dânsul, plecat pe umărul lui, chipul ei gingaş şi îmbujorat care surâdea, tăcut, sub placa de aur a bonetei. Ca să-şi încălzească degetele, ea i le vâra din când în când în sân. Ce mult era de-atunci! Fiul lor ar fi avut astăzi treizeci de ani! Bătrânul se uită îndărăt; dar nu zări nimic pe drum. Se simți trist ca o casă goală! Şi, cum amintirile duioase se învălmăşeau în capul lui întunecat de negurile chefului, cu gânduri negre, simți pentru o clipă dorința să se abată pe la biserică. Temându-se totuşi ca nu cumva această privelişte să-l întristeze şi mai mult, se întoarse de-a dreptul acasă.

Domnul şi doamna Charles sosiră la Tostes pe la 6. Vecinii ieşiră la ferestre s-o vadă pe noua soție a doctorului lor. Bătrâna servitoare se înfățişă, făcu plecăciunile cuvenite, îşi ceru iertare că masa nu era încă gata şi, până atunci, o pofti pe doamna să vadă casa.

V

Fațada de cărămidă era chiar la stradă, sau, mai bine zis, la drum. După uşă era atârnată o manta cu guler mic, un frâu, o şapca de piele neagră şi, pe jos, într-un colț, o pereche de jambiere, pline încă de noroi uscat. La dreapta era sala mare, adică încăperea în care se mânca şi unde se sta. Un tapet de-un galben-canariu, împodobit deasupra cu o ghirlandă de flori palide, tremura tot pe pânza lui prost întinsă; perdele de americă albă, tivite cu galon roşu, se încrucişau de-a lungul ferestrelor, iar pe marginea îngustă a căminului strălucea o pendulă, cu capul lui Hypocrate, aşezată între două candelabre

argintate, care aveau deasupra nişte globuri ovale. De cealaltă parte a coridorului era cabinetul lui Charles, o încăpere mică, lată de vreo şase paşi, cu o masa, trei scaune si un fotoliu de birou. Tomurile din *Dictionnaire des sciences medicales,* netăiate, dar cu scoarţele roase de-atâtea vânzări succesive prin care trecuseră, umpleau, aproape numai ele, cele şase rafturi ale unei biblioteci de brad. În timpul consultaţiilor, intra prin perete miros de rântaş, iar din bucătărie se auzeau bolnavii tuşind în cabinet şi povestindu-şi tot păsul. Urma apoi, dând de-a dreptul în curte, unde era grajdul, o încăpere mare, dărăpănată, care avea un cuptor şi care servea acum de magazie de lemne, de pivniţă, de cămară, plină de fiare vechi, de butoaie goale, de unelte agricole, reformate, la un loc cu o mulţime de alte lucruri prăfuite, despre care era cu neputinţă să mai ghiceşti la ce-au fost bune.

Grădina, mai mult lungă decât lată, se întindea între două ziduri de vălătuci, acoperite de caişi pe spalier, până la un gard de spini, care-o despărţea de câmp. La mijloc era un cadran solar de gresie, pe un postament de cărămizi; patru straturi pline de trandafiri sălbatici, firavi, înconjurau simetric pătratul, mai folositor, de zarzavaturi. În fund de tot, sub brăduleţi, un preot de ipsos îşi citea cartea de rugăciuni.

Emma urcă în camerele de sus. Prima nu era de loc mobilată; dar a doua, care era camera soţilor, avea un pat de mahon într-un alcov cu draperie roşie. O cutie din scoici împodobea scrinul; pe birou, lângă fereastră, într-o carafă, se găsea un buchet de flori de lămâiţă, legat cu o panglică de satin a!b. Era un buchet de mireasă, buchetul celeilalte! Emma se uita la dânsul. Charles băgă de seamă, îl luă şi plecă să-l ducă în pod, în vreme ce, stând într-un fotoliu, înconjurată de lucrurile care i se aduceau de jos, Emma se gândea la buchetul ei de mireasă, care era împachetat într-o cutie de carton, şi se întreba, visătoare, ce s-ar face cu el dacă, din întâmplare, ar muri.

Primele zile şi le petrecu gândindu-se la schimbările pe care urma să le facă în casă. Scoase globurile candelabrelor, puse să se lipească alte tapete, să se vopsească din nou scara şi să se facă bănci în grădină, în jurul cadranului solar; se interesă chiar ce ar trebui făcut ca să aibă o fântână arteziană, cu peştişori. În sfârşit, soţul ei, ştiind că-i plac plimbările cu trăsura, găsi o şaretă de ocazie, care, după ce-i puseră felinare noi şi aripi în piele tighelită, semăna aproape cu un *tilbury*[7].

Era deci mulţumit şi fără nici o grijă. O masă în doi, o plimbare seara pe şosea, gestul cu care ea îşi netezea palele

părului, vederea pălăriei ei de paie agățată de mânerul ferestrei, şi încă multe alte lucruri, în care niciodată Charles n-ar fi bănuit vreo plăcere, alcătuiau acum o fericire de fiecare clipă. Dimineața, în pat, unul lângă altul pe pernă, el urmărea lumina soarelui trecând prin puful blond al obrajilor, pe jumătate acoperiți de colțurile rotunjite ale bonetei. Văzuți de aproape, ochii ei îi păreau măriți, mai ales când, trezindu-se, clipea de mai multe ori; negri la umbră şi albastru-închis în plină zi, aveau parcă straturi de culori succesive, care, mai întunecate la fund, se limpezeau din ce în ce, spre suprafața emaiului. Ochiul lui se pierdea în aceste adâncimi, şi imaginea i se oglindea în ele, în miniatură, până la umeri, cu fularul de pe cap şi cu cămaşa desfăcută la piept. Se scula. Ea se aşeza la fereastră să-l vadă plecând; sta rezemată în coate pe pervaz, între două ghivece de muşcate, în capotul care-i atârna, desfăcut, pe trup. În stradă, Charles îşi prindea pintenii, cu piciorul pus pe borna de kilometraj; de sus, continuând să-i vorbească, Emma rupea cu dinții câte o bucățică de floare sau frunzuliță, o sufla spre el, iar aceasta, zburând, plutind, învârtindu-se în aer ca păsările, se prindea, mai înainte de-a atinge pământul, de coama nețesălată a bătrânei iepe albe care sta nemişcată la poartă. De pe cal, Charles îi trimitea o sărutare; ea-i răspundea făcându-i semne, închidea fereastra, şi el pleca. Şi atunci, pe şoseaua care-şi întindea la nesfârşit lunga panglică de praf, pe drumurile desfundate, deasupra cărora copacii îşi împreunau crengile, pe cărările cu grâul până la genunchi, cu soarele pe umeri şi aerul dimineții în nări, cu inima plină de bucuriile netulburate ale nopții, cu sufletul liniştit, cu trupul mulțumit, mergea savurându-şi fericirea aşa cum cineva mai mestecă, şi după masă, gustul trufelor pe care le digeră.

Până acum ce-a avut el bun în viață? Să fi fost anii de liceu, când sta închis între zidurile acelea înalte, pierdut printre camarazii de clasă mai bogați sau mai tari decât el, pe care îi făcea să râdă cu accentul lui, care-şi băteau joc de hainele lui, şi ale căror mame veneau la vorbitor cu prăjituri în manşon? Să fi fost mai târziu anii de studenție la medicină, când nu avea niciodată destui bani în pungă ca să-şi poată plăti un cadril cu o mică lucrătoare, care să fi devenit prietena lui? Pe urmă a trăit paisprezece luni cu văduva, ale cărei picioare, în pat, erau totdeauna reci ca sloiurile de gheață. Dar acum avea, pe viață, făptura asta frumoasă, pe care o adora. Pentru el, universul nu trecea dincolo de poalele de mătase ale fustei ei; şi se învinuia că n-o iubeşte îndeajuns, îi era dor de dânsa, se întorcea acasă repede şi-i zvâcnea inima urcând scările. În camera sa Emma

îşi făcea toaleta; Charles se apropia în vârful picioarelor şi o săruta pe spate; ea scotea un țipăt.

Nu se putea stăpâni să nu pună mereu mâna pe pieptenele, pe inelele, pe şalul ei; câteodată o săruta tare pe obraji; alteori îi acoperea brațul gol cu zeci de sărutări, din vârful degetelor până la umăr; iar ea, abia surâzând şi plictisită, îl da la o parte cum dai un copil care se ține scai de tine.

Înainte de a se căsători crezuse că iubeşte; dar cum fericirea aşteptată din această dragoste nu venise, îşi spuse că trebuie să se fi înşelat. Şi Emma căuta să afle ce se înțelegea cu adevărat în viață prin cuvintele *fericire, pasiune* şi *beție sufletească,* cuvinte care i se păruseră atât de frumoase în cărți.

VI

Citise *Paul et Virginie*{8} şi visase căsuța, de bambus, pe negrul Domingo, pe câinele Fidèle, dar mai cu seamă prietenia dulce a unui frățior, care se duce să caute fructe roşii prin vârful copacilor mai înalți decât clopotnițele, sau aleargă desculț prin nisip ca să aducă un cuib de păsărică.

Când avea 13 ani, chiar tatăl ei o dusese la oraş ca s-o dea la maici. Trăseseră la un han din cartierul Saint-Gervais, unde li se dăduse să mănânce în farfurii pictate, reprezentând romanul domnişoarei de la Vallière{9}. Explicațiile legendare, întretăiate ici şi colo de zgârieturi de cuțit, toate preamăreau religia, sentimentele delicate ale inimii şi fastul de la curte.

La început, la maici, departe de a se plictisi, Emma se simțise bine în tovărăşia surorilor, care, ca s-o distreze, o duceau la capelă, unde se intra din sufragerie, printr-un coridor lung. Se juca foarte puțin în timpul recreațiilor, pricepea bine catehismul, şi ea era cea care-i răspundea totdeauna domnului vicar la întrebările mai grele. Trăind deci fără să iasă niciodată din atmosfera călduță din clase şi printre femeile acelea palide, care purtau mătănii cu cruce de aramă, fu cuprinsă încetul cu încetul de moleşeala mistică ce exală din miresmele altarului, din răcoarea agheasmatarului şi din sclipirile lumânărilor. În loc să urmărească slujba, ea se uita în cartea de rugăciuni la pozele cuvioase cu chenar albastru şi iubea oaia bolnavă, inima sacră străpunsă de săgeți ascuțite, sau pe sărmanul Iisus care cade împleticindu-se sub greutatea crucii. Din dorința de a se mortifica, încercă să postească o zi întreagă fără să pună nimic în gură. Căută în gând ce dorință

anume să i se împlinească.

Când se ducea la spovedanie, născocea mici păcate ca să stea cât mai mult în genunchi, în umbră, cu mâinile împreunate, cu obrazul lipit de gratii, în bolboroseala preotului. Asemuiri ca: logodnic, soț, iubit ceresc şi căsătorie eternă, despre care se vorbea mereu în predici, îi răscoleau în adâncul sufletului duioşii neaşteptate.

Seara, înainte de rugăciune, în sala de meditație, se făcea o lectură religioasă. În timpul săptămânii se citea un rezumat din *Istoria sfântă* sau *Predicile* abatelui Frayssinous, iar duminica, pasaje din *Génie du chrìstianisme*{10}, ca recreație. Cu câtă dragoste a ascultat ea întâia dată tânguirea răsunătoare a melancoliilor romantice repetându-se în toate ecourile pământului şi ale eternității! Dacă copilăria i s-ar fi scurs în odăița din dosul unei prăvălii dintr-un cartier negustoresc, poate că s-ar fi simțit pătrunsă de revărsarea lirică a firii pe care, de obicei, nu o cunoaştem decât prin tălmăcirea scriitorilor. Dar ea cunoştea prea bine viața la țară; ştia behăitul oilor, se pricepea la lăptărie, la pluguri. Obişnuită cu priveliştile liniştite, o atrăgea acum contrastul lor, natura zbuciumată.

Nu-i plăcea marea decât pentru furtunile ei, iar verdeața, numai ici şi colo, printre ruine. Îi plăceau doar lucrurile din care ar fi putut să tragă vreun folos personal şi înlătura ca zadarnic tot ce nu-i mergea direct la inimă, fiind din fire mai mult sentimentală decât artistă, căutând emoții, nu priveliști.

Era la maici o fată bătrână care venea câte opt zile pe lună să lucreze la rufărie. Protejată de arhiepiscopie ca una ce se trăgea dintr-o veche familie de nobili ruinați în timpul revoluției, mânca în sufragerie la un loc cu maicile; după masă mai rămânea puțin cíe vorbă cu ele, înainte de a se duce iar sus, să se apuce de lucru.

Deseori elevele fugeau din sala de meditație ca s-o vadă. Ştia pe dinafară cântece galante din veacul trecut, pe care le cânta încet, cosind. Povestea basme, spunea noutăți, făcea comisioane în oraş şi împrumuta fetelor mai mari, pe ascuns, câte un roman, care nu-i lipsea niciodată din buzunarele şorțului şi din care chiar ea, vrednica față, înghițea, în ceasurile libere, capitole întregi. Nu era vorba în ele decât de dragoste, de amanți, amante, doamne persecutate care leşinau în chioşcuri singuratice, surugii de poştalioane ucişi la fiecare popas, cai ucişi la fiecare pagină, păduri întunecoase, inimi zbuciumate, jurăminte, suspine, lacrimi şi sărutări, bărci pe clar de lună, privighetori în boschete, *domni* curajoşi ca nişte lei şi blânzi ca

nişte miei, virtuoşi, cum nu se mai află, totdeauna bine îmbrăcaţi, şi care varsă şiroaie de lacrimi. La cincisprezece ani, timp de şase luni, Emma şi-a năclăit mâinile cu praful învechitelor săli de lectură. Mai târziu, cu Walter Scott, s-a pasionat de lucruri istorice, visa scrinuri, săli de gardă şi trubaduri. Ar fi vrut să trăiască într-un vechi castel, ca acele castelane lungi în talie care, sub arcada bolţilor în formă de trifoi, îşi petreceau zilele, cu bărbia în palma, rezemate în coate de piatra zidului, privind cum vine din zare un cavaler cu pana albă, galopând pe-un cal negru. Avu pe-atunci un cult pentru Maria Stuart şi o venerație entuziastă pentru femeile ilustre sau nenorocite. Jeanne d'Arc, Heloïse{11}, Agnès Sorel{12}, frumoasa Feronnière{13} şi Clémence Isaure{14} erau pentru ea ca nişte comete pe imensitatea întunecată a istoriei, din care mai ţâşneau, ici şi colo, dar mai pierduţi în umbră şi fără nici o legătură între ei, sfântul Ludovic cu stejarul lui, Bayard{15} murind, câteva din cruzimile lui Ludovic al XI-lea, ceva din Noaptea Sfântului Bartolomeu{16}, panaşul Bearnezului{17}, şi mereu amintirea farfuriilor cu picturi în care era preamărit Ludovic al XIV-lea.

În romanţele pe care le cânta în ora de muzică nu era vorba decât de îngeraşi cu aripi de aur, de madone, de lagune, de gondolieri, compoziţii searbede, care, prin naivitatea stilului şi uşurinţa tonului, o făceau să întrezărească fantasmagoria ademenitoare a realităţilor sentimentale. Unele colege aduceau la şcoală cărţi cu poezii şi poze pe care le primiseră cadou. Trebuia să le ascundă, nu era glumă; le citea în dormitor. Întorcând delicat frumoasele lor scoarţe în satin, Emma nu-şi mai lua privirile uimite de pe numele autorilor necunoscuţi, care semnaseră dedesubt şi care, de cele mai multe ori, erau conţi sau viconţi.

Se înfiora toată când suflarea ei ridica de pe gravuri foiţa de mătase, care sălta pe jumătate îndoită şi apoi cădea încet pe pagină. Se vedea un tânăr într-o manta scurtă, care, îndărătul balustradei unui balcon, strângea în braţe o fată în rochie albă, cu o punguliţă la centură; sau portretele anonime de nobile englezoaice, cu bucle blonde, care se uită la tine, cu ochii lor mari şi senini, pe sub pălării rotunde de pai. Unele stăteau răsturnate în trăsuri ce alunecau prin mijlocul parcurilor, iar în faţa cailor, conduşi la trap de doi mici vizitii îmbrăcaţi în pantaloni scurţi, albi, sărea câte un ogar. Altele, visând pe divane lângă un bilețel desfăcut, contemplau luna, pe fereastra întredeschisă, drapată până la jumătate cu o perdea neagră. Cele naive, cu o lacrimă pe obraz, se giugiuleau cu o turturică

printre gratiile unei colivii gotice, sau, zâmbitoare, cu capul plecat pe umăr, rupeau petalele unei margarete cu degetele lor ascuțite, cu vârful răsfrânt ca la pantofii medievali. Şi eraţi şi voi, sultani cu narghilele, leşinaţi, sub bolţile boschetelor, în braţele baiaderelor, ghiauri, iatagane, bonete greceşti, şi mai ales voi, privelişti şterse din ţinuturi falnice, care de atâtea ori ne înfăţişaţi de-a valma palmieri, brazi, tigri la dreapta, un leu la stânga, minarete tătăreşti în zare, ruine romane în prim-plan, apoi cămile îngenuncheate, totul înconjurat de-o pădure virgină bine îngrijită şi cu o rază lungă de soare căzând drept de sus şi tremurând în apă, unde ici şi colo plutesc lebede, desprinzându-se ca nişte cojituri albe pe fondul cenuşiu ca oţelul.

Şi abajurul lămpii agăţate în perete deasupra capului Emmei lumina toate aceste imagini despre lume, ce i se perindau pe dinainte, în tăcerea dormitorului şi în zgomotul îndepărtat al unei birje întârziate care mai trecea pe bulevarde.

Când îi muri mama, plânse mult în primele zile. Din părul răposatei îşi comandă un tablou funebru, şi într-o scrisoare trimisă la Bertaux, plină de consideraţii triste asupra vieţii, cerea să fie şi ea înmormântată mai târziu în acelaşi mormânt. Bătrânul o crezu bolnavă şi veni s-o vadă. Emma se simţi mulţumită de a fi ajuns dintr-o dată la acest rar ideal al existenţelor şterse, la care nu izbutesc să ajungă niciodată sufletele mediocre. Se lăsă deci dusă pe întortocheatele cărări lamartiniene, auzea harpe pe lacuri, toate cântecele lebedelor în agonie, căderea frunzelor, fecioarele neprihănite înălţându-se la cer şi glasul Celui veşnic pălăvrăgind prin vâlcele. Se plictisi fără a voi să recunoască, stărui din deprindere, apoi din vanitate, şi, în cele din urmă, fu surprinsă de a se simţi mai împăcată şi fără tristeţi în suflet, după cum fruntea-i era fără o cută.

Bunele maici, care aşteptau atâtea de la vocaţia ei, îşi dădură seama cu uimire că domnişoara Rouault le scapă, într-adevăr, ele o copleşiseră cu atâtea rugăciuni, cu izolarea de lume, posturi, predici, propovăduiseră atât de mult respectul cuvenit sfinţilor şi martirilor şi îi dăduseră atâtea sfaturi bune pentru cumpătarea trupului întru mântuirea sufletului, că ea făcu la fel ca şi caii traşi de frâu: se opri brusc, şi zăbalele-i săriră din dinţi. Spiritul acesta, pozitiv în mijlocul exaltărilor sale, care iubise biserica pentru florile ei, muzica pentru cuvintele romanţelor, literatura pentru aţâţările ei pasionale, se răzvrătea în faţa misterelor credinţei, după cum se îndârjea şi mai aprig împotriva disciplinei de nesuportat pentru firea ei.

Când tatăl său o scoase de la pension, nimeni nu fu supărat s-o vadă plecând. Maica superioară găsi chiar că, în ultima vreme, devenise prea puțin cuviincioasă față de tagma religioasă.

Când se întoarse acasă, Emmei îi plăcu la început să dea ordine slugilor, dar pe urmă se sătură de viața la țară şi-i păru râu că a plecat de la maici. Când Charles veni întâia oară la Bertaux, ea se socotea foarte dezamăgită, nemaiavând nimic de învățat şi nimic de simțit.

Dar grija pentru noua ei situație, sau poate neliniştea pricinuită de prezența acestui om i-au fost de ajuns s-o facă să creadă că era şi ea stăpânită, în sfârşit, de acea pasiune minunată, rămasă până atunci numai ca o pasăre mare, cu penele trandafirii, plutind în splendoarea unui azur plin de poezie; şi acum nu-şi mai putea închipui că tihna în care trăia ar fi fericirea visată.

VII

Câteodată se gândea că totuşi zilele acestea erau cele mai frumoase din viața ei, luna de miere, cum se spunea. Ca să-i guste dulceața, ar fi trebuit, desigur, să fi plecat spre țările acelea cu nume răsunătoare, unde primele zile ale căsătoriei au cele mai suave leneviri. Pe pernele diligenței, adăpostită de storurile de mătase albastră, urci la pas pe drumuri prăpăstioase, ascultând cântecul surugiului, al cărui ecou răsună prin munți, laolaltă cu clopoțeii caprelor şi vuietul înfundat al cascadelor. Când apune soarele, respiri, pe malul golfurilor, parfumul livezilor de lămâi; pe seară, pe terasa vilelor, singuri, cu degetele împreunate, priveşti cerul înstelat, făcând planuri. I se părea că anumite locuri de pe pământ erau menite să-ți dea fericire, aşa cum o plantă ar creşte numai într-un anumit teren şi nu i-ar prii în altă parte. De ce oare nu putea ea să stea rezemată de balustrada balconului unei vile elvețiene, sau să-şi închidă tristețea într-un conac scoțian, alături de un soț îmbrăcat într-o haină de catifea neagră, cu pulpane lungi, cu botfori moi, pălărie țuguiată şi manşete!

Poate că ar fi dorit să destăinuiască cuiva toate acestea. Dar cum să exprimi acea nespusă greutate care-ți apasă inima, schimbătoare ca norii, învolburată ca vântul? Îi lipseau deci cuvintele, ocazia şi îndrăzneala.

Totuşi, dacă Charles ar fi vrut, dacă ar fi bănuit, dacă măcar o singură dată privirea lui i-ar fi ghicit gândul, din inima ei s-ar fi desprins o bogăție neaşteptată de sentimente, aşa cum

cad fructele de pe un spalier când îl atingi. Dar pe măsură ce viața lor intimă era tot mai strânsă, simțea o înstrăinare sufletească ce-o îndepărta de el.

Conversația lui Charles era searbădă, ca un trotuar, şi-n ea defilau toate ideile comune, în veşmântul lor de rând, fără să stârnească vreo emoție, să te facă să râzi sau să visezi. Spunea că pe când locuia la Rouen nu avusese niciodată curiozitatea să se ducă la teatru, să vadă actorii din Paris. Nu ştia nici să înoate, nici să facă scrimă, nici să tragă cu pistolul, iar într-o zi nu fu în stare să-i explice un termen de călărie pe care-l întâlnise într-un roman. Nu cumva un bărbat trebuia, dimpotrivă, să ştie tot, să se priceapă perfect la orice, să te inițieze în focurile pasiunii, în rafinamentul vieții, în toate tainele?! Dar acesta n-o învăța nimic, nu ştia nimic, nu dorea nimic. O credea fericită; şi ea nu-i ierta această linişte atât de temeinic înscăunată, această seninătate greoaie, şi nici fericirea însăşi pe care ea i-o dădea.

Câteodată desena; pentru Charles era o mare distracție să stea în picioare şi să se uite la ea, aplecată pe carton, făcând ochii mici, ca să-şi vadă mai bine lucrarea, sau rotunjind cu degetele cocoloşi de miez de pâine. Când cânta la pian, cu cât îi alergau degetele mai repede, cu atât el se minuna mai tare. Bătea clapele cu îndrăzneală şi parcurgea toată claviatura, de la un capăt la altul, fără întrerupere. Zgâlțâit astfel, bătrânul instrument, ale cărui coarde zbârnâiau, se auzea până la capătul satului, dacă fereastra era deschisă, şi de multe ori portărelul, trecând pe şosea în capul gol şi cu pantofi de pâslă, se oprea, cu hârtiile în mână, s-o asculte.

Pe de altă parte, Emma ştia să-şi ducă gospodăria. Trimitea bolnavilor socoteala vizitelor în scrisori bine ticluite, care nu aveau aerul unor facturi. Duminica, de câte ori aveau vreun vecin la masă, găsea mijlocul de a oferi un fel de mâncare bine prezentat, se pricepea să aşeze pe frunze de vie piramide de renclode, servea dulceața răsturnând borcanele într-o farfurie, şi chiar spunea că o să cumpere boluri pentru clătit gura după masă. Toate acestea îi aduceau lui Bovary multă considerație.

Charles ajungea să-şi dea mai multă importanță pentru că avea o asemenea nevastă. Arăta cu mândrie, în sală, două mici schițe de-ale ei, în creion, pe care le încadrase în rame foarte late şi le atârnase pe tapetul peretelui cu nişte lungi şnururi verzi. Când se întorcea de la biserică, putea fi văzut în fața porții în nişte frumoşi papuci brodați.

Uneori se întoncea acasă târziu, la 10, sau chiar la miezul

nopții. Atunci cerea de mâncare, şi cum servitoarea era culcată, îl servea Emma. Îşi scotea redingota, ca să mănânce mai în voie. Înşira unul după altul pe toți cei pe care-i întâlnise, satele prin care fusese, rețetele pe care le prescrisese şi, mulțumit de el, înfuleca un rest de tocană, curăța brânza de coajă, ronțăia un măr, îşi golea carafa, după care se ducea să se culce şi începea să sforăie.

Fiindcă multă vreme avusese obiceiul să se culce cu scufia de bumbac, nu ştia cum să-şi pună fularul ca să stea pe urechi, şi de aceea, dimineața, se trezea cu părul ciufulit, căzut pe față, alb tot de puful pernei, ale cărei şireturi se dezlegau în timpul nopții. Purta totdeauna nişte cizme solide, care aveau deasupra labei piciorului două crețuri adânci, ce mergeau oblic spre glezne, restul căputei ridicându-se drept, întins, ca pe-un picior de lemn. Zicea că-s *destul de bune pentru la țară.*

Maică-sa aproba zgârcenia asta, căci venea să-l vadă, ca şi altădată, de câte ori se întâmpla să aibă acasă vreo ceartă mai zdravănă, şi totuşi doamna Bovary-mama părea pornită contra nurorii ei. Găsea că *trăieşte pe picior prea mare față de averea lor;* lemnele, zahărul şi lumânările *se iroseau ca la o casă mare,* şi focul care ardea la bucătărie ar fi ajuns pentru douăzeci şi cinci de feluri de bucate! Îi aşeza rufele în dulapuri şi o învăța cum să-l supravegheze pe măcelar când aducea carnea. Emma asculta sfaturile pe care doamna Bovary i le dădea cu nemiluita; şi cât era ziua de mare auzeai numai: *fata mea* şi *mama mea,* însoțite de mici tremurători de buze, fiecare din ele dând drumul la cuvinte dulci cu o voce fremătând de mânie.

Pe vremea doamnei Dubuc, bătrâna se simțea încă preferata, dar acum iubirea lui Charles pentru Emma i se părea ca o trădare a dragostei ei, ca o răpire a ceea ce i se cuvenea; şi privea fericirea fiului ei cu tăcerea tristă a unui scăpătat care priveşte pe geam la oamenii instalați în fosta lui casă. Ca şi când ar fi depănat amintiri, îi reamintea osteneala şi sacrificiile ei, şi, punându-le față în față cu nepăsarea Emmei, încheia spunându-i că nu se cuvenea de loc să-şi adore numai şi numai nevasta.

Charles nu ştia ce să răspundă, îşi respecta mama şi îşi iubea nespus de mult nevasta; socotea judecata uneia ca fără greş, şi totuşi o găsea pe cealaltă fără nici un cusur. După ce pleca doamna Bovary, încerca să repete, sfios, şi cu aceleaşi vorbe, vreuna din cele mai inofensive observații auzite de la maică-sa; dovedindu-i cu un singur cuvânt că se înşală, Emma îl trimitea să-şi vadă de bolnavii lui.

Totuşi, după teorii pe care le credea bune, Emma voi să

cunoască dragostea. În nopțile cu lună recita prin grădină tot ce ştia pe dinafară din poeziile pline de pasiune, îi cânta suspinând adagii melancolice; dar, după asta, se trezea tot aşa de liniştită ca şi înainte, iar Charles nu se arăta nici mai îndrăgostit, nici mai mişcat.

După ce scapără astfel cu amnarul de inima lui fără să poată scoate măcar o scânteie — incapabilă, de altminteri, să înțeleagă ceea ce ea nu resimțea, ca şi de a crede în tot ce nu se manifesta prin forme statornicite, Emma se convinse uşor că pasiunea barbarului nu mai avea nimic excesiv. Expansiunile lui de dragoste făceau parte din program; o săruta la anumite ore. Era un obicei ca oricare altul şi ca un desert dinainte ştiut, după monotonia unei piese.

Un paznic de vânătoare pe care domnul Bovary îl vindecase de apă la plămâni îi dăruise doamnei o cățeluşă ogar de Italia, pe care-o lua cu dânsa la plimbare, când ieşea câteodată, ca să mai fie singură o clipă şi să nu mai vadă înaintea ochilor veşnic aceeaşi grădină, cu aleea prăfuită.

Se duse până la păduricea de fagi din Banneville, lângă pavilionul părăsit din colțul zidului dinspre câmp. În şanțul împrejmuitor, printre ierburi, erau trestii lungi, cu frunzele tăioase.

Mai întâi se uita de jur-împrejur, să vadă dacă nu se schimbase ceva de când venise ultima dată. Regăsea în aceleaşi locuri digitalele, micşunelele, tufele de urzici, din jurul pietroaielor, plăcile de lichen de-a lungul celor trei ferestre, ale căror obloane, mereu închise, se umpleau de putregai pe barele lor de fier ruginit. La început, gândul ei hoinărea la întâmplare, fără nici o țintă, ca şi ogărița care dădea târcoale pe câmp, lătra după fluturi galbeni, vâna popândoci sau scutura macii de pe marginea unui lan de grâu. Apoi, încetul cu încetul, îşi aduna gândurile şi, stând pe iarba pe care-o scormonea cu vârful umbrelei, Emma îşi spunea mereu: "Doamne, de ce m-am măritat?"

Se întreba dacă n-ar fi fost cu putință ca prin jocul întâmplării să întâlnească alt bărbat: şi căuta să-şi închipuie care-ar fi putut să fie acele evenimente ce nu s-au întâmplat, acea altă viață, acel bărbat pe care nu-! cunoştea. Fără îndoială că nu toți semănau cu al ei. Ar fi putut sà fie frumos, spiritual, distins, atrăgător, aşa cum erau desigur cei cu care se căsătoriseră colegele ei de la maici. Ce făceau ele acum? La oraş, în vuietul străzilor, în freamătul teatrelor şi iluminațiile unui bal, duceau o viață în care inima-ți creşte de bucurie şi simțurile se desfac ca o floare. Pe când viața ei era rece ca un

pod de casă cu lucarna spre nord, iar plictiseala, păianjen tăcut, îşi ţesea pânza în umbra tuturor cotloanelor inimii sale. Îşi aducea aminte de zilele împărţirii premiilor, când urca pe estradă să-i pună coroniţa. Cu părul împletit, cu rochiţa albă şi pantofii de brunel{18}, decoltaţi, era drăguţă, şi când se întorcea la loc, domnii se aplecau să-i facă complimente; curtea era plină de căleşti, îşi luau rămas bun prin portierele deschise, profesorul de muzică trecea, cu cutia de vioară, salutând. Ce departe erau toate acestea, ce departe!

O chema pe Djali, o lua între genunchi, îi mângâia capul lung, delicat, şi-i spunea:

— Hai, sărută-ţi stăpâna, tu care nu ştii ce-i necazul... Apoi, contemplând mutra melancolică a sprintenului animal ce căsca alene, se înduioşa şi, cu gândul la soarta ei, îi vorbea tare, ca unui om mâhnit pe care vrei să-l mângâi.

Uneori se porneau rafale de vânt, răbufniri ale mării, care, năvălind deodată peste tot platoul ţinutului Caux, aduceau până departe în câmp o răcoare sărată. Trestiile şuierau plecate la pământ, iar frunzele fagilor foşneau într-un freamăt grăbit, pe când vârfurile lor, legănându-se întruna, îşi continuau murmurul măreţ. Emma îşi strângea şalul pe umeri şi se scula.

Pe alee, o lumină verde, răsfrântă de frunziş, juca pe muşchiul scurt, care trosnea uşor sub picioarele ei. Soarele apunea; printre crengi cerul se vedea roşu, iar trunchiurile copacilor, plantaţi în şiruri drepte, paralele, păreau nişte colonade întunecate, pe un fond auriu; o apuca frica, o chema pe Djali, se întorcea repede la Tostes pe şosea, se lăsa într-un fotoliu şi nu scotea o vorbă toată seara.

Dar pe la sfârşitul lui septembrie se întâmplă deodată ceva extraordinar în viaţa ei; fu invitată la Vaubyessard, la marchizul d'Andervilliers.

Fost secretar de stat pe vremea Restauraţiei, căutând acum să intre iar în viaţa politică, marchizul îşi pregătea de demult candidatura de deputat. Iarna împărţea braţe de lemne în dreapta şi-n stânga, iar la Consiliul general cerea tot mereu cu aprindere să se facă şosele în plasa lui. În timpul căldurilor mari făcuse un abces în gură, de care Charles îl scăpase ca prin minune, deschizându-l la timp cu lanţeta. Administratorul trimis la Tostes ca să plătească pentru operaţie povesti seara că în grădiniţa doctorului a văzut nişte cireşe grozave. Şi, cum la Vaubyessard cireşilor nu le prea mergea, domnul marchiz îi ceru lui Bovary câţiva puieţi; se simţi dator să-i mulţumească personal; o zări pe Emma, găsi că are o talie frumoasă şi că nu saluta ca o ţărancă, aşa că la castel se gândiră că nu se trece

dincolo de marginile îngăduinței şi nici c-ar fi vreo greşeală dacă invită tânăra pereche.

Într-o miercuri, la ora trei, domnul şi doamna Bovary plecară cu şareta la Vaubyessard, cu un cufăr mare legat la spate şi o cutie de pălării în față. Charles mai ținea între genunchi şi o cutie de carton.

Sosiră la căderea nopții, când începeau să se aprindă lampioanele în parc, ca să lumineze drumul trăsurilor.

VIII

Castelul, o clădire modernă în stil italienesc, cu două aripi care ieşeau înainte şi trei peroane, se întindea la capătul unei pajişti imense, pe care, printre pâlcuri rare de copaci bătrâni, păşteau câteva vaci; iar nişte panerașe cu arbuşti, rododendroni, iasomie şi călini îşi rotunjeau tufele de verdeață, unele mai mari, altele mai mici, de-a lungul curbei pe care-o făcea drumul acoperit cu nisip. Un râuşor trecea pe sub un pod; prin ceață se zăreau nişte clădiri acoperite cu paie, răzlețite pe-o fâneață care avea pe margini două coline dulci, împădurite, iar în spate, într-un desiş, se întindeau pe două rânduri paralele şoproanele şi grajdurile, rămăşițe din vechiul castel dărâmat.

Şareta lui Charles se opri în fața peronului din mijloc; ieşiră servitorii; marchizul îşi întâmpină musafirii, şi, oferind brațul soției doctorului, o conduse în vestibul.

Era o încăpere foarte înaltă, cu plăci de marmură pe jos, în care paşii şi vocile răsunau ca într-o biserică. În față urca o scară dreaptă, iar în stânga un culoar ce dădea în grădină ducea în sala de biliard; din fața uşii se auzeau ciocăniturile bilelor de fildeş. Traversând-o, în drum spre salon, Emma văzu în jurul mesei câțiva bărbați gravi, cu bărbia proptită pe nişte cravate enorme, toți cu decorații pe piept, şi care surâdeau, tăcuți, dând cu tacul.

Pe pereții căptuşiți cu lemn întunecat erau atârnate mari cadre aurite, care aveau pe marginea de jos, scrise cu litere negre, nişte nume. Emma citi: "Jean-Antoine d'Andervilliers d'Yverbonville, conte de Vaubyessard şi baron de Fresnaye, căzut în bătălia de la Coutras la 20 octombrie 1587". Iar pe-un altul: "Jean-Antoine-Henry-Guy d'Andervilliers de Vaubyessard, amiral al Franței şi cavaler al Ordinului Saint-Michel, rănit în bătălia de la Hougue-Saint-Vaast la 29 mai 1692, mort la Vaubyessard la 23 ianuarie 1693". Mai departe de-abia se mai

puteau distinge cei care urmau, căci lumina lămpilor, răsfrântă pe postavul verde al biliardului, cufunda încăperea într-o umbră plutitoare. Întunecând pânzele orizontale ale tablourilor, le brăzda cu creţuri fine, după cum era crăpat lacul de pe ele; şi din toate aceste mari pătrate negre cu rame de aur ieşeau, ici şi colo, câte-o parte din pictură mai clară; o frunte palidă, doi ochi care se uitau la tine, peruci care ondulau pe umărul pudrat al veşmintelor roşii, sau o cataramă de jartieră pe rotunjimea unei pulpe.

Marchizul deschise uşa salonului; una din doamne se sculă (era chiar marchiza), veni în întâmpinarea Emmei, o pofti să ia loc alături de dânsa, pe-o canapeluţă, şi începu să-i vorbească prieteneşte, ca şi când ar fi cunoscut-o de mult. Era o femeie de vreo patruzeci de ani, cu umeri frumoşi, cu nasul coroiat, cu o voce tărăgănată, şi care în seara aceea purta pe părul castaniu un voal simplu de dantelă, al cărui colţ îi cădea pe spate. Lângă dânsa, pe un scaun cu spătar înalt, stătea o tânără blondă; iar nişte domni, care purtau câte o floricică la butoniera fracului, stăteau de vorbă cu doamnele în jurul căminului.

La şapte se servi masa. Domnii, care erau mai numeroşi, luară loc la prima masă, în vestibul, iar doamnele, la a doua, în sufragerie, cu marchizul şi marchiza.

Când intră, Emma se simţi învăluită de un aer cald, amestec de parfum de flori şi rufărie fină, de miros de fripturi şi de trufe. Lumânările candelabrelor îşi alungeau flăcările pe clopotele de argint ale serviciului de masă; cristalele tăiate în faţete, acoperite de o aburează mată, îşi aruncau unele altora raze palide; de-a lungul mesei se înşirau buchete de flori, iar în farfuriile cu marginile late, şerveţelele aranjate în chip de mitră episcopală aveau fiecare în deschizătura dintre cele două cute câte o chiflă ovală. Labele roşii de homari atârnau afară din farfurii; fructe mari în paneraşe ajurate se înălţau straturi-straturi pe muşchi; prepeliţele erau cu pene cu tot; se vedeau aburi ridicându-se, şi, în ciorapi de mătase, cu pantaloni scurţi, cu cravată albă, cu dantele, grav ca un judecător, feciorul-şef, trecând printre umerii mesenilor felurile gata împărţite, cu o simplă mişcare de lingură, îţi sălta bucata pe care-o alegeai. Pe soba cea mare de porţelan, cu vergele de aramă, o statuie de femeie, înveşmântată pâna la bărbie, privea nemişcată sala plină de lume.

Doamna Bovary băgă de seamă că mai multe doamne nu-şi puseseră mânuşile în pahar.

În timpul acesta, tocmai la capătul mesei, singur printre

toate aceste femei, aplecat deasupra farfuriei pline şi cu şervetul înnodat la spate ca la un copil, mânca un bătrân, căruia-i curgeau picături de sos din gură. Avea ochii injectaţi şi purta o codiţă dată pe spate, împletită cu o panglică neagră. Era socrul marchizului, bătrânul duce de Laverdière, fostul favorit al contelui d'Artois pe vremea vânătorilor ce se făceau la Vaudreuil, la marchizul de Conflans, şi despre care se spunea că fusese amantul reginei Marie-Antoinette după domnul de Coigny şi înainte de domnul de Lauzun. Dusese o viaţă zgomotoasă de desfrâu, plină de dueluri, de răpăşaguri, de femei răpite; îşi mâncase averea şi vârâse groaza în toată familia. Un fecior, care stătea în spatele scaunului, îi ţipa în ureche denumirea felurilor de mâncare pe care el le arăta cu degetul, gângăvind; şi, fără să-şi dea seama, ochii Emmei se îndreptau mereu asupra acestui bătrân cu buzele care-i atârnau ca spre un lucru extraordinar şi măreţ. Trăise la curte şi se culcase în patul reginelor!

Se turnă şampanie de la gheaţă. Emma se înfioră toată simţind răceala aceasta în gură. Nu văzuse niciodată rodii şi nici nu mâncase ananas. Chiar zahărul pisat i se păru mai alb şi mai fin ca aiurea.

Doamnele urcară apoi în camerele lor, să se gătească de bal.

Emma se dichisi cu meticulozitatea conştientă a unei actriţe care apare pe scenă pentru întâia oară. Îşi aranjă părul cum o învăţase coaforul şi trase pe dânsa rochia de bariş, întinsă pe pat. Pe Charles îl strângeau pantalonii la talie.

— Au să mă supere "supieurile" când am să dansez, spuse el.

— Când ai sa dansezi? întrebă Emma.

— Da!

— Dar ce-i cu tine, ţi-ai pierdut minţile? Au să râdă de tine... astâmpără-te. De altfel, aşa-i stă mai bine unui doctor, adăugă ea.

Charles tăcu. Se plimba dintr-un capăt în altul al odăii, aşteptând să fie gata Emma.

O vedea în oglindă, din spate, între două lumânări. Ochii ei negri păreau şi mai negri. Palele părului ei, uşor umflate spre ureche, aveau o lucire albastră; în coc îi tremura un trandafir pe o tijă subţire, cu imitaţii de picături de rouă pe vârful frunzelor. Avea o rochie de un galben-deschis, pe care o înfrumuseţau trei buchete de boboci de trandafiri cu frunzişoarele lor.

Charles se apropie s-o sărute pe umăr.

— Lasă-mă, spuse ea, îmi boţeşti rochia.

Se auzi un crâmpei de arie, din vioară, şi sunetele unui corn. Coborî scara, stăpânindu-se să nu alerge.

Cadrilurile începuseră. Lumea sosea mereu, se înghesuia. Se aşeză pe o banchetă lângă uşă.

După terminarea cadrilului, pe parchetul din mijloc se vedeau grupuri de bărbaţi stând de vorbă în picioare şi feciori în livrele care aduceau nişte tăvi mari. În şirul femeilor care stăteau jos se agitau evantaie pictate, buchetele ascundeau pe jumătate zâmbetele de pe chipurile lor, şi flaconaşele cu dop de aur se învârteau în mâini întredeschise, ale căror mănuşi albe desenau forma unghiilor şi strângeau braţul la încheietură. Garniturile de dantele, broşele de diamante, brăţările cu medalion tremurau pe corsajele rochiilor, scânteiau pe piepturi, fâşâiau pe braţele goale. În pieptănăturile lipite tare de frunţi şi răsucite la ceafă erau coroniţe, buchețele sau crenguţe de nu-mă-uita, de iasomie, de flori de rodie, spice sau albăstrele. Stând liniştite la locul lor, mame cu feţe posomorâte purtau turbane roşii.

Emmei îi bătu puţin inima când, condusă de cavalerul ei, care-o ţinea de vârful degetelor, se aşeză în şirul dansatorilor, aşteptând primul sunet de arcuş ca să pornească. Dar emoţia trecu repede şi, legănându-se în ritmul orchestrei, înainta lunecând, clătinându-şi uşor gâtul. La anumite subtilităţi ale viorii, care uneori cânta singură, în timp ce celelalte instrumente tăceau, îi flutura pe buze un surâs; se auzea sunetul cristalin al monedelor de aur ce se aruncau alături pe postavul meselor; apoi toată orchestra începea dintr-o dată, fligornul cu pistoane izbucnea răsunător, picioarele îşi reluau cadenţa, fustele se umflau, se atingeau uşor în treacăt, mâinile se întâlneau, se despărţeau; aceiaşi ochi, care se aplecau în faţa ta, reveneau să se uite fix în ochii tăi.

Câţiva bărbaţi (vreo cincisprezece) între douăzeci şi cinci şi patruzeci de ani, amestecaţi printre dansatori sau stând de vorbă în cadrul uşilor, se distingeau din mulţime prin acelaşi aer de familie, oricare ar fi fost nepotrivirile de vârstă, de îmbrăcăminte sau de înfăţişare.

Hainele lor, mai bine croite, păreau dintr-o stofă mai moale, iar părul, adus în bucle spre tâmple, lucea de pomezi mai fine. Chipurile aveau acea culoare pe care-o dă bogăţia, de un alb scos în relief de paloarea porţelanurilor, de lustrul jucăuş al atlazului, de lacul mobilelor frumoase, şi a căror sănătate e păstrată de un regim cumpătat de mâncăruri alese. Gâtul li se răsucea în voie pe cravatele joase; favoritele lungi le

cădeau pe gulere răsfrânte; îşi ştergeau buzele cu batiste brodate cu o iniţială mare, din care se răspândea un miros suav. Cei ce erau în pragul bătrâneţii arătau tineri, pe când pe faţa celor tineri se întipărise ceva matur. În privirile lor nepăsătoare plutea liniştea pasiunilor satisfăcute în fiecare zi; şi prin blândeţea apucăturilor lor străbătea acea brutalitate deosebită pe care o dă conştiinţa de a stăpâni lucrurile obţinute fără mare sforţare, asupra cărora îţi încerci puterea şi-ţi desfeţi vanitatea, cum sunt mânuirea cailor de rasă şi societatea femeilor pierdute.

La trei paşi de Emma, un cavaler în frac albastru vorbea despre Italia cu o tânără femeie palidă, care purta o garnitură de perle. Lăudau coloanele Sfântului Petru, Tivoli, Vezuviul, Castellamare şi Munţii Cassini, trandafirii de Genua, Coliseul pe clar de lună. Emma asculta cu cealaltă ureche o conversaţie plină de cuvinte pe care nu le pricepea. Se făcuse cerc în jurul unui bărbat foarte tânăr, care, cu o săptămână înainte, îi bătuse pe *Miss Arabella* şi *Romulus,* şi câştigase în Anglia două mii de ludovici pentru că izbutise să sară un şanţ. Unul se plângea că i se îngrăşau caii de curse; altul, de greşelile de tipar care schimonosiseră numele calului său.

În sala de bal era un aer apăsător; lumina lămpilor pălea. Lumea se retrăgea în sala de biliard. Un fecior urcându-se pe un scaun sparse două geamuri: auzind zgomotul cioburilor, doamna Bovary întoarse capul şi zări în grădină, lipite de geam, capete de ţărani care se uitau înăuntru. Atunci îi veni în minte Bertaux. Revăzu ferma, mlaştina mocirloasă, pe tatăl ei în cămaşă, pe sub meri, şi se revăzu pe ea, ca altădată, luând smântâna cu degetul de pe oalele cu lapte de la lăptărie. Dar faţă de strălfulgerările ceasului de faţă, viaţa ei din trecut, atât de deşartă până atunci, se ştergea cu totul şi aproape nici nu-i venea să creadă că a trăit-o vreodată. Era acolo; iar în jurul balului nu era decât umbră, aşternută peste tot. Mânca o îngheţată cu vişinată, dintr-o scoică de argint aurit pe care o ţinea în mâna stângă, cu ochii pe jumătate închişi, cu linguriţa între dinţi.

Alături, o doamnă lăsă să-i cadă evantaiul tocmai când trecea un dansator.

— Ce amabil aţi fi, domnule, spuse doamna, dacă aţi binevoi să-mi ridicaţi de după canapea evantaiul!

Domnul se înclină, şi, în timp ce întindea braţul, Emma văzu mâna tinerei doamne care-i arunca în pălărie ceva alb, îndoit în triunghi. Ridicând evantaiul, domnul îl oferi respectuos doamnei; ea-i mulţumi, dând din cap, şi începu să-

şi miroase buchetul.

După supeul la care s-au servit din belşug vinuri de Spania, şi vinuri de Rin, supe de raci şi de lapte de migdale, budinci *"à la* Trafalgar" şi diferite feluri de carne rece în aspic, care tremura în farfurii, trăsurile începură să plece una după alta. Dând la o parte colțul perdelei de muselină, vedeai lunecând în umbră lumina felinarelor. Banchetele se goleau; rămăseseră numai câțiva jucători; muzicanții îşi răcoreau vârful degetelor, umezindu-le pe limbă; Charles aproape ațipise, rezemat cu spatele de o uşă.

La 3 dimineața începu cotilionul. Emma nu ştia să valseze. Valsa toată lumea, chiar şi domnul d'Andervilliers şi marchiza; nu mai rămăseseră decât oaspeții castelului — vreo douăsprezece persoane.

Atunci unul dintre dansatori, căruia i se zicea familiar *viconte,* şi a cărui jiletcă foarte deschisă părea ca turnată pe piept, veni a doua oară s-o invite pe doamna Bovary, asigurând-o că el o va conduce şi c-o să se descurce foarte bine.

Porniră încet, apoi mai repede. Se învârteau; în jurul lor totul se învârtea: lămpile, mobilele, placajele pereților, şi parchetul, ca un disc pe o axă. Când treceau prin dreptul uşilor, poala rochiei Emmei se lipea de pantalonii lui; picioarele lor se împleteau; vicontele îşi cobora privirile asupra ei, Emma le ridica spre el; se simțea toropită şi se opri. Porniră din nou, şi, cu o mişcare mai repede, vicontele, luând-o pe sus, dispăru cu ea până la capătul coridorului, unde, gâfâind, gata să cadă, Emma îşi lăsă o clipă capul pe pieptul lui. Apoi, tot învârtindu-se, dar mai încet, o conduse la loc; Emma se rezemă cu spatele de perete şi-şi acoperi ochii cu mâna.

Când îi deschise, în fața unei doamne care stătea în mijlocul salonului pe un taburet, erau trei dansatori în genunchi. Doamna îl alese pe viconte, şi vioara porni iar.

Lumea se uita la ei. Treceau şi reveneau; ea, cu bustul nemişcat, cu fața puțin aplecată, iar el, cu aceeaşi ținută, drept, cu cotul rotunjit, cu bărbia înainte. Aceasta ştia sa valseze! Dansară multă vreme, rămânând până la urmă singuri.

Oaspeții castelului mai stătură de vorbă câteva minute, şi după ce-şi spuseră adio, sau, mai bine zis, bună dimineața, se duseră la culcare.

Charles se târa ținându-se de rampă; *îi trecuse os prin os.* Stătuse cinci ceasuri de-a rândul în picioare, în fața meselor, privind cum se juca *whist,* fără să priceapă nimic. Aşa că răsuflă adânc, de mulțumire, când îşi trase cizmele.

Emma îşi puse un şal pe umeri, deschise fereastra şi

rămase rezemată în coate de pervaz.

Era o noapte întunecoasă. Afară picura rar. Trase în piept aerul umed care-i răcorea pieoapele. Muzica balului îi zbârnâia încă în urechi şi căuta să stea trează ca să mai prelungească iluzia acestei vieţi luxoase, pe care în curând trebuia s-o părăsească.

Se crăpa de ziuă. Privi lung ferestrele castelului, încercând să ghicească unde sunt odăile celor pe care îi remarcase în ajun. Ar fi voit să le cunoască viaţa, să o pătrundă, să intre cu totul în ea.

Dar tremura de frig. Se dezbrăcă şi se ghemui în aşternut, lângă Charles, care dormea.

La dejun fu lume multă. Masa dură zece minute; nu se servi nici un lichior, ceea ce îl miră pe doctor. Apoi domnişoara d'Andervilliers strânse într-un coşuleţ bucăţelele de cozonac ca să le dea lebedelor din bazin şi porniră la plimbare, la sera încălzită, unde plante ciudate, cu ţepi zburliţi, se înălţau în piramide sub ghivece suspendate, care, ca nişte cuiburi de şerpi prea pline, lăsau să atârne peste margini vrejuri lungi, încolăcite. Sera de portocali, care era tocmai la capăt, ducea, pe sub un acoperiş, până la atenansele castelului. Marchizul, ca să facă plăcere Emmei, o luă să vadă grajdurile. Deasupra ieslelor în chip de panere, pe nişte plăci de porţelan, erau scrise cu litere negre numele cailor. Când treceau pe lângă ei, fiecare cal se frământa în boxa lui, plescăind din limbă. Podelele cămării în care se ţineau şeile luceau ca parchetul unui salon. Hamurile de trăsură atârnau în mijloc pe doi stâlpi care se învârteau, iar zăbalele, bicele, scările, frâiele erau înşirate în ordine, de-a lungul peretelui.

În timpul acesta, Charles se duse să roage pe un servitor să-i înhame calul la şaretă. O trase la scară, şi, după ce înghesuiră înăuntru toate pachetele, soţii Bovary, luându-şi rămas bun de la marchiz şi de la marchiză, plecară înapoi la Tostes.

Tăcută, Emma privea cum se învârtesc roţile. Stând pe marginea banchetei, Charles conducea cu braţele îndepărtate, şi căluţul mergea în buestru între hulubele prea largi peste el. Hăţurile lăsate în voie săltau pe crupă, ude de spumă, iar lădiţa, agăţată cu o funie la spate, bătea tare şi regulat în coşul şaretei.

Erau pe dealurile de la Thibourville, când deodată le trecură înainte nişte cavaleri cu trabucurile în gură. Emma avu impresia că unul dintre ei era vicontele; se întoarse, dar nu mai văzu în zare decât nişte capete care săltau în ritmul schimbător

al trapului sau al galopului.

La un sfert de leghe mai încolo, Charles trebui să oprească un timp ca să lege cu o sfoară popritoarea care se rupsese.

Aruncând o ultimă privire asupra hamurilor, Charles văzu ceva pe jos, între picioarele calului, şi ridică o tabacheră, brodată toată cu mătase verde, având la mijloc un blazon care semăna cu o uşă de capelă.

— Sunt şi două trabucuri înăuntru, zise el; am să le fumez diseară, după masă.

— Cum, fumezi? întrebă ea,

— Câteodată, când am ocazia.

Vârî tabachera în buzunar şi dădu bici căluţului. Când ajunseră acasă, masa nu era gata. Doamna se înfurie. Nastasie răspunse obraznic.

— Pleacă! strigă Emma. Asta-i bătaie de joc, te dau afară!

La masă era supă de ceapă şi o bucată de viţel cu măcriş. Stând în faţa Emmei, Charles spuse, frecându-şi mâinile cu un aer fericit:

— Plăcut lucru să te vezi iar la tine acasă!

Se auzeau scâncetele Nastasiei. Charles ţinea întrucâtva la nenorocita asta de fată. Altădată, în timpul văduviei, când n-avea ce face, îi ţinuse de urât seri întregi de-a rândul. A fost prima lui clientă, cea mai veche cunoştinţă din partea locului.

— Ai dat-o afară de-a binelea? întrebă el în cele din urmă.

— Da. Cine mă împiedică? răspunse ea.

Apoi, cât li se aranja odaia, stătură la căldură în bucătărie. Charles începu să fumeze. Fuma ţuguind buzele, scuipând tot timpul, lăsându-se pe spate la fiecare pufăitură.

— O să-ţi facă rău, spuse ea disprețuitor.

Lăsă trabucul şi alergă la robinet, să bea repede un pahar de apă rece. Apucând tabachera, Emma o aruncă iute în fundul dulapului.

Ziua următoare parcă nu se mai isprăvea. Emma se plimbă prin grădiniţă, tot întorcându-se mereu pe-aceleaşi alei, oprindu-se în faţa straturilor de flori, în faţa spalierului, în faţa preotului de ghips, privind înmărmurită toate aceste lucruri de altădată pe care le cunoştea atât de bine. Ce departe i se părea acum balul! Cine oare îndepărta atât de tare dimineaţa de alaltăieri de seara de astăzi? Călătoria la Vaubyessard făcuse o gaură în viaţa ei, aşa după cum, într-o singură noapte, furtuna sapă uneori în munţi o prăpastie. Totuşi, se resemna; strânse cu evlavie în scrin frumoasa ei toaletă, până şi pantofii de satin, ale căror tălpi erau îngălbenite de ceara lunecoasă a parchetului. Inima-i era la fel; frecându-se de bogăţie, prinsese

şi ea deasupra ceva care n-avea să se mai şteargă.

Amintirea balului deveni deci pentru Emma o întreagă ocupație. În fiecare miercuri îşi spunea trezindu-se: "Ah! Acum opt zile... acum cincisprezece zile, acum trei săptămâni... eram acolo!" Şi, încetul cu încetul, în amintirea ei şi fizionomiile începură să se amestece unele cu altele, uită melodiile cadrilului, nu-i mai apărură atât de limpede livrelele şi saloanele; câteva amănunte se şterseră cu totul, dar părerea de rău îi rămase.

IX

De multe ori, când Charles era plecat, se ducea să ia din dulap, dintre rufele împăturite, unde-o pusese, tabachera de mătase verde. Se uita la ea, o deschidea şi chiar îi sorbea mireasma căptuşelii, amestec de verbină şi tutun. A cui să fi fost?... A vicontelui. Era poate un cadou de la amanta lui. O brodase pe vreun micuț gherghef de palisandru, instrument micuț pe care-l putea ascunde ca să nu-l vadă nimeni, şi deasupra căruia trebuie să fi stat aplecate multe ceasuri în şir buclele mătăsoase ale visătoarei ce o lucrase. O adiere de dragoste trecuse prin ochiurile broderiei; fiecare împunsătură de ac prinsese acolo o speranță sau o amintire, şi toate aceste fire de mătase, împletite, nu erau decât prelungirea aceleiaşi mute pasiuni. Apoi, într-o dimineață, vicontele o luase cu el. Despre ce oare vorbiseră ei pe când stătea acolo, pe marginile largi ale căminului, între vase de flori şi pendula "Pompadour"? Ea era la Tostes. Iar el, el era acum acolo, la Paris! Cum era acest Paris? Ce nume nemărginit! îl repeta în şoaptă, pentru plăcerea proprie; îi răsuna în urechi ca un clopot de catedrală, îi scânteia în fața ochilor până şi pe eticheta borcanelor ei de pomadă.

Noaptea, când negustorii de peşte treceau cu căruțele pe sub ferestrele ei cântând *La Marjolaine,* se trezea; şi ascultând huruitul roților şinuite, care, la ieşirea din oraş, se domolea deodată cum da de pământ, îşi spunea: "Mâine ei au să fie acolo!"

Şi-i urmărea cu gândul, urcând şi coborând coastele, trecând prin sate, gonind pe drumul mare la lumina stelelor. Undeva, departe, da totdeauna de un loc nedesluşit, unde visul i se pierdea.

Îşi cumpără planul Parisului, şi cu vârful degetului făcea pe harta lui plimbări prin capitală. Cutreiera bulevardele,

oprindu-se la fiecare colț, la încrucișări, în fața pătratelor albe care însemnau fiecare o casă. În cele din urmă, cu ochii obosiți, închidea pleoapele şi vedea prin beznă becurile de gaz răsucindu-se în bătaia vântului şi scările caleştilor, care se desfăşurau zgomotos în fața colonadelor teatrului.

Se abona la *Corbeille,* jurnalul femeilor, şi la *Sylphe des salons.* Citea cu nesaț, fără să sară o iotă, toate cronicile premierelor, curselor şi seratelor, se interesa de debutul unei cântărețe, de deschiderea unui magazin. Cunoştea modele noi, adresa celor mai buni croitori, zilele în care lumea buna ieşea la plimbare la Bois-de-Boulogne, sau se ducea la Opera. Studie în Eugene Sue{19} descrieri de mobile; îi citi pe Balzac şi pe George Sand, căutând să-şi potolească astfel, cu închipuirea, poftele ce-o mistuiau. Îşi aducea cartea chiar şi la masă şi întorcea filele, în timp ce Charles îi vorbea mâncând. Îşi amintea de viconte mereu, în tot ce citea. Căuta să-l pună alături de personajele inventate. Dar cercul al cărui centru era el se lărgi încetul cu încetul, şi aureola pe care o avea, îndepărtându-se de chipul lui, se revărsă mai departe, ca să ilumineze alte vise.

Şi astfel, Parisul, mai nemărginit decât oceanul, scânteia în ochii Emmei într-o lumină aurie. Viața multiplă care fremăta în această învălmăşeală îi apărea totuşi în frânturi, rânduită în tablouri deosebite. Emma nu întrezărea decât două sau trei dintre ele, care-i ascundeau pe toate celelalte şi care, ele singure, reprezentau omenirea întreagă. Lumea ambasadorilor călca pe parchete lucioase în saloane cu pereți în oglinzi, în jurul unor mese ovale, acoperite cu un covor de catifea cu franjuri de aur. Mai erau acolo rochii cu trenă, mistere de nepătruns, nelinişti ascunse în dosul zâmbetelor. Venea apoi societatea duceselor: erau palide; se sculau la ora 4; femeile, bieți îngeraşi! purtau dantele englezeşti la poalele jupoanelor, iar bărbații, capacități nebănuite sub aparențe uşuratice, îşi omorau caii în curse de distracție, se duceau la Baden să-şi petreacă sezonul de vară, şi, în cele din urmă, pe la vreo patruzeci de ani, se căsătoreau cu nişte moştenitoare bogate. În camerele separate de la restaurante, unde se ia masa după miezul nopții, râdeau în lumina lumânărilor o mulțime pestriță de literați şi actrițe. Aceştia erau risipitori ca nişte regi, plini de ambiții himerice şi de deliruri fantastice. Era o viață mai presus de oricare alta, între cer şi pământ, în bătaia furtunilor, ceva sublim. Cât despre restul lumii, era pierdut pe undeva, fără să se ştie precis unde, ca şi cum n-ar fi existat.

De altfel, cu cât lucrurile îi erau mai aproape, cu atât mintea ei se depărta de ele. Tot ce o înconjura — viața

plicticoasă de la țară, mici burghezi imbecili, mediocritatea existenței — i se părea ca o întâmplare excepțională în lumea asta, o soartă aparte, de care se simțea prinsă, pe când dincolo se întindea, cât vezi cu ochii, nemărginitul ținut al fericirilor şi al pasiunilor. În dorința ei, confunda senzualitățile luxului cu bucuriile inimii, eleganța obiceiurilor cu gingăşiile sentimentului. Oare dragostei nu-i trebuia, ca şi plantelor indiene, pământ anume pregătit şi o anumită temperatură? Suspinele pe clar de lună, îmbrățişările prelungite, lacrimile care curg pe mâinile lăsate în voia celuilalt, tot ce-i fior al trupului ori sfârşeală de dragoste nu puteau fi despărțite deci de balconul marilor castele, în care-ți poți petrece timpul după plac, de un budoar cu storuri de mătase şi covor gros, de glastre pline cu flori, de-un pat pe o estradă, şi nici de scânteierea pietrelor prețioase şi de eghileții livrelelor.

Băiatul de la poştalion, care venea în fiecare dimineață să țesale iapa, străbătea coridorul cu saboții lui butucănoşi; avea bluza găurită şi picioarele goale în obiele. Iată, acesta era micul lacheu în pantaloni scurți cu care trebuia să se mulțumească. După ce-şi isprăvea treaba, nu mai dădea pe-acolo toată ziua; căci Charles, când se-ntorcea, ducea singur calul în grajd, îi scotea şaua şi îi punea căpăstrul, în timp ce servitoarea aducea un braț de paie şi-l arunca, cum putea, în iesle.

În locul Nastasiei (care, în sfârşit, plecă din Tostes, vărsând şiroaie de lacrimi), Emma luă în serviciu o fetiță de paisprezece ani, o orfană cu o înfățişare blândă. Nu-i dădu voie să poarte bonete de bumbac, o învăță să vorbească la persoana a treia, să aducă paharul de apă pe o farfurie, să bată la uşă înainte de a intra, să calce, să scrobească, s-o îmbrace, cu un cuvânt, vru să facă dintr-însa camerista ei. Noua fată în casă se supunea fără să crâcnească, pentru ca nu cumva s-o dea afară; şi cum de obicei doamna lăsa cheia la bufet, Félicité lua în fiecare seară o mică provizie de zahăr, pe care o mânca singură, în pat, după ce-şi făcea rugăciunea.

Câteodată, după amiază, se ducea peste drum să pălăvrăgească cu surugiii de la poştalioane. Doamna stătea în încăperile ei de sus.

Purta un capot foarte deschis, care lăsa să se vadă, între reverele lungi de pe piept, o cămăşuță plisată, cu trei nasturi de aur. Cordonul era de şnur gros, cu ciucuri mari, iar pantofii, de un roşu-închis, aveau un smoc de panglici late, care se resfirau deasupra piciorului. Îşi cumpărase sugativă, o mapă, un toc şi plicuri, cu toate că nu avea cui scrie; ştergea praful de pe etajeră, se uita în oglinda, lua o carte, apoi, visând printre

rânduri, o lăsa pe genunchi. Avea poftă să călătorească, sau să se reîntoarcă să trăiască la maici. Îşi dorea să moară, şi totodată să locuiască la Paris.

Pe ploaie sau pe ninsoare, Charles bătea călare drumurile înguste, care tăiau peste câmp. Mânca omlete pe masa câte unei ferme, îşi vâra mâna prin paturi jilave, primea în obraz o ţâşnitură călduţă de câte ori lua sânge cuiva, auzea oameni horcăind, cerceta lighene, ridica în sus multe cămăşi murdare; dar în fiecare seară găsea acasă un foc aprins, o masă pusă, mobile comode şi o femeie într-o toaletă fină, încântătoare şi mirosind a proaspăt, că nici nu ştiai de unde vine această mireasmă, dacă nu chiar din pielea ei, care-i parfuma şi cămaşa.

Îl încânta printr-o mulţime de gingăşii: când cu un fel nou de a face cerculeţe de hârtie pentru lumânări, când cu un volan nou la rochie, sau cu numele extraordinar al unui fel de mâncare foarte simplu, pe care fata în casă nu-l nimerise, dar pe care Charles îl înghiţea, până la sfârşit, cu plăcere. Văzu la Rouen nişte doamne care purtau la ceas un smoc de brelocuri; îşi cumpără şi ea. Vru să aibă pe cămin două vaze mari de sticlă albastră, şi, puţin după aceea, o besactea de fildeş, cu cele trebuincioase pentru cusut şi un degetar de argint aurit. Cu cât Charles înţelegea mai puţin aceste elegante, cu atât îl ademeneau mai mult. Ele adăugau ceva la plăcerea simţurilor lui şi la farmecul casei. Erau ca o pulbere de aur presărată de-a lungul cărării înguste a vieţii sale.

Era sănătos, arăta bine; reputaţia lui era bine stabilită. Ţăranii îl iubeau pentru că nu era fudul. Mângâia copiii, nu intra niciodată într-o cârciumă; şi, de altminteri, inspira încredere prin viaţa lui morală. Izbutea să vindece mai ales catarurile şi bolile de piept. Temându-se foarte mult să nu-şi omoare clienţii, Charles, într-adevăr, nu prescria decât poţiuni calmante, din când în când un vomitiv, o baie de picioare sau lipitori. Şi asta nu pentru că l-ar fi speriat chirurgia, că doar lua sânge cu toptanul, ca la cai, iar pentru scoaterea măselelor avea o *mână teribilă.*

În sfârşit, ca *să se ţină la curent,* se abona la *Ruche médicale,* ziar nou, al cărui prospect îl primise. Citea puţin din el, după masă, deoarece căldura apartamentului şi digestia îl făceau să adoarmă după cinci minute, şi rămânea acolo, cu bărbia în amândouă mâinile şi cu părul împrăştiat ca o coamă până la piciorul lămpii. Emma se uita la el ridicând din umeri. De ce nu avea ea ca soţ cel puţin pe unul dintre oamenii aceia harnici şi tăcuţi, care stau toată noaptea cu nasul în cărţi şi

care, în cele din urmă, la şaizeci de ani, când vine vârsta reumatismelor, poartă o decoraţie cu două frigări încrucişate pe fracul prost croit? Ar fi vrut ca numele acesta de Bovary, pe care-l purta, să fie celebru, să-l vadă lăfăindu-se în librării, apărând mereu în jurnale, cunoscut de toată Franţa. Dar Charles nu era ambiţios! Un doctor din Yvetot, cu care fusese nu demult la o consultaţie, îl umilise întrucâtva, chiar la patul bolnavului, în faţa rudelor adunate. Seara, când Charles îi povesti păţania asta, Emma tună şi fulgeră contra acelui confrate. Charles fu înduioşat. O sărută pe frunte, cu lacrimi în ochi. Emmei însă, întărâtată de ruşine, îi venea să-l bată; se duse în coridor să deschidă fereastra şi trase adânc în piept aerul proaspăt ca să se liniştească.

— Ce om de nimic! Ce om de nimic! repeta încet, muşcându-şi buzele.

De altfel, Emma se simţea mai pornită împotriva lui. Cu vârsta, avea apucături tot mai grosolane; la desert, tăia dopul de la sticlele goale; după ce mânca, îşi trecea limba peste dinţi; când mânca supa, gogâlţâia la fiecare înghiţitură, şi întrucât începuse să se îngraşe, ochii lui, şi aşa mici, păreau că se urcă spre tâmple prin pomeţii puhavi.

Câteodată Emma îi vâra sub jiletcă marginea roşie a tricoului, îi îndrepta cravata sau îi zvârlea cât colo mânuşile ieşite de soare pe care era gata să şi le pună; şi asta n-o făcea cum îşi închipuia el, pentru dânsul; o făcea pentru ea, din prea mult egoism, fiindcă o scotea din sărite. Uneori îi vorbea despre ceea ce citise, de pildă despre o pagină de roman, de o piesă nouă sau de o anecdotă din *lumea mare* povestită într-un foileton; căci, oricum, Charles era totuşi un ins, o ureche totdeauna dispusă să asculte, totdeauna dispus să aprobe. Ea făcea o mulţime de destăinuiri căţeluşei. Le-ar fi făcut, de fapt, şi butucilor din cămin, şi limbii pendulei.

În adâncul sufletului, Emma aştepta totuşi să se întâmple ceva. Ca matrozii în ceasul primejdiei, îşi plimba privirile disperate pe singurătatea vieţii ei, căutând în depărtare, în ceaţa zării, vreo pânză albă. Nu ştia care-i va fi soarta, spre ce ţărm o va duce vântul care-ar împinge-o până la ea, dacă va fi o şalupă sau o corabie cu trei punţi, încărcată cu adânci nelinişti sau plină până sus de fericiri netulburate. Dar în fiecare dimineaţă, când se trezea, nădăjduia că va sosi în ziua aceea, asculta cel mai mic zgomot, se scula tresărind, se mira că nu o zăreşte; apoi, la asfinţitul soarelui, din ce în ce mai tristă, dorea să fie a doua zi.

Veni iar primăvara. În primele zile de căldură, când perii

erau în floare, simți că se înăbuşă.

De la începutul lui iulie socoti pe degete câte săptămâni mai erau până în octombrie, gândindu-se că, poate, marchizul d'Andervilliers o să dea iar un bal la Vaubyessard. Dar toata luna septembrie trecu fără nici o scrisoare, fără nici o vizită.

După necazul acestei dezamăgiri, inima-i rămase din nou goală şi luă de la capăt lanțul zilelor monotone.

Aşadar, de acum încolo aveau să urmeze tot aşa, în şir, mereu la fel, nenumărate, fără să aducă nimic! Celelalte vieți, oricât de serbede ar fi fost, aveau cel puțin perspectiva unui eveniment. O întâmplare neaşteptată aducea câteodată nesfârşite peripeții, şi decorul se schimba. Dar ei nu i se întâmpla nimic, aşa fusese voia Domnului. Viitorul era un coridor întunecat de tot şi cu uşa din fund bine încuiată.

Se lăsă de muzică. De ce să cânte? Cine s-o asculte? De vreme ce nu va putea niciodată ca, într-o rochie de catifea cu mânecile scurte, bătând cu degetele uşoare clapele de fildeş ale unui pian de Erard, să simtă la un concert murmurul de admirație plutind în jurul ei ca o adiere, nu mai avea nici un rost să se plictisească studiind. Lăsă în dulap blocurile de desen şi tapițeria. La ce folosea? La ce folosea? Cusutul o enerva.

"Am citit tot", îşi spunea.

Şi-şi petrecea timpul înroşind cleştele în foc, sau privind cum plouă. Ce tristă era, duminica, la ceasul când suna de vecernie! Asculta, într-o toropeală atentă, una câte una, bătăile dogite ale clopotului. Câte o pisică, alunecând încet pe acoperişuri, îşi încovoia spinarea sub razele palide ale soarelui. Vântul ridica dâre de praf pe şosea. Uneori, departe, se auzea urlând un câine; şi clopotul, în răstimpuri egale, îşi continua dangătul monoton, care se pierdea în câmpie.

Între timp, lumea ieşea din biserică. Femeile în saboți văcsuiți, țăranii în bluze noi, copiii, cu capul gol, zburdând înaintea lor; toți se întorceau acasă. Cinci sau şase oameni, întotdeauna aceiaşi, rămâneau până noaptea să joace "dopul" în fața uşii mari a hanului.

Iarna fu grea. În fiecare dimineață geamurile erau încărcate de promoroacă, şi lumina care străbătea albicioasă prin ele ca prin nişte sticle mate rămânea uneori neschimbată toată ziua. Trebuia să aprinzi lampa de pe la patra după-amiază.

În zilele când era frumos cobora în grădină. Bruma lăsase pe verze horbote de argint cu lungi fire străvezii, care se întindeau de la una la alta. Nu se auzea nici o pasăre, totul

părea că doarme: spalierul învelit cu paie şi vița ca un mare şarpe bolnav sub streaşină zidului pe care, când te apropiai, vedeai târându-se sfoiegi cu picioarele lor nenumărate. În brădet, lângă gard, preotul cu tricorn, care-şi citea cartea de rugăciuni, îşi pierduse piciorul drept, iar ghipsul, cojit de ger, îi lăsase un fel de râie albă pe obraz.

Pe urmă Emma se urca din nou în odaie, închidea uşa, răvăşea jăraticul, şi, moleşită de căldura căminului, simțea că o apasă mai tare plictiseala care-o năpădea. S-ar fi coborât bucuros să stea de vorba cu fata în casă, dar stinghereala o oprea.

În fiecare zi, la aceeaşi oră, învățătorul, cu o tichie de mătase neagră pe cap, dădea în lături obloanele, iar jitarul trecea cu sabia încinsă peste tunică. Seara şi dimineața, caii de poşta, trei câte trei, străbăteau strada mergând la adăpat, la baltă. Din când în când bălăngănea clopotul de la uşa vreunei cârciumi, şi când bătea vântuí, se auzeau scârțâind pe cele două vergele lighenaşele de aramă ale frizerului, care serveau ca firmă la prăvălie. Frizeria mai avea ca podoabă o veche gravură de mode, lipită pe un geam, şi un bust de femeie, de ceară, cu părul galben. Iar frizerul se plângea şi el că şi-a ratat vocația, că nu are nici un viitor şi, visând o prăvălioară într-un mare oraş, cum ar fi Rouen, de pildă, în port, lângă teatru, se plimba toată ziua posomorât, între primărie şi biserică, în aşteptarea clientelei. De câte ori doamna Bovary îşi ridica ochii, îl vedea tot acolo, ca o santinelă în post, cu boneta grecească pe-o ureche şi cu vesta-i groasă de bumbac.

Câteodată, după-amiaza, apărea sub geam un cap de bărbat, pârâit de soare, cu favorite negre, şi care surâdea alene, cu un zâmbet deschis şi blând, arătându-şi dinții albi. Îndată se auzea un vals, şi deasupra flaşnetei, într-un salonaş, nişte dansatori cât degetul, femei cu turbane roz, tirolezi în jachete, maimuțe în fracuri, domni în pantaloni scurți, se învârteau, se învârteau mereu printre fotoliile, canapelele şi măsuțele ce se oglindeau în cioburile de oglindă lipite pe la colțuri cu fâşii de hârtie aurită. Omul învârtea manivela uitându-se când în dreapta, când în stânga, când spre ferestre. La răstimpuri, dând drumul unei lungi țâşnituri de scuipat negru asupra bornei de kilometraj, îşi sălta pe genunchi instrumentul, ale cărui curele tari îi apăsau umărul; şi când tânguioasă şi tărăgănată, când veselă şi vioaie, muzica scăpa din cutie, zbârnâind, printr-o perdea de tafta trandafirie, sub un cârlig de aramă cu înfloriturí. Erau melodii care se cântau aiurea, prin teatre, prin saloane, după care se dansa seara sub policandre

aprinse, ecouri din lume, care ajungeau până la Emma. În capul ei se desfăşurau bande nesfârşite şi, ca o baiaderă pe florile unui covor, gândul ei dănțuia o dată cu notele, se legăna trecând din vis în vis, din tristețe în tristețe. După ce flaşnetarul îşi primea pitacul în şapcă, arunca pe el o veche pătură de lână albastră, îşi punea flaşneta în spinare şi se îndepărta cu paşi greoi. Emma se uita după el.

Dar mai ales la orele când trebuia să stea la masă, nu mai putea să rabde sala aceea mică de jos, cu soba care fumega, cu uşa care scârțâia, cu pereții asudați, cu lespezile umede; i se părea că-i serveşte în farfurie toată amărăciunea vieții ei, şi prin aburii rasolului, din fundul sufletului se ridicau parcă alte adieri dezgustătoare. Charles mânca încet; ea ronțăia câteva alune, sau, rezemată în cot, îşi trecea timpul trăgând linii pe muşama cu vârful cuțitului.

Îşi lăsa acum gospodăria la voia întâmplării, şi când doamna Bovary- mama veni să petreacă la Tostes o parte din postul Paştelui, se miră foarte mult de această schimbare. Într-adevăr, Emma, altădată atât de îngrijită şi de spilcuită, stătea acum zile întregi fără să se îmbrace, purta ciorapi de bumbac cenuşii, ardea în casă lumânări de seu. Spunea întruna că trebuie să facă economii fiindcă nu sunt bogați, adăugând că era foarte mulțumită, foarte fericită, că Tostes îi plăcea nespus de mult, şi alte asemenea fraze noi, care închideau gura soacrei. De altfel, Emma nu mai părea dispusă să-i urmeze sfaturile; o dată, chiar, doamna Bovary îndrăznind să pretindă că stăpânii ar trebui să supravegheze religia servitorilor, ea-i răspunsese cu o privire atât de mânioasă şi cu un zâmbet atât de rece, încât bătrâna nu mai cuteză să se amestece.

Emma devenea greu de mulțumit, irascibilă. Îşi comanda anumite mâncăruri numai pentru ea, ca apoi nici să nu se atingă de ele; într-o zi nu bea decât lapte gol, iar a doua zi ceşti de ceai cu duzina. Deseori se încăpățâna să stea în casă, apoi simțea că se înăbuşă, deschidea ferestrele, îşi punea o rochie subțire. După ce trăgea câte-o săpuneală zdravănă servitoarei, îi făcea cadouri, sau o trimitea în plimbare pe la vecini, după cum uneori arunca săracilor tot mărunțişul din pungă, cu toate că nu era miloasă din fire şi nici nu se lăsa lesne înduioşată de necazurile altuia, ca cei mai mulți dintre oamenii de obârşie țărănească şi care păstrează totdeauna în sufletul lor ceva din asprimea mâinilor părinteşti.

Spre sfârşitul lui februarie, moş Rouault, în amintirea vindecării lui, îi aduse chiar el ginerelui o curcă minunată şi rămase trei zile la Tostes. Charles fiind mereu pe la bolnavi,

Emma îi ținu de urât. Fumă în odaie, scuipă pe grătarele sobei, vorbi despre agricultură, viței, vaci, păsări şi consiliul municipal; aşa încât, atunci când plecă, Emma închise uşa după el cu un sentiment de uşurare care-o surprinse şi pe ea. De altfel, nu-şi mai ascundea disprețul pentru nimic şi pentru nimeni; şi uneori se apuca să exprime păreri ciudate, criticând ceea ce aprobau alții şi aprobând lucruri perverse sau imorale, ceea ce-l făcea pe Charles să holbeze ochii la dânsa.

Oare mizeria asta o să țină cât lumea? Oare n-o să mai scape niciodată de ea? Nu era doar mai prejos de toate celelalte care duceau o viață fericită. La Vaubyessard văzuse ducese care aveau talia mai greoaie şi apucături mai de rând decât dânsa, şi blestema nedreptatea lui Dumnezeu; îşi rezema capul de pereți ca să plângă, invidia viețile furtunoase, nopțile cu baluri mascate, plăcerile neruşinate, cu toate nebuniile pe care ele trebuie să le dea şi pe care nu le cunoştea. Era tot mai palidă şi avea palpitații. Charles îi prescrise valeriană şi băi de camfor. Tot ce încerca, însă, îi făcea parcă mai rău.

Erau zile când vorbea mult şi repede, vrute şi nevrute, pentru ca după aceste răbufniri să cadă deodată în toropeală şi să stea fără să scoată o vorbă, fără sa se mişte. Nu se înviora atunci decât dacă-şi turna un flacon de apă de Colonia pe brațe.

Cum se plângea mereu, de Tostes, Charles îşi închipui că nu se simte bine din cine ştie ce cauze locale şi, urmărit de ideea asta, se gândi serios să se mute aiurea.

Din ziua aceea Emma începu să bea oțet ca să slăbească, se alese cu o tuse seacă şi pierdu orice poftă de mâncare.

Lui Charles îi venea greu să plece din Tostes după patru ani de şedere şi în momentul în care *începea să-şi facă un nume.* Totuşi, dacă trebuia! O duse la Rouen, s-o vadă fostul lui profesor. Suferea de nervi; trebuia să schimbe aerul.

După multe cercetări, Charles află că în arondismentul Neufchâtel era un târguşor mai mare, căruia-i spunea Yonvil-le-l'Abbaye, al cărui medic, un refugiat polonez, tocmai plecase de o săptămână. Atunci scrise farmacistului din partea locului ca să afle ce populație are târguşorul, la ce depărtare se găsea cel mai apropiat confrate, cât câştiga pe an doctorul ce fusese înainte etc.; şi răspunsurile fiind mulțumitoare, se hotărî ca înspre primăvară să se mute, dacă sănătatea Emmei nu avea să se îndrepte.

Într-o zi, când, în vederea plecării, Emma făcea ordine într-un sertar, se înțepă cu ceva la un deget. Era o sârmuliță de la buchetul ei de mireasă. Bobocii de lămâiță se îngălbeniseră

de praf, şi panglicile de satin cu chenar de argint se destrămau pe la margine. Îl aruncă în foc. Se aprinse mai repede decât un pai uscat. Apoi se făcu ca un copăcel roşu deasupra cenuşii şi se mistui încet. Se uită la el cum ardea. Bobiţele de carton pocneau, firele de beteală se răsuceau, şiretul se topea, iar corolele de hârtic, scorojite, legănându-se ca nişte fluturi negri de-a lungul plăcii de sus a căminului, îşi luară în cele din urmă zborul pe horn.

În luna martie, când plecară din Tostes, doamna Bovary era însărcinată.

Partea a doua

I

Yonville-l'Abbaye (al cărui nume vine de la o veche mănăstire a capucinilor, ale cărei ruine nici nu mai există) este un târguşor la opt leghe de Rouen, între drumul spre Abbeville şi cel spre Beauvais, în fundul unei văi prin care curge Rieule, râuşor ce se varsă în Andelle, după ce a învârtit trei mori spre gurile lui, unde sunt ceva păstrăvi, pe care duminica băieţii, ca să se distreze, îi pescuiesc cu undiţa.

La La Boissière laşi şoseaua şi o iei mai departe pe un drum de ţară până pe creasta coastei de la Leux, de unde se deschide valea. Râuşorul care o străbate face din ea parcă două regiuni care nu se aseamănă: la stânga — numai păşune; la dreapta — numai arătură. Pajiştea se întinde sub un brâu de coline joase, ca să se împreune în spatele lor cu păşunile din ţinutul Bray, pe când spre răsărit câmpia, urcând dulce, merge lărgindu-se şi aşterne cât vezi cu ochii galbenele ei ogoare de grâu. Apa care curge pe marginea ierbii desparte cu o dungă albă culoarea fâneţelor de cea a ogoarelor, astfel încât câmpia seamănă cu o mare manta desfăcută, cu guler de catifea verde, tivit cu şiret de argint.

Când ajungi, ai în faţă, în fundul zării, stejarii din pădurea d'Argueil, cu povârnişurile coastei Saint-Jean, vrâstate de sus în jos de lungi dâre roşii, inegale, care nu-s altceva decât săpăturile făcute de ploi, iar tonurile cărămizii în şuviţe înguste, contrastând cu cenuşiul muntelui, vin din mulţimea izvoarelor feruginoase, care se pierd dincolo, în ţinutul de-alături.

Aici e hotarul dintre Normandia, Picardia şi l'Ile-de-France, regiune corcită, unde vorbirea e fără accent, după cum nici

peisajul n-are nimic deosebit. Aici se fac cele mai proaste brânzeturi de Neufchâtel din tot arondismentul, şi, pe de altă parte, cultura pământului e costisitoare, fiindcă trebuie mult băligar ca să îngraşi pământul acesta fărâmicios, plin de nisip şi prundiş.

Până în 1835 nu era un drum pe care să se poată merge la Yonville; dar cam pe-atunci se făcu o *şosea vicinală,* care leagă drumul de la Abbeville cu cel de la Amiens şi câteodată merg pe el cărăuşii de la Rouen în Flandra. Totuşi, Yonville-l'Abbaye a rămas ca mai înainte, cu toate *noile piețe de desfacere.* În loc să-şi îmbunătățească agricultura, oamenii se mai încăpățânează să facă fân, cu toate că e fără căutare, şi leneşul târguşor, abătându-se de la şes, a continuat să se întindă în chip firesc spre partea râului. Se zăreşte de departe, culcat de-a lungul țărmului, ca un văcar care se odihneşte după-amiaza pe marginea apei.

La poalele coastei, după pod, începe o şosea plantată cu plopi tineri, care te duce drept până la primele case din târguşor — case împrejmuite cu garduri de spini, cu ogrăzi pline de clădiri răzlețe, în mijlocul cărora vezi teascuri, droşcării şi cazane de făcut spirt, împrăştiate pe sub copaci stufoşi, cu scări, prăjini şi coase atârnate de crăci. Acoperişurile de paie, ca nişte căciuli trase pe ochi, acoperă aproape trei sferturi din ferestrele joase, ale căror geamuri groase, bombate, au o adâncitură la mijloc, cum au fundurile de sticle. Pe peretele tencuit, străbătut de-a curmezişul de bârne negre, se agață uneori câte un par pipernicit, iar casele au la uşile de la parter câte o mică barieră turnantă, ca să nu intre înăuntru puii care vin să ciugulească în prag firimiturile de pâine neagră muiată în cidru. Cu cât înaintezi, curțile sunt tot mai înguste, casele-s mai înghesuite şi fără garduri; sub o fereastră se leagănă o legătură de ferigi în vârful unei cozi de mătură; vine fierăria unui potcovar, iar mai încolo, un rotar cu două sau trei căruțe noi, care umplu drumul. Apoi, printr-un gard de ostrețe, după un rond de iarbă pe care-l înfrumusețează, un amoraş cu degetul pe buze, apare o casă albă, cu două vase de tuci la un capăt şi la celălalt al peronului şi nişte tăblițe care strălucesc la poartă; e casa notarului, cea mai frumoasă din partea locului.

Biserica e de cealaltă parte a străzii, douăzeci de paşi mai departe, la intrarea în piață. Micul cimitir dimprejur, închis cu un zid înalt până la piept, e atât de plin de morminte, încât vechile pietre, una cu pământul, fac un pavaj neîntrerupt, în care iarba a desenat de la sine verzi pătrate regulate. În ultimii ani de domnie a lui Carol al X-lea biserica a fost complet

renovată. Acum, bolta de lemn începe să putrezească sus şi, din loc în loc, are adâncituri negre în culoarea ei albastră. Deasupra uşii, unde ar fi orga, e o strană pentru bărbaţi, cu o scară în spirală, care răsună tare sub bocănitul saboţilor.

Lumina amiezii, străbătând prin vitraliile dintr-o singură culoare, cade pieziş pe băncile rânduite de-a curmezişul zidului căptuşit ici şi colo cu câte o rogojină bătută în cuie, deasupra cărora sunt scrise cu litere mari cuvintele: "Banca domnului cutare". Mai încolo, în locul unde naosul se îngustează, se află într-o parte confesionalul, iar în cealaltă, statueta Sfintei Fecioare, îmbrăcată într-o rochie de satin, cu un val de tul, presărat cu stele de argint, pe cap şi cu umerii obrajilor roşii, ca ai idolilor din insulele Sandwich; în sfârşit, o copie a *Sfintei familii,* dăruită de ministrul de interne, dominând altarul între patru sfeşnice, încheie perspectiva în fund. Stranele corului, în lemn de brad, au rămas nezugrăvite.

Halele, adică un acoperiş de olane susţinut de vreo douăzeci de stâlpi, ocupă ele singure aproape jumătate din piaţa mare din Yonville. Primăria, construită *după desenele unui arhitect din Paris,* este un fel de templu grec, care face colţul, alături de casa farmacistului. La parter are trei coloane ionice, şi la primul etaj, o galerie cu bolta în semicerc, iar în spaţiul dintre cele trei cornişe ale frontului, un cocoş galic, cu o gheară pe Constituţie şi cu cealaltă ţinând balanţa justiţiei.

Dar ceea ce-ţi sare mai mult în ochi e farmacia domnului Homais din faţa hanului "Leul de aur". Mai ales seara, când e aprinsă lampa şi când borcanele roşii şi verzi, puse de frumuseţe în vitrină, îşi prelungesc pe jos, până departe, cele doua dâre de lumină colorată, se întrezăreşte printre ele, ca-n nişte focuri bengale, umbra farmacistului rezemat de pupitrul său. Casa lui e acoperită de sus până jos cu inscripţii scrise cu caractere englezeşti, ronde şi de tipar: "Apă de Vichy, de Seltz şi de Barèges, beltele depurative, doctorii «Raspail», întăritoare de Arabia, pastile «Darcet», pastă «Regnault», bandaje, băi, ciocolată medicinală etc." Şi pe firma care ţine cât toată lăţimea prăvăliei e scris în litere de aur: "Homais, farmacist". Apoi, în fundul prăvăliei, în dosul balanţelor mari, prinse pe tejghea, se desfăşoară cuvântul "laborator" deasupra unei uşi cu geamuri, pe la jumătatea căreia mai este scris o dată "Homais", cu litere de aur pe un fond negru.

Pe urmă nu mai e nimic de văzut în Yonville. Strada (unica din târg), lungă cât o bătaie de puşcă şi cu vreo câteva prăvălii pe margini, se sfârşeşte deodată la cotitura drumuiui. Dacă o laşi în dreapta şi mergi pe sub poala coastei Saint-Jean, ajungi

îndată la cimitir.

Pe timpul holerei, ca să-l mărească, s-a dărâmat o bucată de zid şi s-au cumpărat alături trei acri de pământ, dar toată partea asta nouă e aproape goală, mormintele îngrămădindu-se, ca şi înainte, spre poartă. Paznicul, care în acelaşi timp e şi gropar şi paracliser la biserică (trăgând astfel de la morţii din parohie un îndoit câştig), a profitat de locul gol ca să semene pe el cartofi. Din an în an, totuşi, ogoraşul lui se tot îngustează, iar când izbucneşte câte-o epidemie, nu ştie dacă trebuie să se bucure că mor mai mulţi, sau să se întristeze că se înmulţesc mormintele.

— Te hrăneşti din morţi, Lestiboudois! îi spuse preotul într-o zi.

Vorbele astea sumbre îl puseră pe gânduri şi-l făcură să se astâmpere o bucată de vreme; dar şi azi tot mai pune cartofi, ba chiar cutează să susţină că aşa cresc ei, de la sine.

De la evenimentele pe care le vom povesti nu s-a schimbat într-adevăr nimic la Yonville. Drapelul tricolor de tinichea se învârte la fel în vârful clopotniţei bisericii, prăvălia negustorului de galanterie îşi flutură încă în vânt cele două flamuri de bumbac; fetuşii farmacistului, ca nişte pachete de iască albă, putrezesc din ce în ce mai mult în spirtul lor tulbure, şi deasupra porţii mari a hanului, vechiul leu de aur, spălăcit de ploi, îşi arată mereu trecătorilor coama de câine lăţos.

În seara când soţii Bovary trebuiau să sosească la Yonville, doamna Lefrançois, văduva, stăpâna acestui han, avea atâtea de făcut, că-i curgeau broboane de sudoare clătinând tigăile. A doua zi era zi de iarmaroc în târguşor. Trebuia să taie carnea mai dinainte, să cureţe puii, să facă supă şi cafea. Pe deasupra, mai avea de gătit mâncarea abonaţilor şi pe aceea a doctorului, a soţiei lui şi a servitoarei lor; sala de biliard răsuna de hohote de râs; în camera cea mică, trei morari strigau să le aducă rachiu; lemnele din sobă ardeau cu flăcări, jăraticul trosnea, şi pe masa lungă din bucătărie, printre halcile de miel crud, se înălţau teancuri de farfurii, care tremurau de zguduiturile trunchiului pe care se toca spanac. În poiată se auzeau ţipând păsările pe care le fugărea servitoarea ca să le prindă şi să le taie.

Un om în papuci de piele verde, cam ciupit de vărsat şi cu o tichie de catifea cu ciucure de aur pe cap, se încălzea stînd cu spatele la cămin. Chipul lui nu arăta nimic altceva decât un om încântat de el însuşi, cu aerul de a fi tot atât de calm în viaţă ca şi sticletele din colivia de răchită atârnată deasupra capului său: era farmacistul.

— Artemise, striga hangița, fă surcele, umple carafele, adu rachiul, mai repede! Dac-aş şti cel puțin ce desert să dau celor pe care-i aşteptați... Doamne sfinte, iar au început camionagiii să facă tărăboi în sala de biliard! Şi au lăsat camionul în poartă, la intrare. Când o veni *Rândunica,* e-n stare să-l sfarme tot. Cheamă-l pe Polyte să-l vâre-n şopron!... Când te gândeşti, domnule Homais, că de azi-dimineață au jucat poate cincisprezece partide şi au băut opt căni de cidru! O să-mi rupă şi postavul de pe biliard, continuă ea uitându-se la ei de departe, cu telul de bătut spuma în mână.

— N-ar fi mare pagubă, răspunse domnul Homais, ați cumpăra altul.

— Alt biliard! izbucni văduva.

— Dacă acesta nu mai ține, doamnă Lefrançois! V-am mai spus că vă faceți singură rău, mult rău. Şi pe urmă, azi, amatorii vor găuri mici şi tacuri grele. Nu se mai joacă carambolaj. Toate s-au schimbat! Trebuie să te ții în pas cu vremea. Uitați-vă la Tellier, el mai degrabă...

Hangița se înroşi de ciuda. Farmacistul adăugă:

— Orice-ai spune, biliardul lui e mai drăguț decât al dumitale, şi dacă ar avea de gând să organizeze, de pildă, un concurs patriotic în folosul Poloniei sau al sinistraților din Lyon...

— Nu ne speriem noi de golani ca el! îl întrerupse hangița ridicându-şi umerii zdraveni. Lasă, lasă, domnule Homais, atâta vreme cât o să existe "Leul de aur", lumea o sa vină. Noi, ăştia, avem osânză. Pe când, într-o bună dimineață, o să vedeți "Cafeneaua franceză" închisă şi cu o frumusețe de afiş pe obloane!... Auzi, să-mi schimb biliardul, continuă ea ca pentru sine, un biliard ca ăsta, aşa de bun de pus rufele pe el şi pe care, în sezonul de vânătoare, am culcat până la şase drumeți!... Şi nătăflețul cela de Hivert, care nu mai vine!

— Îl aşteptați pentru masa musafirilor? întrebă farmacistul.

— Să-l aştept pe el? Mai e doar şi domnul Binet! La şase punct o să-l vedeți intrând, că în ce priveşte punctualitatea nu-i altul ca el! Ține să aibă totdeauna locul lui în sala cea mică. Mai degrabă să-l omori decât să-l pui la masă în altă parte! Şi nimic nu-i place; şi face atâtea mofturi cu cidrul! Nu-i ca domnul Léon; asta vine câteodată şi la şapte, ba chiar la şapte jumătate; nici nu se uită măcar ce mănâncă. Ce tânăr cumsecade! Niciodată n-ar ridica glasul la tine.

— Apoi, vezi dumneata, e mare deosebire între unul care a fost bine crescut şi un fost carabinier care-a ajuns perceptor!

Ceasul bătu ora 6. Binet intră.

Purta o redingotă albastră, care cădea de la sine, drept, în jurul trupului său slab; iar şapca-i de piele, cu clapele legate cu şireturi pe creştetul capului, lăsa să se vadă, sub cozorocul ridicat, o frunte cheală, teşită de pe când purta cască. Era îmbrăcat cu jiletcă de postav negru, cu guler din păr de cal, cu pantaloni gri şi, fie iarnă sau vară, purta cizme bine văcsuite, care aveau două umflături la fel, din pricina monturilor de la degetele mari ale picioarelor. Nici un fir de păr nu trecea de linia bărbii lui blonde, care, înconjurându-i falca, îi încadra, ca iarba de pe marginea unui strat, faţa lungă şi ştearsă, cu ochii mici şi nasul coroiat. Era tare la toate jocurile de cărţi, bun vânător şi stapânea un scris frumos; avea acasă un strung şi-şi trecea timpul strujind inele pentru şervețele, cu care-şi umplea casa, cu pasiunea unui artist şi egoismul unui burghez.

Se îndreptă spre sala cea mică; dar mai întâi trebuiau scoşi cei trei morari; şi până să-i pună tacâmul, Binet stătu tăcut, la locul lui, lângă sobă; după aceea închise uşa şi, ca de obicei, îşi scoase şapca.

— Ăsta n-o să-şi tocească limba cu vorbe de politeţe! spuse farmacistul de îndată ce rămase singur cu hangiţa.

— Niciodată nu vorbeşte mai mult, răspunse ea; săptămâna trecută au venit aici, cu stofe, doi voiajori comerciali, băieţi plini de haz, care povesteau seara o sumedenie de năzbâtii, că-mi dădeau lacrimile de râs; ei bine, el sta acolo ca un peşte, fără să scoată o vorbă.

— Mda, zise farmacistul, nici imaginaţie, nici o scânteiere de spirit, nimic din ceea ce trebuie să aibă un om de societate.

— Se spune totuşi că are însuşiri, obiectă hangiţa.

— Însuşiri! îi întoarse vorba domnul Homais. El! Însuşiri?! În meseria lui, poate, adăugă apoi pe un ton mai calm. Şi reluă: Eh, înţeleg ca un negustor cu relaţii foarte mari, un jurisconsult, un doctor, un farmacist să fie atât de cufundaţi în gânduri, să devină ciudaţi, chiar ursuzi; istoria pomeneşte asemenea cazuri. Dar aceia, cel puţin, se gândesc la ceva. Mie, de pildă, de câte ori nu mi s-a întâmplat să-mi caut tocul pe birou ca, să scriu o etichetă, pentru ca în cele din urmă să descopăr că-l pusesem după ureche.

Între timp, doamna Lefrançois ieşi în prag să vadă dacă nu soseşte *Rândunica.* Tresări. Un bărbat îmbrăcat în negru intră deodată în bucătărie. La lumina ultimelor licăriri ale amurgului se putea vedea că avea o faţă rubicondă şi o statură atletică.

— Cu ce vă putem servi, părinte? întrebă hangiţa, punând mâna pe unul din candelabrele de arama care se găseau pe

cămin, aşezate la rând, cu lumânările în ele. Voiți să luați ceva? Un pic de rachiu de coacăze, un pahar de vin?

Ecleziastul refuză foarte politicos. Venise să-şi caute umbrela, pe care dăunăzi o uitase la mănăstirea din Ernemont, şi, după ce-o rugă pe doamna Lefrançois să i-o trimită în seara aceea la casa parohială, ieşi pornind spre biserică, unde suna de vecernie.

Când farmacistul nu-i mai auzi paşii prin piață, găsi foarte necuviincioasă purtarea lui de adineauri. Faptul că refuzase să ia un pahar îi părea o ipocrizie din cele mai odioase; toți preoții chefuiau pe ascuns şi căutau să întoarcă iarăşi vremea dijmuitului.

Hangița luă apărarea preotului:

— De fapt, el frânge pe-un singur genunchi patru ca dumneata. Anul trecut le-a ajutat oamenilor noştri la căratul paielor; ducea câte şase maldăre deodată, aşa-i de vânjos!

— Halal! zise farmacistul. Poftiți de vă mai trimiteți fetele la spovedit la nişte vlăjgani sănătoşi tun ca ăsta! Eu, unul, daca aş fi guvernul, aş cere ca o dată pe lună să li se ia sânge preoților. Da, doamnă Lefrançois, în fiecare lună, o flebotomie{20} zdravănă în interesul ordinii şi al moravurilor!

— Tăceți, domnule Homais, sunteți un necredincios! N-aveți religie!

— Am o religie, religia mea, şi chiar mai mult decât ei toți, cu maimuțăriile şi scamatoriile lor! Dimpotrivă, eu îl slăvesc pe Dumnezeu. Cred într-o ființă supremă, într-un creator, oricare ar fi el, puțin îmi pasă, care ne-a adus aici, ca să ne îndeplinim datoriile de cetățean şi de tată de familie; dar n-am nevoie să intru într-o biserică, să sărut talgere de argint şi să îngraş cu obolul meu o mulțime de şarlatani, care mănâncă mai bine ca noi! Căci îl poți slăvi tot atât de bine într-o pădure, pe un câmp, sau chiar contemplând bolta cerească, cum făceau anticii. Dumnezeul meu este dumnezeul lui Socrate, al lui Franklin, al lui Voltaire, al lui Béranger. Eu sunt pentru *Profesia de credință a vicarului din Savoia*{21} şi pentru principiile nemuritoare de la 89. Aşa că eu nu admit un dumnezeu moşneguț, care se plimbă prin grădina lui, cu toiagul în mână, îşi găzduieşte prietenii în pântecele balenelor, moare țipând şi reînvie după trei zile; lucruri absurde în ele însele şi, de altfel, în întregime opuse tuturor legilor fizice, ceea ce ne dovedeşte, în treacăt, că preoții s-au bălăcit întotdeauna într-o ignoranță ruşinoasă, în care se străduiesc să cufunde şi omenirea împreună cu ci.

Tăcu, căutând cu ochii în jur pe cineva care să-l asculte căci, în înfierbântarea lui, farmacistul se crezuse o clipă în plin

consiliu municipal. Dar hangița nu-l mai asculta; trăgea cu urechea la un zgomot îndepărtat. Se desluşi huruitul unei trăsuri, amestecat cu un clempănit de potcoave slăbite, şi, în sfârşit, *Rândunica* se opri în fața porții.

Era o ladă galbenă, aşezată pe două roți mari, care ajungeau până-n dreptul coviltirului, împroşcând cu noroi umerii călătorilor şi împiedicându-i să vadă drumul. Gemulețele ferestrelor înguste tremurau scuturate în cercevele când erau închise şi mai păstrau ici şi colo stropi de noroi peste vechiul lor strat de praf, pe care nici ploile torențiale nu-l spălau de tot. Era trasă de trei cai, din care unui înaintaş, şi, când cobora vreo coastă, se hurduca, dând cu fundul de pământ.

Câțiva burghezi din Yonville ieşiră în piață; vorbeau toți deodată, cerând noutăți, explicații şi provizii; Hivert nu mai ştia cui să răspundă. El făcea la oraş comisioanele pentru satele din împrejurimi. Cutreiera prăvăliile, aducea cizmarului suluri de piele, potcovarului fier, stăpânei sale un butoiaş cu scrumbii, o bonetă de la modistă, moțuri de păr de la coafor; şi la întoarcere împărțea de-a lungul drumului pachetele, pe care le arunca peste gard, stând în picioare pe capră şi răcnind cât îl ținea gura, în timp ce caii mergeau singuri.

Întârziase din pricina unei întâmplări; ogărița doamnei Bovary o luase razna pe câmp. Au fluierat-o mai bine de un sfert de oră. Hivert s-a şi întors chiar o jumătate de leghe îndărăt, sperând s-o zărească din clipă în clipă; până la urmă a trebuit să continue drumul. Emma plânsese, se înfuriase, scoțându-l vinovat pe Charles de toată nenorocirea asta. Negustorul de stofe, domnul Lheureux, care era cu dânsa în trăsură, a încercat s-o consoleze dându-i o mulțime de exemple de câini pierduți care şi-au recunoscut stăpânul după ani şi ani de zile. A fost unul, spunea el, care s-a întors de la Constantinopol la Paris. Altul făcuse cincizeci de leghe în linie dreaptă şi trecuse patru râuri înot; chiar şi tatăl lui avusese un cățeluş care, după o absență de doisprezece ani, într-o seară, i-a sărit deodată în spate, în plină stradă, pe când se ducea să mănânce în oraş.

II

Coborî întâi Emma, pe urmă Félicité, domnul Lheureux, o doică, iar pe Charles au trebuit să-l trezească din colțul lui, unde adormise de-a binelea de îndată ce se înnoptase.

Homais se prezentă. Exprimă respectele sale doamnei şi

complimente domnului, spuse că era încântat să le fi putut face un serviciu şi adăugă amical că îndrăznise să se invite singur, soţia lui fiind de altfel plecată.

Cum ajunse în bucătărie, doamna Bovary se apropie de sobă. Îşi prinse cu vârful degetelor rochia în dreptul genunchiului şi, ridicând-o astfel până la glezne, îşi întinse în bătaia flăcării, pe deasupra unei ciozvârte de berbec la frigare, piciorul încălţat cu o gheată neagră. Focul o lumina toată, străbătând cu o sclipire vie urzeala rochiei, porii egali ai pielii ei albe şi chiar pleoapele ochilor, din care clipea din când în când. O roşeaţă intensă se ivea pe faţa ei de câte ori sufla vântul prin uşa întredeschisă.

De cealaltă parte a vetrei, un tânăr cu părul blond o privea tăcut.

Fiindcă se plictisea grozav la Yonville, unde era secretar la notarul Guillaumin, de multe ori domnul Léon Dupuis (el era al doilea client obişnuit la "Leul de aur") lua înadins masa mai târziu, cu speranţa că va sosi la han vreun călător cu care să stea de vorbă în seara aceea.

În zilele când îşi isprăvea treaba, neştiind ce să facă, trebuia oricum să fie punctual şi să suporte, de la supă până la brânză, tovărăşia lui Binet. Primi deci cu bucurie propunerea gazdei de a sta la masă cu noii-veniţi, şi trecură în sala cea mare, unde doamna Lefrançois, pentru mai multă solemnitate, poruncise să se pună patru tacâmuri.

Homais ceru voie să stea cu boneta lui grecească pe cap, de frica guturaiului.

Apoi, întorcându-se către vecina lui:

— Cu siguranţă că doamna e puţin obosită! *Rândunica* noastră scutură aşa de groaznic!

— Adevărat, răspunse Emma, dar pe mine călătoria mă distrează totdeauna; îmi place să mai schimb locul.

— E ceva aşa de plicticos, spuse oftând secretarul, să trăieşti pironit în aceleaşi locuri!

— Dacă ai fi nevoit ca mine, spuse Charles, să fii mereu călare...

— Dar, continuă Léon, adresându-se doamnei Bovary, mi se pare că nu-i nimic mai plăcut. Şi adaugă: Când poţi.

— De altfel, spunea spiţerul, pe la noi nu-i prea greu să practici medicina; căci pe drumurile noastre se poate merge cu cabrioleta, şi, în general, se plăteşte destul de bine, plugarii fiind înstăriţi. Din punct de vedere medical avem, din când în când, în afară de cazurile obişnuite de enterite, bronşite, afecţiuni biliare etc, câteva friguri intermitente în timpul

secerişului, dar, într-un cuvânt, puține lucruri grave, nimic special de semnalat, decât doar multe scrofule, care provin, fără îndoială, din cauza jalnicelor condiții igienice ale caselor noastre țărăneşti. Ah! Domnule Bovary, o să aveți de luptat cu multe prejudecăți; multe încăpățânări din deprindere, de care se vor izbi zilnic toate sforțările ştiinței dumneavoastră, căci se mai recurge la masle, la moaşte, la preot, în loc să vină de-a dreptul la medic sau la farmacist. Climatul, totuşi, nu e, drept vorbind, rău; numărăm chiar în comună câțiva care au atins nouăzeci de ani. Iarna termometrul scoboară (l-am urmărit personal) până la patru grade, şi în toiul verii atinge douăzeci şi cinci, treizeci de centigrade cel mult, ceea ce dă maximum douăzeci şi patru Réaumur, sau cincizeci şi patru Fahrenheit (măsură englezească) — nu mai mult! — şi, într-adevăr, suntem adăpostiți de vânturile de la nord de pădurea d'Argueil, pe de o parte, iar pe de alta, de vânturile de la vest de coasta Saint-Jean; şi, totuşi, această căldură, care din cauza vaporilor de apă degajați de râu şi a numărului mare de vite de pe câmp, care exală, după cum ştiți, mult amoniac, adică azot, hidrogen şi oxigen (nu numai azot şi hidrogen), şi care, absorbind humusul pământului, amestecând toate aceste emanații diferite, întrunindu-le, ca să zic aşa, într-un mănunchi şi combinându-se de la sine cu electricitatea răspândită în atmosferă — atunci când există — ar putea cu timpul să nască miasme insalubre, ca-n țările tropicale; această căldură, zic, e temperată tocmai din partea de unde vine, sau mai degrabă de unde ar veni, adică dinspre sud, de vânturile din sud-est, care, răcorindu-se la rândul lor când trec peste Sena, ne vin uneori, deodată, ca nişte adieri din Rusia.

— Aveți cel puțin unde să faceți, o plimbare prin împrejurimi? întrebă doamna Bovary, adresându-se tânărului.

— Oh, aproape de fel, răspunse Léon. E un loc căruia i se spune *La izlaz,* sus pe coastă, la poalele pădurii. Uneori, duminica, mă duc acolo şi stau cu o carte în mână, privind apusul soarelui.

— Nu găsesc nimic mai minunat ca apusurile de soare, reluă ea, dar mai ales la malul mării.

— Oh! Ador marea, spuse domnul Léon.

— Şi, apoi, nu vi se pare, replică doamna Bovary, că gândul rătăceşte mai în voie pe această întindere nemărginită, a cărei contemplare îți înalță sufletul şi te face să te gândeşti la infinit, la ideal?

— La fel şi cu priveliştile din munți, reîncepu Léon. Am un văr care-a călătorit anul trecut prin Elveția şi care îmi spunea

că e greu să-ți imaginezi toată poezia lacurilor, farmecul cascadelor, impresia grandioasă a gheţarilor. Vezi de-a curmezişul şuvoaielor brazi de-o mărime de necrezut, cabane atârnate deasupra prăpastiilor, şi la o mie de picioare dedesubt, văi întregi, prin luminişurile norilor. Priveliştile acestea te entuziasmează, te predispun la rugăciune, la extaz! De aceea nu mă mir de muzicantul acela celebru care, pentru a-şi ațâța mai tare imaginația, obişnuia să se ducă să cânte la pian în fața unei privelişti impunătoare.

— Vă ocupați cu muzica? întrebă ea.

— Nu, dar îmi place foarte mult.

— Ah, nu vă potriviți, doamnă Bovary, îl întrerupse Homais, aplecându-se pe farfurie; asta-i curată modestie. Cum, dragul meu?! Deunăzi cântai în cameră, minunat, *îngerul păzitor*. Te auzeam din laborator, vocalizai ca un actor.

Într-adevăr, Léon stătea la farmacist, unde avea la etajul al doilea o odăiță cu vedere spre piață. Se înroşi la complimentul făcut de proprietarul său, care acuma se întorsese spre doctor şi-i înşira, unii după alții, pe cei mai de seamă locuitori din Yonville. Povestea anecdote, dădea amănunte. Nu se ştia tocmai bine ce avere are notarul, şi apoi *mai era şi casa Tuvache,* care da destule bătăi de cap.

Emma reluă vorba:

— Şi ce muzică vă place mai mult?

— Oh! muzica germană, cea care te face să visezi...

— Pe italieni îi cunoaşteți?

— Nu încă; dar am să-i văd anul viitor, când am să mă instalez la Paris, să-mi termin dreptul.

— Precum aveam cinstea, continuă farmacistul, să spun domniei-sale soțului dumneavoastră, mulțumită nebuniilor pe care le-a făcut nenorocitul de Yanoda, care a fugit, vă veți bucura de una din casele cele mai confortabile din Yonville. Ceea ce are mai ales practic pentru un medic este uşa care dă în *Alee,* pe unde se poate intra şi ieşi fără să te vadă nimeni. De altfel, e înzestrată cu tot ce trebuie unei gospodării: spălătorie, bucătărie cu cămară, salon, livadă etc. Era un băiat de viață, care nu se uita la cheltuială! îşi construise în fundul grădinii, lângă apă, un chioşc anume ca să aibă unde bea vara o bere, şi dacă doamnei îi place grădinăria, va putea...

— Nevastă-mea nu se ocupă cu asta, zise Charles; şi cu toate că i s-a recomandat să facă mişcare, preferă să stea tot timpul în odaie, să citească.

— Ca mine, replică Léon; ce poate fi într-adevăr mai plăcut decât să stai seara la gura sobei cu o carte, în timp ce vântul

bate-n geamuri şi lampa arde?...

— Nu-i aşa? spuse ea, aţintindu-şi asupra lui ochii mari, negri, deschişi larg.

— Nu te mai gândi la nimic, continuă el, ceasurile trec. Te plimbi, stând pe loc, prin ţări pe care parcă le vezi, şi gândul, împletindu-se cu închipuirea, se lasă prins de amănunte, sau urmăreşte firul întâmplărilor. Te simţi şi tu printre personajele lor şi parcă-ţi bate inima de emoţie sub costumele lor.

— Adevărat! Adevărat! spunea ea.

— Vi s-a întâmplat vreodată, reîncepu Léon, să întâlniţi într-o carte vreo idee vagă pe care-aţi avut-o, vreo imagine ştearsă, care revine de departe ca o mărturisire desăvârşită a sentimentului dumneavoastră celui mai subtil?

— Am simţit asta, răspunse ea.

— De aceea, continuă Léon, îmi plac mai ales poeţii. Găsesc că versurile-s mult mai duioase decât proza şi că te fac mai uşor să plângi.

— Totuşi, în cele din urmă te obosesc, replică Emma; eu, acum, dimpotrivă, ador povestirile, pe care le citeşti pe nerăsuflate, care te-nspăimântâ. Nu pot suferi eroii banali şi sentimentele cumpătate, cum se-ntâlnesc în viaţă.

— Într-adevar, observă secretarul, asemenea opere care nu-ţi mişcă inima se îndepărtează, mi se pare, de adevăratul scop al artei. E atât de plăcut ca printre dezamăgirile vieţii să te poţi întoarce cu gândul la caractere nobile, la sentimente curate, să vezi oameni fericiţi! În ce mă priveşte, trăind aici, departe de lume, asta-i singura mea distracţie; Yonville ne oferă atât de puţine posibilităţi!

— Ca şi Tostes, fără îndoială, continuă Emma; de aceea eram întotdeauna abonată la o bibliotecă publică.

— Dacă doamna binevoieşte să-mi facă onoarea să o folosească, zise farmacistul, care tocmai auzise ultimele cuvinte, îi pun eu la dispoziţie o bibliotecă alcătuită din cei mai buni autori: Voltaire, Rousseau, Delille{22}, Walter Scoot, *L'Echo des feuilleton*s etc, şi pe lângă astea, mai primesc diferite foi periodice, printre care, zilnic, *Le Fanal de Rouen,* la care am şi avantajul de a fi corespondent pentru circumscripţiile Buchy, Forges, Neufchâtel, Yonville şi împrejurimi.

Stăteau la masă de două ceasuri şi jumătate, căci servitoarea Artemiza, târându-şi alene târlicii de sfoară pe lespezi, aducea farfuriile una câte una, uita tot, nu se pricepea la nimic şi lăsa mereu crăpată uşa de la sala de biliard, care se bătea de perete cu vârful clanţei.

Tot discutând, Léon, fără să-şi dea seama, îşi pusese piciorul pe una din stinghiile scaunului pe care stătea doamna Bovary. Emma purta o cravată mică de mătase albastră, care ţinea drept, ca o dantelă scrobită, un guler de olandă plisată; şi, după mişcările pe care le făcea cu capul, partea de jos a feţei se înfunda în broderii sau ieşea din ele, graţioasă. Şi astfel, unul lângă altul, în timp ce Charles şi farmacistul taifăsuiau, ci intrară într-una din acele vagi conversaţii în care hazardul frazelor te readuce tot timpul către centrul neschimbat al unei simpatii comune. Spectacole pariziene, titluri de romane, cadriluri noi şi lumea pe care n-o cunoştea, Tostes, unde trăise Emma, Yonville, unde se aflau, toate trecură în revistă şi vorbiră despre toate până la sfârşitul mesei.

După ce s-a servit cafeaua, Félicité se duse să pregătească odaia în casa cea nouă, şi, curând după aceea, comesenii se ridicară. Doamna Lefrançois dormea în faţa focului care se stinsese, iar băiatul de la grajd, cu un felinar în mână, îi aşteptă pe domnul şi pe doamna Bovary ca să-i conducă la ei.

Părul lui roşu era plin de paie şi şchiopăta de piciorul stâng. După ce luă în cealaltă mâna umbrela preotului, porniră.

Târguşorul adormise. Stâlpii halelor îşi întindeau umbrele lungi. Pământul era cenuşiu de tot, ca într-o noapte de vară.

Dar cum casa medicului era la cincizeci de paşi, au trebuit să-şi spună bună seara aproape imediat, şi toţi se împraştiară. Cum intră în vestibul, Emma simţi căzându-i pe umeri, ca o cămaşă udă, răceala pereţilor de-abia tencuiţi. Zidurile erau noi; treptele scării de lemn scârţâiau. În cameră, la etaj, prin ferestrele fără perdele intra o lumină albicioasă. Se zăreau vârfuri de copaci, şi, mai departe, pajiştea pe jumătate înecată în ceaţa care aburea în bătaia lunii de-a lungul râului. În mijlocul camerei erau, claie peste grămada, sertare de scrin, sticle, vergele, beţe aurite, aruncate pe scaune, laolaltă cu saltele şi lighene pe jos — cei doi oameni care aduseseră mobilele trântiseră acolo toate la întâmplare.

Era a patra oară când se culca într-un loc necunoscut. Întâia oară, în ziua când a intrat la maici; a doua oară, când a sosit la Tostes; a treia, la Vaubyessard, şi a patra, acum; şi se întâmplase ca fiecare să însemne în viaţa ei începutul unei faze noi. Nu credea că lucrurile s-ar putea petrece la fel în locuri diferite, şi, fiindcă partea trăită din viaţa ei fusese rea, fără îndoială că aceea ce-i rămânea va fi mai bună.

III

Când se deşteptă a doua zi, Emma îl zări pe secretar în piaţă. Ea era în capot. Léon ridică ochii şi o salută. Ea se înclină pripit şi închise fereastra.

Léon aşteptă toată ziua să se facă ora 6; dar, intrând în han, nu-l găsi decât pe domnul Binet stând la masă.

Cina din ajun era pentru el un eveniment nespus de însemnat; nu mai stătuse niciodată până atunci două ore în şir cu o *doamnă.*

Cum reuşise oare să-i vorbească, şi încă în asemenea termeni, despre o mulţime de lucruri pe care înainte n-ar fi putut să le spună atât de bine? De obicei era sfios şi păstra acea rezervă care ţine totodată de pudoare şi de prefăcătorie. La Yonville se găsea că are maniere *cum se cade.* Asculta părerile oamenilor în vârstă şi nu se arăta deloc înfocat în politică, lucru rar la un tânăr. Avea şi talente: făcea acuarele, ştia să descifreze cheia lui sol şi, după masă, când nu juca cărţi, se ocupa bucuros de literatură. Domnul Homais îl stima pentru că

era instruit, doamna Homais ținea la el pentru că era îndatoritor, căci de multe ori se ducea în grădină cu micuții Homais, niște plozi totdeauna mânjiți pe față, foarte prost crescuți şi cam limfatici, ca şi mama lor. Ca să-i îngrijească, în afară de bonă, îl mai aveau pe Justin, elev în farmacie, văr de departe cu domnul Homais, pe care-l luaseră în casă din milostenie şi care ținea loc şi de slugă.

Spițerul se dovedi cel mai bun dintre vecini. O informă pe doamma Bovary asupra furnizorilor, îl chemă anume pe negustorul de cidru, îi gustă chiar el băutura şi avu grijă ca balerca să fie în pivniță; îi mai arătă ce trebuie să facă pentru ca să aibă o provizie de unt ieftin şi făcu un aranjament cu Lestiboudois, paracliserul, care, în afară de îndeletnicirile lui bisericeşti şi mortuare, îngrijea grădinile cele mai importante din Yonville, cu ora sau cu anul, după cum voiau proprietarii.

Nu numai nevoia de a se ocupa de alții îl împingea pe farmacist la o bunăvoință atât de slugarnică, ci şi un anume plan pe care-l urmărea.

Călcase legea din 19 *ventóse*[23], anul XI, articolul 1, care interzice practica medicinii oricărui individ fără diplomă; aşa încât, în urma unor denunțuri tainice, Homais fusese chemat la Rouen, în cabinetul particular al procurorului regal. Magistratul îl primise în picioare, cu roba pe el, hermina pe umăr şi toca pe cap. Era dimineață, înainte de audiență. Pe coridor se auzeau bocănind cizmele grele ale jandarmilor şi parcă un zgomot îndepărtat de zăvoare care se închideau. Farmacistul simți că-i țiuie urechile, de credea că se prăbuşeşte într-un atac de apoplexie; îi trecură pe dinaintea ochilor fundul beciurilor de închisoare, familia în lacrimi, farmacia vândută, toate borcanele răvăşite; şi simți nevoia să intre într-o cafenea, şi să ia un pahar de rom cu apă de Seltz, ca să-i vină inima la loc.

Încetul cu încetul, amintirea acestei mustrări se şterse, şi el continuă să dea, ca şi înainte, consultații anonime în odăița din dosul prăvăliei lui. Dar primarul avea pică pe el, confrații îl pizmuiau, trebuia să se teamă de orice; atrăgându-l pe domnul Bovary prin tot felul de amabilități, îi câştiga recunoştința şi, mai târziu, chiar dacă ar băga ceva de seamă, el n-ar mai putea să vorbească. De aceea, în fiecare dimineață, Homais îi aducea ziarul, şi adesea, după masă, lăsa o clipă farmacia şi se repezea până la doctor, să stea puțin de vorbă.

Charles era trist; clienții nu veneau. Sta pe scaun ceasuri întregi fără să scoată o vorbă, se ducea să se culce în cabinet sau se uita la nevastă-sa cum coase. Ca să treacă timpul, făcea

în casă pe omul de corvoadă şi chiar încercă să spoiască podul cu nişte rămăşiţe de culori lăsate de zugrav. Dar îl frământau chestiunile băneşti. Cheltuise atâta pentru reparaţiile făcute la Tostes, cu toaletele doamnei şi cu mutatul, încât toată zestrea, peste nouă mii de franci, se dusese în doi ani. Şi, apoi, câte lucruri stricate sau pierdute cu transportul de la Tostes la Yonville, fără a mai pune la socoteală preotul de ghips, care, căzând din căruţă la un hop mai mare, se făcuse ţăndări pe caldarâmul din Quincampoix!

O grijă mai plăcută începu să-l domine, şi anume sarcina soţiei lui. Pe măsură ce termenul se apropia, o iubea mai mult. Se închega între ei o nouă legătură, de sânge, şi parcă sentimentul continuu al unei uniri mai complexe. Când îi vedea de departe mersul leneş şi mijlocul legănându-se molatic pe şoldurile fără corset, sau când, stând unul în faţa celuilalt, o contempla în voie, iar ea lua, aşezându-se într-un fotoliu, aere de femeie ostenită, atunci nu-şi mai putea stăpâni fericirea; se ridica, o săruta, o mângâia pe obraz, îi zicea "mămică", voia s-o danseze şi-i înşira, jumătate râzând, jumătate plângând, fel de fel de cuvinte glumeţe de alintare, aşa cum îi treceau prin minte. Gândul că va avea un copil îl încânta. Acum nu-i mai lipsea nimic. Cunoştea viaţa în toata deplinătatea ei şi se instala în ea temeinic, cu seninătate.

La început Emma rămase foarte uimită, apoi dori să nască, ca să ştie ce înseamnă să fii mamă. Dar nefiind în măsură să cheltuiască atât cât ar fi voit, să aibă un leagăn în chip de bărcuţă, cu perdele de mătase roz şi scufiţe brodate, într-o clipă de amărăciune renunţă la trusou şi deodată îl comandă la o lucrătoare din sat, fără să mai aleagă ori să discute. Emma nu-şi trecu deci vremea cu acele pregătiri care aţâţă duioşia mamelor, aşa că dragostea ei, chiar de la început, a fost din pricina asta întrucâtva mai potolită.

Totuşi, fiindcă Charles, de câte ori sta la masă, nu vorbea decât de micuţul lor, în curând începu şi Emma să se gândească mai des la dânsul.

Îşi dorea un băiat care să fie voinic şi oacheş şi pe care să-l cheme Georges; şi gândul acesta de a avea un copil, un mascul, îi apărea ca speranţa unei revanşe pentru toate neputinţele ei din trecut. Un bărbat, cel puţin, e liber; poate să străbată pasiuni şi ţări, să treacă peste orice piedici, să guste cele mai îndepărtate fericiri. Dar o femeie este mereu împiedicată. Inertă şi mlădioasă în acelaşi timp, ea are împotrivă-i slăbiciunile făpturii ei, şi supunerea faţă de lege. Voinţa ei, ca voalul propriei pălării ţinut de o panglică, se zbate

la orice adiere de vânt; are totdeauna o dorință care-o mână şi ceva convențional care-o ține-n loc.

Născu într-o duminică, pe la şase dimineața, când răsărea soarele.

— E o fetiță! strigă Charles.

Emma întoarse capul şi leşină.

Aproape imediat, doamna Homais alerga şi o îmbrățişă; la fel şi tuşa Lefrançois de la "Leul de aur". Ca om discret, farmacistul îi spuse deocamdată, crăpând uşa, numai câteva cuvinte de felicitare. Vru să vadă copilul şi-l găsi bine făcut.

În timpul lehuziei Emma se gândi mult ce nume să dea fetiței. Mai întâi le înşiră pe toate care aveau terminații italieneşti, cum ar fi Clara, Luiza, Amanda, Atala; îi plăcea destul Galsuinda, dar mai mult Iseulda sau Leocadia; Charles ar fi dorit ca pe copil să-l cheme ca şi pe mama lui; Emma nici nu voia să audă. Răsfoi calendarul de la un capăt la altul; se sfătuiră şi cu alții.

— Domnul Léon, spuse farmacistul, cu care vorbeam deunăzi despre asta, se miră că nu alegeți numele de Madeleine, care este foarte la modă acum.

Dar bătrâna Bovary se ridică din răsputeri împotriva acestui nume de păcătoasă. Cât despre domnul Homais, el avea slăbiciune pentru toate numele care aminteau un om mare, o fapta strălucită sau o concepție generoasă, sistem după care îşi botezase cei patru copii. Astfel, Napoleon reprezenta gloria, şi Franklin — libertatea; Irma era poate o concesie făcută romantismului; Athalie, însă, un omagiu celei mai nemuritoare capodopere a scenei franceze. Căci convingerile sale filozofice nu-l împiedicau să aibă admirații artistice; cugetătorul nu înăbuşea deloc în el omul sensibil; ştia să facă deosebiri, să dea partea ce se cuvine imaginației şi fanatismului. În cutare tragedie, de pildă, condamna ideile, dar admira stilul; blestema concepția, dar aplauda toate amănuntele; se înverşuna împotriva personajelor, entuziasmându-se totuşi de ceea ce spuneau. Când citea pasajele mai celebre, se înflăcăra; dar când se gândea că popimea ar trage foloase pentru dugheana lor, era deznădăjduit, şi în această învălmăşeală de sentimente în care se încurca, ar fi voit să-l poată încununa pe Racine cu amândouă mâinile şi, în acelaşi timp, să-l frece puțintel.

În cele din urmă, Emma îşi aduse aminte că la castelul de la Vaubyessard o auzise pe marchiză spunându-i Berthe unei tinere; din clipa aceea alese numele Berthe, şi cum moş Rouault nu putea să vină, domnul Homais fu rugat să fie naş. Dădu ca daruri din toate produsele prăvăliei, adică: şase cutii

de jujubă, un borcan întreg de ingrediente, trei tuburi cu pastă de nalbă şi, pe deasupra, şase beţigaşe de zahăr candel, pe care le găsise într-un dulap. În seara botezului avu loc o masă mare; era şi preotul; lumea se înfierbântă. Când erau la lichioruri, domnul Homais începu să cânte *Dumnezeul oamenilor milostivi,* domnul Léon cântă o barcarolă, iar doamna Bovary-mama, care era naşa, o romanţă de pe vremea Imperiului; în sfârşit, domnul Bovary-tatăl ceru să-i aducă neapărat copilul jos şi începu să-l boteze cu un pahar de şampanie, pe care i-l turnă de sus în cap. Această derâdere a celei dintâi dintre taine îl indignă pe părintele Bournisien; Bovary-tatăl răspunse printr-un citat din *Războiul zeilor*{24}; preotul vru să plece, doamnele îl rugau să rămână; interveni Homais, şi izbutiră să-l convingă să stea iar jos, după care el îşi reluă, liniştit, farfurioara cu ceaşca de cafea pe jumătate băută.

Domnul Bovary-tatăl mai rămase o luna la Yonville, minunând tot oraşul cu nemaipomenita lui bonetă militară cu galoane de argint, pe care-o purta dimineaţa, fumându-şi pipa în piaţă. Având şi obiceiul de-a bea mult rachiu, trimitea adesea servitoarea la "Leul de aur" să-i cumpere o sticlă, care se trecea în socoteala fiului; şi, ca să-şi parfumeze fularele, folosi toată provizia de colonie pe care-o avea noră-sa.

Emmei îi plăcea să stea cu dânsul. Colindase toată lumea; îi vorbea de Berlin, de Viena, de Strasbourg, de vremea când era ofiţer, de ibovnicele pe care le avusese, de mesele grozave pe care le dăduse; şi apoi era amabil, şi uneori, pe scară sau în grădină, chiar o cuprindea de mijloc, strigând:

— Charles, păzeşte-te!

Atunci doamna Bovary-mama, îngrijorată de fericirea fiului ei şi temându-se ca nu cumva bărbatu-său să aibă, cu timpul, o înrâurire imorală asupra ideilor tinerei femei, grăbi plecarea. Poate că avea motive de îngrijorare şi mai serioase. Domnul Bovary era un om care nu avea nimic sfânt.

Într-o zi, Emma simţi deodată nevoia să-şi vadă fetiţa, care fusese dată s-o alăpteze nevasta tâmplarului, şi, fără să se mai uite în calendar ca să afle dacă cele şase săptămâni ale Fecioarei trecuseră sau nu, se îndreptă spre casa lui Rollet, aşezată în capătul satului, la poalele dealului, între şosea şi pajişte.

Era amiază; obloanele caselor erau închise, iar acoperişurile de tablă, care luceau în lumina crudă a cerului albastru, păreau că scapără scântei pe coame. Bătea un vânt înăbuşitor. Mergând, Emma se simţea slăbită; o supărau pietrele de pe caldarâm; stătu la îndoială dacă să se întoarcă

acasă sau să intre undeva să se odihnească.

În clipa aceea, pe-o poartă de-alături, ieşi domnul Léon cu un maldăr de hârtii subsuoară. Se apropie să-i dea bună ziua şi se trase la umbră în faţa prăvăliei lui Lheureux, sub pânza cenuşie care era întinsă.

Doamna Bovary îi spuse că mergea să-şi vadă copilul, dar că începe să se simtă obosită.

— Dacă..., zise Léon, neîndrăznind să continue.

— Aveţi treabă undeva? întrebă ea.

Şi când secretarul îi răspunse, îl rugă s-o însoţească. Chiar în seara aceea tot Yonville-ul află de asta, iar doamna Tuvache, soţia primarului, spuse de faţă cu servitoarea că *doamna Bovary se compromite.*

Ca să ajungi la doică trebuia s-o iei de unde se sfârşeşte strada, la stânga, ca şi cum te-ai duce la cimitir, şi să mergi înainte printre căsuţe şi ogrăzi, pe-o potecuţă cu lemnul-câinelui înflorit pe de margini. În floare erau şi măcieşii, şi urzicile, şi scaieţii, care se înălţau din tufişuri. Prin spărturile gardurilor se zăreau, printre *cocioabe,* câte un purcel pe-o grămadă de gunoaie, sau nişte vaci legate, care-şi frecau coarnele de trunchiul copacilor. Mergeau alături, încetişor, ea sprijinindu-se de dânsul, iar el potrivindu-şi pasul după al ei; înaintea lor juca un roi de muşte, bâzâind în aerul cald.

Recunoscură casa după un nuc bătrân, care-o umbrea. Joasă şi acoperită cu olane tuciurii, avea atârnată afară, sub lucarnă, o funie de ceapă. Legături de surcele, rezemate în picioare de îngrăditura de spini, înconjurau un strat de lăptuci, câteva fire de levănţică şi mazăre în floare ridicată pe araci. O apă murdară curgea împrăştiindu-se prin iarbă, şi de jur împrejur erau câteva zdrenţe greu de desluşit, nişte ciorapi de aţă, o cămăşuţă de stambă roşie şi un cearceaf mare de pânză groasă întins pe gardul de mărăcini.

Când auzi bariera, doica apăru, ţinând într-un braţ un copil care sugea. Cu cealaltă mână trăgea după dânsa un biet ţânc pipernicit, cu faţa plină de scrofule, băiatul unui negustor de ciorapi din Rouen, pe care părinţii lui, prea prinşi cu negoţul lor, îl lăsau la ţară.

— Intraţi, zise ea; mititica dumneavoastră doarme colo.

Singura odaie de la parter avea în fund, la perete, un pat larg, fără perdele, şi o albie în partea dinspre fereastra care avea un ochi de geam cârpit cu hârtie albastră.

În colţ, după uşă, sub tăblia lavaboului, lângă o sticlă plină cu unsoare, din gâtul căreia ieşea o pană, era aşezată o pereche de bocanci cu ţinte sclipitoare; un *Mathieu*

Laensberg[25] sta aruncat pe căminul prăfuit, printre cremene de puşcă, mucuri de lumânare şi bucăţi de iască. În sfârşit, ultimul din lucrurile de prisos din această locuinţă era o Glorie sunând din trompetă, poză tăiată fără îndoială dintr-o reclamă de parfumerie şi prinsă în perete cu şase ţinte de saboţi.

Copilul Emmei dormea pe jos, într-un leagăn de mlădiţă de răchită. Ea-l luă cu tot cu plapuma cu care era învelit şi începu să cânte încet, legănându-se.

Léon se plimba prin odaie; i se părea ciudat să vadă doamna asta frumoasă, în rochie de nanchin, în mijlocul acestei mizerii. Doamna Bovary se înroşi; Léon se întoarse, crezând că poate privirile lui avuseseră ceva necuviincios. Pe urmă ea culcă la loc fetiţa, care tocmai vărsase pe guleraşul ei. Doica veni repede s-o şteargă, asigurând-o că n-o să se păteze.

— Dacă ar fi numai atâta, zise ea, dar nu fac decât s-o spăl tot timpul. N-aţi avea bunătatea să-i lăsaţi vorbă lui Camus, băcanul, să-mi dea câte o bucăţică de săpun când îmi trebuie? Ar fi mai uşor şi pentru dumneavoastră; nu v-aş mai necăji.

— Bine, bine, zise Emma. La revedere, mătuşă Rollet. Şi ieşi ştergându-şi picioarele de prag.

Femeia o conduse până la capătul curţii, tot vorbindu-i ce greu îi vine să se scoale noaptea.

— Câteodată-s atât de istovită, că adorm stând pe scaun; aşa că ar trebui să-mi daţi măcar o litrişoară de cafea râşnită, care mi-ar ajunge pe-o lună şi aş bea-o cu lapte, dimineaţa.

După ce-i ascultă cu răbdare mulţumirile, doamna Bovary plecă; dar nu făcuse decât vreo câţiva paşi, când auzi pe cărare bocănit de saboţi în urma ei şi întoarse capul: era doica.

— Ce este?

Atunci ţăranca, trăgând-o la o parte în dosul unui ulm, începu să-i vorbească de bărbatul ei, care, cu meseria lui şi şase franci pe an, pe care căpitanul...

— Spune mai repede ce ai de spus, zise Emma.

— Ei bine, începu iar doica, oftând după fiecare vorbă, mă tem să nu fie amărât văzându-mă că iau cafeaua singurică; ştiţi dumneavoastră cum sunt bărbaţii...

— Dar o să ai, repetă Emma, am să-ţi dau!... Mă plictiseşti!

— Vai, coniţă draga, vorba-i că, în urma rănilor, are junghiuri grozave în piept. Zice chiar că cidrul îl slăbeşte.

— Dar spune odată, mătuşă Rollet!

— Aşa că, reîncepu ea făcând o plecăciune, dacă n-ar fi prea-prea ce vă cer... şi mai făcu o plecăciune, când binevoiţi —

şi privirea ei implora — un ulcioraş de rachiu, îi dădu ea drumul în sfârşit; şi am să-i frec picioruşele mititicăi, că le are gingaşe ca limba!

Scăpând de doică, Emma luă iar braţul lui Léon. Merse repede un timp, apoi încetini pasul şi, uitându-se înainte, dădu cu ochii de umărul tânărului, a cărui redingotă avea un guler de catifea neagră. Părul castaniu cădea peste el, lins şi bine pieptănat. Băgă de seamă că are unghiile mai lungi decât se purta la Yonville. Îngrijirea lor era una din marile îndeletniciri ale secretarului, şi pentru asta avea totdeauna un cuţitaş anume în penarul său.

Se întoarseră la Yonville pe malul apei. În timpul căldurilor, apa scăzând, lăsa goale până-n temelii zidurile grădinilor, care aveau o scară cu vreo câteva trepte ce coborau în râu. Apa curgea fără zgomot, repede şi rece, îngheţând parcă privirea; fire lungi şi subţiri de iarbă se îndoiau învălmăşite, luate de curentul care le împingea şi în a cărui limpezime se resfirau, ca nişte plete verzi, lăsate-n voia lor. Uneori, pe vârful trestiilor sau pe-o frunză de nuferi, umbla sau se aşeza câte o insectă cu picioruşe subţirele. Câte o rază de soare străbătea băşicile mărunte şi albastre ale undelor, care veneau una după alta, spărgându-se; bătrânele sălcii cu crengi rupte îşi oglindeau în apă coaja cenuşie; mai încolo, jur împrejur, pajiştea părea pustie. Era ora când oamenii de la ferme stăteau la masă, şi tânăra femeie, ca şi cel care o însoţea, nu auzeau, mergând, decât cadenţa paşilor lor pe pământul bătătorit al potecii, cuvintele pe care şi le spuneau şi uşoara atingere a rochiei Emmei, care foşnea în jurul ei.

Zidurile grădinilor, cu cioburi de sticlă pe coamă, erau calde ca geamlâcul unei sere. Printre cărămizi crescuse ridichioară sălbatică; şi doamna Bovary scutura uşor din mers, cu marginea umbrelei deschise, pulberea galbenă a florilor ofilite, sau vreo crenguţă de caprifoi ori de clematite, care, atârnând în lături, se târau o clipă pe mătase, agăţându-se de ciucuri.

Vorbeau despre o trupă de dansatori spanioli care erau aşteptaţi în curând la teatrul din Rouen.

— O să vă duceţi? întrebă ea.

— Dacă voi putea, răspunse el.

N-aveau nimic altceva să-şi spună? Ochii lor totuşi îşi spuneau lucruri mai serioase, şi pe când se sileau să găsească fraze banale, simţeau cum aceeaşi moleşeală îi cuprinde pe-amândoi; şi parcă un susur al sufletului, adânc, neîncetat, ar fi copleşit murmurul glasurilor. Uluiţi deodată de această nouă

duioşie, nu se mai gândeau să-şi destăinuiască ceea ce simțeau sau să afle de unde vine. Fericirile viitoare, ca şi țărmurile de la tropice, aruncă peste nemărginirea care le precede moliciunile lor natale, o adiere parfumată, şi te simți ațipind în această încântare, fără ca măcar să încerci neliniştea de a nu vedea marginile zării.

Într-un loc pământul era desfundat de copitele vitelor; trebuiră să meargă pe nişte pietroaie verzi, ridicate ici şi colo prin noroi. Emma se oprea adesea, o clipă, ca să vadă unde să pună piciorul şi, cu coatele în lături, aplecată, cu privirea nehotărâtă, clătinându-se pe pietroiul care se mişca, râdea de teama de a nu cădea în băltoace.

Când ajunseră în dreptul grădinii ei, doamna Bovary împinse bariera, urcă în fugă scările şi dispăru.

Léon se întoarse la birou. Patronul lipsea; aruncă o privire asupra dosarelor, apoi îşi ascuți o pană de scris, îşi luă pălăria şi plecă.

Se îndreptă spre Pâture, pe coasta dealului d'Argueil, la intrarea în pădure; se întinse jos sub brazi şi se uită printre degete la cer.

"Tare mă mai plictisesc, îşi spuse el, tare mă mai plictisesc!"

Găsea că e de plâns fiindcă trebuie să trăiască într-un sat ca acesta, cu Homais ca prieten şi cu domnul Guillaumin ca maestru. Cel de-al doilea, preocupat numai de afaceri, purtând ochelari cu hulube de aur şi favorite roşii pe cravata albă, nu pricepea nimic din finețile spiritului, cu toate că la început, luându-şi un aer scorțos, de englez, izbutise să-şi impresioneze secretarul. Cât despre soția farmacistului, era cea mai bună nevastă din Normandie, blândă ca o oaie, îşi iubea copiii, tatăl, mama şi verii, plângea de câte ori cineva avea vreun necaz, îşi lăsa gospodăria la voia întâmplării şi nu putea suferi corsetele; dar atât de greoaie, atât de plicticoasă la vorbă, cu o înfățişare atât de ştearsă şi o conversație atât de mărginită, încât, deşi avea treizeci de ani, iar el douăzeci, deşi dormeau uşă în uşă şi vorbeau în fiecare zi, niciodată nu-i trecuse prin minte că cineva s-ar putea uita la dânsa ca la o femeie, sau că ar avea alte atribute feminine în afară de rochie.

Şi, pe urmă, cine mai era? Binet, câțiva negustori, doi-trei cârciumari, preotul, şi, în sfârşit, domnul Tuvache, primarul, cu cei doi fii ai săi, oameni avuți, ursuzi, mărginiți, care-şi lucrau singuri pământul, făceau chefuri numai în familie, altminteri evlavioşi, şi cu care era un chin să ai de-a face.

Dar pe fondul comun al tuturor acestor chipuri omeneşti,

figura Emmei se desprindea unică şi totuşi mai îndepărtată, căci între ea şi dânsul simţea parcă nişte desluşite prăpăstii.

La început venise la ea de mai multe ori împreuna cu farmacistul. Charles nu se arătase prea dispus să-l primească; şi Léon, între teama de a fi indiscret şi dorinţa unei intimităţi pe care o socotea aproape cu neputinţă, nu ştia ce trebuie să facă.

IV

Cum începu frigul, Emma se mută în sală — o încăpere lungă, cu plafonul jos, unde pe cămin era un mărgean stufos, agăţat deasupra oglinzii. Stând într-un fotoliu, lângă fereastră, se uita la oamenii din sat care treceau pe trotuar.

De două ori pe zi Léon se ducea de la birou la "Leul de aur"; Emma îl auzea de departe venind şi se apleca să asculte; şi tânărul luneca parcă, dincolo de perdele, totdeauna îmbrăcat la fel şi fără să întoarcă măcar capul. Dar în amurg, când, cu bărbia în mâna stângă, îşi lăsa pe genunchi broderia începută, deseori tresărea la apariţia acestei umbre pe care-o, vedea deodată lunecând. Se ridica şi poruncea să se pună masa.

Domnul Homais venea în timpul cinei. Cu boneta lui grecească în mână, intra în vârful picioarelor, ca să nu deranjeze pe nimeni, şi spunând întotdeauna aceeaşi frază: "Bună seara la toată lumea!" Apoi, când îşi lua locul la masă, între cei doi soţi, îi întreba pe doctor cum îi merg bolnavii, iar doctorul îi cerea părerea asupra onorariilor probabile. După aceea stăteau de vorbă despre ce mai scria *la gazetă.* La ora aceea Homais o ştia aproape pe dinafară şi o expunea în întregime, cu părerile ziaristului şi cu toate amănuntele catastrofelor individuale din Franţa şi din străinătate. Dar, epuizând subiectul, se grăbea să dea drumul la câteva aprecieri asupra felurilor de mâncare din faţa lui. Câteodată chiar, săltându-se puţin, arăta, în chip delicat, doamnei bucata cea mai fragedă, sau, întorcându-se către servitoare, îi dădea sfaturi cum se face tocana şi cum se dreg mai igienic bucatele; vorbea despre mirodenii, sucuri de carne, sosuri şi gelatină, de te minunai. De altfel, cu capul mai plin de reţete decât îi era farmacia de borcane, Homais era neîntrecut în a face fel de fel de dulcеţuri, oţeturi şi lichioruri dulci; cunoştea, de asemenea, toate noile invenţii ale maşinilor de gătit economicoase, ca şi arta de a păstra brânzeturiíe şi de a drege vinurile stricate.

La ora 8 se înfiinţa Justin, ca să-l ia să închidă farmacia. Atunci domnul Homais, care băgase de seamă că elevul lui

îndrăgise casa medicului, îi arunca o privire şireată, mai ales dacă era şi Félicité de faţă.

— Ştrengarul meu, spunea el, începe să se deştepte, şi mi se pare — dracu să mă ia! — că-i îndrăgostit de servitoarea dumneavoastră!

Dar un cusur mai grav, pentru care-l dojenise, era obiceiul de-a asculta întruna tot ce se vorbeşte. Aşa, de pildă, duminica nu era chip să-l faci să iasă din salon, unde-l chema doamna Homais ca să ia copiii, care adormeau prin fotolii, trăgând jos cu spatele învelitorile de stambă, prea largi.

La întrunirile acestea de seara de la farmacist nu venea cine ştie ce lume, bârfeala şi opiniile lui politice îndepărtând treptat multe persoane respectabile. Secretarul era nelipsit. Cum auzea clopoţelul, alerga înaintea doamnei Bovary, îi lua şalul şi-i punea deoparte, sub biroul farmaciei, pantofii mari de sfoară, pe care-i purta peste încălţăminte când era zăpadă.

Făceau mai întâi câteva partide de "treizeci şi unu"; apoi domnul Homais juca *"écartê"* cu Emma; în spatele ei, Léon îi dădea sfaturi. Stând în picioare, cu mâinile pe spătarul scaunului, privea dinţii pieptenului ei, care intrau în coc. La fiecare mişcare pe care-o făcea ca să arunce o carte i se ridica rochia în partea dreaptă. Din păru-i ridicat pornea pe spate o dâră întunecoasă, care, pălind treptat, se pierdea puţin câte puţin în umbră. Veşmintele ei largi cădeau în falduri bogate de o parte şi de alta a scaunului, atingând pământul. Uneori, când Léon îşi simţea talpa cizmei pusă deasupra, se dădea în lături, ca şi cum ar fi călcat pe cineva.

După ce se isprăvea partida de cărţi, spiţerul şi medicul jucau "domino", iar Emma trecea pe un alt scaun, şi, cu coatele pe masă, începea să răsfoiască *L'Ilustration*. Îşi adusese jurnalul de modă. Léon venea lângă ea, se uitau împreună la gravuri şi nu întorceau pagina decât după ce terminau amândoi.

Deseori îl ruga să-i spună versuri; Léon declama cu o voce tărăgănată, pe care cu multă dibăcie o făcea tot mai dulce când era vorba de dragoste. Dar îl enerva ţăcănitul pietrelor de "domino"; domnul Homais era tare, îl bătea pe Charles, dând într-una şase-şapte. Apoi, cum terminau cele trei sute de puncte, se tolăneau amândoi în faţa căminului şi adormeau îndată. Jăraticul se stingea în cenuşă, ceainicul era gol; Léon mai citea, Emma îl asculta, învârtind maşinal abajurul lămpii, pe a cărui mătase străvezie erau pictate paiaţe în trăsuri şi dansatoare pe sârmă, cu prăjinile lor. Léon se oprea făcând semn spre cei care adormiseră ascultând; atunci începeau să vorbească în şoaptă, şi ceea ce-şi spuneau li se părea şi mai

plăcut, fiindcă nu-i auzea nimeni.

Se înjghebă astfel între ei un fel de tovărăşie, un schimb necontenit de cărți şi de romanțe; domnul Bovary, care nu era prea gelos, n-avea de ce să se mire.

De ziua lui primi un frumos cap frenologic, împestrițat peste tot cu numere, până la torace, şi pictat în albastru. Era o atenție din partea secretarului. Mai avea el şi altele, până şi pe aceea de a-i face comisioanele la Rouen; şi cum cartea unui romancier adusese la modă mania cactuşilor, Léon îi cumpără doamnei unul şi i-l aduse, în *Rândunica,* pe genunchi, înțepându-şi degetele cu perii lor tari.

Emma ceru să-i aşeze la geam o scândurică cu apărătoare, ca să-şi țină ghivecele. Secretarul îşi făcu şi el o grădiniță suspendată; se zăreau unul pe altul îngrijindu-şi florile la fereastră.

Printre ferestrele din sat era una la care stătea cineva şi mai des; căci duminica, de dimineața până noaptea, şi în fiecare după-amiază, dacă era frumos afară, vedeai la lucarna unui pod profilul uscățiv al domnului Binet, aplecat pe strungul lui, al cărui uruit monoton se auzea până la "Leul de aur".

Într-o seară, întorcându-se acasă, Léon găsi în odaia lui un covor de catifea şi lână, cu frunze, pe-un fond şters. Îl arătă doamnei Homais, domnului Homais, lui Justin, copiilor, bucătăresei, şi-i vorbi şi maestrului său; toată lumea vru să vadă covorul; de ce atâta *dărnicie* din partea soției medicului față de secretar?! Asta păru ciudat, şi toată lumea era pe deplin convinsă că ea trebuie să fie *prietena* lui.

Vorbind într-una de farmecele şi sufletul ei, Léon lăsa până într-atâta să se înțeleagă că într-adevăr aşa este, încât Binet îi răspunse într-o zi foarte brutal:

— Puțin îmi pasă, de vreme ce nu fac parte din societatea ei!

Se chinuia căutând cum să-i facă o *declarație;* şi, şovăind mereu între teama de a-i displace şi ruşinea de a fi atât de sfios, plângea de deznădejde şi dorințe. Lua apoi hotărâri energice; scria scrisori pe care le rupea, amâna pentru altă dată, când iar se răzgândea. De multe ori pornea cu intenția de a îndrăzni totul; dar hotărârea asta se spulbera de îndată ce se găsea în fața Emmei, şi când Charles, apărând pe neaşteptate, îl poftea să urce în şareta lui, ca să meargă împreună să vadă vreun bolnav din împrejurimi, el primea imediat, îşi lua rămas bun de la doamna şi pleca. Parcă soțul ei nu era o părticică din ea?

Emma însă nu se întreba dacă îl iubeşte. Credea că dragostea trebuie să izbucnească deodată, cu trăsnete şi

fulgere, ca un uragan ceresc care se abate asupra vieții, o zdruncină , din temelii, smulge tot ce-i voință ca pe nişte frunze şi duce în prăpastie inima întreagă. Emma nu ştia că pe terasa caselor, atunci când jgheaburile sunt înfundate, ploaia face băltoace, şi ar fi rămas astfel liniştită dacă n-ar fi descoperit, deodată, o crăpătură în zid.

V

Era într-o duminică de februarie, într-o după-amiază cu ninsoare.

Plecaseră toți, domnul şi doamna Bovary, Homais şi domnul Léon, să vadă devale, la o jumătate de leghe de Yonville, o filatură de in care se instala. Spițerul luase cu el pe Napoleon şi pe Athalie, ca să facă puțină mişcare, şi-i însoțea şi Justin, cu umbrelele pe umăr.

Totuşi, nimic nu era mai lipsit de interes decât această curiozitate. Un loc viran mare, pe care erau aruncate la întâmplare, printre grămezi de nisip şi pietriş, câteva roți dințate ruginite, ce înconjurau o clădire lungă, dreptunghiulară, având o mulțime de ferestruici. Construcția era încă neterminată, şi prin căpriorii acoperişului se vedea cerul. Un mănunchi de paie, amestecat cu spice, legat de căpriorul de pe coamă, îşi fâlfâia în vânt panglicile tricolore.

Vorbea Homais. Le explica celorlalți importanța viitoare a acestei întreprinderi, aprecia rezistența podelelor, grosimea zidurilor şi-i părea foarte rău că nu are un baston-metru, cum avea domnul Binet pentru uzul său personal.

Emma, cu care era la braț, se sprijinea puțin de umărul lui, privind discul soarelui cum îşi împrăştie până departe, prin ceață, paloarea-i orbitoare; întoarse capul; Charles era acolo. Avea şapca trasă pe ochi, iar buzele groase îi tremurau încet, ceea ce da înfățişării sale un aer stupid; până şi spatele lui liniştit te enerva când îl vedeai, şi ea găsea că pe redingotă e întipărită toata banalitatea personajului.

Pe când îl cerceta, gustând astfel, în enervarea ei, un fel de voluptate perversă, Léon făcu un pas spre dânsa. Frigul, care-l făcea palid, dădea parcă chipului său o şi mai dulce blândețe; între cravată şi gât, gulerul cămăşii, puțin prea larg, lăsa să i se vadă pielea; sfârcul unei urechi ieşea dintr-o şuviță de par, şi ochii lui mari şi albaştri, ridicați spre nori, îi părură Emmei mai limpezi şi mai frumoşi decât lacurile din munți, în care se oglindeşte cerul.

— Nenorocitule! strigă deodată spițerul.

Şi alergă spre fiul sau, care tocmai se repezise într-o grămadă de var ca să-şi înalbească pantofii. La mustrările cu care îl copleşea, Napoleon începu să urle, pe când Justin îi ştergea încălţămintea cu un şomoiog de paie. Dar ar fi trebuit un cuţit; Charles i-l oferi pe-al său.

"Ah, îşi zise ea, poarta cuţit în buzunar, ca ţăranii!"

Începu sa cadă promoroaca; se întoarseră la Yonville.

Seara, doamna Bovary nu se duse în vizită la vecini, şi, după ce plecă Charles, când se simţi singură, reîncepu să-l compare pe unul cu celălalt, cu claritatea unei senzaţii aproape imediate şi cu acea prelungire de perspectivă pe care o dă amintirea. Privind din pat focul viu care ardea, îl mai vedea pe Léon şi acum, ca şi atunci, stând în picioare, îndoindu-şi cu o mână bastonaşul, iar cu cealaltă ţinând-o pe Athalie, care sugea în linişte o bucată de gheaţă. Îl găsea încântător; nu putea să se dezlipească de el; îşi amintea alte atitudini ale lui, din alte zile, fraze pe care le spusese, timbrul vocii lui, întreaga lui fiinţă; şi repeta ţuguindu-şi buzele ca pentru un sărut: "Da! încântător! încântător!... O fi iubind? se întreba. Pe cine?... Pe mine desigur!"

Îi apărură deodată o mulţime de dovezi, şi inima ei tresări. Flacăra din cămin făcea să tremure pe tavan o lumină jucăuşă; se întoarse pe spate, întinzându-se.

Atunci începu veşnica tânguială: "Oh, daca cerul ar fi vrut! De ce nu? Cine mă împiedică?..."

La miezul nopţii, când se întoarse bărbatul ei, avu aerul că se trezeşte, şi cum Charles făcu zgomot dezbrăcându-se, se plânse că o doare capul; apoi întrebă alene cum a fost în seara aceea.

— Domnul Léon, spuse Charles, a plecat devreme

Emma nu-şi putu stăpîni un zâmbet şi adormi cu sufletul plin de o noua încântare.

A doua zi, pe înserate, primi vizita domnului Lheureux, negustor de galanterie. Era un om dibaci acest negustoraş.

Născut gascon, dar devenit normand, adăugase limbuţiei sale meridionale şiretenia celor din Caux. Faţa lui grasă, puhavă, rasă, părea data cu o fiertură de miambal, iar părul alb făcea să apară şi mai vie strălucirea aspră a ochilor lui mici, negri. Nu se ştia ce fusese odinioară: vânzător ambulant, spuneau unii, bancher la Routot, după alţii. Sigur era un singur lucru: că făcea în cap socoteli atât de complicate, încât îl speriase şi pe Binet. Politicos până la slugărnicie, stătea totdeauna pe jumătate îndoit din şale, ca unul care salută sau face o invitaţie.

După ce-şi lăsă la uşa pălăria cu panglică de doliu, puse pe masă o cutie de carton verde şi, cu o politeţe nemaipomenită, începu să i se tânguie doamnei că până în ziua aceea nu izbutise să-i câştige încrederea. O biată prăvălioară ca a lui nu era făcută să atragă o *elegantă* ca ea; şi apăsă asupra cuvântului. Cu toate acestea, nu avea decât să poruncească, şi el e gata să-i procure tot ce-ar dori, mărunţişuri sau rufărie, tricotaje sau lucruri de modă, deoarece el se ducea la oraş, regulat, de patru ori pe lună. Avea legături cu cele mai mari case. Puteai să întrebi de el la "Trei fraţi", la "Barba de aur", sau la "Marele sălbatic"; toţi domnii aceştia îl cunoşteau perfect! Aşadar, în ziua aceea venea să-i arate doamnei, în treacăt, câteva articole pe care le avea din întâmplare, mulţumită unei ocazii din cele mai rare. Şi scoase din cutie o jumătate de duzină de gulere brodate.

Doamna Bovary le cercetă.

— N-am nevoie de nimic, zise ea.

Atunci domnul Lheureux înşiră cu multa grijă trei eşarfe algeriene, mai multe testele cu ace englezeşti, o pereche de papuci de paie şi, în sfârşit, patru ouare din lemn de cocos, lucrate de ocnaşi la traforaj. Apoi, cu amândoua mâinile pe masă, cu gâtul întins, aplecat înainte, urmărea cu gura căscată privirea Emmei, care se plimba nehotărâtă printre toate aceste mărfuri. Din când în când, ca şi cum ar fi vrut să scuture praful de pe ele, dădea câte un bobârnac pe eşarfele de mătase, întinse cât erau de lungi; şi eşarfele tremurau foşnind uşor şi scânteind în lumina verzuie a amurgului, ca pe nişte steluţe, fluturaşii de aur din ţesătură.

— Cât costă?

— Mai nimic, răspunse el, mai nimic; dar nu-i nici o grabă; când veţi binevoi; nu suntem hrăpăreţi.

Chibzui câteva clipe şi, în cele din urmă, mulţumi domnului Lheureux, care-i răspunse calm:

— Nu-i nimic! O să ne înţelegem altă dată. Cu doamnele m-am împăcat întotdeauna, numai cu a mea nu!

Emma zâmbi.

— Voiam să spun, începu el cu un aer blajin, după gluma pe care o făcuse, că nu duc grija banilor... Aş putea să vă dau, dacă v-ar trebui...

Emma se arătă surprinsă.

— Ei, începu el repede, vorbind în şoaptă, n-aş avea nevoie să alerg prea departe ca să vă procur; lăsaţi pe mine!

Şi începu să întrebe cum îi merge lui moş Tellier, patronul "Cafenelei franceze", pe care-l îngrijea atunci domnul Bovary.

— Ce-o fi având moş Tellier?... Tuşeşte de se cutremură casa, şi tare mă tem că în curând o să-i trebuiască mai degrabă un palton de brad decât o flanelă! A făcut atâtea chefuri în tinereţea lui! Oameni de soiul ăsta, doamnă, n-aveau nici pic de măsură! L-a dat gata rachiul! Dar, oricum, nu-i plăcut să vezi cum se duce o cunoştinţă. Şi pe când punea capacul cutiei de carton, vorbea într-una despre clientela doctorului: Fără îndoială, zise el uitându-se spre geam cu o mutră acră, timpul e de vină în toate bolile astea! Nici eu nu mă prea simt în apele mele, va trebui să vin şi eu zilele astea să-l consult pe domnul doctor pentru un junghi pe care-l am în spate. În sfârşit, la bună vedere, doamnă Bovary; la dispoziţia dumneavoastră, preaplecată slugă!

Şi închise uşa încetişor.

Emma ceru să se aducă masa în odaie, la gura sobei, pe o tavă; mâncă pe îndelete; totu-i păru bun.

"Ce cuminte am fost!" îşi spunea singură, gândindu-se la eşarfe.

Auzi paşi pe scară: era Léon. Se sculă, luă din grămada de pe scrin cea dintâi cârpă care-i căzu în mână şi începu s-o tivească. Când apăru Léon, Emma părea foarte ocupată.

Conversaţia lâncezea, doamna Bovary se tot oprea în fiecare clipă, iar Léon se simţea stingherit. Stând lângă cămin, pe un scăunel, tot învârtea între degete acamiţa de sidef; iar Emma cosea, sau, din când în când, aşeza cu unghia cutele pânzei. Nu vorbea; tăcea şi el, vrăjit de tăcerea ei, cum ar fi fost şi de cuvintele ei.

"Bietul băiat", gândea Emma.

"De ce nu i-oi fi plăcând?" se întreba el.

În cele din urmă, Léon spuse totuşi că în una din zilele acestea trebuie sa se ducă la Rouen, unde are o treabă pentru biroul lui.

— Abonamentul dumneavoastră la notele de muzica a expirat, trebuie să-l prelungesc?

— Nu, răspunse ea.

— De ce?

— Pentru că...

Şi, strângându-şi buzele, trase încet firul lung de aţă gri pus în ac.

Pe Léon îl enerva s-o vadă lucrând. Degetele Emmei se jupuiau parcă la vârf; îi trecu prin cap o frază curtenitoare, dar nu îndrăzni s-o rostească.

— Aşadar, renunţaţi? continuă Léon.

— La ce, exclamă Emma, la muzică?! Ah! Doamne, da! Am

de ținut casa, de îngrijit bărbatul, în sfârşit, o mie de alte lucruri, o mulțime de alte obligații care trec pe prim plan.

Se uită la pendulă. Charles întârziase. Atunci făcu pe îngrijorata. Repetă de două-trei ori:

— E atât de bun!

Secretarul ținea la domnul Bovary. Dar drăgălăşenia Emmei față de dânsul îl surprinse neplăcut; totuşi, îl lăudă mai departe, aşa cum înțelegea s-o facă în fața oricui, spunea el, şi mai ales fața de farmacist.

— Ah, ce om cumsecade! adăugă Emma,

— Sigur! întări secretarul.

Şi Léon începu să vorbească de doamna Homais, care se îmbracă atât de neglijent, încât, de obicei, îți vine să râzi.

— Ce importanță are? îl întrerupse Emma. O mamă cumsecade nu se sinchiseşte de cum e îmbrăcată.

Apoi tăcu iar.

Lucrurile se petrecură la fel şi în zilele următoare; vorbele ei, felul ei de a fi, totul se schimba. O vedeai ocupându-se de aproape de gospodărie, mergând iar regulat la biserica şi ținându-şi servitoarea mai din scurt.

O luă pe Berthe de la doică. Félicité o aducea de câte ori veneau musafiri, şi doamna Bovary îi scotea hăinuțele ca să arate ce bine-i făcută. Declara că adoră copiii, că ei erau alinarea, bucuria, nebunia ei, şi, dezmierdând-o, avea porniri lirice, care altora decât celor din Yonville le-ar fi amintit de Sachette din *Notre Dame de Paris*{26}.

Când se întorcea, Charles găsea papucii la încălzit lângă gura căminului. Jiletcile lui nu mai erau cu căptuşeala descusută, nici cămăşile fără nasturi, şi chiar ți-era mai mare dragul să vezi cum stăteau aşezate în teancuri egale în dulap toate bonetele de bumbac. Nu se mai strâmba ca altădată când era vorba să facă o plimbare prin grădină; tot ce propunea el era totdeauna binevenit, deşi nu-şi dădea seama căror imbolduri se supune, fără să crâcnească; şi când Léon îl vedea stând după masă în fața sobei, cu mâinile împreunate pe burtă, cu amândouă picioarele pe grătarul căminului, cu obrazul stacojiu din pricina digestiei grele, cu ochii umezi de fericire, cu copilul care se târa pe covor şi femeia asta subțire ca trestia, care venea să-l sărute pe frunte, peste spătarul fotoliului, îşi spunea:

"Ce nebunie! Cum să ajung până la ea?"

Îi apăru deci atât de cinstită şi cu neputință să şi-o apropie, încât îl părăsi şi cea mai vagă speranță.

Dar, prin această renunțare, o ridică neînchipuit de sus.

În ochii lui, Emma se desfăcea de farmecele ei trupeşti, de la care el nu avea nimic de aşteptat; şi, în inima lui, ea se înălța mereu, desprinzându-se ca o măreață apoteoză înaripată. Simțea unul din acele sentimente curate, care nu stânjenesc mersul vieții, pe care le întreții pentru că sunt rare şi a cărui pierdere te-ar întrista mai mult decât te bucură posesiunea.

Emma slăbi; deveni palidă, fața i se lungi. Cu părul negru, lins, cu ochii mari, cu nasul drept, cu mersul de pasăre, şi acum totdeauna tăcută, nu părea oare că trece prin viață de-abia atingând-o şi că poartă pe frunte pecetea ştearsă a cine ştie cărei soarte sublime? Era atât de tristă, şi de calmă, atât de blândă şi în acelaşi timp atât de rezervată, încât în preajma ei te simțeai cuprins de un farmec care te îngheață, ca atunci când, în biserică, te înfiori de parfumul florilor, amestecat cu răceala marmurei. Nici ceilalți nu scăpau de acest farmec. Farmacistul spunea:

— E o femeie foarte înzestrată şi căreia i-ar sta bine chiar şi într-o reşedință de plasă.

Burghezele îi admirau chiverniseala, clienții politețea, săracii milostenia.

Dar ea era plină de pofte, de mânie, de ură. Rochia aceasta cu cute drepte ascundea o inimă tulburată, iar buzele ei atât de sfioase nu-i destăinuiau zbuciumul. Era îndrăgostită de Léon şi căuta să fie singură numai ca să se desfete în voie cu amintirea chipului său. Prezența lui tulbura voluptatea acestei meditații. Când îi auzea paşii, îşi simțea inima bătându-i tare în piept; dar, de îndată ce era de față, emoția-i pierea şi nu-i mai rămânea în cele din urmă decât o nemărginită uimire, după care o apuca tristețea.

Léon nu ştia că, atunci când pleca deznădăjduit, Emma se ridica în urma lui, ca să-l vadă în stradă. Era îngrijorată de tot ce face, îi pândea expresia feței; născoci o poveste întreagă pentru a găsi un pretext ca să-i vadă camera. I se părea că soția farmacistului este foarte fericită fiindcă doarme sub acelaşi acoperiş cu el, şi gândurile ei se abăteau mereu asupra acestei case, ca porumbeii de la "Leul de aur", care veneau acolo să-şi moaie în ulucele streşinii lăbuțele roze şi aripile albe. Dar cu cât Emma îşi dădea seama de dragostea ei, cu atât o înăbuşea, ca sa nu iasă la iveală şi ca s-o micşoreze. Ar fi vrut ca Léon să i-o bănuiască; şi în mintea ei îşi închipuia întâmplări, catastrofe, care să-i înlesnească asta. Ceea ce o făcea să se stăpânească era, fără îndoială, lenea sau spaima, dar şi pudoarea. Se gândea că îl îndepărtase prea mult, că acum era prea târziu, că totul era pierdut. Apoi, trufia, bucuria de a-şi

spune: "Sunt cinstită" şi de a se privi în oglindă cu aere de resemnare o alina oarecum de sacrificiul pe care credea că-l face.

Atunci, poftele trupeşti, lăcomia de bani şi melancoliile pasiunii, totul se contopi într-o singură suferinţă; şi în loc să-şi abată gândul, Emma-l lega şi mai mult de toate acestea, aţâţându-şi durerea şi căutând-o pretutindeni, cu orice prilej. O supăra un fel de mâncare prost servită sau o uşă întredeschisă, plângea după catifeaua pe care nu putea s-o aibă, după fericirea care-i lipsea, după visurile pe care nu le putea atinge, de casa ei prea neîncăpătoare.

Ceea ce o scotea din sărite era faptul că Charles nu avea nici măcar aerul că bănuieşte chinul ei. Convingerea lui că o face fericită i se părea o insultă idioată, iar siguranţa lui în privinţa asta, lipsă de recunoştinţă. Atunci pentru cine era ea cuminte? Nu era oare el piedica oricărei fericiri, pricina tuturor necazurilor şi asemănător limbii ascuţite de la catarama acelei curele complicate care-o strângea din toate părţile?

Revărsă aşadar numai asupra lui toată ura care se aduna din nenumăratele ei plictiseli; şi orice sforţare pentru a o micşora n-o făcea decât să crească; căci truda aceasta zadarnică, adăugată la celelalte motive de deznădejde, o făcea să se îndepărteze şi mai mult de el. Propria-i blândeţe o răzvrătea împotriva ei înseşi. Mediocritatea vieţii casnice o împingea spre fantezii costisitoare, duioşia conjugală, spre dorinţe adultere. Ar fi vrut ca Charles s-o bată pentru ca să-l poată urî, să se poată răzbuna pe bună dreptate. Uneori rămânea uimită de cruzimea presupunerilor care-i veneau în minte; şi trebuia să surâdă înainte, să se audă repetându-şi mereu că e fericită, să se prefacă a fi, să lase să creadă că este.

Era totuşi scârbită de această făţărnicie. O ispitea gândul să fugă cu Léon, undeva, departe de tot, să încerce o soartă nouă, dar în aceeaşi clipă în sufletul ei se deschidea o prăpastie nedesluşita, plină de întuneric.

"De altfel, nu mă mai iubeşte, gândea ea. Ce să mă fac? Ce ajutor să aştept, ce mângâiere, ce uşurare?"

Rămânea zdrobită, cu sufletul la gură, încremenită, suspinând înăbuşit, vărsând şiroaie de lacrimi.

— De ce nu-i spuneţi domnului? o întreba servitoarea când intra în timpul acestor crize.

— Din pricina nervilor, răspundea Emma. Nu-i spune, l-ai mâhni.

— Ah, da, începea iar Félicité, sunteţi întocmai ca Guérinoaia, fata lui moş Guérin, pescarul din Pollet, pe care am

cunoscut-o la Dieppe înainte de a veni la dumneavoastră. Era aşa de tristă, aşa de tristă, că, dac-o vedeai stând în picioare în pragul casei, ţi se părea că-i o draperie de doliu pusă la uşă. Pe cât se pare, boala ei era un fel de ceaţă la cap, şi doctorii n-aveau ce-i face, şi nici preotul. Când o apuca prea tare, pleca de una singură pe malul mării, aşa că locotenentul de la vamă, când îşi făcea rondul, o găsea adesea întinsă cu faţa-n jos, plângând pe prundiş. Se zice că pe urmă, după ce s-a căsătorit, i-a trecut.

— Mie, însă, reluă Emma, după ce m-am măritat mi-a venit.

VI

Într-o seară, pe când stătea în faţa ferestrei deschise, uitându-se la Lestiboudois, paracliserul, care tundea tufişurile de merişor, auzi deodată, sunând de vecernie.

Era la începutul lui aprilie, când înfloreşte ciuboţica-cucului; un vânt călduţ luneca pe straturile săpate, iar grădinile, ca nişte femei, păreau că se gătesc pentru sărbătorile de vară. Printre leaţurile boltei de viţă, şi mai încolo, jur împrejur, se vedea pe pajişte râul şerpuind în voie prin iarbă. Aburul serii trecea printre plopii desfrunziţi, îndulcindu-le siluetele cu o nuanţă violetă, mai ştearsă şi mai străvezie, ca un văl subţire oprit pe crengile lor. Departe, se vedeau mergând cirezi de vite; nu le-auzeai nici paşii, nici mugetele, doar clopotul, sunând mereu, îşi prelungea în văzduh paşnica lui tânguire.

La auzul dangătului repetat, gândul tinerei femei rătăcea prin vechile-i amintiri din copilărie şi din pension. Îşi aminti de sfeşnicele mari de pe altar, mai înalte decât vasele pline de flori, şi de chivotul cu coloanele lui mici. Ar fi vrut să se piardă ca altădată în şirul lung de voaluri albe, pe care, ici şi colo, le împestriţau cu negru capişoanele ţepene ale maicilor aplecate pe scăunelele lor de rugăciune; duminica, la liturghie, când înălţa capul, prin vârtejurile albăstrii de tămâie care se ridicau, zărea chipul blând al Fecioarei. Atunci o cuprinse înduioşarea; se simţi moleşită şi cu totul la voia întâmplării, ca un fulg de pană luat de vârtejul furtunii; şi, fără să-şi dea seama, se îndreptă spre biserică, gata de orice închinăciune, numai să-şi smerească sufletul şi să-şi piardă în ea întreaga fiinţă.

În piaţă îl întâlni pe Lestiboudois, care se-ntorcea de la biserică, căci, pentru ca să nu-şi piardă ziua, prefera să-i

întrerupă treaba şi să şi-o reia apoi, aşa că suna de vecernie când îi venea la îndemână. De altfel, trăgând clopotul mai devreme, dădea de ştire copiilor că a venit ceasul catehismului.

Câțiva copii, care şi sosiseră, jucau în bile pe lespezile din cimitir. Alții, călare pe zid, dădeau din picioare, secerând cu saboții urzicile înalte crescute între zidul împrejmuitor şi ultimele morminte. Era singurul loc cu verdeață, restul era plin de pietre şi mereu acoperit de-un strat de praf subțire, în ciuda măturii paracliserului.

Copiii în târlici alergau pe-acolo ca pe-un parchet făcut anume pentru ei, iar țipetele lor dominau vuietul clopotului care scădea o dată cu bălăbănitul funiei groase ce atârna din vârful clopotniței, cu capătul târându-se pe jos. Rândunele treceau scoțând țipete scurte şi, despicând aerul cu tăişul zborului, intrau repede în cuiburile lor galbene de sub olanele streşinii. În fundul bisericii ardea o lampă, adică un fitil de candelă într-un pahar atârnat. De departe, lumina ei părea o pată albicioasă ce tremura pe untdelemnul dinăuntru. O rază lungă de soare străbătea tot naosul, întunecându-i şi mai mult părțile laterale şi ungherele.

— Unde-i preotul? întrebă doamna Bovary pe-un băiețaş care se distra zgâlțâind crucea barierei în gaura ei lărgită.

— O să vină, răspunse el.

Şi, într-adevăr, se auzi scârțâind portița de la casa parohială, şi părintele Bournisien apăru; dând unii peste alții, copiii o zbughiră în biserică.

— Ştrengarii ăştia, murmură preotul, tot ştrengari! Şi, luând de pe jos un catehism ferfenițit de care se împiedicase: N-au nimic sfânt!

Dar, cum o zări pe doamna Bovary:

— Scuzați-mă, zise el, nu v-am recunoscut.

Vârî catehismul în buzunar şi se opri, bălăbănind între două degete cheia grea de la altar.

În lumina soarelui de asfințit, care-i bătea drept în față, alpacaua anteriului, lustruită la coate şi destrămată la poale, părea mai ştearsă. Pete de grăsime şi de tutun se aliniau pe pieptul său lat, de-a lungul şirului de nasturi, şi se înmulțeau cu cât se depărtau de guler, unde se odihneau nenumăratele cute ale pielii lui stacojii, presărată cu pete galbene, care se pierdeau în perii aspri ai bărbii cărunte. Tocmai stătuse la masă şi sufla greu.

— Cum vă simțiți? întrebă el.

— Prost, răspunse Emma. Sufăr.

— Ei bine, şi eu la fel! începu preotul. Căldurile astea de la

început nu-i aşa că-s grozav de moleşitoare? Dar, în sfârşit, ce să facem? Suntem născuți să suferim, cum glăsuieşte sfântul Pavel. Dar domnul Bovary ce zice de asta?

— El! exclamă Emma, cu un gest de dispreț.

— Cum? replică preotul foarte mirat. Nu vă prescrie nimic?

— Ah, spuse Emma, nu de leacuri pământeşti am nevoie.

Dar, din când în când, preotul se uita în biserică, unde toți copiii, stând în genunchi, îşi dădeau brânci şi cădeau ca într-un. joc de cărți.

— Aş vrea să ştiu... reîncepu ea.

— Stai tu puțin, stai, Riboudet, strigă preotul furios, c-o să-ți rup urechile, obraznicule! Apoi, întorcându-se spre Emma: E băiatul lui Boudet, tâmplarul; părinții sunt înstăriți şi-l lasă să-şi facă de cap. Dacă ar fi vrut, însă, ar fi învățat uşor, că-i foarte ager la minte. Iar eu uneori îl chem în glumă Riboudet (aşa se cheamă şi colina pe care trebuie s-o treci ca să ajungi la Maromme), ba îi spun chiar *"mon Riboudet"*. Ha! Ha! "*Mont Riboudet!*"{27} Deunăzi i-am povestit-o şi înaltpreasfinției-sale, care a râs... a binevoit să râdă. Şi domnul Bovary ce mai face?

Emma parcă nici nu-l auzea. Preotul continuă:

— Mereu foarte ocupat, fără îndoială! Căci noi amândoi, el şi cu mine, suntem cu siguranță oamenii care au cel mai mult de lucru din toată parohia. Numai că el e medicul trupesc, adăugă preotul cu un râs lătăreț, pe când eu sunt al sufletelor!

Emma se uită la el, rugător:

— Da... zise ea, dumneavoastră uşurați toate necazurile.

— Ah! Nu mai spuneți, doamnă Bovary! Chiar azi-dimineață a trebuit să mă duc la Bas-Diauville să văd o vacă ce se *umflase;* credeau că o deochease cineva. Toate vacile lor, nu ştiu cum... Dar, iertați-mă... Longuemarre şi Boudet! Arde-v-ar focul! Isprăviți odată!

Şi se năpusti în biserică.

Copiii tocmai se înghesuiau, deschideau cartea de rugăciuni; iar alții îndrăzneau să se strecoare pe furiş până-n confesional. Dar, deodată, preotul prinse a le împărți la toți o ploaie de palme. Apucându-i de gulerul hainei, îi sălta în sus şi-i punea în genunchi pe lespezile de la strană cu atâta putere, de parcă ar fi vrut să-i planteze acolo.

— Ei, zise el când se întoarse lângă Emma, şi-şi desfăcu batista mare de pânză, ținând un colț cu dinții, plugarii sunt tare de plâns!

— Sunt şi alții, răspunse ea..

— Fireşte. De pildă, lucrătorii de la oraş.

— Nu ei...

— Iertați-mă! Eu am cunoscut acolo nişte biete mame, femei cinstite, vă asigur, adevărate sfinte, care n-aveau nici măcar o bucată de pâine.

— Dar acelea, reîncepu Emma (şi colțurile gurii i se strâmbau vorbind), acelea, părinte, care au o bucată de pâine, dar care n-au...

— Cu ce face focul, iarna, zise preotul.

— Ei, ce are a face?

— Cum ce are a face? Mie, unuia, mi se pare că atunci când eşti bine încălzit, bine hrănit... căci, în sfârşit...

— Doamne-Dumnezeule... oftă ea.

— Nu vă e bine? zise preotul, apropiindu-se cu un aer îngrijorat. Din cauza digestiei, cu siguranță. Trebuie sa vă întoarceți acasă, doamnă Bovary, să luați un ceai; asta o sa vă întărească, sau, mai bine, un pahar de apă rece cu zahăr tos.

— De ce?

Şi Emma avea aerul unuia care se deşteaptă dintr-un vis.

— Pentru că vă treceați mâna pe frunte. Am crezut că v-a venit amețeală. Apoi, răzgândindu-se: Dar parcă mă întrebați ceva? Despre ce era vorba? Nu mai ştiu.

— Eu? Nimic... nimic... repetă Emma.

Şi privirea care rătăcea împrejur se opri încet asupra bătrânului în sutană. Se uitară lung unul la altul, în față, fără să scoată o vorba.

— Atunci, doamnă Bovary, spuse el în cele din urmă, mă iertați, dar, ştiți, datoria înainte de toate; trebuie să isprăvesc cu haimanalele astea ale mele. Se apropie primele împărtăşanii. Mi-e teamă să nu fiu din nou în întârziere! Aşa că, începând de la înălțare, îi țin în fiecare miercuri *recta* câte o oră mai mult. Bieții copii! Nu e niciodată prea devreme ca să-i îndreptăm pe căile Domnului, aşa cum de altfel el însuşi ne-a încredințat prin gura ceresculuí său fiu. Sănătate, doamnă, rcspectele mele soțului dumneavoastră!

Şi intră în biserică, făcând chiar în uşă o mătanie.

Emma îl văzu dispărând între cele două şiruri de bănci, cu paşii lui greoi, cu capul puțin înclinat pe-un umăr şi cu amândouă mâinile întredeschise, date-n lături.

Apoi se răsuci pe tocuri, cu totul, ca o statuie pe un pivot, şi se-ndreptă spre casă. Dar vocea groasă a preotului, vocea limpede a băieților îi ajungeau încă în auz, urmărind-o mereu.

— Eşti creştin?

— Da, sunt creştin.

— Ce-i un creştin?

— E cel care, fiind botezat... botezat... botezat...

Urcă treptele scării de-acasă ținându-se de balustradă şi, cum ajunse în camera ei, se prăbuşi într-un fotoliu.

Lumina albicioasă a geamurilor se micşora încet, unduind. La locul lor de totdeauna, mobilele păreau mai nemişcate, pierdute în umbră ca într-un ocean întunecos. Focul din cămin se stinsese, pendula continua să bată, şi Emma se minuna oarecum că lucrurile rămân atât de tihnite când într-însa era atâta zbucium. Dar acolo, între fereastră şi masa de lucru, stătea micuța Berthe, care se clătina pe botoşeii ei şi încerca să se apropie de maică-sa ca să-i apuce capătul panglicilor de la şorț.

— Lasă-mă! zise Emma, dând-o la o parte cu mâna.

Fetița veni îndată şi mai aproape de genunchii ei; şi, sprijinindu-se de ei cu amândouă mâinile, ridică spre Emma ochii mari şi albaştri, pe când de pe buze i se prelingea pe mătasea şorțului o şuviță de salivă cristalină.

— Lasă-mă! repetă tânăra femeie furioasă.

Înfricoşat de înfățişarea ei, copilul începu să țipe.

— Ah! Da' lasă-mă odată! strigă ea, îmbrâncind-o cu cotul.

Berthe căzu la picioarele scrinului, peste ornamentele lui de alamă; se tăie la obraz, şi sângele-i țâşni. Doamna Bovary se repezi s-o ridice, rupse cordonul clopoțelului, chemă servitoarea strigând din toate puterile şi era gata să se blesteme, când apăru Charles. Era ora mesei, se întorcea acasă.

— Uite, dragă, îi zise Emma cu o voce liniştită; mititica a căzut jos, jucându-se, şi s-a rănit.

Charles o îmbărbăta; cazul nu era de loc grav, şi se duse să caute un plasture.

Doamna Bovary nu coborî în sală; vru să rămână singură, să vadă de copil. Atunci, privind-o cum doarme, îngrijorarea care mai stăruia începu să se risipească încetul cu încetul şi se socoti proastă de-a binelea şi prea bună ca să se fi tulburat adineauri pentru o nimica toată. Într-adevăr, Berthe nu mai plângea. Respirația ei ridica acum uşor învelitoarea de bumbac. Lacrimi mari se opreau în colțul pleoapelor pe jumătate închise, prin care, între gene, se vedeau două pupile şterse, adâncite; plasturele lipit de obraz îi trăgea pieziş pielea întinsă.

"E ciudat, gândea Emma, ce urâtă e copila asta!"

La unsprezece seara, când Charles se întoarse de la farmacie (unde se dusese după-masă ca să înapoieze ce mai rămăsese din plasture), o găsi pe nevastă-sa în picioare lângă leagăn.

— Îți spun doar că n-o să fie nimic, o asigură Charles,

sărutând-o pe frunte. Nu fi necăjită, scumpa mea, c-o să te îmbolnăveşti!

Zăbovise mult la spiţer. Cu toate că nu se arătase prea mişcat, domnul Homais se străduise totuşi să-l îmbărbăteze, să-i *ridice moralul.* Cu ocazia asta vorbise de tot felul de primejdii care ameninţau copiii şi de uşurinţa servitorilor.

În privinţa asta, doamna Homais era păţită, căci mai purta încă pe piept urmele unei căţui cu jăratic pe care, pe vremuri, o bucătăreasă i-o răsturnase pe bluză. Drept care părinţii aceştia luau tot felul de măsuri. Cuţitele nu erau niciodată ascuţite, nici podelele ceruite. La ferestre puseseră gratii de fier, iar la pervazuri, nişte bare groase. Copilaşii lui Homais, cu toată libertatea pe care-o aveau, nu puteau face o mişcare fără să se ţină cineva de ei, ca să-i supravegheze; la cel mai mic guturai, tatăl lor îi îndopa cu leacuri de piept, şi, până la vârsta de patru ani trecuţi, toţi purtau, vrând-nevrând, nişte scufiţe vătuite. Drept e că asta era o manie a doamnei Homais; în sinea lui, soţul ei nu era de loc bucuros, temându-se ca nu cumva strânsoarea acestor scufiţe să aibă cine ştie ce înrâurire asupra deşteptăciunii lor, şi câteodată îşi da drumul:

— Aşadar, ai de gând să faci din ei nişte caraibi sau nişte botocuzi?!

Charles încercase atunci de mai multe ori să schimbe vorba.

— Aş vrea să vă spun ceva, şoptise încetişor la urechea secretarului, care o luase pe scară înaintea lui.

"O fi bănuind ceva?" se întreba Léon, îi bătea inima şi se pierdea în fel de fel de presupuneri.

În cele din urmă Charles, după ce închise uşa, îl rugă să se intereseze personal la Rouen care-ar fi preţurile pentru un frumos daghereotip[28]; voia să-i facă soţiei lui o duioasă surpriză, o atenţie delicată: portretul lui în frac. Dar *voia să ştie dinainte cât o să-l coste;* culegerea acestor informaţii nu avea să-l încurce pe domnul Léon, de vreme ce se ducea la oraş aproape în fiecare săptămână.

De ce se ducea? Homais bănuia că aici se ascundea cine ştie ce *aventură de holtei,* cine ştie ce intrigă. Dar se înşela; Léon nu avea nici o aventură. Era mai trist ca niciodată, şi doamna Lefrançois băgase bine de seamă asta după câtă mâncare lăsa acum în farfurie. Ca să afle mai multe, îl iscodea pe perceptor; Binet îi răspunse pe un ton înţepat că el *nu-i în solda poliţiei.*

Camaradul său totuşi îi părea foarte ciudat; căci deseori Léon se lăsa pe spătarul scaunului, cu braţele întinse în lături,

şi se cam plângea de viață.

— Fiindcă nu vă distrați de ajuns, explica perceptorul.

— Cu ce sa mă distrez?

— Eu, în locul dumitale, mi-aş lua un strung.

— Dar nu ştiu să lucrez la strung, răspunse secretarul.

— A! Asta aşa e! spunea celălalt mângâindu-şi bărbia cu un aer de dispreț amestecat cu satisfacție.

Léon se săturase să iubească fără rezultat; apoi, începea să simtă copleşeala pe care ți-o dă monotonia vieții atunci când ea nu-i călăuzită de nici un interes şi nu-i susținută de nici o speranță. Era atât de plictisit de Yonville şi de locuitorii lui, încât îşi ieşea din fire când vedea anumiți oameni şi anumite case; şi farmacistul, cât era el de cumsecade, îi devenea cu totul nesuferit. Totuşi, perspectiva unei noi situații îl înspăimânta tot atât pe cât îl ademenea.

Teama aceasta se schimbă repede în nerăbdare, şi atunci Parisul îi flutură din depărtare fanfara balurilor lui mascate, cu râsetele "gazetelor". Deoarece avea să-şi termine acolo dreptul, de ce nu pleca? Cine-l împiedica? Şi în mintea lui începu sa facă pregătiri; hotărî mai dinainte de ce să se apuce. Îşi mobilă, în gând, un apartament. O să ducă o viață de artist. O să ia lecții de ghitară! O să aibă un halat, o beretă-bască, pantofi de catifea albastră! Şi admiră chiar de pe acum, deasupra căminului, două florete încrucişate, cu un cap de mort şi o ghitară deasupra.

Partea grea era consimțământul marnei lui — şi totuşi nimic nu părea mai cuminte. Chiar maestrul lui îl îndemna să lucreze într-un alt birou, unde-ar putea să învețe mai mult. Luând deci o cale de mijloc, Léon căută un loc de al doilea secretar la Rouen; nu găsi, şi, în cele din urmă, îi scrise mamei lui o lungă scrisoare amănunțită, în care-i arăta pentru ce motive trebuie să plece, să se instaleze imediat la Paris. Maică-sa fu de acord.

Léon nu se grăbi de loc. În fiecare zi. timp de o lună întreagă, Hivert îi cără de la Yonville la Rouen, de la Rouen la Yonville cufere, geamantane şi pachete; şi după ce Léon îşi reîmprospăta garderoba şi-şi dădu la reparat cele trei fotolii pe care le avea, îşi cumpără o întreagă provizie de fulare, într-un cuvânt, luă mai multe măsuri decât pentru o călătorie în jurul lumii; tot amână plecarea de pe-o săptămână pe alta, până primi de la mama lui o a doua scrisoare, prin care-l zorea să plece, de vreme ce aşa-i era dorința, ca să-şi poată trece examenul înainte de vacanță.

Când sosi clipa îmbrățişărilor, doamna Homais lacrimă;

Justin plângea în hohote; Homais, ca om tare ce era, îşi ascunse emoţia; voi să ducă chiar el paltonul prietenului său până la poarta notarului, care-l luă pe Léon la Rouen în trăsura lui. Acesta din urmă de-abia avu timp să-şi ia rămas bun de la domnul Bovary.

Când ajunse sus, la capătul scării, se opri cu sufletul la gură. La intrarea lui, doamna Bovary sări deodată în picioare.

— Tot eu sunt! zise Léon.

— Eram sigură!

Emma îşi muşcă buzele, şi un val de sânge îi năvăli în faţă, îmbujorând-o din rădăcina părului până la marginea gulerului. Stătea în picioare, cu umărul rezemat de lemnăria care căptuşea peretele.

— Dar domnul nu-i aici? începu Léon.

— Lipseşte. Mai spuse încă o dată: Lipseşte.

După asta urmă o tăcere. Se uitară unul la altul; şi gândurile lor, contopite în aceeaşi spaimă, se îmbrăţişau strâns, ca două piepturi care se zbat.

— Aş ţine mult s-o sărut pe Berthe, spuse Léon. Emma coborî câteva trepte şi-o strigă pe Félicité.

Léon aruncă repede jur împrejur o privire atotcuprinzătoare, pe pereţi, pe etajere, pe cămin, ca şi cum ar fi vrut să pătrundă tot, să ia cu el tot.

Dar Emma se întoarse, şi servitoarea o aduse pe Berthe, care zgâlţâia la capătul unei sfori o morişcă de vânt cu vârful în jos.

Léon o sărută pe gât de mai multe ori.

— Adio, sărmane copil! Adio, micuţă dragă, adio!

Şi o încredinţă iar mamei.

— Ia-o de-aici, spuse ea. Rămaseră singuri.

Doamna Bovary, întoarsă cu spatele, stătea cu obrazul lipit de geam; Léon îşi ţinea şapca în mână şi o bătea uşor de-a lungul piciorului.

— Are să plouă, spuse Emma.

— Am manta, răspunse el.

— Ah!

Emma se întoarse, cu bărbia în piept, cu fruntea înainte. Lumina aluneca pe ea ca pe-o marmură, până la arcul sprâncenelor, fără să se poată şti ce privea în depărtare, nici ce gândea în adâncul sufletului ei.

— Deci, adio! spuse Léon suspinând.

Emma ridica atunci capul cu o mişcare bruscă.

— Da, adio... pleacă!

Se apropiară unul de altul; Léon întinse mâna, Emma

şovăi.

— Aşadar, englezeşte, spuse Emma, lăsându-şi mâna într-a lui şi silindu-se să râdă.

Léon i-o simți între degete şi parcă însăşi esența întregii ei ființe coborâse în această palmă umedă.

Apoi deschise mâna; ochii lor se mai întâlniră o dată, şi Léon dispăru.

Când ajunse în piață, se opri şi se ascunse după un stâlp, ca să se mai uite o dată la casa aceea albă, cu cele patru jaluzele verzi. I se păru că în cameră, în dosul ferestrei, vede o umbră; dar perdeaua, desprinzându-se din cordonul ce o strângea ca şi cum nimeni n-ar fi atins-o, mişcă încet lungile ei falduri oblice, care, dintr-o singură tresărire, se desfăcură toate, şi rămase dreaptă, mai nemişcată ca un zid. Léon o luă la fugă.

Zări de departe, pe drum, cabrioleta patronului său, şi alături, un om într-un şorț de pânză groasă, care ținea calul. Homais şi domnul Guillau-min săteau de vorbă. Îl aşteptau.

— Să ne îmbrățişăm, zise spițerul cu lacrimi în ochi. Uiteți paltonul, dragul meu prieten; bagă de seamă să nu răceşti. Îngrijeşte-te; menajează-te.

— Hai, Léon, urcă-te! zise notarul.

Homais se aplecă peste aripa trăsurii şi, cu o voce întretăiată de suspine, lăsă să-i scape aceste două cuvinte triste:

— Drum bun.

— Bună seara, răspunse domnul Guillaumin. Dă-i drumul!

Plecară, iar Homais se întoarse acasă.

Doamna Bovary deschisese fereastra care dădea în grădină şi se uită la nori.

Se îngrămădeau la apus, spre Rouen, şi îşi rostogoleau repede rotocoalele lor negre, din dosul cărora ieşeau razele lungi ale soarelui, ca săgețile de aur ale unui trofeu suspendat, pe când restul cerului senin era alb ca de porțelan. Dar răbufnirea unei vijelii încovoie plopii, şi ploaia se dezlănțui deodată, ropotind pe frunzele verzi. Soarele se arăta apoi iarăşi, găinile începură să cotcodăcească, vrăbiile să scuture din aripi în tufişurile ude. Băltoacele de pe nisip duceau cu ele, scurgându-se, nişte flori roz de salcâm.

"Ah! Ce departe trebuie să fie acum!" se gândi ea.

Domnul Homais veni ca de obicei la şase şi jumătate, în timpul mesei.

— Ei bine, zise el aşezându-se, aşadar, adineauri îl expediarăm pe tânărul nostru!

— Aşa s-ar părea, răspunse doctorul. Apoi, întorcându-se pe scaun: Ce mai nou pe la dumneavoastră?

— Nu mare lucru. Doar că soţia mea a fost azi după-amiază puţin tulburată. Ştiţi dumneavoastră, femeile se tulbură dintr-un fleac! Mai ales a mea! Şi am greşi dacă ne-am ridica împotrivă, fiindcă aşa sunt nervii lor, mai slabi decât ai noştri.

— Bietul Léon, zise Charles, cum are s-o ducă la Paris?! Crezi c-o să se obişnuiască?...

Doamna Bovary oftă.

— Ba bine că nu! zise farmacistul, plescăind din limbă. Chefuri cu femei prin birturi, baluri mascate, şampanie, toate astea au să se ţină lanţ, vă asigur!

— Nu cred să ajungă un stricat, obiectă Bovary.

— Nici eu, se grăbi să adauge Homais, cu toate că va trebui să se ia după ceilalţi, ca să nu treacă altfel drept un iezuit. Nici nu ştiţi ce viaţă duc ştrengarii aceia cu actriţele, în Cartierul Latin! De altfel, studenţii sunt foarte bine văzuţi la Paris. Numai să aibă darul de a fi plăcuţi, că imediat sunt primiţi în cele mai bune cercuri şi sunt chiar doamne din cartierul Saint-Germain care se îndrăgostesc de ei, ceea ce le oferă mai târziu prilejul să facă nişte căsătorii strălucite.

— Dar, zise doctorul, mi-e teamă că el... acolo...

— Aveţi dreptate, îl întrerupse spiţerul, asta-i cealaltă faţă a medaliei! Eşti silit să stai mereu cu mâna în pungă. Stai, sa zic aşa, într-o grădină publică; se prezintă un oarecare, bine îmbrăcat, chiar decorat, şi pe care l-ai putea lua drept un diplomat; ţi se adresează; îi vorbeşti; tipul se vâră în sufletul tău, îţi oferă tutun sau îţi ridică pălăria. Apoi te apropii de dânsul mai mult; te duci cu el la o cafenea, te pofteşte să mergi la vila lui de la ţară, între două pahare îţi dă prilejul să faci tot felul de cunoştinţe, şi, de cele mai multe ori nu face decât să-ţi şterpelească punga sau să te vâre în cine ştie ce dandana...

— Adevărat, răspunse Charles. Dar eu mă gândeam mai cu seamă la boli, ca de pildă la febra tifoidă, care atacă studenţii din provincie.

Emma tresări.

— Din cauza schimbării de regim, continuă farmacistul, şi a tulburării pe care o provoacă în tot organismul. Şi apoi, apa din Paris, ştiţi dumneavoastră! felurile de la birturi, toate acele mâncăruri piperate ajung, în cele din urmă, să-ţi înfierbinte sângele şi nu fac, orice s-ar spune, cât un rasol bun! În ce mă priveşte, eu am preferat totdeauna bucătăria burgheză; e mai

sănătoasă! Aşa că, pe când făceam farmacia la Rouen, am stat într-o pensiune, mâncam cu profesorii.

Şi continuă tot aşa, să-şi spună părerile sale generale şi preferinţele personale, până în clipa când veni Justin să-l caute ca să pregătească un gălbenuş cu lapte şi zahăr.

— N-ai o clipă de răgaz, strigă el, mereu la jug! Nu-i chip să ies un moment! Trebuie să mă treacă năduşelile ca pe-un cal la arat! Ce jug nenorocit! Apoi, când ajunse la uşă: *A propos,* ştiţi noutatea?

— Ce noutate?

— E foarte probabil, continuă Homais, ridicând sprâncenele şi luând o mutră din cele mai serioase, că expoziţia agricolă a Senei Inferioare are să se ţină anul ăsta la Yonville-l'Abbaye. Cel puţin aşa se zvoneşte. Ziarul de azi-di-mineaţă lăsă să se înţeleagă ceva. Pentru arondismentul nostru ar fi de cea mai mare importanţă! Dar o să vorbim de asta mai târziu. Vă mulţumesc, văd perfect; Justin e cu felinarul.

VII

A doua zi fu pentru Emma o zi jalnică. Totul i se păru învăluit într-o ceaţă neagră, care plutea nedesluşit pe deasupra lucrurilor, şi tristeţea se afunda în sufletul ei cu urlete sfâşietoare, ca un vânt de iarnă prin castelele părăsite. Avea acea stare de vis pe care ţi-o dă ceea ce nu se mai întoarce niciodată, oboseala care te cuprinde după fiecare fapt împlinit, acea durere, în fine, pe care ţi-o dă întreruperea oricărei mişcări obişnuite, încetarea bruscă a unei vibraţii prelungi.

Ca şi după întoarcerea de la Vaubyessard, când cadrilurile i se învârteau în cap, simţea o melancolie posomorâtă, o deznădejde mocnită. Léon îi apărea acum mai mare, mai frumos, mai duios, mai enigmatic; cu toate că se despărţise de ea, nu o părăsise, era acolo, şi parcă umbra lui mai rămăsese pe pereţii casei. Nu-şi putea lua ochii de pe covorul pe care călcase el, de pe fotoliile acelea, acum goale, în care stătuse el. Râul continua să curgă, împingându-şi valurile-i mărunte de-a lungul malului lunecos. Se plimbaseră de-atâtea ori pe acolo, şi undele murmurau la fel, pe pietrele acoperite cu muşchi. Ce zile însorite au avut! Ce minunate după-amiezi, singuri, la umbră, în fundul grădinii! El citea tare, cu capul gol, stând pe un scăunel de nuiele uscate; boarea răcoroasă a pajiştii făcea să tremure filele cărţii şi conduraşii din bolta chioşcului... Ah! plecase singurul farmec al vieţii ei, singura speranţă cu putinţă

a unei fericiri! Cum nu prinsese ea fericirea aceea, când avusese prilejul?! De ce n-a reținut-o cu amândouă mâinile, în genunchi, atunci când voia să-i scape? Şi se blestemă că nu-l iubise pe Léon; era însetată de buzele lui. Îi veni să alerge după el, să se arunce în brațele lui, să-i spună: "Iată-mă, sunt a ta!" Dar Emma se împiedica mai dinainte de toate greutățile înfăptuirii, şi dorințele ei, sporite de regret, erau şi mai vii.

Din clipa aceea, amintirea lui Léon fu centrul suferinței ei, unde pâlpâia mai tare decât focul uitat de nişte drumeți în zăpadă prin stepele Rusiei. Alerga spre focul acela, se ghemuia lângă el, îi răscolea încetişor jăraticul gata să se stingă, se ducea să caute jur împrejur tot ce putea să-l întețească şi amintirile cele mai îndepărtate, ca şi împrejurările cele mai apropiate, ceea ce simțea ca şi ceea ce-şi închipuia, dorințele de voluptate care se risipeau, proiectele de fericire care trosneau de vânt ca nişte crengi uscate, cumințenia ei stearpă, speranțele ei năruite, targa căsniciei le aduna, le lua, le folosea pe toate pentru a-şi ațâța tristețea.

Cu toate acestea, flăcările se potoliră, fie că provizia se isprăvi de la sine, fie că mormanul fusese prea îndesat. Nemaivăzându-l, dragostea se stinse puțin câte puțin, părerea de rău se înăbuşi sub obişnuință; şi licărirea aceea de incendiu, care împurpurase cerul ei palid, se învălui în mai multă umbră şi, încetul cu încetul, se şterse. În ațipirea conştiinței, luă până şi sila față de soțul ei drept înclinație sufletească pentru amant; dogoarea urii, drept văpaia dragostei, dar cum uraganul sufla mereu, iar pasiunea se mistui până ajunse scrum, şi nici un ajutor nu veni, nici o rază de soare nu se arătă, în jurul ei se aşternu noapte deplină şi rămase pierdută într-un frig cumplit, care-i pătrundea toată ființa.

Atunci începură iarăşi zilele de chin de la Tostes. Se socotea acum mult mai nenorocită, căci ştia ce-i suferința şi avea convingerea că nu se va mai sfârşi niciodată.

O femeie care-şi impusese sacrificii atât de mari putea foarte bine să-şi îngăduie fantezii. Îşi cumpără un pupitru de rugăciuni gotic şi cheltui într-o lună patrusprezece franci pentru lămâi, cu care să-şi curețe unghiile; scrise la Rouen să i se cumpere o rochie de caşmir albastru; alese de la Lheureux cea mai frumoasă din eşarfele pe care le avea şi se încinse cu ea pe deasupra capotului; apoi, cu obloanele închise şi dichisită astfel, rămânea întinsă pe-o canapea, cu o carte în mână.

Îşi schimba des pieptănătura; se aranja în chip de chinezoaică, cu bucle moi, cu codițe împletite; îşi făcu o cărare la o parte şi îşi încârlionță părul pe dedesubt, ca un bărbat.

Vru să învețe italieneşte; cumpără dicționare, o gramatică, un teanc de hârtie albă. Încercă să citească cărți serioase, istorie sau filozofie. Uneori, noaptea, Charles sărea din somn ca ars, crezând că venea să-! caute vreun bolnav:

— Vin îndată, bolborosea el.

Şi nu era nimic altceva decât hârşcâitul chibritului cu care Emma voia să aprindă iar lampa. Dar cu cititul ei se petrecu la fel ca şi cu tapițeriile care, de-abia începute, stăteau ticsite în dulap; le lua, le lăsa, se apuca de altele.

Avea accese, când putea fi împinsă uşor spre orice ciudățenii. Într-una din zile se făli față de bărbatul ei că-i în stare să bea, ca nimic, o jumătate de pahar de rachiu; şi cum Charles avu nerozia să facă prinsoare, Emma clădu pe gât rachiul până la fund. Cu toate aerele ei de femeie zvăpăiată (aşa spuneau despre ea burghezele din Yonville), Emma nu părea totuşi veselă, şi, de obicei, avea totdeauna la colțurile gurii acea strâmbătură neclintită care încrețeşte obrazul fetelor bătrâne şi al ambițioşilor decăzuți. Era toată palidă, albă ca un cearceaf, pielea nasului era întinsă spre nări, ochii aveau priviri vagi. Fiindcă îşi descoperise trei fire de păr cărunt la tâmple, începu să vorbească de bătrânețe.

Deseori o apuca un fel de sfârşeală. Într-o zi chiar scuipă sânge, şi cum Charles se tot învârtea în jurul ei, lăsând să se vadă că-i îngrijorat, Emma-i răspunse:

— Ei şi? Ce importanță are?

Charles se retrase în cabinetul lui şi plânse, stând cu coatele pe masă, în fotoliul de la birou, sub craniul frenologic.

Atunci scrise mamei sale, rugând-o să vină, şi se sfătui mult cu ea în privința Emmei.

Ce să decidă? Ce să facă, de vreme ce refuza orice tratament?

— Ştii tu ce i-ar trebui femeii tale? începea iar doamna Bovary-mama. Ar trebui s-o sileşti să se apuce de ceva, de vreo treabă manuală. Dacă ar fi nevoită ca atâtea altele să-şi câştige pâinea, n-ar avea nevricalele astea, care-i vin dintr-o sumedenie de idei pe care şi le vâră în cap şi din trândăvia în care trăieşte.

— Cu toate acestea, e ocupată, spunea Charles.

— Ei, e ocupată! Şi cu ce mă rog? Citeşte romane, cărți păcătoase, care-s împotriva religiei şi în care sunt luați în râs preoții, cu citate scoase din Voltaire. Dar toate astea duc cine ştie unde, bietul meu copil, şi un om fără religie sfârşeşte totdeauna rău.

Se hotărî deci ca Emma să nu mai citească romane. Lucrul nu era de loc uşor. Bătrâna luă asta asupra ei; când

avea să treacă prin Rouen, urma să se ducă personal la cel care-i împrumuta cărți şi să-i spună că Emma nu se mai abonează. Şi dacă totuşi librarul ar stărui în îndeletnicirea lui de a otrăvi oamenii, n-ar avea oare dreptul să anunțe poliția?

Despărțirea dintre soacră şi noră fu rece. În cursul celor trei săptămâni cât stătuseră împreună nu schimbaseră nici două cuvinte, afară de răspunsuri şi amabilități, când se întâlneau la masă, şi seara, înainte de culcare.

Doamna Bovary-mama plecă într-o miercuri, când era zi de târg la Yonville.

Dis-de-dimineață piața era înțesată de un şir întreg de şarete cu două roți, care, toate, răsturnate pe spate şi cu hulubele în aer, se întindeau de-a lungul caselor, de la biserică până la han. De cealaltă parte erau barăci de pânză, în care se vindeau bumbăcărie, plăpumi şi ciorapi de lână, laolaltă cu căpestre pentru cai şi pachete cu panglici albastre, ale căror capete fâlfâiau în vânt. Printre piramide de ouă şi coşnițe cu brânză, din care ieşeau fire de paie cleioase, erau îngrămădite pe jos tot felul de unelte mari de fier; lângă vânturătorile de grâu, găini care cârâiau în cuşti joase, scoțând gâturile printre ostrețe. Mulțimea, îngrămădindu-se în acelaşi loc, de unde nu se mai urnea, era cât pe ce să spargă uneori vitrina farmaciei. Miercurea farmacia nu se golea o clipă, şi lumea se înghesuia nu atât ca să cumpere doctorii, cât pentru consultații, aşa de mare era faima domnului Homais prin satele dimprejur. Siguranța lui neclintită îi vrăjise pe țărani. Se uitau la el ca la cel mai mare dintre toți doctorii.

Emma stătea sprijinită în coate la fereastră (stătea de multe ori aşa; în provincie, fereastra ține loc şi de teatru, şi de plimbare) şi se distra privind gloata de țărani, când zări un domn îmbrăcat într-o redingotă de catifea verde. Purta mănuşi galbene, cu toate că era încălțat cu nişte jambiere butucănoase: şi se îndrepta spre casa doctorului, urmat de un țăran, care mergea cu capul în jos, adâncit în gânduri.

— Pot să-l văd pe domnul doctor? îl întrebă pe Justin, care stătea de vorbă în prag cu Félicité. Şi, luându-l drept un servitor de-al casei: Spuneți-i că a venit domnul Rodolphe Boulanger de La Huchette.

Noul-sosit nu-şi adăugase numelui acel *de la* dintr-o vanitate de latifundiar, ci numai ca să se ştie despre cine-i vorba. La Huchette era într-adevăr o moşie aproape de Yonville, căreia îi cumpărase castelul, împreună cu două ferme, pe care le exploata singur, fără ca totuşi să-şi bată prea mult capul. Ducea o viață de burlac şi se spunea că are *cel puțin*

cincisprezece mii de livre venit anual!

Charles intră în sala mare de jos. Domnul Boulanger îi prezentă omul cu care venise şi care voia să i se ia sânge, pentru că simţea că-l *furnica în tot trupul.*

— Asta o să mă curețe, obiecta el la orice argumente.

Bovary porunci deci să i se aducă o faşă şi un lighean şi-l rugă pe Justin să-l ţină. Apoi, adresându-se ţăranului, alb ca varul:

— Nu-ţi fie frică, voinicule.

— Nu, nu, răspunse celălalt, daţi-i înainte!

Şi cu un aer fălos îşi întinse braţul zdravăn. Când îl înţepă cu lanţeta, sângele ţâşni, împroşcând oglinda.

— Dă mai aproape ligheanul! strigă Charles.

— Ia te uită, spuse ţăranul, ai putea să juri că-i un şipot care curge! Ce sânge roş am! Ăsta-i semn bun, nu-i aşa?

— Câteodată, reluă doctorul, nu simţi nimic la început, şi numai după aceea vine sincopa, mai ales la oameni zdraveni cum e ăsta.

Când auzi vorbele acestea, ţăranul scăpă cutia pe care-o tot învârtea între degete. La o smucitură din umeri, spătarul scaunului trosni. Pălăria căzu pe jos.

— Mă aşteptam, zise Bovary, apăsând cu degetul pe vână.

Ligheanul începu să tremure în mâinile lui Justin: i se muiară genunchii, îngălbeni.

— Nevastă! Nevastă! strigă Charles.

Dintr-o săritură, Emma coborî scara.

— Oţet! strigă el. Ah, Doamne! Amândoi deodată! Şi, de emoţie, nu putea pune compresa.

— Nu-i nimic, spunea foarte liniştit domnul Boulanger, luându-l pe Justin în braţe.

Şi îl aşeză pe masă, cu spatele rezemat de perete.

Doamna Bovary îi scoase cravata. Şnururile cămăşii aveau un nod, şi câteva minute scotoci cu degetele ei sprintene la gâtul băiatului; turnă nişte oţet pe batista ei de olandă şi începu să-i tamponeze tâmplele, suflând uşor pe deasupra.

Căruţaşul îşi veni în fire, dar sincopa lui Justin tot mai ţinea, şi pupilele i se pierdeau în albul ochilor, ca nişte flori albastre în lapte.

— Ar trebui să nu mai vadă asta, spuse Charles. Doamna Bovary luă ligheanul. Când îl puse sub masă, în mişcarea pe care-o făcu aplecându-se, rochia (era o rochie galbenă de vară, cu patru volane, lungă şi largă la poale) se înfoie în jurul ei pe lespezile sălii; şi cum Emma, aplecată, se clătina puţin cu braţele întinse în lături, rochia înfoiată făcea cute din loc în loc,

după cum îşi mlădia mijlocul. Se duse apoi să ia o carafă de apă şi începu să topească nişte bucăţi de zahăr, când sosi farmacistul. În timpul zăpăcelii, servitoarea se dusese să-l cheme; când îşi văzu elevul cu ochii deschişi, răsuflă uşurat. Pe urmă, învârtindu-se în jurul lui, îl privi din cap până-n picioare.

— Prostule, spunea el, prostuţule, zău! Prost ca noaptea! În definitiv, ce mare scofală e o flebotomie? Şi încă un vlăjgan care nu se teme de nimic, aşa cum îl vedeţi, un fel de veveriţă care se caţără să scuture nuci la înălţimi ameţitoare. A, da, vorbeşte, laudă-te! Frumoase însuşiri pentru unul care vrea să ajungă farmacist! Căci poţi să te trezeşti chemat, în împrejurări grave, în faţa tribunalelor, ca să luminezi conştiinţa magistraţilor; şi, cu toate acestea, va trebui să-ţi păstrezi sângele rece, să judeci, să te arăţi om, sau, de nu, să treci drept imbecil.

Justin nu răspundea. Spiţerul continuă:

— Cine te-a rugat să vii? Mereu cazi pe capul domnulu doctor şi al doamnei. De altfel, miercurea am mai multă nevoie de tine. În clipa asta acasă sunt douăzeci de oameni. Am lăsat totul baltă, ca să văd ce-i cu tine. Hai, cară-te! Şterge-o Aşteaptă-mă şi ai grijă de borcane!

După ce Justin, care se îmbrăcase, plecă, mai vorbiră puţin despre leşinuri. Doamna Bovary nu leşinase niciodată.

— Nemaipomenit pentru o doamnă! spuse domnul Boulanger. Sunt unii însă foarte slabi de înger. Aşa, de pildă, odată, la un duel, am văzut un martor leşinând numai când a auzit ţăcănitul pistoalelor ce se încărcau.

— Eu, zise spiţerul, când văd sânge de-al altora, n-am nici pe dracu; dar numai ideea că cel ce curge e al meu ar fi de ajuns să mă facă să leşin, dac-aş sta să mă gândesc mult la asta.

Între timp, domnul Boulanger dădu drumul servitorului, sfătuindu-l să se liniştească, acum, după ce-şi făcuse cheful.

— El mi-a dat prilejul să vă cunosc, adăugă.

Şi cât spuse fraza asta nu-şi luă ochii de la Emma.

Apoi puse trei franci pe colţul mesei, salută cu indiferenţă şi plecă.

Ajunse repede de cealaltă parte a râului (acesta-i era drumul de întoarcere spre La Huchette); şi Emma îl zări pe pajişte, mergând pe sub plopi, încetinind pasul din când în când, ca cineva adâncit în gânduri.

"E foarte drăguţă! îşi spunea el; e foarte drăguţă nevasta asta a doctorului. Dinţi frumoşi, ochi negri, picior cochet; şi arată a pariziancă. De unde naiba a răsărit? Unde-a găsit-o

rotofeiul ăsta?"

Domnul Rodolphe Boulanger avea treizeci şi patru de ani; era brutal din fire şi de o inteligență pătrunzătoare; avusese de altfel mult a face cu femeile şi se pricepea la ele. Asta i se păruse frumuşică, aşa că se gândea la ea şi la bărbatul ei.

"Cred că-i tare prost. Şi ea-i sătulă de el; nu încape îndoială! Are unghiile murdare şi e neras de trei zile. În timp ce el bate drumurile pe la bolnavii lui, ea stă să cârpească ciorapi. Şi ce se mai plictiseşte! Şi cât ar vrea să stea într-un oraş, să joace polca în fiecare seară... Biata femeiuşcă! Aici oftează cu gura căscată după dragoste, cum oftează crapul după apă pe masa din bucătărie. Cu trei vorbe galante, e-n stare să te adore, sunt sigur! Ar fi duios, încântător! Dar cum să te descotoroseşti de ea după aceea?"

Atunci complicațiile plăcerii întrevăzute în viitor îl făcură, prin comparație, să se gândească la amanta lui. Întreținea o actriță din Rouen; şi când se opri cu gândul asupra chipului ei, de care, chiar în amintire, era sătul, îşi spuse: "Ah! Doamna Bovary e cu mult mai frumoasă decât ea, mai fragedă mai ales. Hotărât lucru! Virginie începe să se îngraşe prea tare. E-aşa de plictisitoare cu veselia ei. Şi apoi, pasiunea ei pentru crevete!"

Câmpul era pustiu, şi Rodolphe n-auzea în jurul lui decât şfichiuitul regulat al ierbii care-i bătea ghetele şi țârâitul greierilor pitiți pe undeva prin ovăz; o revedea pe Emma în sală, îmbrăcată aşa cum o văzuse, şi o dezbrăca.

— Ah! Voi avea-o! strigă el sfărâmând cu bastonul un bulgăr din fața lui.

Şi îndată examină ce avea de făcut. Se întrebă: Unde să ne întâlnim? În ce fel? O să avem mereu mormolocul pe cap, şi bonă, vecinii, bărbatul, tot felul de belele de care trebuie să țină seamă.

"Ei, asta-i! îşi spuse el. Trebuie să pierzi prea multă vreme." Apoi reîncepu: "Numai că are nişte ochi care-ți sfredelesc inima, nu altceva! Şi paliditatea asta!... Eu, care ador femeile palide!"

Când ajunse pe creasta dealului d'Argueil, hotărârea era luată.

"Nu mai rămâne decât să prind o ocazie. Ei bine! Am să mai trec pe-acolo câteodată, o să le trimit vânat, păsări; la nevoie, o să mă las să-mi ia şi sânge; o să devenim prieteni, să-i invit la mine... Ei, drace! adăugă apoi. Uite, acuşi are loc expoziția agricolă; va veni şi ea, şi am s-o văd! Vom începe, şi cu îndrăzneală, căci aşa-i cel mai sigur."

VIII

Într-adevăr, veni şi ziua faimoasei expoziţii! Chiar din dimineaţa serbării, locuitorii nu mai vorbeau, stând în poartă, decât despre pregătirile ce se făceau; se întinseseră ghirlande de iederă deasupra uşii de la primărie; într-o poiană se ridicase un cort pentru banchet, şi în mijlocul pieţei, în faţa bisericii, un fel de tun străvechi trebuia să vestească sosirea domnului prefect şi numele agricultorilor laureaţi. Garda Naţională din Buchy (la Yonville nu era) venise să se alăture corpului de pompieri, al cărui căpitan era Binet. În ziua aceea el purta un guler şi mai înalt ca de obicei şi, încătărămat în tunică, era aşa de ţeapăn şi de nemişcat, încât aveai impresia că tot ce era viu în el se lăsase în cele două picioare, care băteau cadenţa cu pas apăsat, dintr-o singură zvâcnitură. Cum între perceptor şi colonel stăruia de mult o rivalitate, şi unul şi celălalt, pentru a arăta ce pot, îşi instruiau oamenii separat. Vedeai trecând pe rând, când înainte, când înapoi, epoleţi roşii şi plastroane negre. Când credeai că se isprăveşte, atunci începea iar. Niciodată nu se desfăşurase atâta alai. Încă din ajun, mai mulţi burghezi îşi dichisiseră casele; drapele tricolore atârnau la ferestrele întredeschise; toate cârciumile erau ticsite; şi cum timpul era frumos, bonetele scrobite, crucile de aur şi năframele colorate păreau mai albe ca zăpada, sclipeau în lumina soarelui şi înviorau, cu împestriţeala lor împrăştiată, întunecata monotonie a redingotelor şi a bluzelor albastre. Fermierele din împrejurimi, dându-se jos de pe cal, îşi scoteau boldul mare cu care-şi prinseseră strâns în jurul trupului rochia suflecată, de teamă să nu se păteze; iar bărbaţii, dimpotrivă, ca să-şi cruţe pălăriile, îşi puseseră batistele pe deasupra, ţinând colţurile între dinţi.

Mulţimea venea în uliţa mare prin cele două intrări ale satului. Se revărsa din ulicioare, de pe alei, din case, şi din când în când, în urma burghezelor, care ieşeau cu mănuşi de aţă în mâini, ca să vadă serbarea, se auzeau căzând la loc ciocanele de la porţi. Erau mai ales de admirat doi stâlpi, cu câte un cadru triunghiular în vârf, plini cu lampioane, aşezaţi de o parte şi de alta a unei estrade pe care aveau să stea autorităţile; şi mai erau, prinse de cele patru coloane ale primăriei, patru feluri de prăjini, fiecare cu câte un steag de pânză verzuie, împodobită cu inscripţii în litere de aur. Pe unul era scris "Comerţului", pe altul "Agriculturii", pe al treilea "Industriei" şi pe al patrulea "Artelor".

Dar veselia care strălucea pe toate fețele o posomora parcă pe doamna Lefrançois, hangița. În picioare, pe scara bucătăriei, mormăia în bărbie:

— Ce prostie! Ce prostie cu şandramalele astea de pânză ale lor! Îşi închipuie că prefectului o să-i placă să ia masa acolo, sub un cort, ca un măscărici de la circ? Şi mai zic că toate mofturile astea înseamnă o binefacere pentru ținutul nostru! Dar atunci ce avea nevoie să se ducă să caute tocmai la Neufchâtel un birtaş ordinar?! Şi pentru cine, mă rog? Pentru nişte văcari! Nişte coate-goale!...

Trecu spițerul. Era în haină neagră, pantaloni de nanchin, pantofi de castor şi, ca niciodată, cu pălărie, o pălărie tare.

— Plecăciune! zise el. Scuzați-mă, sunt grăbit.

Şi cum grăsuna văduvă îl întrebă unde se duce, continuă:

— Vi se pare ciudat, nu-i aşa, ca eu, care stau mereu retras în laboratorul meu, mai dihai decât guzganul din poveste în brânză...

— Ce brânză? făcu hangița.

— Nu, nimic, vorba vine! răspunse Homais. Voiam să spun numai, doamnă Lefrançois, că de obicei stam închis în casă. Azi, însă, având în vedere împrejurarea asta, trebuie negreşit să...

— A! vă duceți acolo? spuse ea, cu un aer de dispreț.

— Da, mă duc, replică spițerul mirat. Doar fac parte din comisia consultativă.

Tuşa Lefrançois se uită la el câteva clipe şi, în cele din urmă, răspunse surâzând:

— Atunci, e altceva! Dar ce aveți dumneavoastră cu agricultura? Care va să zică, vă pricepeți?

— Fireşte că mă pricep, de vreme ce sunt farmacist, adică chimist! Şi întrucât chimia, doamnă Lefrançois, are drept scop cunoaşterea acțiunii reciproce şi moleculare a tuturor corpurilor din natură, urmează de-aici că agricultura este şi ea cuprinsă în domeniul chimiei; şi, într-adevăr, compoziția îngrăşămintelor, fermentația lichidelor, analiza gazelor şi influența miasmelor, ce altceva sunt toate acestea, te-ntreb eu, dacă nu pur şi simplu chimie?

Hangița mi răspunse nimic. Homais continuă:

— Crezi dumneata că pentru a fi agronom trebuie să fi arat tu singur, sau să fi îngrăşat păsări? Dar mai degrabă trebuie să cunoşti compoziția substanțelor în chestiune, zăcămintele geologice, influențele atmosferice, calitatea terenurilor, a mineralelor, a apelor, densitatea diferitelor corpuri şi capilaritatea lor, şi mai ştiu eu ce... Şi trebuie să

cunoşti temeinic toate principiile de igienă, pentru a conduce, pentru a judeca construcţia clădirilor, regimul animalelor, hrana servitorilor! Mai trebuie, doamnă Lefrançois să stăpâneşti botanica, să poţi deosebi plantele, mă-nţelegeţi, care sunt binefăcătoare şi care vătămătoare, care sunt neproductive şi care nutritive, dacă-i bine să le smulgi de aici şi să le răsădeşti dincolo, pe care să le răspândeşti şi pe care să le stârpeşti şi, într-un cuvânt, trebuie să te ţii la curent cu ştiinţa, prin broşuri şi buletine, să fii totdeauna gata pentru a putea să arăţi îmbunătăţirile de adus...

Hangița nu slăbea din ochi uşa de la "Cafeneaua franceză", dar farmacistul continuă:

— Să dea Dumnezeu ca agricultorii noştri să fie chimişti, sau cel puțin să asculte mai mult sfaturile ştiinței! Aşa, de pildă, eu am scris de curând o broşură grosuță, un memoriu de mai bine de şaptezeci şi două de pagini, intitulat *Despre cidru, despre fabricația şi efectele lui, urmat de câteva reflecții noi asupra acestui subiect,* pe care l-am trimis Societății de agronomie din Rouen; şi care mi-a adus chiar onoarea de a fi primit printre membrii ei, în secția agricolă, categoria pomologie; ei bine, dacă lucrarea mea ar fi fost dată publicității...

Dar spițerul se opri, văzând cât pare de preocupată doamna Lefrançois.

— Ia te uită la ei! spunea ea. Nu mai înțeleg nimic! O locantă ordinară ca asta! Şi ridicând din umeri, de i se întindeau pe piept ochiurile tricoului, arătă cu amândouă mâinile cârciuma concurentului ei, de unde tocmai atunci se auzea cântând: De altfel, n-are s-o mai ducă mult, adăugă ea, până-n opt zile s-a zis cu el!

Homais se dădu înapoi, mirat. Ea coborî cele trei trepte şi îi şopti la ureche:

— Cum! Nu ştiți? Săptămâna asta o să-i pună sechestru, îl scoate în vânzare Lheureux. L-a omorât cu polițele.

— Ce înspăimântătoare catastrofă! exclamă spițerul, care avea totdeauna expresii potrivite în toate împrejurările cu putință.

Hangița se apucă deci să-i povestească istoria asta, pe cate o ştia de la Théodore, servitorul domnului Guillaumin, şi, cu toate că nu-l putea suferi pe Tellier, îl defăima pe Lheureux. Spunea că-i un ademenitor, un om josnic.

— Ei poftim, zise ea, uite-l în hală! O salută pe doamna Bovary, care poartă o pălărie verde. E chiar la braț cu domnul Boulanger!

— Doamna Bovary! exclamă Homais. Mă duc repede să-i prezint omagiile mele. Poate că i-ar face plăcere să aibă un loc în incintă, sub coloane.

Şi fără să mai stea s-o asculte pe tuşa Lefrançois, care-l striga ca să-i povestească mai departe, farmacistul se depărta iuțind pasul, țanțoş şi cu zâmbetul pe buze, salutând în dreapta şi-n stânga şi umplând locul cu pulpanele mari ale hainei lui negre, care-i fluturau în urmă.

Zărindu-l de departe, Rodolphe o luă mai repede, dar doamna Bovary osteni, aşa că el încetini şi spuse zâmbind, cu

un ton brutal:

— Voiam să nu ne-ntâlnim cu burtosul ăla, ştiți, cu spițerul.

Ea-l ghionti cu cotul.

"Ce-nseamnă asta?" se întrebă el.

Şi se uită la ea cu coada ochiului, mergând înainte.

Profilul îi era atât de liniştit, că nu puteai desluşi nimic din ce se petrece într-însa. Se desprindea în plină lumină, în ovalul pălăriei cu panglici şterse ca nişte frunze de trestie. Ochii ei, cu gene lungi, întoarse, priveau drept înainte şi, cu toate că erau larg deschişi, păreau puțin strânşi de umerii obrajilor, din cauza sângelui care bătea încetişor sub pielea ei delicată. Un ton trandafiriu străbătea prin despărțitura nărilor, îşi înclina capul pe umăr, şi între buze îi apărea vârful de sidef al dinților albi.

"Îşi bate joc de mine?" se gândea Rodolphe.

Gestul Emmei nu fusese totuşi decât un semn; căci domnul Lheureux se ținea de ei, aruncându-le din când în când câte-un cuvânt, ca şi cum ar fi vrut să intre în vorbă.

— Ce zi splendidă! Toată lumea e pe uliță! Vântu-i de la răsărit.

Şi doamna Bovary, ca şi Rodolphe, nu-i răspundeau de loc, pe când, la cea mai mică mişcare pe care o făceau, Lheureux se apropia spunând: "Poftim?" şi ducea mâna la pălărie.

Când ajunseră în fața casei potcovarului, în loc să urmeze drumul până la barieră, Rodolphe apucă deodată pe-o cărare, luând-o cu el şi pe doamna Bovary, şi strigă:

— Bună seara, domnule Lheureux, pe curând!

— Bine i-ați mai făcut vânt, spuse ea râzând.

— De ce, reîncepu el, să ne lăsăm năpădiți de alții? Şi pentru că astăzi am fericirea de a fi cu dumneavoastră...

Emma se înroşi. Rodolphe nu-şi mai isprăvi fraza. Începu atunci să vorbească despre vremea frumoasă şi despre plăcerea de-a umbla prin iarbă. Ieşiseră câteva margarete.

— Uite ce bănuți drăgălaşi, zise el, şi atât de mulți, de ai putea ghici tuturor îndrăgostiților din ținut. Apoi adăugă: Dacă aş culege una? Ce ziceți?

— Sunteți îndrăgostit? întrebă ea, tuşind puțin.

— He, he, cine ştie?... răspunse Rodolphe.

Pajiştea începea să se umple de lume, şi gospodinele dădeau peste tine cu umbrelele lor mari, cu coşurile şi cu copiii lor. Deseori trebuia să te fereşti de câte-un şir lung de țărance, de slujnice cu ciorapi albaştri, în papuci, cu inele de argint şi

care miroseau a lapte când treceai pe lângă ele. Umblau ținându-se de mână şi se împrăştiau, aşa, de-a lungul pajiştii, de la şirul de plopi tremurători până la cortul ridicat pentru banchet. Dar începuse concursul, şi agricultorii intrau rând pe rând într-un fel de hipodrom împrejmuit cu o frânghie lungă întinsă pe nişte țăruşi.

Vitele stăteau acolo, cu botul spre frânghie, aliniindu-şi crupele inegale. Porci somnoroşi îşi înfundau râtul în pământ, viței răgeau, oile behăiau; vacile, cu un picior strâns sub ele, îşi lăbărțau burțile pe iarbă şi, rumegând alene, clipeau din pleoapele lor greoaie, sub muscăria care bâzâia împrejur. Căruțaşii, cu mânecile suflecate, țineau de căpăstru armăsari ridicați în două picioare, care nechezau cu nările umflate în preajma iepelor, ce stăteau liniştite, întinzând capul şi coama pletoasă, pe când mânjii se odihneau la umbra lor sau uneori veneau să sugă; şi peste nesfârşita legănare a acestor trupuri înghesuite se vedea ridicându-se în vânt, ca o creastă de val, câte o coamă albă, sau, ieşind pe deasupra, nişte coarne ascuțite şi capete de oameni care alergau. Mai încolo, în afara țarcului, cam la vreo sută de paşi depărtare, era un taur mare, negru, cu botniță, cu un belciug de fier în nară şi care sta tot atât de nemişcat ca un taur de bronz. Un copil zdrențăros îl ținea de funie.

În timpul acesta, printre cele două şiruri, nişte domni înaintau cu paşi greoi, cercetând fiecare vită, pentru ca apoi să se sfătuiască în şoaptă. Unul dintre ei, care părea cel mai mare, lua din mers câteva note într-un carnețel. Era preşedintele juriului: domnul Derozerays de la Panville. Cum îl zări pe Rodolphe, se apropie repede de el şi-i spuse zâmbind, cu un aer binevoitor:

— Cum, domnule Boulanger, ne părăsiți?

Rodolphe îl încredință că va veni. Dar când preşedintele nu se mai văzu, adăugă:

— Nu, zău că nu mă duc; compania dumneavoastră e mai prețioasă decât a lui.

Şi tot bătându-şi joc de expozițiile agricole, Rodolphe, ca să circule mai în voie, îşi arătă jandarmului legitimația albastră, ba câteodată se şi oprea în fața vreunui *exemplar* mai frumos, pe care doamna Bovary nu-l admira de loc. Rodolphe observă acest lucru, şi atunci începu să facă glume pe socoteala toaletelor pe care le poartă doamnele din Yonville, după care se scuză că şi ținuta lui lăsa de dorit. Avea în îmbrăcăminte acel amestec fără nici o legătură de lucruri comune şi de lucruri prea căutate, în care, de obicei, omul de rând crede că

întrezăreşte mărturia unei vieți ciudate, zbuciumările unui sentiment, tiraniile artei, şi totdeauna un anume dispreț pentru convențiile sociale, ceea ce îl atrage sau îl scoate din fire. Aşa, de pildă, cămaşa lui de olandă, cu manşete cu pliuri, se umfla în bătaia vântului în deschizătura vestei de dril cenuşiu, iar pantalonii cu dungi late lăsau să se vadă la glezne nişte ghete de nanchin, cu partea de jos de lac. Erau aşa de lăcuite, că iarba se oglindea in ele. Cu o mână în buzunarul vestei şi cu pălăria de pai pe-o ureche, mergea călcând prin baligile de cal.

— De altfel, adăugă el, când stai la țară...

— Timp pierdut! zise Emma.

— Adevărat! replică Rodolphe. Când te gândeşti că nici unul din oamenii aceştia de ispravă nu-i măcar în stare să-şi dea seama de croiala unei haine!

Începu atunci să vorbească de mediocritatea din provincie, de viețile pe care le înăbuşea, de iluziile care se pierdeau.

— De aceea, spunea Rodolphe, mă cufund într-o tristețe...

— Dumneavoastră?! exclamă ea mirată. Dar vă credeam foarte vesel!

— Ei, da, în aparență, fiindcă atunci când sunt în lume ştiu să-mi pun pe față o mască glumeață; şi, totuşi, de câte ori, văzând un cimitir pe-o noapte cu lună, nu m-am întrebat dacă n-aş face mai bine să fiu şi eu printre cei care dorm acolo...

— Vai! Şi prietenii dumneavoastră? zise ea. La ei nu vă gândiți de loc?

— Prietenii mei? Care prieteni? Am vreunul? Cine se sinchiseşte de mine?

Şi însoți ultimele cuvinte cu un fel de fluierat printre buze.

Dar fură nevoiți să se depărteze unul de altul din pricina unei mari grămezi de scaune pe care le ducea un om ce venea în urma lor. Era atât de încărcat, că nu i se vedeau decât vârful saboților şi capătul brațelor întinse în lături. Era Lestiboudois, groparul, care căra prin mulțime scaunele de la biserică. Foarte inventiv când era vorba de interesele lui, găsise mijlocul ca să se aleagă şi el cu ceva din expoziția agricolă, şi ideea lui reuşise de minune, căci nu mai ştia pe cine să servească. Într-adevăr, țăranii, cărora le era cald, se certau pentru scaunele astea de paie care miroseau a tămâie şi se rezemau cu oarecare smerenie de spătarele lor groase, pătate de ceara picurată de la lumânări.

Doamna Bovary luă iar brațul lui Rodolphe, care continuă să vorbească încet, ca pentru sine:

— Da! Atâtea şi atâtea mi-au lipsit! Veşnic singur! Ah, dacă aş fi avut un scop în viață, dacă aş fi întâlnit o afecțiune,

dacă aş fi găsit pe cineva... Oh, cum aş fi cheltuit toată energia de care sunt în stare, aş fi trecut peste orice, aş fi sfărâmat tot!

— Mi se pare, totuşi, zise Emma, că nu sunteţi de loc de plâns.

— A! Găsiţi? exclamă Rodolphe.

— Fiindcă, oricum... urmă ea, sunteţi liber. Şi, după o ezitare: Bogat.

— Nu vă bateţi joc de mine, răspunse el.

Şi Emma tocmai jura că nu-şi bate joc, când bubui o lovitură de tun; imediat lumea se înghesui, învălmăşindu-se spre sat.

Se alarmară degeaba. Domnul prefect nu se zărea; iar membrii juriului se simţeau foarte stânjeniţi, neştiind dacă trebuiau să înceapă şedinţa sau să mai aştepte.

În sfârşit, în capătul pieţei apăru un landou mare, din cele ce se închiriau, tras de două mârţoage pe care le biciuia din răsputeri un vizitiu cu pălărie albă. Binet abia avu timp să strige: "La arme!" şi colonelul la fel. Toţi alergară spre piramidele de arme. Se năpustiră. Unii chiar uitară să-şi pună gulerul. Dar trăsura prefecturii ghicise parcă încurcătura asta, şi perechea de gloabe, legănându-se pe popritori, sosi în trap mărunt în faţa intrării principale de la primărie, tocmai în momentul când Garda Naţională şi pompierii se desfăşurau, bătând pasul, în răpăitul tobelor.

— Arma-n cumpănire! răcni Binet.

— Drepţi! strigă colonelul. Alinierea spre stânga.

Şi după prezentarea armelor, când zăngănitul închizătoarelor răsună ca o căldăruşă de aramă ce se rostogoleşte pe scări, toate puştile se lăsară în jos.

Atunci se văzu coborând din trăsură un domn îmbrăcat cu o haină scurtă, brodată cu argint, chel în partea din faţă a capului, cu un smoc de păr la spate, palid şi cu o înfăţişare din cele mai blajine. Ochii lui mari, pe care cădeau nişte pleoape groase, se închideau pe jumătate ca să vadă bine mulţimea, în timp ce-şi ridica nasul ascuţit şi zâmbea cu o gură scofâlcită. Îl recunoscu pe primar după eşarfă şi îi spuse că domnul prefect nu putuse să vină, şi că el era un consilier de la prefectură, după care adăugă câteva scuze. Tuvache îi răspunse cu politeţe, celalalt mărturisi că e încurcat; şi stăteau aşa, faţă în faţă, xu frunţile aproape atingându-se una de alta, înconjuraţi de membrii juriului, consiliul municipal, notabilităţile, Garda Naţională şi mulţimea. Domnul consilier, strângându-şi la piept micul tricorn negru, mai salută o dată, în timp ce Tuvache, îndoit ca un arc, surâdea şi el, se bâlbâia, îşi căuta frazele, îl

asigura de devotamentul lui față de monarhie şi de onoarea ce i se făcea Yonville-ului.

Hippolyte, chelnerul de la han, veni să ia de hățuri caii vizitiului, şi, tot şchiopătând de piciorul lui strâmb, îi conduse sub acoperişul de la intrarea la "Leul de aur", unde se strânseseră o mulțime de țărani să se uite la trăsură. Tobele bătură, obuzierul bubui, şi domnii se urcară unul după altul să ia loc pe estradă, în fotoliile de utreht roşu, puse la dispoziție de doamna Tuvache.

Toți oamenii aceia semănau unul cu altul. Chipurile lor molâi şi spălăcite, puțin arse de soare, erau de culoarea cidrului dulce, iar favoritele lor înfoiate ieşeau din nişte gulere înalte şi scorțoase, strânse de cravate albe cu nodul arătos. Toți aveau jiletci de catifea, cu margini răsfrânte; toate ceasurile aveau la capătul unei panglici lungi câte-un sigiliu oval din cornalină; şi stăteau toți cu amândouă mâinile pe genunchi, desfăcând cu grijă cracii pantalonului, al cărui postav cu lustrul neatins lucea mai tare decât pielea botforilor lor mari.

Cucoanele stăteau în spate, sub partea acoperită, între coloane, pe când mulțimea era în față, în picioare, sau stând pe scaune. Într-adevăr, Lestiboudois adusese acolo toate scaunele cărate de pe pajişte, ba chiar alerga tot timpul după altele în biserică, pricinuind astfel atâta înghesuială, încât cu mare greutate izbuteai să ajungi până la scărița estradei.

— Eu găsesc, spuse domnul Lheureux (adresându-se farmacistului, care tocmai trecea ca să-şi ia locul), că ar fi trebuit să se pună acolo două catarge venețiene, care, împodobite cu ceva sobru şi bogat, să dea o notă originală; asta ar fi fost de mare efect.

— Desigur! răspunse Homais. Dar ce să faci, primarul a luat totul asupra lui. Nu prea are gust, bietul Tuvache; e chiar cu desăvârşire lipsit de ceea ce se cheamă geniul artelor.

Între timp, Rodolphe cu doamna Bovary se urcaseră la primul etaj al primăriei, în *sala de consiliu,* şi cum înăuntru nu era nimeni, el fu de părere că acolo ar fi locul cel mai nimerit de unde ar putea să vadă bine tot spectacolul. Luă trei scăunele din jurul mesei ovale, de sub bustul monarhului, şi, trăgându-le mai aproape de o fereastră, se aşezară unul lângă altul.

Estrada începu să se frământe: şuşoteli prelungi, discuții. În sfârşit, domnul consilier se sculă în picioare. Se ştia acum că-l cheamă Lieuvain, şi numele lui trecea prin mulțime din gură în gură. După ce răsfoi câteva foi, uitându-se de-aproape la ele ca să vadă mai bine, începu:

— "Domnilor, mai întâi să-mi fie îngăduit (înainte de a vă

vorbi despre obiectul reuniunii de astăzi, şi acest sentiment, sunt sigur, va fi împărtăşit de dumneavoastră toţi), să-mi fie îngăduit, spun, să aduc mulţumiri organelor superioare ale administraţiei, guvernului, monarhului, da, domnilor, suveranului nostru, acestui rege iubit, căruia nici o ramură a prosperităţii publice sau particulare nu-i este indiferentă şi care conduce totodată cu o mână atât de puternică şi atât de înţeleaptă carul statului, printre necurmatele primejdii ale unei mări furtunoase, ştiind, de altfel, să facă să se respecte pacea, ca şi războiul, industria, comerţul, agricultura şi artele!"

— Ar trebui, zise Rodolphe, să mă dau puţin mai îndărăt.

— De ce? întrebă Emma.

Dar în aceeaşi clipă glasul consilierului se înălţă tunând:

— ,,A trecut vremea, domnilor, când vrajba civilă însângera pieţele noastre publice, când proprietarul, negustorul, lucrătorul chiar, adormind liniştiţi în apus de soare, tremurau să nu fie treziţi deodată de vuietul clopotelor de alarmă ale răscoalei, a trecut vremea când lozincile cele mai subversive săpau cu îndrăzneală temeliile..."

— Fiindcă s-ar putea, reluă Rodolphe, să mă vadă de jos; şi pe urmă cincisprezece zile ar tot trebui să dau explicaţii, dată fiind proasta mea reputaţie...

— Oh, vă calomniaţi, zise Emma.

— Nu, nu, e foarte proastă, vă jur!

— "Dar, domnilor, continuă consilierul, dacă, alungând din amintirea mea aceste tablouri întunecate, îmi întorc privirile asupra situaţiei actuale din frumoasa noastră patrie, ce văd? Peste tot înfloresc comerţul şi artele; pretutindeni noi căi de comunicaţie, cu tot atâtea artere noi în corpul statului, stabilesc legături noi; marile noastre centre de manufactură şi-au reluat activitatea; religia, mai întărită, surâde tuturor inimilor; porturile noastre sunt pline, încrederea renaşte, şi, în sfârşit, Franţa respiră!..."

— De altfel, adăugă Rodolphe, poate că, din punctul ei de vedere, lumea are dreptate.

— Cum asta? exclamă ea.

— Ei, cum! spuse el. Nu ştiţi că sunt suflete veşnic zbuciumate? Ele au nevoie rând pe rând de vis şi de acţiune, de pasiunile cele mai curate, de plăcerile cele mai violente, şi astfel se aruncă în tot felul de fantezii, de nebunii...

Atunci Emma îl privi cum te-ai uita la un călător care a trecut prin ţări ciudate şi reîncepu:

— Noi, bietele femei, nu avem nici măcar această distracţie!

— Tristă distracție, de vreme ce nu găseşti în ea fericirea.

— Dar o găseşti oare vreodată.? întrebă ea.

— Da, o întâlneşti într-o zi, răspunse el.

— "Şi aceasta ați înțeles-o, spunea consilierul. Voi, agricultorii şi muncitorii de la sate! Voi, paşnici pionieri ai unei întregi opere de civilizație! Voi, oamenii progresului şi ai moralei! Voi ați înțeles, zic, că furtunile politice sunt într-adevăr încă mai de temut decât tulburările atmosferice..."

— O întâlneşti într-o zi, repetă Rodolphe, într-o zi, dintr-o dată şi când nu mai aveai nici o speranță. Atunci se deschid orizonturi noi, e ca un glas care strigă: ,,Iat-o!" Simți nevoia să-ți destăinuieşti viața acelei persoane, să-i dai totul, să-i sacrifici totul! Nu au nevoie să se explice; se ghicesc unul pe altul. S-au întrevăzut în vis. (Şi se uită la ea.) În sfârşit, comoara pe care ai căutat-o atât de mult e acolo, acolo, în fața ta; străluceşte, scânteiază! Şi totuşi te mai îndoieşti, nu-ți vine a crede; rămâi orbit, ca şi cum ai ieşi de la întuneric la lumină.

Şi, isprăvind aceste cuvinte, Rodolphe făcu gestul potrivit frazei. Îşi trecu mâna pe față, ca un om care amețeşte; apoi o lăsă să. cadă pe mâna Emmei, care şi-o trase. Dar consilierul citea mereu:

— "Şi cine s-ar putea mira, domnilor? Numai cel care-ar fi destul de orb, destul de împotmolit (nu mă tem s-o spun), destul de împotmolit în prejudecățile altor vremuri pentru a nesocoti încă spiritul populației agricole. Într-adevăr, unde să găseşti mai mult patriotism decât la țară, mai mult devotament pentru nevoile obşteşti, într-un cuvânt, mai multă înțelepciune? Şi prin asta nu înțeleg, domnilor, o înțelepciune superficială, deşartă podoabă a spiritelor trândave, ci acea inteligență adâncă şi cumpătată, care, mai presus de orice, se străduieşte să urmărească scopuri folositoare, contribuind astfel la binele fiecăruia, la bunul trai obştesc şi la sprijinul statelor, rod al respectului față de legi şi al îndeplinirii îndatoririlor..."

— Ah, iarăşi, zise Rodolphe, veşnic datorii şi iar datorii! M-au dat gata vorbele astea! Sunt o droaie de nătărăi bătrâni, în jiletci de flanelă, şi de bigote, cu cărămizi calde la picioare şi cu mătănii, care nu fac decât să ne cânte la ureche: "Datoria! Datoria!" Ei, asta-i! Datorie e să simți ce este măreț, să-ți fie drag ce este frumos, iar nu să accepți ce-i convențional în societate, cu toate mârşăviile pe care ni le impune.

— Cu toate acestea... cu toate acestea... obiectă doamna Bovary.

— Ei nu! De ce să tunăm împotriva pasiunilor? Nu sunt ele oare singurul lucru frumos de pe pământ, izvorul

eroismului, al entuziasmului, al poeziei, al muzicii, al artelor, în sfârşit, a tot?

— Dar, zise Emma, trebuie totuşi să te iei puțin după opinia lumii şi să te supui moralei.

— Ei, dar vezi că sunt două, repetă el. Cea măruntă, cea acceptată, aceea a oamenilor, aceea care se schimbă necontenit şi care zbiară aşa de tare, se zbate, jos, banală, la fel cu această strânsură de imbecili pe care-i vedeți. Iar cealaltă, eternă, care este în jurul şi deasupra noastră, ca priveliştea ce ne înconjoară şi cerul albastru care ne luminează.

Domnul Lieuvain tocmai se ştersese la gură cu batista. Continuă:

— "Şi de ce m-aş apuca, domnilor, să vă demonstrez aici cât de folositoare e agricultura? Cine oare are grijă de tot ce avem nevoie?! Cine oare ne dă tot ce ne trebuie ca să trăim? Nu agricultorul? Agricultorul, domnilor, care, semănând cu o mână harnică brazdele roditoare ale câmpului, face să răsară grâul, care, măcinat, se preface în praf prin mijlocirea unei maşini ingenioase, din care iese sub denumirea de făină, şi de acolo, transportată în oraşe, e dată imediat la brutar, care face din ea un aliment pentru sărac ca şi pentru bogat. Şi oare nu tot agricultorul e cel care îngraşă, pentru ca să avem cu ce ne îmbrăca, numeroasele lui turme pe izlazuri? Căci cum ne-am îmbrăca, căci cum ne-am hrăni noi fără agricultori? Şi oare, domnilor, e nevoie să mergem atât de departe pentru a căuta exemple? Cine n-a cugetat adesea la foloasele însemnate pe care le tragem de la acel modest animal, podoaba cotețelor noastre, care ne dă totdeodată o pernă moale pentru culcuşul nostru, carnea-i gustoasă pentru masa noastră şi ouă? Dar n-aş mai isprăvi dacă ar trebui să înşir unele după altele diferitele produse pe care pământul bine lucrat ni le hărăzeşte, ca o mamă darnică copiilor săi! Ici, vița-de-vie; în altă parte, merii, care ne dau cidrul; colo, rapița; mai departe, brânzeturile; şi inul, domnilor, să nu uităm inul! care în ultimii ani a luat o dezvoltare considerabilă şi asupra căruia vă voi atrage atenția cu deosebire."

Nu avea nevoie să le-o mai atragă, căci toți stăteau cu gurile căscate, ca şi cum ar fi vrut să-i soarbă cuvintele. Alăturea de el, Tuvache îl asculta cu ochii holbați; domnul Derozerays închidea din când în când, încetişor, pleoapele; iar mai departe, farmacistul, cu fiul său Napoleon între genunchi, îşi făcea mâna pâlnie la ureche, ca nu cumva să piardă vreo silabă. Ceilalți membri ai juriului îşi clătinau încet bărbia în jiletcă, în semn de aprobare. La picioarele estradei, pompierii se

odihneau, proptiți în țeava armelor cu baioneta pusă; iar Binet stătea neclintit, cu coatele în lături, cu vârful săbiei în vânt. De auzit poate că auzea, dar de văzut nu putea să vadă nimic din pricina cozorocului de la cască, lăsat până peste nas. Locotenentul lui, feciorul cel mai mic al domnului Tuvache, avea o cască şi mai şi, una uriaşă, care se bălăbănea pe cap, lăsând să iasă un capăt din fularul lui de indiană. El zâmbea dedesubt cu o duioşie cu totul copilărească, şi fața lui mică şi palidă, pe care se prelingeau broboane de sudoare, avea o expresie de bucurie, de copleşeală şi de somn.

Toată piața, până în zidul caselor, era ticsită de lume. Vedeai oameni rezemați în coate la toate ferestrele, alții în picioare pe la porți, iar Justin, în fața vitrinei farmaciei, parcă înlemnise contemplând tot ce vedea. Cu toată tăcerea, glasul domnului Lieuvain se pierdea în aer. Ți-ajungeau la ureche numai crâmpeie de fraze, întrerupte ici şi colo de hârşâitul scaunelor din mulțime; pe urmă se auzea deodată, din spate, un muget prelung de bou, sau behăitul mieilor, care se chemau la colțul ulițelor. Într-adevăr, văcarii şi ciobanii îşi mânaseră dobitoacele până acolo, şi din când în când ele mugeau, rupând cu limba câte-o frunzişoară, care le atârna apoi pe bot.

Rodolphe se apropiase de Emma şi-i vorbea repede, cu voce scăzută:

— Conspirația asta a lumii nu vă revoltă? Există oare vreun singur sentiment pe care să nu-l condamne? Instinctele cele mai nobile, simpatiile cele mai curate sunt prigonite, defăimate, şi dacă, în sfârşit, se întâlnesc două biete suflete, totul este organizat pentru ca ele sa nu poată fi împreună. Ele totuşi vor încerca, vor bate din aripi, se vor chema. Ei, oricum, mai devreme sau mai târziu, în şase luni, în zece ani, ele se vor găsi laolaltă, se vor iubi, pentru că aşa le-a fost dat, şi sunt născute unul pentru altul.

Stătea cu brațele încrucişate pe genunchi şi, ridicându-şi fața spre Emma, se uita la dânsa de aproape, fix. În ochii lui ea zărea mici raze aurii, care jucau în jurul pupilelor negre, şi chiar simțea parfumul pomezii care-i lustruia părul. Atunci o copleşi moleşeala, îşi aduse aminte de vicontele cu care dansase un vals la Vaubyessard, a cărui barbă răspândea, ca şi părul acesta, acelaşi parfum de vanilie şi ce lămâie; şi, fără să-şi dea seama, închise pe jumătate pleoapele, ca să-l adulmece mai bine. Dar îndreptându-se pe scaun, zări în depărtare, tocmai în fundul zării, bătrâna diligență *Rândunica,* care cobora încet coasta de la Leux, târând în urma ei o coadă lungă de praf. În trăsura asta galbenă Léon se întorsese de atâtea ori la

ea; şi pe drumul acesta de acolo plecase pentru totdeauna! Avu impresia că-l vede peste drum, în faţa ferestrei ei; apoi totul se învălmăşi, ca învăluit în nori; i se păru că se mai roteşte încă valsând, sub lumina sclipitoare a policandrelor, la braţul vicontelui, şi că Léon nu era departe, că avea să vină... şi cu toate acestea simţea mereu capul lui Rodolphe alături de ea. Farmecul acestei senzaţii străbătea astfel dorinţele ei de altădată şi, ca firele de nisip în bătaia vântului, se învârtejeau în adierea pătrunzătoare a parfumului care se revărsa peste sufletul ei. Îşi umflă nările, tare, de câteva ori, ca să tragă în piept răcoarea iederii care înfăşură vârfurile coloanelor, îşi scoase mănuşile, îşi şterse mâinile; apoi îşi făcu vânt cu batista, pe când printre bătăile tâmplelor auzea vuietul mulţimii şi glasul consilierului, care-şi recita frazele monoton. Zicea:

— "Continuaţi! Nu cedaţi! Nu ascultaţi nici de îndemnurile rutinei, nici de sfaturile prea pripite ale unui empirism prea îndrăzneţ, străduiţi-vă îndeosebi să îmbunătăţiţi solul, să aveţi îngrăşăminte bune, să dezvoltaţi rasele de cai, de boi, de oi, de porci! Aceste expoziţii să fie pentru voi ca nişte arene paşnice, din care învingătorul, la ieşire, va întinde mâna celui învins şi va fraterniza cu el, în speranţa unui succes mai bun! Iar voi, respectabili argaţi, umile slugi, ale căror munci grele n-au fost luate în seamă până astăzi de nici un guvern, veniţi să primiţi răsplata tăcutelor voastre virtuţi, şi fiţi încredinţaţi că de acum înainte statul are ochii aţintiţi asupra voastră, că vă îmbărbătează, vă ocroteşte, că va satisface dreptele voastre pretenţii şi va uşura, pe cât cu putinţă, povara dureroaselor voastre sacrificii!"

Domnul Lieuvain se aşeză; domnul Derozerays se sculă, începând un alt discurs. Al lui poate nu fu atât de înflorit ca al consilierului; dar impunea printr-un fel de stil mai pozitiv, adică prin cunoştinţe mai speciale şi cu vederi mai înalte. Astfel, preamărirea guvernului ocupa mai puţin loc, pe când religia şi agricultura, mai mult. Reliefa legătura dintre una şi alta şi cum conlucraseră întotdeauna pentru civilizaţie. Rodolphe şi doamna Bovary vorbeau despre visuri, presimţiri, magnetism. Întorcându-se în trecut până la începuturile societăţii, oratorul zugrăvea acele timpuri sălbatice în care oamenii trăiau cu ghindă, în adâncul pădurilor. Apoi părăsiră pieile de animale sălbatice, se îmbrăcară cu postav, săpară pământul, plantară viţa-de-vie. A fost oare acesta un bine? Nu erau oare în această descoperire mai multe neajunsuri decât foloase? Derozerays îşi punea această problemă. De la magnetism, Rodolphe trecu încetul cu încetul la afinităţi, şi, pe

când domnul preşedinte îl cita pe Cincinnat{29} la coarnele plugului său, pe Diocletian{30} sădindu-şi verzele, şi pe împăraţii Chinei care-şi inaugurau noul an semănând, tânărul explica tinerei femei că aceste atracţii irezistibile îşi aveau temeiul în cine ştie ce existenţă anterioară.

— Astfel, noi, spunea el, de ce ne-a fost dat să ne cunoaştem? Ce întâmplare a voit aşa? Fără îndoială că, venind de departe, ca două fluvii care curg spre a se uni, înclinaţiile noastre personale ne-au împins unul spre celălalt.

Rodolphe îi luă mână; Emma nu şi-o retrase.

— "Ansamblu de culturi bune!" strigă preşedintele.

— Aşa, de pildă, deunăzi, când am venit la dumneavoastră...

— "Domnului Bizet din Quincampoix!"

— Ştiam eu că vă voi însoţi?

— "Şaptezeci de franci!"

— De-o sută de ori am vrut să plec, şi v-am urmărit, şi am rămas.

— "Băligar!"

— După cum aş voi să rămân astă-seară, mâine, celelalte zile, toata viaţa!

— "Domnului Caron din d'Argueil, o medalie de aur!"

— Căci niciodată n-am întâlnit în compania cuiva un farmec mai desăvârşit.

— "Domnului Bain, din Givry-Saint-Martin!"

— De aceea voi duce cu mine amintirea dumitale...

— "Pentru un berbec merinos..."

— Dar mă veţi uita, voi trece ca o umbră...

— "Domnului Belot de la Notre-Dame..."

— O! nu, nu-i aşa, voi însemna ceva în gândul dumitale, în viaţa dumitale?

— "Rasă de porci, premiu *ex aequo*{31} domnilor Lehérissé şi Cullenbourg: şaizeci de franci!"

Rodolphe îi strângea mâna şi o simţea caldă de tot şi tremurând ca o turturică prinsă care vrea să-şi reia zborul; dar fie că Emma voia să şi-o retragă, fie că răspunse acelei strângeri, ea mişcă degetele; el exclamă:

— Oh! Mulţumesc! Nu mă respingeţi! Sunteţi bună! Înţelegeţi că sunt al dumneavoastră! Lăsaţi-mă să vă privesc, să vă admir!

O răbufnire de vânt, intrată pe ferestre, încreţi faţa de masă, şi jos, în piaţă, toate bonetele mari ale sătencelor se ridicară, zbătându-se ca nişte aripi de fluturi albi.

— "Folosirea turtelor oleaginoase", continuă preşedintele.

Îi da zor:

— "Îngrăşăminte flamande, cultura inului, drenaj, arendă pe termen lung, serviciile slugilor..."

Rodolphe nu mai vorbea. Se uitau unul la altul. Le tremurau buzele de-o dorinţă mai presus de orice; şi molatic, ca de la sine, degetele lor se împreunară.

— "Catherine-Nicaise-Elisabeth Leroux, din Sassetot-la-Guerrière, pentru cincizeci şi patru de ani de serviciu în aceeaşi fermă, o medalie de argint, premiu de douăzeci şi cinci de franci!"

— Unde-i Catherine Leroux? întreba mereu consilierul. Femeia nu se înfăţişa şi se auzeau voci şuşotind:

— Hai, du-te!

— Nu!

— La stânga!

— Nu te teme!

— Ah, ce toantă!

— Ei, e-aici, ori nu? strigă Tuvache.

— Da!... Uite-o!

— Păi, să vină-ncoace!

Atunci se văzu înaintând spre tribună o bătrânică sfioasă, care părea şi mai sfrijită, în straiele ei sărăcăcioase. Purta în picioare papuci groşi cu talpă de lemn, şi de-a lungul şoldurilor, o pestelcă lungă, albastră. Faţa ei suptă, încadrată de o bonetă fără boruri, era mai zbârcită decât un măr creţesc veştejit, iar din mânecile capoţelului roşu ieşeau două mâini lungi, cu încheieturi noduroase. Praful din hambare, leşia, grăsimea lânei le scorojiseră, le înroşiseră şi le înăspriseră atât de tare, încât păreau murdare, cu toate că le clătise cu apă limpede; şi de atâta muncă stăteau aproape deschise, ca şi cum ar fi voit să aducă ele însele umila mărturie a atâtor suferinţe îndurate. Un fel de rigiditate călugărească îi însufleţea expresia feţei. Nimic trist sau înduioşat nu îmblânzea privirea aceea ştearsă. Trăind printre animale, deprinsese de la ele muţenia şi calmul lor. Se vedea pentru prima oară în mijlocul unei mulţimi atât de numeroase; şi, în sinea ei, speriată de drapele, de tobe, de domni în haine negre şi de crucea de onoare a consilierului, stătea nemişcată, neştiind dacă trebuia să înainteze sau să fugă, nici pentru ce mulţimea o împingea şi pentru ce cei din juriu îi zâmbeau. Aşa stătea în faţa acelor burghezi veseli această jumătate de secol de servitute.

— Vino mai aproape, venerabila Catherine Nicaise-Elisabeth Leroux! spuse domnul consilier, care luase din mâinile preşedintelui lista premiaţilor.

Şi uitându-se cercetător, rând pe rând, când la foaia de hârtie, când la bătrânică, repeta într-una, pe un ton părintesc:

— Apropie-te, apropie-te!

— Eşti surdă? întrebă Tuvache, sărind de pe scaun. Şi începu să-i strige la ureche: Cincizeci şi patru de ani câe serviciu! O medalie de argint! Douăzeci şi cinci de franci! Ai dumitale.

Apoi, când îşi primi medalia, bătrâna se uită lung la ea. Atunci un zâmbet de fericire i se revărsă pe faţă, şi la plecare o auziră mormăind:

— Am s-o dau preotului nostru ca să-mi citească o liturghie.

— Ce fanatism! exclamă farmacistul, aplecându-se spre notar.

Şedinţa se terminase; mulţimea se împrăştie; şi acum, după citirea discursurilor, fiecare îşi relua rangul, şi totul reintra în făgaşul obişnuit: stăpânii îşi bruftuiau servitorii, iar aceştia băteau vitele, triumfătoare, indiferente, care se întorceau la grajd cu o cunună verde între coarne.

Între timp guarzii naţionali se urcaseră la primul etaj al primăriei cu gogoşi trecute prin baionete şi cu toboşarul batalionului, care ducea un coş cu sticle. Doamna Bovary luă braţul lui Rodolphe; el o însoţi până acasă; se despărţiră în faţa porţii; apoi se plimbă singur pe pajişte, aşteptând ora banchetului.

Gălăgios, prost servit, ospăţul ţinu mult; lumea era atât de înghesuită, că de-abia puteai să-ţi mişti coatele, iar scândurile înguste care ţineau loc de bănci erau cât pe ce să se rupă de greutatea comesenilor. Toţi mâncau din belşug. Fiecare lua cât putea. Sudoarea curgea pe toate frunţile, şi un abur albicios, ca boarea unui fluviu pe-o dimineaţă de toamnă, plutea deasupra mesei, printre lămpile suspendate. Rodolphe, cu spatele rezemat de pânza cortului, se gândea atât de tare la Emma, încât nu mai auzea nimic. În spatele său, pe iarbă, servitorii îngrămădeau farfuriile murdare; cei de alături îi vorbeau; Rodolphe nu le răspundea nimic; îi umpleau paharul; şi în mintea lui se aşternea tăcere, cu toată gălăgia care se întetea. Visa la ceea ce îi spusese Emma şi la forma buzelor ei; imaginea ei lucea pe insigna chipielor ca-ntr-o oglindă magică; cutele rochiei ei se lăsau de-a lungul pereţilor, şi zile de dragoste se desfăşurau la nesfârşit pe aleile viitorului.

O revăzu seara, în timpul focului de artificii; era însă cu soţul ei, cu doamna Homais şi cu farmacistul, care era foarte îngrijorat de primejdia rachetelor neexplodate; şi în fiecare clipă

părăsea pe ceilalți şi se ducea să-i spună lui Binet ce să facă.

Rachetele trimise pe adresa domnului Tuvache fuseseră închise, dintr-un exces de prevedere, în pivnița lui; aşa că pulberea umedă nu se aprindea, şi racheta principală, cea care urma să înfățişeze un balaur muşcându-şi coada, nu luă foc. Când şi când izbucnea câte un artificiu; atunci mulțimea de gură-cască scotea un chiot prelung, în care se amesteca țipătul femeilor gâdilate la subsuori, pe-ntuneric. Tăcută, Emma se ghemuia încetişor, lipindu-se de umărul lui Charles; apoi, cu bărbia ridicată, urmărea pe cerul negru țâşnitura luminoasă a rachetelor. Rodolphe o contempla la lumina lampioanelor aprinse.

Încetul cu încetul, lampioanele se stinseră. Apărură stelele, începură să cadă câteva picături de ploaie. Emma-şi înnodă fularul peste capul gol.

În clipa aceea, de la han, ieşi birja consilierului. Vizitiul, care era beat, ațipi deodată, şi, de departe, se vedea pe deasupra poclitului, între cele două felinare, trupul lui mătăhălos clătinându-se când la dreapta, când la stânga, după legănarea arcurilor.

— Într-adevăr, spuse spițerul, ar trebui luate măsuri contra beției! Ar fi fost de dorit ca la uşa primăriei să se afişeze săptămânal, pe un panou *ad-hoc,* numele tuturor acelora care în cursul săptămânii se vor fi intoxicat cu alcooluri. De altfel, din punct de vedere statistic, s-ar avea astfel un fel de anale autentice, de care, la nevoie... Dar, mă iertați...

Şi iar porni repede spre căpitan.

Căpitanul se întorcea acasă. Se ducea să-şi regăseaseă strungul.

— Poate că n-ați face rău, îi spuse Homais, să trimiteți vreun om de-al dumneavoastră sau să vă duceți singur...

— Lăsați-mă în pace, răspunse perceptorul, nu se întâmplă nimic!

— Liniştiți-vă, zise spițerul, când se-ntoarse la prietenii lui. Domnul Binet m-a asigurat că s-au luat măsuri. N-a căzut nici un cărbune. Pompele sunt pline. Hai la culcare.

— Drept să-ți spun, tare mi-i somn, zise doamna Homais, care căsca tot mai des; dar, oricum, am avut o zi foarte frumoasă pentru serbarea noastră!

Rodolphe repetă în şoaptă şi cu o privire duioasă:

— O, da! Foarte frumoasă!

Şi după ce se salutară, porni fiecare în altă parte.

După două zile, în *Fanal de Rouen* apăru un articol lung despre expoziția agricolă. Îl ticluise Homais, cu multă

imaginație, chiar a doua zi:

"Pentru ce toate aceste pavoazări, flori şi ghirlande? Unde alerga mulțimea aceea, ca valurile unei mări înfuriate, sub revărsarea unui soare tropical, care-şi răspândea căldura pe țarinile noastre.?"

Vorbea apoi de starea țăranilor. Guvernul făcea, desigur, mult pentru ei, dar nu destul! "Curaj! îl îndemna el. Mii de reforme sunt absolut necesare; să le facem!" Apoi, referindu-se la apariția consilierului, nu uita "aerul marțial al miliției noastre", nici "țărancele noastre atât de zglobii", nici moşnegii cu capul pleşuv, "care stăteau acolo ca nişte patriarhi, şi dintre care unii, rămăşițe din nemuritoarele noastre falange, îşi mai simțeau încă inimile bătând la sunetul bărbătesc al tobelor". Se enumera printre primii dintre membrii juriului, ba chiar într-o notă amintea că farmacistul Homais trimisese la Societatea de agricultură un memoriu asupra cidrului. Când ajungea la distribuirea premiilor, descria în termeni ditirambici bucuria laureaților: "Se îmbrățişau părinți cu copii, frate cu frate, soț cu soție. Fiecare îşi arăta, foarte mândru, modesta lui medalie, şi, fără îndoială că, întors acasă, lângă vrednica lui gospodină, o va fi atârnat, cu lacrimi în ochi, pe pereții sărăcăcioşi ai colibioarei sale."

Pe la ora 6, un banchet, pregătit pe fâneața domnului Liegeard, a întrunit pe cei mai de seamă participanți la serbare. Tot timpul a domnit cea mai desăvârşită prietenie. S-au ridicat diferite toasturi: Domnul Lieuvain, pentru monarh! Domnul Tuvache, pentru prefect! Domnul Derozerays, pentru agricultură! Domnul Homais, pentru cele două surori: industria şi artele! Domnul Leplichey, pentru propăşire! Seara, un strălucit foc de artificii a iluminat deodată văzduhul. Ai fi zis un adevărat caleidoscop, un adevărat decor de operă, şi, o clipă, mica noastră localitate s-a putut crede strămutată în mijlocul unui vis din *O mie şi una de nopți.*

Trebuie să constatăm că nimic supărător n-a tulburat această reuniune familială. Şi adăugă: "S-a observat numai lipsa clerului. Fără îndoială că altarele înțeleg altfel progresul. N-aveți decât, domnilor de Loyola{32}!"

IX

Trecură şase săptămâni, Rodolphe nu mai veni. În sfârşit, într-o seară apăru.

"Să nu ne ducem prea curând; ar fi o greşeală", îşi spusese

el a doua zi după expoziție.

Şi la sfârşitul săptămânii plecase la vânătoare.

După vânătoare, se gândise că era prea târziu, apoi îşi făcu următoarea socoteală:

"Dar dacă m-a iubit din prima zi, atunci în nerăbdarea de a mă revedea trebuie să mă iubească şi mai mult. Aşadar, să mai prelungim!"

Şi îşi dădu seama că socoteala lui a fost bună în clipa când, intrând în sala, o văzu pe Emma pălind.

Era singură. Înseră. Perdeluțele de muselină, de-a lungul geamurilor, sporeau amurgul, şi aureala barometrului, pe care bătea o rază de soare, arunca scânteieri de foc în oglindă, printre încrengăturile mărgeanului.

Rodolphe rămase în picioare, iar Emma de-abia-i răspunse la primele fraze de politețe.

— Eu, începu el, am fost foarte ocupat. Am fost bolnav.

— Grav? izbucni ea.

— Ei bine, nu! răspunse Rodolphe, aşezându-se alături pe un scăunaş. N-am vrut să vin.

— De ce?

— Nu ghiciți?

Se mai uită la ea o dată, dar atât de intens, încât Emma lăsă capul în jos, înroşindu-se. Rodolphe începu:

— Emma...

— Domnule! exclamă ea, dându-se puțin înapoi.

— A, vedeți, replică Rodolphe cu o voce plină de melancolie, că am avut dreptate să nu mai vin? Căci numele acesta, numele acesta care-mi umple sufletul şi care mi-a scăpat de pe buze, nu-mi dați voie să-l rostesc! Doamnă Bovary!... Eh! Toată lumea vă spune aşa!... De altfel, nici nu-i numele dumneavoastră: e numele altuia! Repetă: Al altuia! Şi îşi ascunse fața în mâini. Da! Mă gândesc la dumneavoastră într-una!... Amintirea dumneavoastră mă duce la disperare! Ah, iertați-mă!... Plec. Adio!... Mă voi duce departe... atât de departe, că nici n-o să mai auziți vorbindu-se de mine!... Şi, totuşi... astăzi... nu ştiu ce putere m-a împins iarăşi spre dumneavoastră! Căci nu poți lupta împotriva cerului, nu poți rezista la zâmbetul îngerilor! Te laşi dus de ceea ce este frumos, fermecător, adorabil!

Era prima dată când Emma auzea spunându-i-se asemenea lucruri; şi vanitatea ei, asemenea unei ființe care lâncezeşte într-o etuvă, se întindea molatică, întreagă la căldura acestor vorbe.

— Dar dacă n-am venit, continuă el, dacă n-am putut să

vă văd, ah! cel puțin am putut contempla în voie ceea ce vă înconjoară. Noaptea, în fiecare noapte, mă sculam, veneam până aici, priveam casa dumneavoastră, acoperişul, care lucea în bătaia lunii, copacii din grădină, care se legănau la fereastra dumneavoastră, şi o lampă mică, o licărire care strălucea, prin geamuri, în umbră. Ah, nici prin gând nu vă trecea că acolo, atât de aproape şi atât de departe, era un biet nenorocit...

Emma se întoarse spre el, oftând.

— Oh, sunteți bun! spuse ea.

— Nu, vă iubesc, asta-i tot! Nici nu vă dați seama! Spuneți-mi un cuvânt, un singur cuvânt!

Şi, pe nesimțite, Rodolphe se lăsă să alunece jos de pe scăunel; dar în bucătărie se auzi un zgomot de saboți, şi el îşi dădu seama că uşa sălii nu era închisă.

— Ce mărinimoasă ați fi, continuă el, ridicându-se, dacă mi-ați îndeplini o dorință!

Era dorința de a-i vizita casa; voia s-o cunoască; şi doamna Bovary nu găsi nimic rău în asta; tocmai se ridicau amândoi, când intră Charles.

— Bună ziua, doctore, îi zise Rodolphe.

Medicul, măgulit de acest titlu neaşteptat, se pierdu în tot felul de amabilități, pe când celălalt profită de asta ca să-şi revină puțin.

— Doamna tocmai îmi vorbea despre sănătatea dumisale...

Charles îl întrerupse: într-adevăr, era cât se poate de îngrijorat; soția lui începea iar să se înăbuşe. Rodojphe îl întrebă atunci dacă nu cumva călăria i-ar face bine.

— Sigur! Minunat, perfect!... Bună idee! Ar trebui s-o urmezi.

Şi cum Emma obiectă că nu are cal, domnul Rodolphe îi oferi unul. Emma refuză; Rodolphe nu mai stărui; apoi ca să arate că totuşi a venit pentru ceva, spuse că acum căruțaşul, cel căruia i se luase sânge, tot mai avea amețeli.

— Am să trec pe-acolo, zise Bovary.

— A, nu, nu; am să vi-l trimit; o să vină cu mine; va fi mai uşor pentru dumneavoastră.

— A, foarte bine! Vă mulțumesc. Apoi, de îndată ce rămaseră singuri: De ce nu primeşti propunerile domnului Boulanger, care sunt aşa de amabile?

Emma luă un aer îmbufnat, căută mii de pretexte, şi, în cele din urmă, spuse că asta *ar putea să pară ciudat.*

— Ei, puțin îmi pasă! răspunse Charles, întorcându-se deodată. Sănătatea înainte de toate! Nu ai dreptate!

— Şi cum vrei tu să călăresc fără costum de călărie?

— N-ai decât să-ți comanzi! răspunse el.

Gândul de a avea un costum de călărie o făcu să se hotărască.

Când costumul fu gata, Charles îi scrise domnului Boulanger că soția sa îi stă la dispoziție şi că el se bizuie pe bunăvoința lui.

A doua zi, la amiază, Rodolphe sosi în fața porții lui Charles cu doi cai frumoşi; unul avea fionguri roze la urechi şi o şa de damă, din piele de căprioară.

Rodolphe îşi pusese nişte cizme lungi, moi, gândindu-se fără îndoială că Emma nu văzuse în viața ei aşa ceva; şi, într-adevăr, când îl văzu apărând pe scara de la intrare într-o haină lungă de catifea şi cu pantaloni de tricot alb, fu încântată de ținuta lui. Îl aştepta, gata de plecare.

Justin o şterse de la farmacie ca s-o vadă, şi chiar şi spițerul îşi lăsă treaba şi începu să-i dea sfaturi domnului Boulanger.

— Băgați de seamă! Nici nu ştiți când vine o nenorocire! Poate că vi-s caii prea iuți!

Emma auzi nişte zgomote deasupra capului: era Félicité, care bătea cu degetele în geam ca s-o distreze pe micuța Berthe. Fetița îi trimise de departe cu mânuța o sărutare; maică-sa îi răspunse făcându-i semn cu mânerul cravaşei.

— Plimbare frumoasă! strigă domnul Homais. Şi mai ales prudență! Multă prudență!

Şi, uitându-se cum se îndepărtează, îşi flutură ziarul.

Cum simți pământul sub copite, calul Emmei o luă la galop. Rodolphe galopa alături. Din când în când schimbau câte-o vorbă. Cu capul puțin aplecat, cu mâna ridicată şi brațul drept întins, ea se lăsa legănată pe şa în cadența galopului.

La poalele dealului, Rodolphe slăbi frâul; porniră amândoi deodată dintr-o săritură; apoi, sus pe creastă, caii se opriră brusc, şi voalul ei mare, albastru se linişti.

Era în primele zile ale lui octombrie. Pe câmp se lăsase ceață. Printre crestele colinelor, suluri de aburi se întindeau în zare; iar altele, destrămându-se, se topeau în înaltul cerului. Printr-o spărtură de nori, în bătaia unei raze de soare, se zăreau uneori departe acoperişurile din Yonville, cu grădinile de pe malul apei, curțile, zidurile şi clopotnița bisericii. Emma îşi închidea pleoapele pe jumătate, ca să-şi recunoască acolo casa; şi niciodată sătucul acela nenorocit în care trăia nu-i păruse atât de mic. De la înălțimea la care erau, valea toată era parcă un nemărginit lac şters, care se evapora în văzduh. Ici şi colo, pâlcuri de copaci se profilau deodată ca nişte stânci negre; iar

siluetele lungi ale plopilor, care ieşeau pe deasupra cetii, păreau ca nişte vârtejuri ridicate de vânt.

Alături, în poiană, printre brazi, o lumină adumbrită plutea în atmosfera călduță. Pământul, roşiatic ca praful de tutun, muia zgomotul paşilor; şi, din mers, caii rostogoleau înaintea lor, cu vârful potcoavelor, conurile de brad, căzute pe jos.

Rodolphe şi Emma o luară pe sub poala pădurii. Din când în când Emma întorcea capul ca să nu-i întâlnească privirea, şi atunci nu vedea decât trunchiurile brazilor, a căror nesfârşită perindare o amețea puțin. Se auzea răsuflarea cailor. Pielea şeilor scârțâia.

În clipa când intrară în pădure, ieşi soarele.

— Dumnezeu ține cu noi, zise Rodolphe.

— Credeți? întrebă ea.

— Să mergem înainte, tot înainte, continuă el. Plescăi din limbă. Cei doi cai o luară la goană.

Ferigile lungi de pe marginea drumului se prindeau de scările Emmei. Din mers, Rodolphe se pleca şi le scotea una după alta. Alteori, trecea alături de dânsa ca să dea la o parte crengile, şi atunci Emma simțea cum genunchiul lui îi atinge în treacăt piciorul. Cerul se făcuse albastru. Nu mai mişca o frunză. Erau luminişuri mari, pline de mărăcini înfloriți: şi covoare de viorele se întindeau printre desişurile copacilor cenuşii, roşcați sau aurii, după cum le erau frunzele. Deseori prin tufişuri se auzea foşnind o uşoară bătaie de aripi, sau, sus, croncănitul răguşit şi plăcut al corbilor care zburau spre stejari.

Descălecară. Rodolphe legă caii. Emma mergea înainte, pe muşchi, printre făgaşuri.

Dar o încurca rochia prea lungă, cu toate că îi ținea trena ridicată, iar Rodolphe, mergând în urma ei, contempla, între postavul negru şi botina neagră, gingăşia ciorapului alb, care i se părea ceva din trupul ei gol.

Emma se opri.

— Sunt obosită, zise ea.

— Hai, mai încercați, curaj! o îndemnă el.

După o sută de paşi, Emma se opri din nou; şi prin voalul care cădea oblic de pe pălăria ei bărbătească până pe şolduri, fața i se vedea într-o transparență albăstruie, ca şi cum ar fi înotat în valuri de azur.

— Dar unde mergem?

Rodolphe nu-i răspunse. Emma respira întretăiat. Rodolphe arunca ochii împrejur, muşcându-şi mustața.

Ajunseră într-um loc mai deschis, unde se tăiaseră

semincerii. Se aşezară pe-un trunchi de copac doborât, şi Rodolphe începu să-i vorbească de dragostea lui.

La început n-o sperie cu prea multe complimente. Fu calm, serios, melancolic.

Emma îl asculta cu ochii în pământ, tot mişcând cu vârful piciorului nişte surcele care erau pe jos.

Dar când auzi fraza:

— Oare de-acum nu ne leagă aceeaşi soartă?

Îi răspunse:

— A, nu! Ştiţi foarte bine. E cu neputinţă!

Şi se ridică să plece. Rodolphe o apucă de încheietura mâinii. Emma se opri. Apoi, uitându-se lung la el, cu ochii îndrăgostiţi şi umezi, îi spuse brusc:

— Ei, uite, să nu mai vorbim de asta. Unde-s caii? Să nentoarcem.

Rodolphe schiţă un gest de mânie şi de plictiseală. Emma repetă:

— Unde-s caii? Unde-s caii?

Atunci, cu un surâs straniu, cu ochii ficşi, cu gura încleştată, Rodolphe veni spre ea cu braţele deschise. Emma se dădu înapoi, tremurând. Îngăimă:

— Nu! Mă speriaţi! Mă chinuiţi! Să plecăm!

— Dacă trebuie... consimţi el, luând altă expresie.

Şi imediat fu iarăşi respectuos, drăguţ, sfios. Emma-i luă braţul. Se întoarseră. Rodolphe îi spunea:

— Ce-ai avut? De ce? N-am înţeles. Te înşeli, nu-i aşa? În sufletul meu eşti ca o madonă pe un piedestal, sus de tot, imaculată şi neclintită. Dar am nevoie de tine, am nevoie de ochii tăi, de glasul, de gândul tău. Fii prietena, sora, îngerul meu!

Şi întinzând braţul, o cuprinse de mijloc. Emma căută încetişor să scape. Rodolphe o susţinea aşa, mergând. Dar auziră caii mâncând frunze.

— Oh! nu aşa curând... se rugă Rodolphe. Să nu plecăm! Mai stai!

O duse mai departe, împrejurul unui eleşteu, cu undele înverzite de lintiţă. Nuferi veştezi pluteau neclintiţi printre trestii. Paşii lor, foşnind în iarbă, speriau broaştele, care săreau să se ascundă.

— Rău fac, rău fac, spunea ea. Sunt o nebună! Nu trebuie să te ascult.

— De ce?... Emma! Emma!

— Ah! Rodolphe!... mai şopti ea, plecându-se pe umărul lui.

Stofa rochiei i se prindea de catifeaua hainei lui; îşi lăsă pe spate gâtul alb, oftând adânc, şi, ca-ntr-un leşin, cu ochii numai lacrimi, într-un freamăt prelung şi ascunzându-şi faţa, cedă.

Seara îşi aşternea umbrele; trecând de sus, drept printre crengi, soarele o orbea. Jur împrejurul ei, ici şi colo, pe frunze sau pe jos, tremurau pete luminoase ca nişte canari care şi-ar fi risipit penele în zbor. Era o linişte deplină; ceva suav respira parcă din copaci; ea-şi simţea inima care începea iar să-i bată, şi sângele alergându-i prin trup ca un fluviu de lapte. Atunci, departe de tot, dincolo de pădure, auzi pe celelalte coline un ţipăt nedesluşit şi prelung, o voce tărăgănată, şi Emma o asculta, tăcută, îmbinându-se, ca o muzică, cu ultimele tresăriri ale nervilor ei zbuciumaţi. Cu ţigara de foi între dinţi, Rodolphe dregea cu briceagul unul din cele două frâuri care se rupsese.

Se întoarseră la Yonville pe acelaşi drum. Văzură în noroi, una lângă alta, urmele celor doi cai, şi aceleaşi tufişuri, aceleaşi pietre prin iarba. Împrejurul lor nimic nu se schimbase; şi totuşi pentru ea se întâmplase ceva cu mult mai însemnat decât dacă munţii s-ar fi clintit din loc. Din când în când, Rodolphe se apleca şi-i lua mâna să i-o sărute.

Călare, Emma era încântătoare! Dreaptă, cu mijlocul subţire, cu genunchiul îndoit pe coama calului şi puţin îmbujorată de boarea vântului, în roşcata serii.

Intrând în Yonville, îşi făcu să joace calul pe caldarâm.

Lumea se uita pe fereastră.

La masă, soţul găsi că arată bine; se prefăcu însă că nu-l aude când o întrebă cum a fost plimbarea; şi sta cu cotul lângă marginea farfuriei, între cele două lumânări aprinse.

— Emma! zise el.

— Ce este?

— Ştii, azi după-amiază am trecut pe la domnul Alexandre: are o iapa bătrână, dar încă foarte frumoasă, julită doar puţin la genunchi, şi care, sunt sigur, s-ar putea lua cu vreo trei sute de franci. Apoi adăugă: gândindu-mă chiar că asta o să-ţi facă plăcere, am oprit-o... am cumpărat-o... Spune, am făcut bine?

Ea încuviinţă dând din cap; apoi, după un sfert de oră:

— Ieşi astă-seară?

— Da. De ce?

— O! nimic, nimic, dragul meu.

Şi cum scăpă de Charles, urcă şi se închise în camera ei.

Mai întâi se simţi ca zăpăcită; vedea copacii, drumurile,

şanţurile, pe Rodolphe şi strânsoarea braţelor lui în freamătul frunzişului şi şuierul trestiilor.

Dar zărindu-se în oglindă, rămase uimită de cum arăta. Nu avusese niciodată ochii aşa de mari, aşa de negri şi de adânci. Ceva delicat, care-i învăluia întreaga fiinţă, o transfigura.

Îşi spunea mereu: "Am un amant! Am un amant!" savurând gândul acesta ca pe al unei noi pubertăţi care i-ar fi venit pe neaşteptate. Aşadar, avea să cunoască, în sfârşit, bucuriile dragostei, acea înfrigurare a fericirii în care nu mai spera. Începea ceva minunat, în care totul va fi pasiune, extaz, delir; o imensitate albăstruie o împresura, culmile simţirii sclipeau în gândurile ei, viaţa obişnuită nu-i apărea decât undeva, departe, jos de tot, în umbră, prin locurile goale dintre acele culmi,

Atunci îşi aminti de eroinele din cărţile pe care le citise, şi mulţimea lirică a acelor femei adultere începu să-i cânte cu glasuri de surori care o vrăjeau. Ea însăşi era o părticică reală a acestor închipuiri şi îşi împlinea îndelunga visare a tinereţii, socotindu-se întruchiparea tipului de amantă pe care-l râvnise atât de mult. De altfel, Emma încerca satisfacţia răzbunării. Nu suferise destul?! Dar acuma triumfa, iar dragostea, atâta vreme înăbuşită, izbucnea întreagă, cu clocote de veselie. Le gusta din plin, fără remuşcări, fără îngrijorări, fără zbucium. A doua zi cunoscu noi plăceri. Îşi făcură jurăminte. Emma-i vorbi de tristeţile ei. Rodolphe o întrerupea cu sărutările lui, şi Emma-i cerea, uitându-se la el cu pleoapele pe jumătate închise, să o mai cheme pe nume şi să-i repete că o iubeşte. Erau în pădure, ca şi în ajun, în coliba unor lucrători de saboţi, cu pereţii de paie şi cu acoperişul atât de jos, că nu puteai sta decât aplecat. Stăteau unul lângă altul pe un pat de frunze uscate.

Din ziua aceea îşi scriseră regulat, în fiecare seară. Emma îşi punea scrisoarea în fundul grădinii, lângă râu, într-o crăpătură a terasei. Rodolphe venea s-o ia de-acolo şi punea în loc alta, pe care Emma o găsea întotdeauna prea scurtă.

Într-o dimineaţă, când Charles plecase înainte de a se crăpa de ziuă, Emmei îi veni chef să-l vadă pe Rodolphe chiar atunci. Putea ajunge repede la La Huchette, să stea acolo o oră şi să se întoarcă la Yonville înainte de a se trezi lumea. Gândul acesta o făcu să gâfâie de poftă, şi într-o clipă se pomeni în mijlocul pajiştii, mergând iute, fără să se uite înapoi. Începea să mijească de ziuă. Emma recunoscu de departe casa amantului ei, cu cele două sfârleze în coadă de rândunică care se vedeau negre pe cerul palid al dimineţii.

Dincolo de ograda fermei era un corp de case; acela trebuia să fie castelul. Intră înăuntru, ca şi cum la apropierea ei zidurile s-ar fi dat singure în lături. O scară mare, dreapta, urca spre un coridor. Emma apăsă clanța unei uşi şi, deodată, zări în fundul camerei un bărbat dormind. Era Rodolphe. Scoase un țipăt.

— Tu eşti? Tu eşti? repeta el mereu. Cum ai făcut să vii? Ah, ți-ai udat rochia!

— Te iubesc! răspunse ea, cuprinzându-l pe după gât.

După ce-i reuşi această primi îndrăzneală, ori de câte ori Charles pleca devreme, Emma se îmbrăca repede şi cobora tiptil scările care duceau spre malul apei.

Dar când puntea peniru vaci era ridicată, trebuia s-o ia pe lângă ziduri de-a lungul râului; malul era lunecos; ca să nu cadă, se agăța cu mâna de tufele veştede de ridichioară sălbatică. Pe urmă apuca de-a dreptul peste arături, în care se înfunda, se poticnea şi se împleticea cu ghetuțele ei delicate. Şalul, legat pe cap, flutura în vânt prin fâneață; se temea de boi şi o lua la fugă; ajungea gâfâind, cu obrajii îmbujorați, mirosind toată a mireasmă proaspătă de sevă, de verdeață şi de aer curat. La ora aceea Rodolphe mai dormea. În camera lui intra parcă o dimineață de primăvară.

Prin perdelele galbene, de-a lungul ferestrelor, se strecura încet o lumină greoaie, aurie. Emma bâjbâia clipind des; iar picăturile de rouă prinse pe părul ei erau ca o aureolă de topaze în jurul feței. Rodolphe o trăgea spre el, râzând, şi o strângea la piept.

Pe urmă Emma îi cerceta apartamentul, deschidea sertarele dulapurilor, se pieptăna cu pieptenele lui şi se uita în oglinda de ras. De multe ori chiar punea între dinți muştiucul unei lulele mari, care era pe masa de noapte, printre lămâi şi bucățele de zahăr, lângă carafa de apă.

La despărțire, îşi tot luau rămas bun câte un sfert de ceas. Atunci Emma plângea; n-ar fi vrut să mai plece niciodată de lângă Rodolphe. Ceva peste puterile ei o împingea spre dânsul atât de tare, încât, într-o zi, văzând-o venind pe neaşteptate, Rodolphe se încruntă, ca şi cum nu i-ar fi plăcut asta.

— Dar ce ai? îl întrebă ea. Ți-e rău? Spune!

În cele din urmă îi declară cu un aer serios că vizitele ei începeau să fie imprudente şi că se compromitea.

X

Încetul cu încetul, temerile acestea ale lui Rodolphe o prinseră şi pe ea. La început, îmbătată de dragoste, nu se mai gândise la nimic altceva. Dar acum, când nu mai putea trăi fără dânsul, se temea să nu scadă în ochii lui, sau să să-l supere. Când se întorcea de la el, se uita îngrijorată în toate părţile, pândind orice umbră care trecea în zare şi orice ferestruică din sat de unde-ar fi putut s-o zărească cineva. Trăgea cu urechea la orice pas, la orice ţipăt, la orice scârţâit de plug; şi se oprea în loc mai palidă şi mai tremurătoare decât frunzele plopilor care se legănau deasupra capului ei.

Într-o dimineaţă când se-ntorcea aşa, ava deodată impresia că zăreşte o ţeavă lungă de carabină aţintită asupra ei. Ţeava ieşea pieziş din gura unui butoiaş, năpădit de buruieni până la jumătate, pe marginea unui şanţ. Emma, gata să leşine de spaimă, merse totuşi înainte, când, din butoiaş, ieşi un om, ca diavolii aceia cu resort care ţâşnesc din fundul cutiilor. Avea jambiere încătărămate până la genunchi, şapcă trasă pe ochi, buzele vinete de frig şi nasul roşu. Era căpitanul Binet, la pândă de raţe sălbatice.

— Ar fi trebuit să vorbiţi de departe! strigă el. Când vezi o puşcă, totdeauna trebuie să dai de veste.

Cu asta, perceptorul căută să-şi ascundă spaima prin care trecuse; căci prefectura oprise printr-o decizie vânatul de raţe altfel decât din barcă, şi domnul Binet, cu tot respectul ce-l purta legilor, era în contravenţie. De aceea i se părea mereu că aude venind paznicul. Dar grija asta îi aţâţa plăcerea, şi, singur-singurel în butoiul lui, se felicita de fericirea şi de şiretenia lui.

Când văzu că-i Emma, o mare greutate îi căzu de pe inima, şi îndată intră în vorbă:

— Nu-i cald, *pişcă!*

Emma nu-i răspunse nimic. El continuă:

— Tare devreme aţi mai ieşit!

— Mda... bolborosi ea. Vin de la doica la care-am dat copilul.

— A, foarte bine! Foarte bine! Cât despre mine, aşa cum mă vedeţi, de cum se crapă de ziuă, aicea sunt; dar e o vreme aşa de îmbâcsită, că, de nu-ţi trece pasărea pe la gura ţevii...

— La revedere, domnule Binet, i-o tăie Emma, întorcându-i spatele.

— Sluga dumitale, doamnă, răspunse el sec. Şi intră iar în butoi.

Emma se căi că s-a despărţit aşa de brusc de perceptor. Nu-ncape îndoială că o să facă tot felul de presupuneri

neplăcute. Povestea cu doica era cel mai prost pretext, căci toată lumea din Yonville ştia foarte bine că de un an de zile micuța Bovary era acasă la părinți. De altfel, nimeni nu locuia prin împrejurimi; drumul acela nu ducea decât la La Huchette; aşa fiind, Binet ghicise de unde venea, şi cu siguranță că el n-o să tacă din gură, că o să trăncănească! Până-n seară nu făcu altceva decât să-şi bată capul punând la cale tot felul de născociri mincinoase, avându-l mereu înaintea ochilor pe imbecilul acela cu tolbă.

După masă, Charles, văzând-o îngrijorată, vru, ca distracție, să meargă cu ea la farmacist, şi primul om pe care-l zări în farmacie fu iarăşi el, perceptorul! Stătea în picioare în fața tejghelei, luminat de reflexele borcanului roşu, şi spunea:

— Dați-mi, vă rog, o jumătate de uncie{33} de vitriol.

— Justin, strigă spițerul, adu acidul sulfuric!

Apoi, către Emma, care voia să urce în apartamentul doamnei Homais:

— Staţi, nu face să vă urcați, că trebuie să coboare. Până atunci încălziți-vă la sobă... Iertați-mă... Bună ziua, doctore (căci farmacistului îi plăcea grozav să spună *doctore,* ca şi cum, adresându-l altuia, s-ar fi răsfrânt şi asupra lui ceva din solemnitatea pe care o găsea în acest titlu)... Apoi, către Justin: Dar bagă de seamă să nu răstorni piulițele; mai bine du-te şi caută nişte scaune în sala cea mică; ştii bine că nimeni nu se atinge de fotoliile din salon.

Şi pentru ca să-şi pună la loc fotoliul, Homais tocmai se repezea în fața tejghelei, când Binet îi ceru o jumătate de uncie de acid de zahăr.

— Acid de zahăr? se minună farmacistul, disprețuitor. Nu ştiu, nu cunosc! Vrei poate acid oxalic? Oxalic, nu-i aşa?

Binet îl lămuri că avea nevoie de un corosiv ca să facă singur o apă de aramă pentru scos rugina de pe diversele accesorii de vânătoare. Emma tresari. Farmacistul începu sa spună:

— Ce-i drept, umezeala asta nu-i tocmai prielnică.

— Totuşi, începu iar perceptorul cu un aer şiret, sunt persoane cărora le prieşte.

Emma simțea că se înăbuşă.

— Să-mi mai dați...

"N-are să mai plece odată?" gândea ea.

— O jumătate de uncie de răşină şi de terpentină, patru uncii de ceară galbenă şi trei jumătăți de uncie de negru animal, vă rog frumos, ca să-mi curăț curelăria de lac de la echipament.

Spițerul se apucase să taie ceara, când doamna Homais îşi făcu apariția cu Irma în brațe, cu Napoleon lângă ea şi cu Athalie în urma ei. Se duse să stea pe banca de catifea din fața ferestrei, iar băiețelul se ghemui pe un scăunel, în timp ce sora lui mai mare dădea târcoale cutiei cu bomboane de mentă, pe lângă tăicuțul ei, care umplea pâlnii, punea dopuri la sticluțe, lipea etichete şi împacheta. Cei dimprejur tăceau toți; numai din când în când se auzeau țăcănind greutățile în balanțe şi câte-o şoaptă de-a farmacistului când dădea câte-o dispoziție elevului.

— Ce vă mai face fetița? întrebă deodată doamna Homais.

— Linişte! strigă bărbatul ei, care scria nişte cifre într-un maculator.

— De ce n-ați adus-o? începu iar, în şoaptă, doamna Hornais.

— Sst! ţistui Emma, arătând cu degetul spre spițer.

Dar Binet, adâncit cu totul în citirea notei de plată, nu auzise probabil nimic. În sfârşit, ieşi. Atunci Emma, scăpată din încurcătură, oftă adânc.

— Ce tare respirați! zise doamna Homais.

— E-aşa de cald, răspunse Emma.

A doua zi hotărâră să organizeze întâlnirile lor; Emma voia să-şi mituiască servitoarea cu un cadou; dar ar fi fost mult mai bine să dibuiască în Yonville vreo casă mai ferită. Rodolphe îi promise că o să caute el una.

Cât ținu iarna, de trei sau de patru ori pe săptămână, de îndată ce se întuneca de tot, Rodolphe venea în grădină. Emma scosese înadins cheia de la portiță, pe care Charles o crezu pierdută.

Ca să-i dea de veste, Rodolphe arunca în obloane un pumn de nisip. Emma se ridica tresărind; dar uneori trebuia să aştepte, căci Charles avea mania să trăncănească la gura sobei şi nu mai isprăvea.

Emma, fremătând de nerăbdare, aştepta ca pe jăratic; dacă ochii ei ar fi fost în stare, ar fi făcut-o să sară pe fereastră. În sfârşit, Emma începea să se pregătească de culcare; apoi lua o carte şi citea foarte liniştită, ca şi când lectura ar fi distrat-o. Dar Charles, din pat, o chema să se culce:

— Vino odată, Emma, e târziu.

— Da, vin! îi răspundea.

Dar fiindcă lumânările îi băteau în ochi, Charles se întorcea cu fața la perete şi adormea. Atunci Emma o zbughea ținându-şi răsuflarea, surâzatoare, cu inima zvâcnind, dezbrăcată.

Rodolphe avea o manta mare; o învelea într-însa, toată, şi, cuprinzând-o de mijloc, o ducea fără să scoată o vorbă până în fundul grădinii, în chioşc pe aceeaşi bancă de leaţuri putrede unde altădată Léon, în nopţile de vară, se uita la dânsa atât de îndrăgostit. Acum Emma nu se mai gândea deloc la el.

Stelele sclipeau printre crenguţele de iasomie desfrunzite. Auzeau râul curgând în spatele lor, şi din când în când, trosniturile stufului uscat de pe mal. Ici şi colo, umbre dese se învolburau prin întuneric, şi uneori, tresărind toate deodată, se înălţau şi se lăsau ca nişte uriaşe valuri negre care veneau să-i acopere. Răcoarea nopţii îi făcea să se strângă în braţe mai tare; suspinele buzelor lor li se păreau mai puternice; ochii pe care de-abia şi-i zăreau li se păreau mai mari, şi în mijlocul tăcerii se auzeau cuvinte şoptite, care cădeau în sufletul lor cu sonorităţi cristaline, ce se răsfrângeau în mii de vibraţii.

În nopţile când ploua se adăposteau în cabinetul de consultaţii, între şopron şi grajd. Emma aprindea o lumânare de la bucătărie, pe care-o avea ascunsă în dosul cărţilor. Rodolphe se instala acolo ca la el acasă. Biblioteca, biroul, în sfârşit, tot apartamentul îi stârnea o nespusă veselie; şi nu se putea stăpâni să nu facă pe socoteala lui Charles o mulţime de glume de care Emma se simţea stingherită. Ar fi vrut să-l vadă mai serios şi uneori chiar mai dramatic, ca atunci când i se păruse că aude pe alee zgomot de paşi care se apropiau.

— Vine cineva! zise ea.

Rodolphe stinse lumânarea.

— Ai pistoalele la tine?

— Pentru ce?

— Dar... ca să te aperi, răspunse Emma.

— De cine? De bărbatu-tău? Ah! sărmanul de el!

Şi Rodolphe îşi termină fraza cu un gest care voia să spună: "L-aş strivi c-un bobârnac!"

Emma rămase uluită de curajul lui, deşi simţea în asta un fel de mojicie, de grosolănie naivă, care o scandaliza.

Rodolphe se gândi mult la istoria asta cu pistoalele. Dacă ea vorbise serios, atunci era ceva foarte caraghios, îşi spumea el, ba chiar odios, căci el nu avea nici un motiv să-l urască pe acest Charles atât de cumsecade, nefiind, cum s-ar zice, ros de gelozie; şi, în privinţa asta, Emma îi făcuse un mare jurământ, pe care el de asemeni nu-l prea găsea de bun-gust.

De altfel, Emma era din ce în ce mai sentimentală. Fu nevoit să schimbe cu ea miniaturi; să-şi taie şuviţe de păr, iar acum îi cerea un inel, o adevărată verighetă de căsătorie, în semn de veşnică unire între ei. Deseori ea-i vorbea de clopotele

serii sau de *vocile naturii;* iar altă dată despre mama ei şi despre a lui. Rodolphe îşi pierduse mama de douăzeci de ani. Cu toate acestea, Emma îl consola de pierderea ei cu tot felul de vorbe dulcege, de parcă i-ar fi vorbit unui copilaş părăsit, ba chiair, uneori, uitându-se la lună, îi spunea:

— Sunt sigură că acolo, sus, ele amândouă binecuvântează dragostea noastră.

Dar era atât de frumoasă! Şi avusese atât de puține femei aşa de curate la suflet! Dragostea aceasta în care nu era nimic desfrânat era pentru el ceva nou şi, scoțându-l din deprinderile uşuratice, îi măgulea şi trufia, şi senzualitatea. Exaltarea Emmei, pe care bunul lui simț burghez o disprețuia, i se părea, în fundul inimii, încântătoare, de vreme ce îi era sortită. Atunci, sigur de dragostea ei, nu se mai sinchisi şi, pe nesimțite, îşi schimbă felul de a se purta.

Nu-i mai spunea, ca altădată, cuvinte dulci, care o făceau să plângă, nici nu mai avea pentru dânsa acele dezmierdări fierbinți care o înnebuneau; aşa încât marea lor dragoste, în care se scufundase, i se păru că scade sub dânsa, ca apele unui fluviu supte de albie, şi Emma zări mâlul. Nu-i venea să creadă, deveni si mai drăgăstoasă; iar Rodolphe îşi ascunse nepăsarea din ce în ce mai puțin.

Emma nu-şi dădea seama dacă îi pare rău că-i cedase sau dacă, dimpotrivă, nu dorea să-l iubească şi mai mult. Umilința de a se simți slabă se schimbă într-un fel de ură, pe care voluptatea o potolea. Nu mai era dragoste, era ca o necontenită vrajă. O subjuga. Aproape că-i era frică de el.

Aparențele erau totuşi mai liniştite ca niciodată, Rodolphe izbutind să îndrumeze adulterul după placul lui, şi, după şase luni, când veni primăvara, erau, unul față de celălalt, ca doi soți care întrețin tihnit flacăra căsniciei.

Asta se întâmpla tocmai în timpul când moş Rouault îşi trimitea curca, în amintirea piciorului său lecuit. Cadoul era însoțit totdeauna de o scrisoare. Emma tăie sfoara ca care era legată de coş şi citi următoarele rânduri:

"Dragii mei copii,

Nădăjduiesc că prezenta o să vă găsească sănătoşi şi va fi la înălțimea celorlalte; căci mi se pare ceva mai fragedă, dacă pot spune aşa, şi mai grea. Dar data viitoare, ca variație, am să vă dau un cocoş, numai dacă nu cumva țineți mai mult să aveți o bibilică, şi trimiteți-mi, vă rog, înapoi coşul, împreună cu celelalte două dinainte. Am avut un mare necaz cu droşcăria; într-o noapte, vântoasa i-a zburat acoperişul tocmai în copaci. Nici

recolta n-a fost prea grozavă. În sfârşit, nu ştiu când voi veni să vă văd. Acum, de când sunt singur, draga mea Emma, mi-e aşa de greu să las casa!"

Aici era un spaţiu între linii, ca şi cum bietul om ar fi lăsat tocul din mână, ca să viseze câtva timp.

"Cât despre mine, sunt sănătos, afară doar de-un guturai, pe care l-am luat deunăzi la iarmarocul de la Yvetot, unde m-am dus să tocmesc un cioban, fiindcă pe cel care-l aveam l-am dat afară, căci prea era mofturos la mâncare. Mare nenorocire pe capul nostru cu tâlharii ăştia! De altfel, era şi necinstit.

Am aflat de la un vânzător ambulant, care, călătorind astă-iarnă prin părţile voastre, a avut de scos o măsea, că Bovary munceşte mereu din greu. Asta nu mă miră; mi-a arătat măseaua; am luat o cafea împreună. L-am întrebat dacă te-a văzut, mi-a spus că nu, dar că a văzut în grajd două dobitoace, de unde-am înţeles că treburile merg. Cu atât mai bine, dragii mei copii, şi să vă dea bunul Dumnezeu toate fericirile!

Mă doare foarte mult că n-am văzut-o încă pe scumpa mea nepoţică, Berthe Bovary. Am sădit în cinstea ei, în grădină, în dreptul odăii tale, un prun care face prune văratice, şi nu vreau să se atingă nimeni de ele, decât ca să-i facă mai târziu compoturi, pe care să le pun în dulap, pentru ea, când o veni.

Adio, dragi copii. Te sărut, fata mea, şi pe tine, ginerele meu, şi pe cea mică, pe amândoi obrajii.

Multe complimente.

Al vostru tată care vă iubeşte,

Théodore Rouault."

Emma rămase câteva minute cu hârtia asta groasă între degete. Greşelile de ortografie se ţineau lanţ, dar Emma îi urmărea gândul plin de dragoste, care-o străbătea ca cotcodăcitul unei găini care de-abia se vede printr-un gard de spini. Uscase scrisul cu cenuşă, căci de pe scrisoare alunecară pe rochie câteva fire de praf cenuşiu, şi parcă-l şi văzu pe tatăl ei aplecându-se spre vatra căminului ca să ia cleştele. Ce mult trecuse de când nu mai stătuse lângă el pe scăunaşul din faţa căminului şi de când ardea capătul unui băţ la pălălaia trestiilor-de-mare care pârâiau. Îşi aminti de serile de vară pline de soare. Când treceai, mânjii nechezau şi zburdau... Sub fereastra ei era un stup, şi uneori albinele, tot rotindu-se în lumină, se izbeau în geamuri ca nişte elastice mingi de aur. Ce fericire era pe-atunci! Ce libertate! Ce speranţă! Ce belşug de

iluzii! Nimic nu mai rămăsese acum din ele! Le cheltuise în toate aventurile sufletului ei, pe rând, în viața ei de fată, în căsătorie, în dragoste, pierzându-le astfel mereu de-a lungul vieții, ca un călător care lasă câte ceva din bogăția lui pe la toate hanurile din cale.

Dar cine oare o făcea atât de nenorocită? Unde era nemaipomenita catastrofă care-o doborâse? Şi Emma înălță capul privind împrejur, ca şi cum ar fi căutat pricina suferințelor ei.

O raza de aprilie sclipea pe porțelanurile de pe poliță; focul ardea; simțea sub papuci moliciunea covorului: era o zi însorită, aerul călduț, şi auzi hohotele de râs ale copilului.

Într-adevăr, fetița se juca prin iarba care se cosea. Era culcată pe burtă în vârful unei căpițe. Servitoarea o ținea de fustă. Lestiboudois grebla pe-alături, şi de câte ori se apropia, fetița se apleca bătând din palme.

— Aduceți-mi-o încoace! spuse maică-sa, repezindu-se s-o sărute. Cât te iubesc, bietul meu copil! Cât te iubesc!

Apoi, băgând de seamă că avea vârfurile urechilor cam murdare, sună repede să-i aducă apă caldă şi o spălă, îi schimbă cămăşuța, ciorapii, pantofiorii, o întrebă de-o mie de ori dacă n-o doare nimic, ca şi cum atunci s-ar fi întors dintr-o călătorie, şi, în cele din urmă, sărutând-o încă o dată şi plângând puțintel, o dădu iar în mâinile servitoarei, care rămăsese uluită de atâta drăgălăşenie.

Seara, Rodolphe o găsi mai serioasă ca de obicei.

"O să-i treacă, socoti el. Capricii..."

Şi lipsi la trei întâlniri de-a rândul. Când veni, Emma se arătă rece şi aproape disprețuitoare.

"Cu mine nu-ți merge... Îți pierzi vremea degeaba, micuțo..."

Şi se făcu că nici nu bagă de seamă suspinele ei pline de melancolie, sau că-şi tot scotea batista.

De-abia atunci Emma începu să aibă remuşcări.

Se întrebă chiar de ce nu-l putea suferi pe Charles şi dacă n-ar fi fost mai bine să-l poată iubi. Dar Charles nu-i prea dădea cine ştie ce prilejuri ca să revină la aceste sentimente mai bune, aşa că se simțea foarte încurcată în intențiile ei de a se sacrifica, când spițerul veni tocmai la timp să-i dea un asemenea prilej.

XI

Citise în ultimul timp un articol în care era lăudată o nouă metodă pentru tratamentul picioarelor strâmbe; şi cum el era partizan al progresului, îi veni patriotica idee de a se face la Yonville, pentru *a fi la înălţime,* operaţii de strefopodie.

— Căci, îi spuse el Emmei, ce riscăm? Gândiţi-vă (şi începu să numere pe degete foloasele unei asemenea încercări): succes aproape sigur, uşurarea şi înfrumuseţarea bolnavului, celebritate imediată pentru operator. De ce, de pildă, soţul dumneavoastră n-ar voi să-l scape de această infirmitate pe bietul Hippolyte de la "Leul de aur"? Ţineţi seamă că el n-o să se dea în lături să istorisească la toţi călătorii cum a fost vindecat, şi apoi (aici Homais cobora vocea şi se uita jur împrejur), cine m-ar împiedica să trimit la ziar o notiţă în chestia asta? Şi, ei, Doamne! un articol trece din mână în mână... se vorbeşte de el... şi legenda creşte ca un bulgăre de zăpadă! Şi cine ştie? Cine ştie?..

Într-adevăr, Bovary putea să reuşească; nimic n-o făcea pe Emma să creadă că el n-ar fi îndemânatic, şi ce mulţumire pentru dânsa să fie ea aceea care să-l fi împins la un pas ca acesta, care să-i fi adus şi renume, şi avere! Nu dorea altceva decât să aibă în viaţă un reazem mai solid decât dragostea.

Îndemnat de spiţer şi de ea, Charles se lăsă convins, ceru să i se trimită de la Rouen cartea doctorului Duval, şi seară de seară, cu capul în mâini, se afunda în citirea ei.

În timp ce el studia equinusurile, varusurile şi valgusurile, adică strefocatopodia, strefendopodia şi strefexopodia (sau, mai bine zis, diferitele întorsături ale piciorului, în jos, înăuntru sau în afară), precum şi strefipopodia şi strefanopodia (altfel spus: sucirea înăuntru şi ridicarea în sus), domnul Homais, prin fel de fel de argumente, îl îndemna pe băiatul de la han să se opereze.

— Abia-abia dacă ai să simţi! Poate o uşoară durere; o simplă înţepătură, ca atunci când îţi ia sânge, mai puţin decât atunci când îţi taie o bătătură.

Stând pe gânduri, Hippolyte rostogolea nişte ochi stupizi.

— De altfel, continua farmacistul, asta nu mă priveşte! O fac numai pentru tine, din curată omenie! Aş vrea să te văd, dragul meu, scăpat de şchiopătarea asta groaznică, de legănarea asta a regiunii lombare, care, orice-ai zice, trebuie să te stânjenească mult în meseria ta.

Homais îi arătă apoi cât de zdravăn şi de sprinten o să se simtă după aceea şi chiar îi dădea să înţeleagă că o să aibă mai mult succes la femei, şi rândaşul începu să se hlizească. Apoi îl punea la ambiţie:

— Ce dracu, bărbat eşti tu? Ce-ar fi fost dacă trebuia să faci armata, să te duci să lupți sub drapel?... Ah! Hippolyte!

Şi Homais pleca, spunând că el nu pricepe încăpățânarea asta, orbirea asta de-a fugi de binefacerile ştiinței.

Nenorocitul primi, căci a fost un adevărat complot, Binet, care nu se amesteca niciodată în treburile altuia, doamna Lefrançois, Artémise, vecinii, şi până şi domnul Tuvache, primarul, toată lumea-l îndemna, îi bătea capul, râdea de el: dar ceea ce îl hotărî în cele din urmă fu faptul că *asta nu avea să-l coste nici un ban,* Bovary obligându-se să facă rost de aparatul de operat. Emma era aceea care avusese ideea acestei dărnicii; iar Charles se învoi, spunându-şi în adâncul sufletului lui că nevastă-sa era un înger.

După sfaturile farmacistului şi luând-o de la capăt de trei ori, puse pe un tâmplar ca, împreună cu un lăcătuş, să construiască un fel de cutie, grea de vreo patru kilograme, la care nu se făcu economie de fier, de lemn, de tablă, de piele, de şuruburi şi de piulițe.

Totuşi, ca să ştie ce tendon să-i taie lui Hippolyte, trebuia sa se ştie mai întâi ce fel de picior sucit avea.

Laba piciorului era pe aceeaşi linie cu gamba, ceea ce n-o împiedica să fie întoarsă înăuntru, aşa încât era un equin cu ceva din varus, sau mai degrabă un uşor varus foarte pronunțat spre equin. Dar, cu acest equin, lat într-adevăr cât un picior de cal, cu pielea zbârcită, cu tendoanele uscate, cu degetele groase, ale căror unghii negre erau ca nişte caiele de potcoavă, strefopodul alerga sărind de dimineață până seara ca un cerb. Îl vedeai mereu prin piață, țopăind împrejurul căruțelor, zvârlind înainte piciorul sucit, care părea chiar mai zdravăn decât celălalt. Servind atâta vreme, piciorul acesta ajunsese să capete un fel de calități morale de răbdare şi energie, şi de câte ori i se dădea vreo treabă mai grea, băiatul prefera să se bizuie mai ales pe el.

Dar fiindcă era un equin, trebuia tăiat tendonul lui Achile, rămânând să fie prins mai pe urmă de muşchiul tibial anterior, ca să scape de varus: căci medicul nu cuteza să rişte doua operații dintr-o dată, şi chiar şi aşa tremura dinainte, de teamă ca nu cumva să atingă cine ştie ce regiune importantă pe care nu o cunoştea.

Nici lui Ambroise Paré, care a aplicat cel întâi de la Celsus{34} încoace, după cincisprezece veacuri, legătura imediată a unei artere; nici lui Dupuytren, care s-a apucat să deschidă un abces printr-un strat gros de encefal; nici lui Gensoul, când făcu prima tăietură a maxilarului superior, nu

le-a bătut inima atât de tare, nu le-a tremurat mâna, nu le-a fost mintea atât de încordată ca domnului Bovary când se apropie de Hippolyte, cu tenotomul{35} între degete. Şi, ca-n spitale, vedeai alături, pe o masă, o mulțime de scamă, de ață ceruită şi multe, multe fese, o piramidă întreagă de fese, toate fesele din spițerie. Domnul Homais făcuse dis-de-dimineață toate aceste pregătiri, atât ca să minuneze mulțimea, cât şi ca să-şi facă singur iluzii. Charles crestă pielea; se auzi o trosnitură seacă. Tendonul era tăiat, operația se isprăvise. Hippolyte nu-şi mai venea în fire de mirare: se tot apleca deasupra mâinilor lui Bovary, sărutându-le mereu.

— Hai, potoleşte-te, îi spunea spițerul, ți-i arăta pe urmă recunoştința fața de binefăcătorul tău!

Şi coborî să istorisească cum a reuşit operația celor cinci sau şase curioşi care aşteptau în curte şi care-şi închipuiau că Hippolyte are să apară mergând ca toți oamenii. Pe urmă Charles, după ce-şi încătărăma bolnavul în motorul mecanic, se întoarse acasă, unde Emma îl aştepta, foarte îngrijorată, în uşă. Îi sări de gât; se aşezară la masă; Charles mâncă mult şi, la sfârşit, vru chiar să ia o ceaşcă de cafea, orgie pe care nu şi-o îngăduia decât duminica, de câte ori avea musafiri.

Petrecură o seară încântătoare, plină de discuții şi vise comune. Vorbiră de avuția care-i aştepta, de îmbunătățirile care trebuiau aduse în gospodăria lor; Charles vedea crescându-i considerația, sporindu-i averea, şi pe soția lui iubindu-l mereu; iar Emma era fericită să se simtă înviorată de un sentiment nou, mai sănătos, mai bun, de a încerca în sfârşit oarecare dragoste pentru acest biet băiat care o adora. O clipă îi trecu prin cap imaginea lui Rodolphe; dar privirea ei se îndreptă spre Charles; băgă de seamă chiar, cu surprindere, că n-avea dinți urâți.

Erau încă în pat când domnul Homais, cu toată împotrivirea bucătăresei, năvăli în odaie, ținând în mână o foaie de hârtie proaspăt scrisă. Era reclama pe care o hărăzise ziarului *Fanal de Rouen*. Le-o aducea s-o citească.

— Citiți-o dumneavoastră, spuse Bovary. Şi el citi:

— *"Cu toate prejudecățile care încă mai acoperă ca o plasă parte din întinderea Europei, lumina începe să pătrundă totuşi în satele noastre. Astfel, marți, micul nostru orăşel Yonville a fost teatrul unei experiențe chirurgicale care este în acelaşi timp un act de înaltă filantropie. Domnul Bovary, unul dintre cei mai distinşi practicieni ai noştri..."*

— Ah! E prea mult, prea mult! spunea Charles, înecat de emoție.

— Ba nu, nicidecum, da' de unde!... *"a operat un picior sucit..."* N-am folosit termenul ştiinţific pentru că, ştiţi, într-un jurnal... poate că nu toată lumea ar pricepe; mulţimea trebuie să —

— Fireşte, zise Bovary. Continuaţi.

— Reiau, zise farmacistul: *"Domnul Bovary, unul dintre cei mai distinşi practicieni ai noştri, a operat un picior sucit numitului Hippolyte Tautain, de douăzeci şi cinci de ani, rândaş la hotelul* «Leul de aur» *din Piaţa Armelor, ţinut de doamna Lefrançois. Noutatea încercării şi interesul pe care toţi îl aveau pentru bolnav au atras atâta lume, încât era într-adevăr mare înghesuială la uşa stabilimentului. Operaţia, de altfel, a fost făcută ca prin minune şi n-au apărut pe piele decât vreo câteva picături de sânge, parcă pentru a mărturisi că tendonul îndărătnic cedase, în sfârşit, sforţărilor artei. Şi, lucru ciudat, bolnavul (afirmăm asta* de visu[36]) *n-a dat nici un semn de durere. Până în prezent starea lui nu lasă nimic de dorit. Totul ne face să credem că convalescenţa va fi scurtă; şi cine ştie chiar dacă, la viitoarea serbare sătească, nu-l vom vedea pe bravul nostru Hippolyte luând parte la dansurile bahice, în mijlocul unui cor de flăcăi veseli, dovedind astfel tuturor, prin vioiciunea şi săriturile lui, o vindecare deplină? Cinste dar savanţilor generoşi! Cinste minţilor neobosite, care-şi consacră nopţi întregi de veghe pentru îmbunătăţirea sănătăţii sau uşurarea suferinţei semenilor! Cinste lor ì De trei ori cinste! Nu e cazul oare să strigăm că orbit vor vedea, surzii vor auzi şi ologii vor merge? Dar ceea ce fanatismul făgăduia odinioară aleşilor săi, ştiinţa săvârşeşte acum pentru toţi oamenii! Vom ţine la curent pe cititorii noştri cu mersul acestui remarcabil tratament."*

Ceea ce nu împiedica de loc ca, după cinci zile, tuşa Lefrançois să alerge îngrozită, strigând:

— Ajutor! Moare!... Înnebunesc!

Charles se năpusti spre "Leul de aur", iar farmacistul, care-l zări trecând prin piaţă cu capul gol, îşi lăsă farmacia. Se înfiinţa şi el, gâfâind, aprins la faţă, îngrijorat şi întrebându-i pe toţi cei care urcau pe scară:

— Ce are interesantul nostru strefopod?

Strefopodul se zvârcolea în convulsiuni atât de groaznice, încât motorul mecanic în care îi era prins piciorul bătea în perete, gata să-l dărâme.

Cu foarte multă băgare de seama, pentru ca nu cumva să-i clintească piciorul din loc, scoase cutia şi apăru un spectacol hidos. Formele piciorului dispăreau într-o umflătură atât de grozavă, încât toată pielea, plină de vânătăi făcute de faimoasa

maşină, era parcă gata să plesnească. Hippolyte se plânsese mai demult că-l doare; nu-l luase însă nimeni în seamă; trebui să se recunoască în cele din urmă că nu se plânsese chiar degeaba şi îi lăsară piciorul liber câteva ceasuri. Dar de-abia se mai ogoiră vânătăile, şi cei doi savanţi socotiră că trebuie să-i pună iar piciorul în aparat şi chiar să-l strângă mai tare, ca să grăbească prinderea. În sfârşit, după trei zile, Hippolyte nemaiputând să rabde, îi mai scoaseră încă o dată maşinăria, minunându-se grozav de cele ce văzură. Pe tot piciorul se întindea o umflătură pământie, şi din loc în loc băşici din care chiftea un lichid negru. Lucrurile luau o întorsătură serioasă. Hippolyte începea să se plictisească, şi tuşa Lefrançois îl mută în sala cea mică, lângă bucătărie, pentru ca să aibă şi el cel puţin o distracţie.

Dar perceptorul, care lua masa acolo în fiecare zi se plânse, foarte amărât, de o asemenea vecinătate. Atunci îl mutară pe Hippolyte în sala de biliard.

Sta acolo, văicărindu-se sub nişte paturi groase, palid, cu o barbă lungă, cu ochii înfundaţi în orbite şi din când în când întorcându-şi capul năduşit pe perna murdară, năpădită de muşte. Doamna Bovary venea să-l vadă. Îi aducea cârpe pentru cataplasme şi-l consola, îl îmbărbăta. De altfel, nu prea stătea singur, în zilele de iarmaroc mai ales, când în jurul lui ţăranii ţăcăneau bilele de biliard, se opinteau să dea cu tacurile, fumau, beau, cântau, zbierau.

— Cum îţi mai merge? îl întrebau, bătându-l pe umăr. A. după cât se pare, nu te prea lauzi! Ce-ai căutat ai găsit. Ar trebui să faci aşa şi aşa...

Şi i se povesteau istorii cu oameni care toţi fuseseră vindecaţi cu alte leacuri decât ale lui, iar după asta adăugau în chip de alinare:

— Asta-i fiindcă prea te cocoleşti! Scoală-te odată! Te alinţi ca un rege! A, oricum, caraghiosule, nu miroşi bine!

Într-adevăr, gangrena se urca din ce în ce mai sus, Bovary era bolnav de supărare. Venea în fiecare ceas, în orice moment. Hippolyte îl privea cu ochii plini de groază şi bolborosea plângând:

— Când am sa mă vindec?... Ah! scăpaţi-mă!... Săracul de mine, săracul de mine!...

Şi doctorul pleca, recomandându-i întotdeauna o dietă.

— Nu te mai uita ce spune, măi băiete, spunea tuşa Lefrançois; te-au chinuit destul! Ai să slăbeşti şi mai tare. Na, înghite!

Şi-i da un bulion tare, o ciozvârtă de berbec, sau o bucată

de slănină şi câteodată păhăruțe de rachiu, pe care el nu avea curajul să le ducă la gură.

Aflând că starea lui Hippolyte se înrăutățește, abatele Bournisien ceru să-l vadă. Începu prin a-l compătimi de boala lui, spunându-i totodată că trebuia să se bucure, fiindcă asta era voia Domnului, şi să prindă repede prilejul de a se împăca cu cerul.

— Căci, spunea preotul cu glas părintesc, tu îți cam lăsai deoparte îndatoririle; rar te vedea cineva la slujbă; câți ani sunt de când nu te-ai mai apropiat de sfânta masă? Îmi dau seama că îndeletnicirile tale şi vârtejul lumii au putut să te abată de la grija izbăvirii tale. Dar acum e ceasul să te gândeşti şi la ea. Să nu-ți pierzi totuşi orice nădejde: am cunoscut oameni foarte păcătoşi care, atunci când a fost să se înfățişeze înaintea lui Dumnezeu (ştiu prea bine că tu n-ai ajuns încă aici), au cerut îndurarea lui şi care cu siguranță că au murit împăcați. Să nădăjduim că, întru totul ca ei, ne vei da o frumoasă pildă! Astfel, din prevedere, cine te-ar împiedica să spui dimineața şi seara un *Slavă ție, preamilostivă Fecioară Maria,* sau un *Tatăl nostru, carele eşti în ceruri?* Da, fă asta, pentru mine, ca să mă îndatorezi. Ce te costă?... Îmi făgăduieşti?

Nenorocitul făgădui. Preotul veni şi-n zilele următoare. Stătea de vorbă cu hangița şi chiar istorisea anecdote presărate cu glume şi jocuri de cuvinte, pe care Hippolyte nu le pricepea. Pe urmă, de îndată ce împrejurările îi îngăduiau, aducea iar vorba de religie, luând o înfățişare cucernică.

Strădania lui păru să dea roade, căci în curând strefopodul mărturisi că, daca se însănătoşeşte, ar dori să meargă în pelerinaj la Bon-Secours; la care domnul Bournisien răspunse că nu are nimic împotrivă; două precauții fac mai mult decât una. Nu risca nimic.

Spițerul se indigna împotriva a ceea ce el numea *manevrele preotului,* care, pretindea el, dăunau însănătoşirii lui Hippolyte, şi-i spunea mereu doamnei Lefrançois:

— Lăsați-l, lăsați-l în pace, îi zdruncinați moralul cu misticismul vostru!

Dar bătrâna nici nu voia să audă. Homais era doar *capul răutăților.* Ca să-i facă în ciudă, atârna chiar la căpătâiul bolnavului un agheasmatar plin, cu o crenguță de merişor. Cu toate acestea, religia nu părea că-i vine în ajutor mai mult decât chirurgia, şi putrefacția atotbiruitoare înainta mereu, de la extremități spre pântece. Degeaba se tot schimbau doctoriile şi cataplasmele, că zi cu zi muşchii se desfăceau mai tare, aşa că, în cele din urmă, Charles încuviință, dând din cap, când tuşa

Lefrançois îl întrebă dacă n-ar putea, ca o ultimă încercare, să-l aducă pe domnul Canivet din Neufchâtel, care era o celebritate.

Doctor în medicină, în vârstă de cincizeci de ani, cu situaţie bună şi sigur de el, confratele nu se sfii să râdă dispreţuitor când dezveli piciorul acela gangrenat până la genunchi. Apoi, declarând scurt că trebuie amputat, se duse la farmacist să tune şi să fulgere contra măgarilor care au fost în stare să aducă un biet nenorocit în asemenea hal. Zgâlţâindu-l pe domnul Homais de nasturele redingotei, zbiera în farmacie:

— Astea-s născociri de la Paris! Uite ce le trece prin cap domnilor din capitală! E ca şi cu strabismul, cloroformul şi litotritia{37}, o mulţime de grozăvii pe care guvernul ar trebui să le interzică! Dar vor să facă pe deştepţii, şi-ţi vâră pe gât tot felul de leacuri, fără să le pese de urmări! Noi, ceştilalţi, nu suntem aşa de tari; noi nu suntem nişte savanţi, nişte coconaşi, nişte filfizoni; noi suntem practicieni, vindecăm pe cine-i bolnav, şi nouă nu ne-ar trece prin minte să operăm pe cineva care-i sănătos! Să îndrepţi picioare sucite! Parcă poate cineva să îndrepte picioarele sucite? E ca şi cum ai vrea, de pildă, să faci dintr-un ghebos un om drept!

Pe Homais îl durea să asculte acest discurs şi îşi ascundea neplăcerea sub un zâmbet curtenitor, având tot interesul să nu-l supere pe domnul Canivet, ale cărui reţete ajungeau câteodată până la Yonville; de aceea nu luă apărarea lui Bovary, nu scoase nici măcar o vorbă împotrivă, şi, lăsând la o parte principiile, îşi jertfi demnitatea pentru interesele mai serioase ale negoţului.

Amputarea piciorului de la coapsă, făcută de doctorul Canivet, a fost în sat un eveniment nemaipomenit. În ziua aceea toţi localnicii s-au sculat mai de dimineaţă, şi strada mare, deşi ticsită de lume, avea ceva lugubru, ca şi cum ar fi fost vorba de o execuţie capitală. La băcănie nu se discuta decât despre boala lui Hippolyte, prăvălioarele nu mai vindeau nimic, şi doamna Tuvache, nevasta primarului, nu se dezlipea o clipă de la fereastră, nerăbdătoare să-l vadă pe chirurg venind.

Chirurgul sosi într-o cabrioletă pe care-o conducea singur. Dar cum arcul din dreapta se lăsase cu timpul sub greutatea trupului lui, trăsura se apleca puţin în mers, iar alături de dânsul, pe cealaltă pernă, se zărea o cutie mare, acoperită cu marochin roşu, cu trei încuietori de aramă care străluceau ca aurul.

După ce intră ca o vijelie pe sub gangul de la "Leul de aur", doctorul porunci zbierând să i se deshame calul, pe urmă se duse în grajd, să vadă dacă mănâncă ovăzul cu poftă, căci,

de câte ori ajungea la câte-un bolnav, avea grijă mai întâi de iapa şi de cabrioleta lui. În privinţa asta se şi spunea: "A, domnul Canivet e un original!" Şi era şi mai stimat pentru această nezdruncinată îndrăzneală. Putea să crape tot universul, până la ultimul om, şi nu şi-ar fi ieşit cu o iotă din obiceiurile lui.

Homais se înfiinţă.

— Contez pe dumneata, i se adresă doctorul. Suntem gata? Haidem!

Dar spiţerul mărturisi înroşindu-se că el era prea impresionabil ca să asiste la o asemenea operaţie.

— Când eşti simplu spectator, zicea el, imaginaţia, ştiţi, te zguduie! Şi, apoi, eu am sistemul nervos atât de...

— Fleacuri! îl întrerupse Canivet. Dumneata-mi pari dimpotrivă, predispus la apoplexie. Şi, de altfel, asta nu mă miră de loc, căci voi, farmaciştii, staţi mereu cu nasul în borcanele voastre, ceea ce, în cele din urmă, trebuie să vă zdruncine sănătatea. Uită-te la mine: eu mă scol în fiecare zi la patru dimineaţa, îmi săpunesc barba cu apă rece (nu mi-e frig niciodată) şi nu port flanelă, nu capăt nici un guturai, cherestea trainică! Îmi duc viaţa când intr-un fel, când în altul, ca un filozof, la voia întâmplării. De asta eu nu-s aşa de delicat ca dumneata şi mi-i totuna dacă hăcuiesc un creştin sau cea dintâi găină care-mi iese în cale. După asta, o să spuneţi: obişnuinţă... obişnuinţă!...

Atunci, fără să-i pese cât de puţin de Hippolyte, pe care, între cearceafurile lui, îl treceau sudorile de spaimă, domnii aceştia porniră o conversaţie în care spiţerul asemuia sângele rece al chirurgului cu cel al unui general; şi asemuirea asta îi plăcu lui Canivet, care se pierdu întir-o ploaie de vorbe asupra cerinţelor artei sale. O socotea ca pe un har sfânt, cu toate că ofiţerii sanitari o fac de ruşine. În sfârşit, revenind la bolnav, cercetă fesele aduse de Homais, aceleaşi care apăruseră şi atunci când cu operaţia, şi ceru să vină cineva care să ţină piciorul. Trimiseră să-l caute pe Lestiboudois, şi domnul Canivet, suflecându-şi mânecile, trecu în sala de biliard, pe când spiţerul stătea cu Artémise şi hangiţa, amândouă mai albe la faţă decât şorţurile lor şi trăgând cu urechea spre uşă.

În timpul acesta, Bovary nu îndrăznea să iasă din casă. Stătea jos în sală, la gura căminului în care nu se făcuse foc, cu bărbia în piept, ou mâinile împreunate, cu privirea fixă. "Ce pacoste! îşi spunea el. Ce dezamăgire!" Şi totuşi luase toate măsurile cu putinţă. Aicea-i mâna fatalităţii. Şi cu toate astea, dacă mai târziu Hippolyte ar muri, s-ar zice că el l-a asasinat.

Şi, apoi, ce are să spună el la vizite, când l-or întreba? Poate că totuşi a greşit cu ceva? Căuta şi nu găsea. Dar şi cei mai faimoşi chirurgi greşeau. Dar asta n-au s-o creadă niciodată! Dimpotrivă, au să râdă, au să latre! O să meargă vestea până la Forges! până la Neufchâtel! până la Rouen! peste tot! Cine ştie dacă n-au să se găsească confraţi care să scrie contra lui? O să se işte o polemică, va trebui să răspundă prin ziare. Chiar Hippolyte putea să-i facă un proces. Se vedea de râsul lumii, ruinat, pierdut! Şi imaginaţia lui, asaltată de o mulţime de presupuneri, se zbătea între ele, ca un butoi gol luat de mare şi rostogolit de valuri.

În faţa lui, Emma îl privea; nu-i împărtăşea umilinţa; încerca alta: aceea de a-şi fi închipuit că un asemenea om ar fi putut să aibă vreo valoare, ca şi cum de douăzeci de ori până atunci nu şi-ar fi dat destul de bine seama de mediocritatea lui.

Charles se plimba încolo şi încoace de-a lungul odăii. Cizmele îi scârţâiau pe parchet.

— Stai jos, zise ea, mă enervezi!

Şi el stătu jos.

Oare cum făcuse ea (care era aşa de deşteaptă!) ca să se înşele încă o dată? De altfel, prin ce manie deplorabilă şi-a stricat ea viaţa cu necontenite sacrificii? Îşi aduse aminte de toate înclinaţiile ei pentru lux, de tot ce sufletul ei fusese lipsit, de josniciile căsniciei, ale gospodăriei, de visurile căzute în noroi, ca nişte rândunele rănite, de tot ce dorise, de tot ce nu avusese, de tot ce ar fi putut să aibă! Şi de ce, de ce?

În mijlocul tăcerii care umplea satul, străbătu un ţipăt sfâşietor. Bovary se făcu palid, gata să leşine. Ea-şi încruntă sprâncenele într-o crispare nervoasă, apoi îşi urmă gândurile mai departe. Totuşi, tot ce-a făcut a fost pentru el, pentru fiinţa aceasta, pentru omul acesta, care nu înţelegea nimic, care nu simţea nimic! Căci stătea acolo, în toată tihna, fără să bănuiască măcar că ridicolul legat de numele lui avea s-o atingă şi pe ea, ca şi pe el. Se silise să-l iubească şi se căise plângând că cedase altuia.

— Dar poate că era un valgus? exclamă deodată Bovary, care se tot gândea.

La lovitura neaşteptată a acestei fraze, care căzu peste tot ce gândea ea ca un glonte de plumb pe-un talger de argint, Emma tresări, ridicând brusc capul, ca să ghicească ce-a vrut el să spună; şi se uitară unul la altul, tăcuţi, aproape înmărmuriţi că se văd, atât erau de departe unul de altul în conştiinţa lor. Charles se uita la ea lung, cu o privire tulbure, ca de om beat, ascultând nemişcat ultimele ţipete ale celui

amputat, care veneau unul după altul, cu modulații prelungi, întretăiate de icniri ascuțite, ca urletele îndepărtate ale unei vite înjunghiate. Emma își mușca buzele învinețite, și, învârtind între degete o ramură de mărgean pe care o rupsese, fixa asupra lui Charles ascuțișul arzător al pupilelor ei, ca două săgeți de foc gata să pornească. Tot ce era al lui o înfuria: mutra, hainele de pe dânsul, tăcerea lui, întreaga-i făptură, în sfârșit, existența lui! Se căia ca de o crimă de virtutea ei din trecut și tot ce mai rămăsese din ea se dărâma sub loviturile înverșunate ale trufiei ei. Se desfăta gândindu-se la toate ironiile răutăcioase pe seama adulterului triumfător. Amintirea amantului o împresura cu ademeniri amețitoare, în care-și arunca sufletul târât către această imagine de-un entuziasm nou; iar Charles i se părea atât de străin de viața ei, atât de absent pentru totdeauna, atât de imposibil și de distrus, de parcă ar fi fost pe moarte, în agonie, sub ochii ei.

Pe trotuar se auziră pași. Charles se irită afară și, prin jaluzelele lăsate, îl zări, la marginea halelor, în plin soare, pe doctorul Canivet, care-și ștergea fruntea cu basmaua. În urma lui, Homais ducea în mână o cutie mare, roșie, amândoi îndreptându-se spre farmacie.

Atunci, cuprins deodată de dragoste și de descurajare, Charles se întoarse către soția lui:

— Sărută-mă, dragă!

— Lasă-mă! zise ea, roșie toată de mânie.

— Ce ai? Ce ai? repeta el încremenit. Liniștește-te... vino-ți în fire... Știi bine că te iubesc!... Vino încoace!

— Destul! strigă ea furioasă.

Și, fugind din sală, Emma trânti ușa atât de tare, că sări barometrul din perete și se făcu țăndări pe jos.

Charles se prăbuși în fotoliu, doborât, căutând să înțeleagă ce-ar putea, să aibă, închipuindu-și cine știe ce boală nervoasă, plângând și simțind nedeslușit cum îl împresoară ceva fatal și de nepătruns.

În seara aceea, când Rodolphe sosi în grădină, își găsi amanta așteptându-l jos, pe prima treaptă a scării de la intrare. Se îmbrățișară, și tot necazul pe care-l aveau unul împotriva celuilalt se topi ca zăpada la căldura sărutului lor.

XII

Dragostea lor reîncepu. Adesea, chiar în plină zi, Emma îi scria pe neașteptate; apoi îi făcea semn prin geam lui Justin,

care, dezlegându-şi repede şorțul, zbura la La Huchette: Rodolphe venea; îl chemase numai ca să-i spună că i s-a urât, că soțu-i era odios şi viața îngrozitoare!

— Ce pot face eu? îi strigă ei într-o zi, pierzându-şi răbdarea.

— Ah, dacă ai vrea!...

Stătea jos, între genunchii lui, cu părul desfăcut, cu privirea pierdută.

— Ce? întrebă Rodolphe.

Emma oftă.

— Am merge să trăim undeva... aiurea...

— Eşti nebună, zău! spuse el râzând. Cum se poate?

Emma stărui; Rodolphe avu aerul că nu înțelege şi schimbă vorba.

Nu înțelegea de loc tot acest zbucium într-o chestie aşa de simplă curn este dragostea. Emma avea un motiv, un temei şi parcă un sprijin în dragostea ei.

Într-adevăr, această dragoste sporea în fiecare zi din dezgustul pe care-l avea pentru soțul ei. Cu cât se dăruia mai mult unuia, cu atât îi era mai scârbă de celălalt; Charles nu i se părea niciodată atât de neplăcut, cu degetele atât de butucănoase, cu mintea atât de greoaie, cu apucături atât de ordinare ca după întâlnirile cu Rodolphe, când erau numai ei doi. Şi făcând şi pe soția şi pe mironosița, se înflăcăra la amintirea capului cu părul negru care se răsucea într-o buclă pe fruntea arsă de soare, a acelei talii puternice şi totodată zvelte, în sfârşit, a acelui om atât de cumpănit în gândire şi atât de pătimaş în dorințe! Pentru el îşi pilea unghiile cu o grijă de bijutier şi nu avea niciodată destulă *cold cream* pentru față şi nici destul parfum paciulii în batiste. Se împopoțona cu brățări, inele şi coliere. Când trebuia să vină el, umplea cu trandafiri cele două vaze de sticlă albastră şi-şi dichisea apartamentul şi propria ei făptură ca o curtezană care aştepta un prinț. Servitoarea trebuia să-i spele tot timpul rufele, iar Félicité nu se urnea toată ziua din bucătărie, unde Justin, care-i ținea adesea de urât, se uita la dânsa cum lucrează.

Rezemându-se într-un cot de scândura lungă pe care ea călca, nu se mai sătura să privească toate nimicurile acelea femeieşti întinse împrejurul lui: jupoanele de pânză, broboadele, guleraşele şi pantalonii cu cerculețe strânşi cu şiret, lați la şolduri şi tot mai strimți spre partea de jos.

— La ce slujesc astea? întrebă băiețaşul, trecându-şi mâna pe malacov şi pe copci.

— Cum, n-ai văzut niciodată de-astea? îl întreba drept

răspuns Félicité. Ca şi cum stăpâna ta, doamna Homais, n-ar purta şi ea.

— Ei, da, doamna Homais, da! Şi adăuga cu un aer gânditor: Parcă asta ar fi cucoană cum e doamna.

Dar Félicité îşi pierdea răbdarea văzându-l cum se tot învârteşte în jurul ei. Ea era cu şase ani mai mare, şi Teodore, servitorul domnului Guillaumin, începea să-i facă curte.

— Lasă-mă-n pace! îi spunea ea, mutând din loc oala de scrobeală. Mai bine du-te şi pisează migdale; nu faci decât să te ţii de fustele femeilor! Mai aşteaptă, mucosule, să-ţi crească tuleie, şi pe urmă să te amesteci în treburi de astea!

— Hai, nu te supăra, că mă duc *să-i fac ghetele.*

Şi apuca îndată de pe pervaz ghetele Emniei, toate numai noroi — noroiul de la întâlniri — care se fărâmiţa sub degetele lui, ridicând încetişor nori de praf, la care se uita în bătaia soarelui.

— Tare-ţi mai e frică să nu le strici! îi spunea bucătăreasa, care nu-şi bătea capul atâta când le curăţa ea, pentru că doamna, de îndată ce stofa nu mai arăta ca nouă, i le lăsa ei.

Emma avea o mulţime de ghete în dulap, pe care le irosea unele după altele, fără ca Charles să-şi îngăduie vreodată să crâcnească.

Tot aşa scoase trei sute de franci pentru un picior de lemn pe care găsi cu cale să-l dea cadou lui Hippolyte. Trunchiul piciorului era căptuşit cu plută şi avea articulaţii cu arcuri, o adevărată maşinărie complicată, îmbrăcată cu un pantalon negru şi la capăt cu o cizma lustruită. Dar Hippolyte, neîndrăznind să umble în fiecare zi cu un picior aşa de frumos, o rugă pe doamna Bovary să-i facă rost de altul mai uşor de purtat. Bineînţeles că şi de data asta tot doctorul fu cel care scoase banii ca să-l cumpere.

Astfel, încetul cu încetul, grăjdarul îşi reluă meseria. Îl vedeai, ca altădată, mergând dintr-un capăt în altul al satului, dar când Charles auzea de departe bocănitul sec al piciorului de lemn pe caldarâm, apuca repede pe alt drum.

Domnul Lheureux, negustorul, a fost cel care s-a însărcinat să-l comande, ceea ce-i dădu prilejul să treacă mereu pe la Emma. Stătea de vorbă cu dânsa despre noile mărfuri de ocazie sosite de la Paris, despre mii de nimicuri femeieşti, se arăta foarte binevoitor şi niciodată nu-i cerea bani. Emma se lăsa dusă de această uşurinţă cu care putea să-şi satisfacă toate capriciile. Astfel vru să aibă, ca să i-o dea lui Rodolphe, o cravaşă frumoasă, pe care-o văzuse, la Rouen, într-un magazin de umbrele. Nu trecu nici o săptămână, şi domnul Lheureux i-o

puse pe masă.

Dar a doua zi se înfiinţa cu o factură de doua sute şaptezeci de franci, fără să mai socotim mărunţişul. Emma se simţi foarte încurcată. Toate sertarele biroului erau goale: datorau leafa pe mai mult de cincisprezece zile lui Lestiboudois, pe două trimestre servitoarei şi încă o sumedenie de alte angarale, iar Bovary aştepta cu nerăbdare banii ce avea să-i trimită domnul Derozerays, care avea obiceiul să-i plătească în fiecare an în preajma Sfântului Petru.

La început izbuti să scape de Lheureux, dar în cele din urmă el îşi pierdu răbdarea: era urmărit, nu mai avea capital, şi dacă nu căpăta măcar o parte din bani, va fi silit să-i ia înapoi toate mărfurile pe care i le dăduse.

— N-aveţi decât să le luaţi! zise Emma.

— Ei, am glumit şi eu, răspunse el. Nu-mi pare rău decât de cravaşă. Zău dacă n-aş cere-o înapoi de la domnul.

— Nu! Nu! sări ea.

"Aha, a mea eşti!" gândi Lheureux.

Şi, sigur pe descoperirea lui, ieşi repetând încetişor şi cu şuieratul lui obişnuit:

— Fie! Vom vedea, vom vedea...

Se gândea cum să iasă din încurcătură, când intră bucătăreasa şi puse pe cămin un fişic de hârtie albastra, din partea domnului Derozerays. Emma se repezi la el şi-l desfăcu: cincisprezece napoleoni. Era onorariul. Îl auzi pe Charles urcând scara: arunca aurul în fundul sertarului şi luă cheia.

După trei zile, Lheureux se înfiinţa iar.

— Vă propun o învoială, începu el; dacă în locul sumei cuvenite aţi vrea să luaţi...

— Poftim, se grăbi Emma, punându-i în palmă paisprezece napoleoni.

Negustorul rămase încremenit. Atunci, ca să-şi ascundă dezamăgirea, începu să aducă mii de scuze şi să-i spună că stă la dispoziţia ei pentru orice servicii, dar Emma nu mai vru să audă de nimic; după aceea ea rămase câteva clipe pipăind în buzunarul şorţului cele două monede de câte cinci franci, restul pe care i-l dăduse. Se jură să facă economii, pentru ca, cu timpul, să pună banii la loc...

"Ei, nu-i nimica! îşi spuse ea; o să uite."

Pe lângă cravaşa cu mânerul de argint aurit, Rodolphe mai primise un sigiliu cu următoarea deviză: *Amor nel cor*{38}; o eşarfă ca s-o poarte la gât şi, în sfârşit, o tabacheră întocmai ca a vicontelui, pe care Charles o găsise odinioară pe drum şi pe care Emma o păstra. Aceste cadouri însă îl umileau. Refuză mai

multe; ea stărui, şi, în cele din urmă, Rodolphe se supuse, găsind-o tiranică şi prea copleşitoare.

Emma mai avea şi idei ciudate:

— Când o să bată miezul nopții, îi spunea, să te gândeşti la mine.

Şi dacă îi mărturisea că nu s-a gândit, atunci nu mai contenea cu reproşurile, şi totul se termina întotdeauna cu veşnicul:

— Mă iubeşti?

— Fireşte ca te iubesc! îi răspundea el.

— Mult?

— Bineînțeles.

— N-ai mai iubit altele, nu-i aşa?

— Crezi că m-ai luat virgin? exclama el râzând.

Emma începea să plângă, iar el se silea s-o împace, înflorindu-şi protestele cu tot felul de jocuri de cuvinte.

— Ah, cât te iubesc! o lua ea de la capăt. Te iubesc atâta, că nu mai pot fără tine, ştii? Câteodată, sfâşiată de furiile dragostei, mi-i aşa de dor să te văd! Şi mă-ntreb: "Oare unde-i acuma? Poate că stă de vorbă cu alte femei; şi ele-i zâmbesc, el se apropie..." Oh, nu! Nu-i aşa că nu-ți place nici una? Sunt unele mai frumoase, dar eu ştiu să iubesc mai bine. Sunt roaba şi concubina ta. Eşti regele meu, idolul meu! Eşti bun, frumos, deştept, eşti puternic!

Auzise de atâtea ori spunându-i-se vorbele astea, că nu mai aveau nimic nou pentru el. Emma era la fel ca toate amantele, şi farmecul noutății căzând încetul cu încetul, ca o haină, lăsa să apară, în toată goliciunea ei, veşnica monotonie a pasiunii, care are totdeauna aceleaşi înfățişări şi acelaşi limbaj. Omul acesta cu atâta experiență nu-şi dădea seama de deosebirea sentimentelor dedesubtul asemănării de expresii. Pentru că buze desfrânate sau lacome de bani îi mai murmuraseră aceleaşi fraze, nu mai credea decât foarte puțin în curățenia acestora; ar mai trebui scurtate, gândea el, tiradele exagerate care ascund sentimente mediocre; ca şi cum bogăția sufletească nu s-ar revărsa câteodată în metaforele cele mai goale, pentru că nimeni, niciodată, nu-şi poate exprima exact cum trebuie nici cerințele, nici concepțiile, nici durerile, şi pentru că graiul omenesc e ca o căldăruşă spartă, în care batem mereu nişte melodii bune să facă urşii să joace, atunci când noi am vrea să înduioşăm stelele.

Dar cu acea putere de a judeca proprie celui care, în orice acțiune, se ține deoparte, Rodolphe descoperi în această dragoste alte plăceri pe care le-ar putea dobândi. Socoti că orice

pudoare e de prisos. Se purtă cu ea fără prea multă ceremonie. Făcu din ea o ființă supusă şi stricată. Era un fel de înrobire idioată, plină de admirație pentru el, de voluptate pentru ea, o stare de fericire desăvârşită, care o toropea; şi sufletul ei se afunda în această beție în care se îneca, ghemuită, ca ducele de Clarence în butoiul lui cu vin grecesc.

Numai sub imboldul deprinderilor ei amoroase de fiecare zi doamna Bovary îşi schimbă felul de a fi. Deveni mai îndrăzneață în priviri, mai slobodă la vorbă; îşi îngădui chiar necuviința de a se plimba cu domnul Rodolphe cu țigara în gură, *ca şi cum ar fi vrut să sfideze lumea;* în sfârşit, cei care încă mai aveau îndoieli nu se mai îndoiră când într-o zi o văzură coborând din *Rândunica,* îmbrăcată într-o jiletcă strânsă tare pe talie, ca un bărbat; iar doamna Bovary-mama, care, după o ceartă îngrozitoare cu bărbatu-său, venise să se adăpostească la fiul ei, nu fu dintre toate burghezele cea mai puțin indignată. Multe alte lucruri nu-i plăcură: mai întâi Charles nu-i ascultase sfatul de a-i interzice să mai citească romane; apoi nu se împăcă de loc cu traiul din casă; îşi îngădui să facă observații, ba chiar o dată se şi certă cu fiul şi cu nora ei din pricina slujnicei.

În ajun, seara, doamna Bovary-mama, trecând pe coridor, o prinsese pe Félicité stând de vorbă cu un bărbat, unul care purta barbă neagră, om de aproape patruzeci de ani, şi care, cum îi auzi paşii, o şterse repede din bucătărie. Auzind asta, Emma începu să râdă; dar bătrâna se înfurie, spunând că cine nu vrea să-şi bată joc de bunele purtări, ar trebui să supravegheze ce fac servitorii.

— În ce lume trăieşti? îi răspunse noră-sa cu atâta obrăznicie în privire, încât doamna Bovary o întrebă dacă nu cumva îşi apără propria ei cauză.

— Ieşi! țipă Emma, sărind deodată ca arsă.

— Emma!... Mamă!... strigă Charles, ca să le potolească.

Dar amândouă erau dezlănțuite; Emma bătea des din picioare, repetând:

— Ah! Ce educație! Ce țărancă!

Charles alergă spre maică-sa, care-şi ieşise din sărite şi bolborosea:

— E o obraznică! O fluşturatică, poate şi mai rău!

Şi voia sa plece imediat dacă cealaltă nu vine să-i ceară iertare. Charles se întoarse către nevastă-sa, implorând-o în genunchi să se împace; în cele din urmă Emma-i răspunse:

— Fie! Mă duc!

Şi-ntr-adevăr, mândră ca o marchiză, îi întinse mâna

soacră-si, spunându-i:

— Iertați-mă, doamnă.

După asta, urcându-se în camera ei, Emma se arunca cu fața în jos pe pat şi plânse ca un copil, cu capul vârât în pernă.

Se înțelesese cu Rodolphe ca, în cazul unei întâmplări neobişnuite, să atârne la oblon un petic de hârtie alba, pentru ca, dacă el s-ar găsi din întâmplare la Yonville, să vină repede în străduța din spatele casei. Emma dădu semnalul şi aşteptă de trei sferturi de oră, când, deodată, îl zări pe Rodolphe în colțul halelor. Îi veni să deschidă fereastra, să-l strige, dar el şi dispăruse. Emma căzu iar pe scaun, deznădăjduită.

Nu trecu însă mult şi avu impresia că merge cineva pe trotuar. Cine putea să fie altul decât el? Coborî seara şi trecu prin curte. Rodolphe era acolo, afară. Se aruncă în brațele lui.

— Bagă de seamă, zise el.

— Ah, dacă ai şti!

Şi începu să-i povestească totul în grabă, fără şir, umflând cele întâmplate, născocind şi pierzându-se în atâtea amănunte, încât el nu mai înțelegea nimic.

— Hai, bietul meu îngeraş, curaj, consolează-te, ai răbdare...

— Dar de patru ani tot rabd şi mă chinui!... O dragoste ca a noastră ar trebui mărturisită în fața lui Dumnezeu! Nu face decât să mă chinuiască. Nu mai pot! Scapă-mă!

Se lipea de Rodolphe. Ochii-i plini de lacrimi scânteiau ca nişte flăcări sub apă; pieptul îi palpita repede; niciodată nu o iubise atât, aşa că-şi pierdu capul şi-i zise:

— Ce-i de făcut? Ce vrei?

— Ia-mă! strigă ea. Răpeşte-mă!... Oh! Te implor!

Şi se repezi spre gura lui ca pentru a-i prinde consimțământul neaşteptat, mărturisit într-un sărut.

— Dar..., începu Rodolphe.

— Ce?

— Fiică-ta?

Emma se gândi câteva clipe, apoi răspunse:

— Ce să facem, o luăm cu noi!

"Ce femeie!" îşi spuse el, privind-o cum se depărtează. Căci fugise în gradină. O chemau.

În zilele următoare, doamna Bovary-mama fu uimită de schimbarea nurorii sale. Într-adevăr, Emma se arăta mai supusă şi chiar împinse bunăvoința până acolo încât s-o întrebe cum se pun castraveciorii la murat.

Făcea oare asta ca să-i înşele mai bine şi pe unul, şi pe celălalt, sau voia poate ca printr-un fel de stoicism voluptuos să

simtă mai adânc amărăciunea a tot ce avea să părăsească? Dar nici nu se gândea la aşa ceva, dimpotrivă; trăia ca şi cum ar fi fost mai dinainte cufundată în apropiata ei fericire. Nu vorbea cu Rodolphe decât despre asta. Sta rezemată de umărul lui şi murmura:

— Ce zici? Când vom fi în diligenţă... Te gândeşti ce-o să fie? Oare-i cu putinţă? Mi se pare că în clipa când voi simţi trăsura luându-şi vânt, o să fie ca şi cum ne-am înălţa cu balonul, ca şi cum am pleca în nori. Ştii că număr zilele? Dar tu?

Doamna Bovary n-a fost niciodată mai frumoasă ca-n timpul acela; avea acea nespusă frumuseţe pe care-o dă numai bucuria, entuziasmul, succesul, care nu este decât potrivirea armonioasă a caracterului cu împrejurările. Poftele, necazurile, deprinderea cu plăcerile şi amăgirile sale mereu tinere o împliniseră treptat, aşa după cum băligarul, ploile, vânturile şi soarele fac să crească florile, şi înflorea şi ea, în sfârşit, în toată deplinătatea fiinţei ei. Pleoapele-i păreau croite anume pentru prelungile ei priviri drăgăstoase, în care nici nu i se zăreau pupilele, pe când respiraţia adâncă îi umplea nările micuţe şi-i ridica colţul plin al buzelor, care, în lumină, se vedeau puţin umbrite de-un pufuşor negricios. Ai fi spus că un artist priceput în tainele desfrâului îi potrivise pe spate buclele părului, încolăcite la voia întâmplării într-o claie grea, după capriciile adulterului, care le desfăcea în fiecare zi. Vocea avea acum mlădieri mai moi, ca şi talia; ceva de-abia simţit, dar pătrunzător, emana chiar din faldurile rochiei şi din arcuirea piciorului. Charles o găsea încântătoare şi cu totul irezistibilă, ca şi-n primele zile ale căsătoriei.

Când se întorcea la miezul nopţii, nu îndrăznea s-o trezească. Lămpiţa de noapte din porţelan arunca pe tavan o pată rotundă de lumină tremurătoare, şi perdeluţele trase ale micului leagăn păreau ca un cort alb ce se umfla în umbră, la marginea patului. Charles le privea. I se părea că aude suflarea uşoară a copilului. De-acum o sa se facă mare, fiecare anotimp va aduce repede un progres. O şi vedea, întorcându-se pe înserate de la şcoală, plină de voioşie, cu pete de cerneala pe şorţuleţ, cu geanta subsuoară; va trebui s-o dea la un pension, şi asta va costa foarte mult; ce-o să facă? Rămânea pe gânduri, chibzuia că ar fi bine să ia în arendă vreo fermuliţă prin apropiere, pe care ar supraveghea-o chiar el, în fiecare dimineaţă, când s-ar duce să-şi vadă bolnavii. Ar strânge venitul, l-ar pune la casa de economie; pe urmă ar cumpăra de undeva, de oriunde, acţiuni; va spori de altfel şi clientela pe

care se bizuia, căci voia ca Berthe să fie binecrescută, talentată, să învețe pianul. Ah! ce frumoasă va fi mai târziu, la 15 ani, când va semăna cu maică-sa şi va purta vara, ca şi ea, pălării mari de pai! O să le iei de departe drept două surori. Şi-o închipuia lucrând seara lângă ei, la lumina lămpii; o să-i brodeze pantofi, o să se ocupe de gospodărie; o să umple toată casa cu drăgălăşenia şi veselia ei. În sfârşit, amândoi au să se gândească s-o mărite; au să-i găsească un băiat bun, cu o situație solidă, care o va face fericită pe toată viața.

Emma nu dormea; se făcea numai că doarme; şi pe când Charles ațipea alături, ea se trezea în alte vise.

Patru cai o duceau în galop de opt zile către o țară nouă, de unde n-aveau să se mai întoarcă niciodată. Mergeau, mergeau, îmbrățişați, fără să scoată o vorba. Deseori, de pe creasta unui munte, zăreau deodată câte un oraş minunat, cu cupole, poduri, corăbii, păduri de lămâi şi catedrale de marmură albă, ale căror clopotnițe ascuțite aveau cuiburi de berze în vârf. Mergeau încet din pricina lespezilor mari, iar pe jos erau aşezate buchete de flori, pe care le ofereau femei strânse în corsete roşii. Se auzeau clopote sunând, catâri nechezând, laolaltă cu murmurul ghitarelor şi susurul havuzurilor, a căror boare, ridicându-se, răcorea jur împrejur grămezi de fructe aşezate în piramide la picioarele statuilor palide ce surâdeau sub jocul fântânilor arteziene. Şi apoi, într-o seară, ajungeau într-un sat de pescari, în care năvoade negricioase se uscau în bătaia vântului, de-a lungul malului râpos şi al colibelor. Acolo se vor opri să-şi trăiască viața; vor locui într-o casă joasă, cu acoperişul scund, la umbra unui palmier, în fundul unui golf, pe malul mării. Au să se plimbe într-o gondolă, au să se legene într-un hamac; şi vor duce o viață uşoară şi largă ca hainele de mătase de pe ei, caldă şi înstelată ca nopțile blânde pe care le vor contempla. Cu toate acestea, pe nemărginirea acestui viitor pe care şi-l croia cu închipuirea nu se ivea nimic deosebit: zilele, toate splendide, se asemănau între ele, ca nişte valuri; şi totul se legăna în zarea nesfârşită, armonioasă, albăstruie şi plină de soare. Dar, fie că fetița începea să tuşească în leagăn, fie că Bovary sforăia prea tare, Emma nu mai putea adormi decât spre dimineață, când zorile luceau în geamuri, iar micul Justin deschidea, în piață, obloanele farmaciei.

Îl chemase pe domnul Lheureux şi-i spusese:

— O să-mi trebuiască o manta, o manta mare, cu guler larg, căptuşit.

— Plecați într-o călătorie? o întrebă el.

— Nu, dar... n-are a face, şi mă pot bizui pe dumneata, nu-i aşa?... Şi cât mai repede!

Lheureux făcu o plecăciune.

— Şi-o să-mi mai trebuiască, îşi aduse aminte ea, o ladă... nu prea grea... uşor de mânuit.

— Da, da, înțeleg, de vreo nouăzeci şi doi de centimetri pe cincizeci, cum se fac acuma.

— Şi o valiză de mână.

"Cu siguranță că s-au certat", gândi Lheureux.

— Şi, poftim, zise doamna Bovary, scoțând ceasul de la cingătoare, luați asta; să vă despăgubiți din el.

Dar negustorul începu să spună că nu-i nevoie, că se cunoşteau; că avea toată încrederea în ca. Ce copilărie! Cu toate acestea ea stărui să ia măcar lanțul; şi Lheureux îl şi pusese în buzunar şi era gata să plece, când Emtna-l chemă iar.

— O să le ții toate la dumneata. În ce priveşte mantaua — şi aici avu aerul că se gândeşte bine — nici asta să n-o aduci; să-mi dai numai adresa croitorului şi să-l înştiințezi s-o țină la dispoziția mea.

Urmau să fugă luna viitoare. Emma avea să plece din Yonville ca şi cum s-ar duce să facă târguieli la Rouen. Rodolphe avea să rețină locurile, să scoată paşapoartele şi chiar să scrie la Paris, ca să aibă la dispoziție o diligență întreagă, pâna la Marsilia, unde aveau să cumpere o caleaşcă, iar de acolo să continue, fără oprire, pe drumul Genovei. Emma trebuia să aibă grijă să trimită bagajele la Lheureux, de unde să fie duse de-a dreptul la *Rândunica,* astfel ca nimeni să nu bănuiască ceva; în toate astea, nici pomeneală de fetiță. Rodolphe se ferea să vorbească; iar Emma... poate că nici nu se gândea.

Rodolphe voi să mai amâne pe două săptămâni, ca să-şi termine nişte treburi; apoi, după opt zile, mai ceru alte cincisprezece, după care se prefăcu bolnav; pe urmă plecă undeva: luna august trecu şi, după toate întârzierile astea, hotărâră să plece neapărat la 4 septembrie, într-o luni.

În sfârşit, sosi sâmbăta dinaintea plecării.

Rodolphe veni în seara aceea mai devreme ca de obicei.

— Gata tot? îl întrebă ea.

— Da.

Se plimbară apoi împrejurul unui strat de flori şi se duseră să stea jos, lângă terasă, pe brâul zidului.

— Eşti trist, zise Emma.

— Nu, de ce?

Şi cu toate acestea se uita la ea ciudat, drăgăstos.

— Eşti trist că pleci, începu Emma iarăşi, că laşi ceea ce ți-i drag, viața ta? Ah, înțeleg... Dar eu nu am nimic pe lume! Tu eşti totul pentru mine. De aceea am să fiu şi eu totul pentru tine, am să-ți fiu familie, patrie; am să te îngrijesc, am să te iubesc.

— Ce încântătoare eşti, zise el, luând-o în brațe.

— Adevărat? exclamă ea cu un râs plin de voluptate. Mă iubeşti? Atunci jură-mi!

— Dacă te iubesc, dacă te iubesc?! Dar te ador, dragostea mea!

Rotundă, roşiatică, luna se înălța la orizont, la capătul pajiştii. Se ridica repede printre crengile plopilor, care o ascundeau din loc în loc, ca o perdea neagră, găurită. Apăru apoi, sclipitor de albă, pe cerul gol, pe care-l lumina; şi atunci, încetinindu-şi mersul, aruncă deasupra râului o pată mare, în care jucau puzderii de stele, şi licărirea asta de argint se răsucea parcă până-n fund, ca un şarpe fără cap, plin de solzi luminoşi. Toate astea mai semănau şi cu un monstruos candelabru, de-a lungul căruia se prelingeau picături de diamant topit. În jurul lor se aşternea o noapte liniştită; perdele de-ntuneric umpleau frunzişurile. Cu ochii pe jumătate închişi, Emma trăgea în piept, ca-ntr-un oftat adânc, adierea vântului răcoritor. Pierduți cu totul în visarea care-i cotropea, nu scoteau nici o vorbă. Simțeau iarăşi în inima lor duioşia primelor zile de dragoste, plină şi tăcută, ca apele râului ce curgea cu toată moliciunea pe care-o aducea parfumul de lămâiță; ea răsfrângea în amintirile lor umbre mai nemărginite şi mai melancolice decât umbrele sălciilor nemişcate care se întindeau pe iarbă. Deseori câte o vietate de noapte, vreun arici sau vreo nevăstuică, foşnea prin frunze, pornind la vânătoare, sau, când şi când, se auzea căzând singură, de pe spalier, câte o piersică coaptă.

— Ah, ce noapte frumoasă! spuse Rodolphe.

— Vom mai avea şi altele, răspunse Emma. Şi, ca şi cum ar fi vorbit în gând: Da, ce plăcut va fi să călătoreşti... Şi, totuşi, de ce mi-i inima îndureratâ? Să fie teama de necunoscut? Despărțirea de-atâtea obişnuințe... sau, mai degrabă... Nu, din prea mnre fericire. Ce slabă sunt, nu-i aşa? Iarta-mă!

— Mai e timp! exclama el. Gândeşte-te bine, să nu te căieşti pe urmă!

— Niciodată! răspunse ea din tot sufletul. Apoi, apropiindu-se de el: Ce nenorocire ar putea să mi se-ntâmple? Nu-i deşert, nu-i prăpastie, nici ocean pe care nu le-aş putea trece cu tine. Cu cât vom trăi mai mult împreună, viața va fi ca

o îmbrățișare tot mai strânsă, mai deplină! Nu ne va mai tulbura nimic, nici o grijă, nici o piedică! Vom fi singuri, numai unul al altuia, pe veci... Dar vorbeşte, răspunde-mi!

Rodolphe repeta mereu, ta răstimpuri egale: "Da... Da..." Emma îi trecuse mâna prin păr şi spunea într-una cu o voce copilărească, în ciuda lacrimilor care-i curgeau şiroaie:

— Rodolphe! Rodolphe!... Ah! Rodolphe, dragul meu Rodolphe!

Bătu miezul nopții.

— Miezul nopții! spuse ea. Hai, ziua s-a dus! Mai avem una!

El se sculă sa plece; şi, ca şi cum mişcarea pe care-o făcea ar fi fost semnalul fugii lor, Emma, luând deodată un aer vesel, întrebă:

— Ai paşapoartele?

— Da.

— Nu uiți nimic?

— Nu.

— Eşti sigur?

— Sigur..

— Ai să mă aştepți la hotel "Provence", nu-i aşa?... La amiază...

Rodolphe dădu din cap.

— Aşadar, pe mâine! spuse Emma cu o ultimă alintare. Şi se uită după dânsul cum se-ndepărtează.

Rodolphe se uita înapoi. Alergă după el şi, aplecându-se pe malul apei printre mărăcini, strigă:

— Pe mâine!

Rodolphe trecuse de cealaltă parte a râului şi mergea repede pe pajişte.

După câteva minute, Rodolphe se opri, şi când o văzu în rochia ei albă, pierzându-se încetul cu încetul în întuneric, ca o fantomă, inima începu să-i bată atât de tare, că trebui să se rezeme de un copac să nu cadă.

— Nătărău mai sunt, spuse el, înjurând îngrozitor. Oricum, era o amantă drăguță!

Şi-n aceeaşi clipă, frumusețea Emmei, cu toate plăcerile dragostei lor, îi năvăli în minte iar. La început se înduioşă, apoi, revoltându-se împotriva ei, exclamă gesticulând:

— La urma urmelor, nu mă pot expatria, nici să am grija unui copil...

Îşi spunea toate astea ca să se îmbărbăteze mai tare.

— Şi, de altfel, ce încurcături, ce cheltuială... A, nu, nu! De o mie de ori nu! Ar fi din cale-afară de idiot!

XIII

D-abia ajuns acasă, Rodolphe se şi aşează la birou, sub capul de cerb pe care-l avea în perete ca trofeu. Dar când luă tocul în mână, nu găsi ce să scrie şi, rezemându-se în coate, căzu pe gânduri. Avea impresia că Emma se pierdea într-un trecut îndepărtat, ca şi cum hotărârea pe care-o luase acum pusese deodată între ei o distanţă uriaşă.

Ca să mai atingă ceva de-al ei, se duse să caute în dulap, la capul patului, o veche cutie de porţelan de Reims unde-şi încuia de obicei scrisorile primite de la femei şi care împrăştie un miros de mucegai şi de trandafiri veştezi. Mai întâi zări o batistă plină de pete ieşite de vreme. Era o batistă de-a ei şi o păstra de când, odată, la plimbare, îi cursese sânge din nas; nu-şi mai aducea aminte când. Alături era, izbindu-se de toate colţurile cutiei, miniatura pe care i-o dăduse Emma; îmbrăcămintea i se păru pretenţioasă, iar privirea ei *galeşă,* de cel mai jalnic efect; apoi, tot uitându-se la imaginea aceea şi tot evocând amintirea modelului, încetul cu încetul trăsăturile Emmei se învălmăşiră în amintirea lui, ca şi cum chipul viu şi cel pictat, frecându-se între ele, s-ar fi şters unul pe altul. În cele din urma, citi câteva din scrisorile ei; erau pline de amănunte cu privire la călătoria lor, scurte, insistente şi practice, ca nişte scrisori de afaceri. Vru să le mai vadă pe cele lungi, pe cele de altădată; ca să le găsească în fundul cutiei, Rodolphe le răscoli pe toate, şi, fără să-şi dea seama, începu să scormonească în mormanul acela de hârtii şi de lucruri, claie peste grămadă, dând peste buchete de flori, o jartieră, o mască neagră, ace, şuviţe de păr... şuviţe de păr castanii, blonde; unele dintre ele chiar, agăţându-se de înfloriturile de tinichea ale cutiei, se rupeau când o deschidea.

Rătăcind aşa printre amintiri, cerceta scrisul şi stilul scrisorilor, tot atât de felurite ca şi ortografia lor. Erau scrisori pline de dragoste sau vesele, glumeţe ori melancolice, unele cereau dragoste, altele cereau bani. Câte-un cuvânt îi amintea un chip, anumite gesturi, sau sunetul unei voci; uneori însă nu-i mai trezeau nici o amintire.

Într-adevăr, toate aceste femei, năvălind deodată în mintea lui, se stinghereau unele pe altele şi deveneau din ce în ce mai mici, ca şi cum dragostea care ajunsese la acelaşi nivel ar fi şters deosebirile dintre ele. Apucând deci tot teancul de scrisori răvăşite, se jucă vreo câteva clipe, vânturându-le în cascadă,

din mâna dreaptă în cea stângă. În cele din urmă, plictisit, toropit, Rodolphe se duse să pună cutia la loc în dulap, spunând:

— Ce grămadă de gogoşi!...

Aceasta rezuma, pe scurt, părerea lui; căci plăcerile, asemeni şcolarilor în curtea unui liceu, îi bătătoriseră atât de mult inima, încât nici un fir de iarbă nu mai încolțea, şi tot ce trecea prin ea, mai bezmetic decât copiii, nu-i lăsa, nici măcar ca aceştia, un nume zgâriat pe pereți.

"Hai, îşi zise el, să începem!"

Şi începu să scrie:

"Curaj, Emma, curaj! Nu vreau să-ți stric viața."

"La urma urmelor, asta-i adevărat, gândi Rodolphe; o fac în interesul ei; sunt un om cinstit."

"Te-ai gândit bine la hotărârea pe care-aí luat-o? Îți dai seama în ce prăpastie te târam, bietul meu îngeraş? Nu, nu-i aşa? Porneai încrezătoare şi nebună, în fericire, în viitor... Ah, nenorociții de noi! Nebuni ce suntem!"

Aici Rodolpha se opri, ca să găsească o scuză mai potrivită.

"Dacă i-aş spune că mi-am pierdut toată averea?... A, nu, şi de altfel asta n-ar fi o piedică. Ar însemna să înceapă de la capăt mai târziu. Parcă o poți face pe o femeie ca asta să-şi vâre mințile-n cap?"

După ce se mai gândi, adăugă:

"N-am să te uit, crede-mă, şi voi avea întotdeauna pentru dumneata un devotament profund, dar într-o zi, mai curând sau mai târziu, înflăcărarea aceasta (asta-i soarta a tot ce-i omenesc) s-ar fi domolit, fără îndoială! Ne-am fi săturat unul de altul şi chiar cine ştie dacă n-aş fi avut cumplita durere de a-ți vedea remuşcările şi de a lua parte eu însumi la ele, de vreme ce eu însumi le-aş fi pricinuit. Numai gândul suferințelor ce le vei simți mă chinuieşte, Emma! Uită-mă! De ce a trebuit să te cunosc? De ce erai atât de frumoasă? Să fie oare vina mea? Dumnezeule! nu, nu, numai fatalitatea e de vina!"

"Iată un cuvânt care impresionează totdeauna", îşi spuse el.

"Ah! dacă ai fi fost una din acele femei uşuratice citìn sunt atâtea, cu siguranță că aş fi putut să încerc, din egoism, o experiență care, în acest caz, ar fi fost fără primejdie pentru dumneata. Dar acea dulce înflăcărare, din care vine totodată şi farmecul şi zbuciumul dumitale, te-a împiedicat să înțelegi, adorabilă femeie, falsitatea situației în care ne-am fi găsit. La început nici eu nu m-am gândit la asta, şi stăteam liniştit la umbra acestei fericiri desăvârşite ca la umbra arboielui morții{39}, fără să-mi dau seama de ceea ce mă aşteaptă."

"O să creadă poate ca renunț dm zgârcenie. Ei, creadă ce-o pofti! puțin îmi pasă, trebuie să sfârşesc odată!"

"Lumea e necruțătoare, Emma. Ne-ar fi urmărit. pretutindeni. Ai fi avut de îndurat întrebări indiscrete, calomnia, disprețul, poate şi insulta. Să te insulte pe dumneata! Oh!... Şi eu, care-aş fi vrut să te ridic pe-un tron! Eu, care-ți iau cu mine amintirea ca pe-un talisman! Căci mă pedepsesc, exilându-mă, pentru tot răul pe care ți l-am făcut. Plec. Unde? Nu ştiu nimic, sunt ca nebun! Adio! Fii totdeauna bună! Păstrează amintirea nenorocitului care te-a pierdut. Învață-o pe Berthe numele meu, ca să-l pomenească în rugăciunile ei."

Flacăra celor două lumânări tremură. Rodolphe se sculă să închidă fereastra, iar când se aşeză la loc:

"Mi se pare că asta e tot. Ah, încă ceva, nu cumva să vie *să-mi bată capul!"*

"Când vei citi aceste triste rânduri, eu voi fi departe; căci am voit să dispar cât mai repede, ca să înlătur ispita de a te revedea. Fii tare! Mă voi întoarce; şi poate că, mai târzìu, vom vorbi amândoi, foarte rece, de fosta noastră dragoste. Adio!"

Şi mai adăugă un ultim adio, despărțit în două cuvinte: *"A Dieu!"* ceea ce găsea că este de foarte bun gust.

,,Ei, acuma cum închei? se întrebă el. *Al dumitale prea-devotat...* Nu. *Al dumitale prieten?...* Da, aşa: *Al dumitale prieten."*

Reciti scrisoarea. I se păru bună.

"Biata femeie! se gândi el înduioşat. O să mă creadă mai nesimțitor decât o stană de piatră; ar fi trebuit şi câteva lacrimi pe deasupra; numai că eu nu pot plânge; asta nu-i vina mea." Şi atunci, turnându-şi puțină apă într-un pahar, Rodolphe îşi muie degetul şi lăsă să cadă de sus o picătură mare; care făcu o

pată ştearsă de cerneală; apoi, vrând să sigileze scrisoarea dădu peste pecetea *Amor nel cor.*

"Asta nu-i de loc potrivit. Ei, la urma urmei, ce-are-a face!"

După care trase trei pipe şi se duse la culcare.

A doua zi, cum se sculă (era cam pe la 2; dormise până târziu), Rodolphe spuse să-i culeagă un paneraş cu caise. Puse scrisoarea în fund, sub nişte frunze de viţă, şi-i porunci lui Girard, argatul lui, să-l ducă cu băgare de seamă la doamna Bovary. Aşa făcea totdeauna când voia să-i ajungă o scrisoare, trimiţându-i, după anotimp, fructe sau vânat.

— Dacă te întreabă ceva de mine, să-i spui ca am plecat într-o călătorie. Trebuie să-i dai panerul chiar ei, în mână... Pleacă şi fii cu băgare de seama!

Girard îşi puse bluza cea noua, acoperi caisele cu o batistă, înnodând-o împrejurul panerului, şi, cu paşi mari şi greoi, în papucii lui cu tălpi de lemn ţintuit, apucă liniştit drumul spre Yonville.

Când sosi, doamna Bovary tocmai aranja cu Félicité, pe masa de la bucătărie, un teanc de albituri.

— Iaca, zise argatul, v-a trimis stăpânul nostru asta.

Emma presimţi că s-a întâmplat ceva rău, şi, tot căutând vreun ban în buzunar, se uita cercetător la ţăran cu ochii rătăciţi, pe când el o privea înmărmurit, neînţelegând cum se face că un asemenea dar poate să tulbure atât de tare pe cineva. În sfârşit, argatul plecă, Félicité rămase. Emma nu se mai putu stăpâni, dădu fuga în sală, de parcă ar fi vrut să ducă acolo caisele, răsturnă paneraşul, smulse frunzele, găsi scrsoarea, o deschise şi, ca şi cum în urma ei ar fi izbucnit un foc groaznic, Emma începu sa alerge înspăimântată spre camera ei.

Charles era acolo; îl zări; el îi spuse ceva; Emma nu auzi nimic şi continuă să urce treptele în fugă, gâfâind, pierdută, ca beată, ţinând mereu în mână bucata aceea groaznică de hârtie care-i trosnea între degete ca o foaie de tablă. La etajul al doilea se opri în faţa uşii de la pod, care era încuiată.

Atunci voi să se liniştească; îşi aduse aminte de scrisoare; trebuia s-o termine şi nu avea curajul. De altfel, unde? Cum? Are s-o vadă.

"A, nu, îşi spuse ea, aici o să fie bine."

Emma împinse uşa şi intră.

De pe acoperişul de olane venea o căldură apăsătoare, care-i strângea tâmplele şi o înăbuşea; se târî până la mansarda închisă, trase zăvorul şi deodată ţâşni o lumină orbitoare.

În fața ei, pe deasupra acoperişurilor, câmpul se întindea cât vedeai cu ochii. Jos, sub ea, piața satului era pustie; pietrele trotuarului sclipeau, sfârlezele de pe coamele caselor stăteau neclintite; la colțul străzii, de la un etaj mai jos, porni un fel de uruit cu țiuituri pe diferite tonuri: Binet lucra la strung.

Se rezemase de pervazul lucarnei şi recitea scrisoarea cu rânjete de mânie. Dar cu cât îşi încorda atenția, cu atât gândurile i se învălmăşeau. Îl vedea, îl auzea, îl cuprindea cu amândouă brațele; şi bătăile inimii, care izbeau sub sân ca nişte lovituri puternice de berbec, veneau grăbite una după alta, când mai repezi, când mai rare. Îşi arunca privirea jur împrejur, dorind parcă să vadă tot pământul surpându-se. De ce să nu isprăvească odată cu viața? Cine-o împiedica? Era liberă, înainta şi se uita la caldarâm, îndemnându-se: "Haide! haide!"

Raza de lumină care se urca de jos drept către ea îi trăgea spre prăpastie greutatea trupului. I se părea că piața se ridică clătinându-se de-a lungul zidurilor, şi capetele podelei se înclinau ca o corabie legănata de valuri. Era chiar la margine, aproape suspendată deasupra văzduhului nesfârşit. Albastrul cerului o împresura, aerul se învălmăşea în capul ei găunos, n-avea decât să se lase în voie, atrasă; şi uruitul strungului nu mai contenea, ca o voce furioasă care o chema mereu.

— Emma! Emma! se auzi glasul lui Charles.

Se opri.

— Dar unde eşti? Vino!

La gândul că de-abia scăpase de la moarte, era cât pe ce să leşine de spaimă; închise ochii; apoi deodată tresări, simțind o mână atingându-i mâneca; era Félicité.

— Vă aşteaptă domnul, coniță; supa-i pe masă.

Şi trebui să coboare! Trebui sa se aşeze la masă!

Încercă să mănânce. Mâncarea-i ramânea în gât. Atunci îşi desfăcu şervetul, ca şi cum ar fi vrut să cerceteze cârpiturile făcute, şi chiar se apucă, cu adevărat, să facă treaba asta, să numere firele țesăturii. Deodată îşi aduse aminte de scrisoare. Nu cumva o pierduse? Unde s-o găsească? Dar îşi simți cugetul atât de sleit, încât până la urmă nu putu să născocească un pretext ca să plece de la masă. Devenise şi laşă; se temea de Charles; ştia tot, cu siguranță! Într-adevăr, el rosti într-un mod ciudat aceste cuvinte;

— Pe cât se pare, n-o să-l vedem prea curând pe domnul Rodolphe.

— Cine ți-a spus? întrebă ea tresărind.

— Cine mi-a spus? repetă el cam mirat de tonul ei repezit. Girard, pe care l-am întâlnit adineauri în uşă la "Cafeneaua franceză". A plecat într-o călătorie, sau are de când să plece.

Emma suspină.

— Dar ce te miră? Aşa pleacă el din când în când, ca sa se distreze, şi zău că-i dau dreptate. Când ai avere şi eşti burlac!... De altfel, prietenul nostru ştie să petreacă, nu glumă! Mare şmecher! Domnul Langlois mi-a povestit...

Din bună-cuviinţă tăcu, fiindcă intră servitoarea, care începu să pună la loc în paneraş caisele împrăştiate pe etajeră. Fără să observe că nevastă-sa se înroşise, Charles spuse să i le aducă, luă una şi muşcă dintr-însa.

— O, minunată! exclamă el. Ţine, gustă.

Şi-i întinse paneraşul, pe care Emma-l dădu încetişor la o parte.

— Miroase măcar; ce aromă! insistă el, trecându-i de mai multe ori paneraşul pe la nas.

— Mă înăbuş! exclamă ea, sculându-se deodată. Dar printr-o încordare de voinţă spasmul acesta trecu. Apoi: Nu-i nimic, spuse, nu-i nimic! Ceva nervos. Stai şi mănâncă.

Căci se temea să nu înceapă s-o întrebe, să se îngrijoreze, să n-o mai lase în pace.

Ca să-i fie pe plac, Charles se aşeză la loc, scuipând în mână sâmburii de caise, pe care-i punea pe urmă în farfurie.

Deodată trecu la trap, prin piaţă, un *tillbury* albastru. Emma scoase un ţipăt şi căzu ţeapănă jos, pe spate.

Într-adevăr, după multă chibzuinţă, Rodolphe se hotărâse să plece la Rouen. Şi cum de la La Huchette la Buchy nu-i a!t drum decât prin Yonville, trebui să treacă prin sat, şi Emma îl recunoscu la lumina felinarelor care spintecau amurgul ca un fulger.

Auzind zarva din casă, farmacistul veni în fuga mare. Masa, cu farfurii cu tot, fusese răsturnată; sos, carne, cuţite, solniţă, serviciu de untdelemn erau împrăştiate în toată sufrageria; Charles striga după ajutor; Berthe, înspăimântată, ţipa; iar Félicité, căreia-i tremurau mâinile, desfăcea şireturile doamnei, care se zvârcolea cu zvâcniri convulsive.

— Mă reped, zise spiţerul, să caut în laborator la mine nişte oţet aromat.

Apoi, când Emma, respirând din sticluţă, începu să deschidă ochii, exclamă:

— Eram sigur! Ăsta e-n stare să trezească şi-un mort!

— Vorbeşte! zicea Charles. Vorbeşte! Vino-ţi în fire. Sunt eu. Charles al tău, care te iubeşte aşa de mult! Mă cunoşti?

Uite-ți fetița: sărut-o!

Copilul întindea brațele spre maică-sa, să se atârne de gâtul ei. Dar, întorcând capul, Emma spuse cu o voce întretăiată:

— Nu, nu... nimeni!

Leşină iar. O puseră în pat.

Şedea culcată, cu gura deschisă, cu ochii închişi, cu mâinile întinse, nemişcată şi albă ca o statuie de ceară. Din ochi se prelingeau două pârâiaşe de lacrimi, care picurau încet pe pernă.

Charles sta în picioare în fundul dormitorului, iar farmacistul, alături de el, era tăcut şi îngândurat, aşa cum se cuvine în împrejurările serioase din viață.

— Limştiți-vă, zise el, făcându-i semn cu cotul, cred că a trecut criza.

— Da, acum se odihneşte puțin! răspunse Charles, care se uita la ea cum doarme. Biata femeie!... Iar a apucat-o!

Homais îl întrebă atunci cum i-a venit. Charles îi răspunse că i-a venit aşa, deodată, pe când mânca nişte caise.

— Nemaipomenit!... exclamă farmacistul. S-ar putea însă ca tocmai din cauza caiselor să fi leşinat! Sunt unele firi aşa de sensibile la anumite mirosuri! ar fi un frumos studiu de făcut, atât sub raport patologic, cât şi sub cel fiziologic. Preoții, care întotdeauna au amestecat mirodeniile în slujbele lor, ştiau bine ce importanță au. O fac ca să-ți amorțească judecata şi să cazi în extaz, ceea ce de altfel e uşor de obținut de la persoanele de sex slab, care sunt mai delicate decât celelalte. Se pomenesc cazuri când au leşinat fiindcă le-a mirosit a corn ars sau a pâine proaspătă...

— Luați seama să n-o treziți! zise încet Bovary.

— Şi nu numai ființele omeneşti, continuă spițerul, suferă de asemenea anomalii, ci chiar şi animalele. Aşa, de pildă, cunoaşteți desigur efectul atât de ciudat, afrodiziac, pe care *nepeta cataria,* în popor zisă şi iarba-pisicii, îl produce asupra speței feline; şi, pe de altă parte, ca să dau un caz a cărui autenticitate o garantez, Bridoux (unul din foştii mei camarazi, care acum stă în strada Malpalu) are un câine care-ncepe să se zvârcolească în convulsiuni de îndată ce-i arăți o tabacheră. Deseori chiar dă cu el reprezentații în fața prietenilor, în pavilionul lui din pădurea Guillaume. Ți-ar veni a crede că un simplu praf de strănutat ar putea să provoace un asemenea dezastru în organismul unui patruped? Nespus de ciudat, nu-i aşa?

— Da, zise Charles, care nu asculta.

— Asta ne dovedeşte, continuă celălalt, zâmbind cu un aer de uşoară înfumurare, nenumăratele zdruncinări ale sistemului nervos. Cât despre doamna, să vă spun drept, totdeauna mi s-a părut o adevărată senzitivă. De aceea, dragul meu prieten, n-am să vă recomand nici unul din acele aşa-zise leacuri care, sub motiv că atacă simptomele, atacă sănătatea. Nu, fără medicamentaţie inutilă! Regim, atâta tot! Sedative, emoliente, îndulcitoare. Şi, apoi, nu credeţi oare că ar trebui poate să-i stimulaţi imaginaţia?

— În ce fel? Cum? întrebă Bovary.

— A! Asta-i chestiunea! Asta-i în realitate chestiunea: *That is the question!*[40] cum citeam deunăzi într-un ziar.

Însă Emma, trezindu-se, începu să ţipe:

— Dar scrisoarea? Dar scrisoarea?

Crezură că aiurează; cu adevărat însă, delirul începu de la miezul nopţii; se declară o febră cerebrală.

Timp de patruzeci şi trei de zile Charles nu se clinti de lânga ea. Nu mai vru să audă de bolnavi, nu se mai culca, mereu îi lua pulsul, îi punea muştar, comprese cu apă rece. Îl trimitea pe Justin până la Neufchâtel să-i caute gheaţă, gheaţa se topea pe drum; îl trimitea iar. Îl chema la consult pe domnul Canivet; îl aduse de la Rouen pe fostul său profesor, doctorul Larivière; era disperat. Îl înspăimânta mai ales faptul că Emma era abătută; nu scotea o vorbă, nu auzea nimic, ba părea chiar că nu suferă de loc, ca şi cum trupul şi sufletul s-ar fi odihnit după atâta zbucium.

Pe la mijlocul lui octombrie putu să se ridice şi să stea în pat rezemată de perne. Charles începu să plângă când o văzu mâncând prima felie de pâine cu dulceaţă. Îşi recăpăta puterile; se scula câteva ceasuri după-amiază, şi într-o zi, când se simţi mai bine, Charles o luă de braţ şi încercă să facă cu ea o plimbare prin grădină. Frunze moarte acopereau nisipul de pe alei; ea mergea încet, târându-şi papucii, şi, rezemată de umărul lui Charles, surâdea mereu.

Merseră aşa până în fund, aproape de terasă. Ea se îndreptă încetişor, îşi duse mâna streaşină la ochi, ca să vadă mai bine, şi se uită departe, departe de tot, dar nu se vedeau în zare decât nişte focuri mari de iarbă uscată, fumegând pe coline.

— Ai să te oboseşti, draga mea, zise Bovary. Şi împingând-o cu blândeţe, ca să intre în chioşc: Stai pe banca asta; o sa-ţi facă bine.

— O, nu, nu aici, nu aici, spuse ea cu o voce sfârşită. Simţi că ameţeşte, şi chiar din seara aceea boala începu iar, cu

manifestări mai nesigure, ce-i drept, dar mai complicate. O dureau când inima, când pieptul, când capul, când mâinile şi picioarele. Începu să aibă vărsături, în care Charles bănui primele simptome de cancer.

Şi, pe lângă toate astea, bietul om avea şi greutăți băneşti.

XIV

În primul rând nu ştia ce-i de făcut ca să-l despăgubească pe domnul Homais de toate medicamentele pe care le luase de la dânsul; şi cu toate că el, ca medic, ar fi putut să nu le plătească, se simțea cam stingherit de această datorie. Apoi, cheltuielile casei, acum, când bucătăreasa era stăpână, ajunseseră înspăimântătoare; notele de plata plouau cu nemiluita; furnizorii începură să murmure; îl hărțuia mai ales domnul Lheureux. În adevăr, când boala Emmei era în toi, el, profitând de această împrejurare ca să încarce factura, adusese repede mantaua, valiza, două lădițe în loc de una şi încă o mulțime de alte lucruri. Degeaba îi spuse Charles că nu mai avea nevoie de ele, negustorul îi răspunse pe-un ton obraznic că toate aceste obiecte îi fuseseră comandate şi că nu le ia înapoi; de altfel, asta ar însemna s-o supere pe doamna tocmai acum în timpul convalescenței; să se gândească bine domnul; într-un cuvânt, era hotărât ca mai degrabă să-l dea în judecată decât să renunțe la drepturile lui şi să-şi ia marfa. Ca urmare, Charles porunci să i le ducă la prăvălie. Félicité însă uită; şi cum el avea alte griji, nimeni nu se mai gândi la asta; domnul Lheureux nu se lăsă; şi, când amenințând, când văicărindu-se, învârti aşa fel lucrurile, încât până la urma Bovary iscăli o poliță cu scadența peste şase luni. Dar de-abia semnase polița, şi-i veni în cap o idee îndrăzneață: să împrumute de la domnul Lheureux o mie de franci. Întrebă deci, cam stânjenit, dacă n-ar fi chip să aibă mia asta, adăugând că i-ar trebui pentru un an şi cu orice dobândă ar vrea. Lheureux alergă la prăvălie, aduse banii şi dictă o altă poliță, prin care Bovary declara că se obligă să plătească la ordin, la 1 septembrie viitor, suma de una mie şaptezeci de franci, ceea ce, împreună cu cei o sută optzeci, datorați mai înainte, făcea o mie două sute cincizeci în cap. Împrumutând astfel cu un procent de şase la sută, sporit cu încă un sfert drept comision, iar mărfurile aducându-i mai bine de o treime câştig, asta trebuia să-i dea, în douăsprezece luni, un profit de o sută treizeci de franci; şi el mai trăgea nădejde că afacerea n-o să se oprească aici, că n-o să-i poată plăti polițele,

că are să le preschimbe, şi că bieţii lui bănuţi, îndopându-se la doctor ca-ntr-un sanatoriu, au să i se întoarcă într-o zi cu mult mai dolofani, de-o să-i crape sacul.

De altfel, îi mergea bine în toate. Se adjudecase asupra lui o furnitură de cidru pentru spitalul din Neufchâtel; domnul Guillaumin îi făgăduia nişte acţiuni la uzinele de turbă din Grumesnil şi visa să înjghebe o nouă cursă de diligenţă între Arcueil şi Rouen, care, fără îndoială, avea să ruineze în curând hodoroaga "Leului de aur", şi care, mergând mai repede, fiind mai ieftină şi ducând mai multe bagaje, o să aducă astfel tot comerţul din Yonville în mâna lui.

Charles se întreba de multe ori în ce chip o să poată el restitui la anul atâţia bani; şi căuta, născocea mijloace de scăpare, ca, de pildă, să ceară de la tatăl lui sau să vândă ceva. Dar bătrânul nici n-o sa vrea să audă, iar el nu avea ce să vândă. Dădea atunci de atâtea încurcături, că nici nu mai îndrăznea să se gândească la ceva atât de neplăcut. Îşi făcea mustrări că pentru toate astea o uita pe Emma, ca şi cum toate clipele lui aparţinând acestei femei, a nu se gândi necontenit la dânsa, însemna a-i răpi ceva.

Iarna fu aspră. Convalescenţa Emmei — lungă. Când era frumos, îi împingea fotoliul lângă fereastra care dădea spre piaţă; căci acum nu putea suferi grădina, şi obloanele din partea aceea erau mereu închise. Ceru să-i vândă calul; tot ce-i plăcuse altădată nu-i mai plăcea acum. Parcă nu se mai gândea decât cum să se îngrijească. Stătea în pat, lua câte o mică gustare, suna servitoarea ca s-o întrebe ce se-aude cu ceaiurile ei medicinale sau ca să stea de vorbă cu dânsa. Zăpada de pe acoperişul halelor arunca în cameră o lumină alba, nemişcată; pe urmă începu să plouă. Şi Emma aştepta zilnic, cu un fel de înfrigurare, repetarea de neînlăturat a evenimentelor mărunte care totuşi n-o interesau de loc. Cel mai însemnat dintre ele era seara, când sosea *Rândunica.* Atunci hangiţa striga, alte voci îi răspundeau, în timp ce lanterna lui Hippolyte, care căuta cuierele pe poclit, lucea ca o stea în întuneric. La amiază, Charles se-ntorcea acasă; pe urmă ieşea; după aceea Emma lua o supă; spre seară, pe la 5, copiii care se-ntorceau de la şcoală, târându-şi saboţii pe trotuar, băteau cu linia, unul după altul, cârligele obloanelor.

La ora aceea venea domnul Bournisien să o vadă. O întreba cum se mai simte, îi aducea noutăţi şi, vorbindu-i cu duhul blândeţii şi printr-o flecăreală dulceagă, ce nu era lipsită de farmec, căută să-i insufle credinţa în Dumnezeu. Numai cât îi zărea anteriul, şi se şi înviora. Într-o zi, când în toiul bolii se

crezu în agonie, ceru s-o împărtăşească; şi pe măsură ce în camera ei se făceau pregătirile pentru slujbă, pe când se aranja în chip de altar scrinul pe care erau îngrămădite tot felul de siropuri, iar Félicité presăra pe jos dalii, Emma simţea ceva puternic trecând pe deasupra ei, ceva care îi lua orice durere, senzaţie sau sentiment. Făptura ei potolită nu mai era în stare să gândească; începea o alta viaţă; i se părea că întreaga ei fiinţă, înălţându-se spre Dumnezeu, se pierdea în această dragoste ca tămâia aprinsă ce se pierde în fum. Îi stropiră cearceafurile de pe pat cu agheasmă, preotul scoase, din sfântul artofor anafura albă; şi, cutremurată de-o bucurie cerească, îşi întinse buzele să primească trupul Domnului, care i se înfăţişă. Perdelele se umflau împrejurul ei alene, ca nişte nori, iar razele celor două lumânări, care ardeau pe scrin, îi apărură ca nişte aureole orbitoare. Atunci îşi lăsă iarăşi capul pe pernă, crezând că aude în văzduh cântecul harpelor îngereşti şi că, în cerul de azur, stând pe un tron de aur în mijlocul sfinţilor, care ţineau ramuri verzi de palmier, îl întrezăreşte pe Dumnezeu-tatăl, în toată slava sa, făcând semn îngerilor cu aripi de foc să coboare pe pământ ca s-o ducă pe braţe.

Această vedenie minunată îi rămase în amintire ca tot ce s-ar putea visa mai frumos, şi de aceea se silea şi acum să retrăiască aceeaşi senzaţie, care mai continua, dar nu atât de copleşitoare şi nici cu aceeaşi adâncă blândeţe. Sufletul ei, istovit de trufie, se odihnea, în sfârşit, în umilinţa creştină; şi, savurând plăcerea de a fi slabă, Emma contempla în sine nimicirea propriei voinţe, ce trebuia să deschidă larg porţile ca să intre năvalnic harul ceresc. Existau deci, în loc de fericire, extaze mai mari, o altă dragoste mai presus de toate celelalte, fără contenire, fără sfârşit mereu mai copleşitoare. Printre amăgirile speranţei ei, întrezări ceva neprihănit plutind deasupra pământului, contopindu-se cu cerul în cave visa sa fie. Vru să ajungă o sfântă. Îşi cumpăra mătănii, începu să poarte talismane; îşi dorea să aibă în odaie, la căpătâiul patului, o raclă cu moaşte, încrustată cu smaragde, s-o sărute în fiecare seară.

Preotul se minuna de aceste înclinaţii, deşi găsea că această credinţa a Eimnei, din prea multă râvnă, ar putea până la urmă să ducă la erezie sau chiar la sminteală. Dar nefiind prea priceput în toate astea, de îndată ce întrecură o anumită măsură, îi scrise domnului Boulard, librarul înalt prcasfinţiei-sale, să-i trimită *ceva mai de seamă, pentru o persoană feminină, care era plină de duh.* Cu aceeaşi nepăsare cu care ar fi trimis unor negri nişte articole de fierărie, librarul împacheta,

claie peste grămadă, tot ce se căuta pe atunci în negoțul de cărți religioase: mici manuale cu întrebări şi răspunsuri, pamflete bătăioase, în stilul domnului de Maistre{41}, şi un fel de romane cu scoarțe roz şi stil dulceag, alcătuite de seminariştii trubaduri sau de scriitoare pedante şi pocăite. Erau printre ele: *Gândiți-va bine; Omul de societate la picioarele Mariei, de domnul de..., decorat cu mai multe ordine; Despre erorile lui Voltaire, pentru folosința tinerilor* etc.

Doamna Bovary nu avea mintea încă destul de limpede ca să poată gândi serios la ceva; de altfel, le citi prea pripit. O enervau preceptele religioase; nu-i plăcu trufia scrierilor polemice din pricina înverşunării cu care urmăreau oameni pe care ea nu-i cunoştea; iar istorisirile profane cu iz religios i se părură scrise cu atâta necunoaştere a vieții, încât o îndepărtă pe nesimțite de adevărurile pe care se aştepta să le vadă dovedite. Stărui totuşi şi, atunci când cartea îi cădea din mâini, se credea cuprinsă de cea mai neprihănită melancolie catolică pe care un suflet curat poate s-o plăsmuiască.

Cât despre amintirea lui Rodolphe, o coborâse în adâncul inimii ei, unde stătea mai solemn şi mai nemişcat decât mumia unui rege într-o subterană. Din această mare dragoste îmbălsămată se răspândea o mireasmă care, pătrunzând pretutindeni, aducea un parfum de blândă iubire în atmosfera pură în care voia să trăiască. Când îngenunchea la pupitrul de rugăciune în stil gotic, îndrepta către Domnul aceleaşi cuvinte dulci pe care altădată le murmura iubitului ei, în efuziunile adulterului. O făcea pentru ca astfel să trezească în ea credința; dar din ceruri nu cobora nici o desfătare, şi se ridica, cu trupul ostenit, cu sentimentul nedesluşit al unei nemăsurate înşelăciuni. În mintea ei, această căutare nu era decât un merit mai mult, şi, în trufia evlaviei sale, Emma se asemuia cu acele nobile doamne de odinioară, a căror glorie o visase privind un portret al doamnei de la Vallière şi care, târând după ele cu atâta măreție trena încărcată de podoabe a rochiilor lor lungi, se retrăgeau în singurătate ca să verse la picioarele lui Crist şiroaiele de lacrimi ale unei inimi rănite de viață.

Se dădu cu totul la milostenii exagerate. Cosea haine pentru săraci, trimitea lemne lehuzelor, iar într-o zi, când Charles se-ntoarse acasă, găsi în bucătărie trei derbedei, care stăteau la masă şi mâncau supă. Ceru să i se aducă iar fetița, pe care bărbatul ei, cât fusese ea bolnavă, o trimisese din nou la doică. Voia s-o învețe să citească; oricât plângea Berthe, ea nu se mai enerva. Era hotărâtă să fie resemnată şi iertătoare față de toți. Orice ar fi spus, folosea un limbaj plin de expresii

ideale. Spunea copilului:

— Ți-au trecut crampele, îngeraşule?

Doamna Bovary-mama nu găsea nimic de criticat, în afară doar de mania de a tricota cămăşi pentru orfani, în loc să-şi peticească cârpele de bucătărie. Dar sătulă de certurile de acasă de la ea, bătrâna se simțea bine în casa asta liniştită, şi chiar rămase până după Paşti, ca să scape de glumele batjocoritoare ale lui moş Bovary, care în fiece Vinere mare îşi comanda neapărat un cârnat.

...În afară de soacră-sa, care o mai îmbărbăta puțin prin judecata ei dreaptă şi prin felul ei serios de a fi, Emma mai avea aproape în fiecare zi şi alți musafiri: doamna Langlois, doamna Caron, doamna Dubreuil, doamna Tuvache şi, nelipsit, de la 2 la 5, atât de buna doamnă Homais, care niciodată nu voise să creadă nimic din tot ce se clevetea pe socoteala vecinei sale. Veneau s-o vadă şi copiii lui Homais, însoțiți de Justin, care urca cu ei în cameră şi rămânea în picioare lângă uşă, nemişcat, fără să scoată o vorbă. De multe ori chiar, doamna Bovary, nebăgându-l de seamă, se apuca să-şi facă toaleta. Mai întâi îşi scotea pieptenele, scuturându-şi brusc capul. Când văzu Justin, pentru întâia oară, tot părul acela care ajungea până la genunchi desfăşurându-şi inelele negre, a fost pentru el, un biet copil, ca participarea neaşteptată la ceva extraordinar şi nou, a cărui splendoare îl înspăimântă.

Fără îndoială că Emma nu băga de seamă nici cât de atent, nici cât de sfios este Justin cu ea. Nu bănuia de loc că iubirea, care pierise din viața ei, fremăta acolo, lângă dânsa, sub cămaşa aceea de pânză groasă, în inima aceea de adolescent deschisă de emanațiile frumuseții ei. De altfel, ea învăluia acum totul în atâta nepăsare, avea cuvinte pline de prietenie, priviri pline de atâta mândrie şi manifestări atât de felurite, încât nu se mai putea deosebi egoismul de dragostea creştinească, nici corupția de virtute. Aşa, de pildă, într-o seară se înfurie pe servitoare, care îi cerea voie să plece de-acasă şi bolborosea căutând un pretext, pentru ca apoi să-i spună deodată:

— Vra să zică îl iubeşti?

Şi fără să mai aştepte ca Félicité, care se-nroşise, să-i răspundă, adăugă cu un aer trist:

— Hai, fugi! Distrează-te!

La începutul primăverii puse să-i răscolească grădina de la un capăt la altul, cu toate protestele lui Bovary, care fu totuşi fericit să vadă că, în sfârşit, are şi ea o dorință. Mai avu şi altele, pe măsură ce se îndrepta. Mai întâi găsi modalitatea de a

scăpa de doică, de tuşa Rollet, care, în timpul convalescenței sale, luase obiceiul de a veni prea des la bucătărie cu cei doi țânci pe care-i avea şi cu un altul pe care-l creştea, mai lacom ca un canibal. Pe urmă se descotorosi de familia Homais. Scăpă rând pe rând de ceilalți musafiri, şi chiar la biserică începu să se ducă mai rar, spre marea mulțumire a spițeruìui, care-i spuse atunci cu un aer amical:

— Începuserăți să cântați în struna popilor!

Domnul Bournisien venea ca şi altădată, în fiecare zi, când ieşea de la slujbă. Prefera să stea afară, la aer, *în mijlocul crângului,* cum îi spunea el chioşcului. Era ora când se-ntorcea Charles. Le era cald; li se aducea cidru dulce şi beau împreună pentru deplina însănătoşire a doamnei.

Era şi Binet pe-acolo, sau, mai bine zis, puțin mai la vale, lânga zidul terasei, la prins raci. Bovary îl poftea să se răcorească; se pricepea de minune la destupat buteliile.

— Trebuie, zicea el, plimbând roată împrejur până-n zare o privire mulțumită, să ții sticla aşa, în picioare pe masă, şi după ce-ai tăiat sforile, să împingi dopul puțin câte puțin, uşurel, uşurel, aşa cum de altfel se face cu apa minerală la restaurante.

Dar de multe ori cidrul, tocmai când el arăta, cum trebuie destupat, le țâşnea drept în obraz, şi atunci preotul, râzând înfundat, nu scăpa niciodată gluma asta:

— Sare în ochi bunătatea lui!

Preotul era într-adevăr om cumsecade, şi chiar într-o zi nici nu se revoltă când farmacistul îl sfătui pe Charles s-o ducă pe doamnă, ca s-o mai distreze, la teatrul din Rouen, să-l vadă pe renumitul tenor Lagardy. Mirat de tăcerea asta, Homais vru să-i cunoască părerea, şi preotul declară ca el socoteşte muzica mai puțin primejdioasă pentru moravuri decât literatura.

Dar farmacistul luă apărarea literaturii. Teatrul, pretindea el, servea la combaterea prejudecăților, şi sub masca plăcerii, propovăduia virtutea.

— *Castigat ridendo mores*{42}, domnule Bournisien! Aşa, de pildă, uitați-vă la cea mai mare parte din tragediile lui Voltaire; ce dibaci sunt presărate cu cugetări filozofice, care sunt pentru popor o adevărată şcoală de morală şi de diplomație.

— Eu, zise Binet, am văzut o dată o piesă care se chema *Le gamin de Paris*{43} în care se arată caracterul unui bătrân general, într-adevăr bine prins. Trage o săpuneală unui fecior de bani gata ce ademenise o lucrătoare şi care, în cele din urmă...

— Desigur, continuă Homais, este şi o literatură proastă,

după cum este o farmacie proastă; dar să condamni fără nici o deosebire cea mai importantă dintre arte mi se pare o neghiobie, o idee învechită, demnă de timpurile groaznice în care Galileu era vârât la închisoare.

— Ştiu bine, obiecta preotul, că sunt opere bune şi autori buni; şi cu toate acestea, chiar de n-ar fi decât acele persoane de sex diferit adunate într-un apartament fermecător, împodobite cu tot fastul din lumea mare, ca şi acele costumări păgâne, fardul, candelabrele, glasurile acelea afemeiate, ajung şi numai astea ca să dea naştere la oarecare destrăbălare sufletească şi să insufle gânduri necinstite, ispite necurate. Cel puțin asta-i părerea tuturor sfinților părinți. În sfârşit, adăugă el, luând deodată un ton mistic, în timp ce freca pe degetul cel mare câteva fire de tutun de tras pe nas, dacă biserica a condamnat spectacolele, ştia ea ce face; trebuie să ne supunem poruncilor ei.

— Oare de ce, întrebă spițerul, îi afuriseşte biserica pe actori? Căci pe vremuri luau parte pe față la ceremoniile cultului. Da, da, se jucau, se reprezentau în mijlocul corului un fel de farse, numite mistere, în care legile bunei-cuviințe erau deseori batjocorite.

Preotul se mulțumi să scoată numai un geamăt, şi farmacistul continuă:

— Aşa, de pildă, în *Biblie* sunt... ştiți dumneavoastră... mai mult decât un amănunt... nostim, lucruri... într-adevăr deocheate. Apoi, când domnul Bournisien făcu un gest de enervare: Ei, o să fiți de acord şi dumneavoastră că nu-i o carte pe care s-o pui în mâinile tinerilor, şi eu aş fi foarte supărat dacă Athalie...

— Dar nu noi, ci protestanții, strigă celălalt, pierzându-şi răbdarea, sunt cei care recomandă *Biblia!*

— Ce-are-a face?! zise Homais. Eu mă mir că în zilele noastre, în veacul luminii, mai sunt oameni care se înverşunează să osândească o desfătare intelectuală care nu vătămă cu nimic, moralizatoare şi uneori chiar igienică, nu-i aşa, doctore?

— Fără îndoială, răspunse doctorul nepăsător, fie că, având aceleaşi idei, nu vru să supere pe nimeni, fie că el n-avea nici o idee.

Discuția părea terminată, când farmacistul socoti nimerit să mai dea o ultimă lovitură:

— Eu am cunoscut preoți care se îmbrăcau ca burghezii ca să se ducă să vadă cum bâțâie dansatoarele din picioare.

— Vorbă să fie! exclamă preotul.

— Ei cum! Am cunoscut eu! şi Homais repetă silabisind fiecare cuvânt. Am cu-nos-cut!

— Ei bine, rău făceau, spuse Bournisien, resemnat să audă orice.

— Mai fac, zău, şi altele, câte şi mai câte! exclamă spițerul.

— Domnule!... urmă preotul, cu nişte ochi atât de fioroşi, încât farmacistul se fâstâci.

— Vreau să spun numai, răspunse el pe-un ton mai blajin, că îngăduința este cel mai sigur mijloc de a ademeni sufletele spre religie.

— Aşa e! Aşa e! admise bătrânul, aşezându-se la loc pe scaun.

Dar nu stătu decât două minute. Cum plecă, domnul Homais îi spuse doctorului:

— Uite, asta se cheamă chelfăneală; l-am dus, ați văzut, şi încă cum!... Aşa că, ascultați ce vă spun, duceți-o pe doamna la spectacol, chiar de n-ar fi decât ca, o dată în viața dumneavoastră, să faceți să turbeze unul din corbii ăştia, fir-ar să fie! Dac-ar putea cineva să-mi țină locul, aş merge şi eu cu dumneavoastră. Grăbiți-va, Lagardy n-o să dea decât o singură reprezentație; e angajat în Anglia cu sume considerabile. Pe cât se spune, e-un şmecher şi jumătate! E plin de franci! Cară cu el trei amante şi un bucătar personal. Toți artiştii ăştia mari ştiu să trăiască, nu glumă! Au nevoie de-o viață destrăbălată, care să le ațâțe puțin imaginația. Dar mor într-un spital, pentru că în tinerețe n-au avut minte să pună ceva deoparte. Ei, poftă bună! Pe mâine!

Ideea asta de a merge la spectacol încolți repede în capul lui Bovary; căci îndată o şi împărtăşi soției lui, care mai întâi refuză, spunând că-i obosită, că-i prea mult deranj şi cheltuială; dar, ca niciodată, Charles nu se lăsă, atât de mult socotea el că distracția asta o să-i facă bine. Nu vedea nici o piedică; maică-sa îi trimisese trei sute de franci de la care-şi luase orice nădejde, datoriile curente nu erau mare lucru, iar scadența polițelor pe care le avea de plată la Lheureux era încă aşa de îndepărtată, că nu făcea să se gândească la ele. De altfel, închipuindu-şi că ea refuză din delicatețe, Charles stărui şi mai mult; aşa încât, în cele din urmă, plictisită de atâta insistență, se hotărî să meargă. Şi, a doua zi, la opt, se urcară în *Rândunica.*

Spițerul, pe care nimic nu-l reținea la Yonville, dar care se credea nevoit să nu se mişte din loc, oftă vazându-i că pleacă.

— Hai, călătorie bună, fericiți muritori ce sunteți! le ură el. Apoi, către Emma, care purta o rochie de mătase albastră cu

patru volane:

— Sunteți frumoasă ca un îngeraş! O *să faceți furori* la Rouen!

Diligența trăgea la hotelul "Crucea roşie" din piața Beauvoisine. Era unul din acele hanuri cum sunt prin toate mahalalele din provincie, cu grajduri mari şi cu odăi de culcare mici, şi unde vezi prin mijlocul curții găini ciugulind ovăzul căzut pe sub cabrioletele pline de glod ale comis-voiajorilor; minunate lăcaşuri cu balcoane de lemn mâncat de cari, trosnind în bătaia vântului, în nopțile de iarnă; veşnic pline de lume, de zarvă şi de mâncăruri, cu mese negre năclăite de cafea vărsată, cu geamuri groase îngălbenite de muşte, cu şervete jilave, cu pete albastre de vin; şi care, mirosind totdeauna a sat, ca rândaşii de la ferme îmbrăcați orăşeneşte, au la stradă o cafenea, iar în dos, spre câmp, o grădină de zarzavat. Cum ajunse, Charles alergă după bilete. Luă avanscena drept galerii, stalurile drept loji, ceru lămuriri, nu le înțelese, controlorul îl trimise la director, se-ntoarse la han, veni iar la agenție, şi aşa, de mai multe ori, cutreieră oraşul cât e de lung, de la teatru până la bulevard.

Doamna îşi cumpără o pălărie, mănuşi, un buchet. Domnul se temea foarte mult să nu scape începutul; şi fără să mai aibă când să-şi înghită supa, se înființă la uşa teatrului, care nici nu se deschisese încă.

XV

Lumea stătea lângă zid, aşezata în ordine, între balustrade. La colțul străzilor din apropiere, pe nişte afişe uriaşe era scris de mai multe ori, cu litere ciudate: *Lucie de Lamermoor*... Lagardy... Opera... etc. Era senin, cald, sudoarea se prelingea prin frizuri, toți îşi scoseseră batistele să-şi şteargă frunțile înroşite; şi, uneori, câte o adiere călduță, care venea dinspre râu, flutura molatic marginile pânzei de cort întinse deasupra intrării cafenelelor. Ceva mai jos totuşi te răcorea un curent de aer rece ca gheața, care mirosea a seu, a piele şi a ulei. Duhoarea venea dinspre strada Charette, plină de magazii mari, negre, în care se rostogoleau butoaie.

De teamă să nu pară caraghioasă fiindcă a venit prea devreme, Emma voi ca, înainte de a intra, să facă o mică plimbare prin port, şi Bovary, pentru mai multă siguranță, ținu biletele în mâna vârâtă în buzunarul pantalonilor, apăsând-o pe burtă.

Cum intră în vestibul, Emmei începu să-i bată inima tare. Fără să vrea, zâmbi din vanitate când văzu mulțimea înghesuindu-se spre dreapta prin celălalt coridor, pe când ea urca scara spre primele loji. Se bucură ca un copil când împinse cu un deget largile porți tapisate; trase adânc în piept mirosul de praf de pe culoare, şi, de îndată ce luă loc în loja ei, îşi îndreptă bustul într-o atitudine degajată, de ducesă.

Sala începu să se umple, lumea îşi scotea lornioanele din tocuri, şi abonații, zărindu-se de departe, se salutau. Veneau ca să mai uite, în desfătările artei, de toate necazurile negustoriei; dar, fără să piardă din vedere afacerile, mai vorbeau încă despre bumbac, despre spirt sau despre indigo. Puteai să vezi acolo capete blajine de bătrâni, fără nici o expresie, şi care, cu părul şi cu fața albă, erau ca nişte medalii de argint, şterse, ca suflate cu plumb. Tinerii fanți se învârteau în stal, fuduli ca nişte păuni, lăsând să li se vadă în deschizătura vestei cravata roză sau verde; şi doamna Bovary îi admira de sus, cum stăteau rezemați cu palma întinsă a mănuşilor galbene în bastonaşele cu măciulii de aur.

Între timp, lumânările de la orchestră se aprinseră; policandrul se lăsă din tavan, revărsând în sală, o dată cu sclipirea cristalurilor, o veselie neaşteptată; intrară apoi muzicanții, unii după alții, şi izbucni mai întâi un tărăboi de contrabasuri sforăitoare, de scârțâit de viori, de pistoane care trâmbițau, de flaute şi flajeolete care chițcăiau. Dar de pe scenă se auziră trei bătăi; începu un uruit de țimbale, instrumentele de alamă izbucniră toate deodată în acorduri, şi în ridicarea cortinei apăru un peisaj.

Era o răspântie într-o pădure, cu o fântână în stânga, la umbra unui stejar. Țărani şi nobili, cu pelerine scoțiene pe spate, cântau toți laolaltă un cântec de vânătoare; apăru apoi un căpitan care, cu amândouă brațele ridicate spre cer, invocă îngerul răului; veni încă unul; plecară amândoi, şi vânătorii reîncepură să cânte.

Emma retrăia lecturile tinereții; se simțea în plin Walter Scott. I se părea că aude prin ceață sunetul cimpoaielor scoțiene chemându-se peste câmpurile cu mărăcini. De altfel, aducându-şi aminte romanul, înțelegea mai uşor libretul opere; şi urmărea subiectul frază cu frază, în timp ce gândurile nelămurite care-i tot veneau în minte se risipeau îndată sub vijelia muzicii. Se lăsa purtată de legănarea melodiilor, ea însăşi simțindu-se vibrând cu toată ființa, ca şi cum arcuşurile viorilor s-ar ti plimbat pe nervii ei. Nu se mai sătura să contemple costumele, decorurile, personajele, copacii pictați,

care tremurau când se umbla pe scena, şi tichiile de catifea, mantalele, spadele, toate închipuirile acelea care se mişcau armonios ca-n atmosfera unei alte lumi. Dar apăru o femeie tânără, care aruncă o pungă de bani unui gentilom îmbrăcat în verde. Femeia rămase singură, şi atunci, ca murmurul unei fântâni sau ca un ciripit de păsări, se auzi un flaut. Lucia începu cu un aer grav cavatina în sol major; se tânguia de suferinţele dragostei; voia sa aibă aripi. Emma, la fel, ar fi voit sa fugă din viaţă, să se înalţe zburând într-o îmbrăţişare. Deodată apăru Edgar Lagardy.

Avea acea paloare minunată care dă semnţiilor focoase ale Sudului ceva din măreţia marmurelor. Statura lui puternică era strânsă într-o tunică scurtă de culoare închisă; un mic pumnal sculptat îi juca săltând pe coapsa stingă. Arunca priviri galeşe, arătându-şi dinţii albi. Se spunea că o prinţesă poloneză, auzindu-l într-o seară cântând pe plaja de la Biarritz, unde-şi călăfătuia şalupele, se îndrăgostise de el. Se ruinase din cauza lui. O părăsise pentru alte femei, şi faima asta sentimentală nu făcea decât să-i sporească reputaţia artistica. Diplomat, cabotinul avea chiar grijă ca în reclame să se strecoare întotdeauna o frază poetică despre puterea de vrajă a persoanei sale şi sensibilitatea sufletului său. O voce frumoasă, o nezdruncinată cutezanţă, mai mult temperament decât inteligenţă şi mai mult patos decât lirism izbuteau să dea oarecare valoare acestei minunate firi de şarlatan, în care era ceva de frizer şi de toreador.

Chiar de la prima scenă stârni entuziasm. O strângea pe Lucia în braţe, o lăsa, iar se întorcea, părea deznădăjduit; avea izbucniri de mânie, apoi oftări jalnice, de-o nesfârşită duioşie, şi notele scăpau din gâtul lui gol însoţite de suspine şi de sărutări. Ca să-l vadă, Emma se apleca, zgâriind cu unghiile catifeaua lojii. Îşi umplea inima cu aceste tânguiri melodioase, care se prelungeau în acompaniamentul contrabasurilor ca nişte ţipete de naufragiaţi în vuietul unei furtuni. Recunoştea tot delirul şi chinurile sufleteşti de care era cât pe ce să moară. Avea impresia că vocea cântăreţei nu-i decât ecoul conştiinţei sale, iar iluzia aceasta, care o vrăjea, ceva chiar din propria ei viaţă. Dar nimeni pe lume nu o iubise cu atâta dragoste. Rodolphe nu plângea ca Edgar, atunci, în ultima seară, pe clar de lună, când îşi spuneau: "Pe mâine, pe mâine". Sala se zguduia de strigăte de bravo; începură să cânte încă o dată aria finală; îndrăgostiţii vorbeau de florile de pe mormântul lor, de jurăminte, de surghiun, de soartă, de speranţe, iar când cântară cel din urmă adio, Emma scoase un ţipăt ascuţit, care

se pierdu în sunetele ultimelor acorduri.

— Oare de ce, întrebă Bovary, nobilul acela o prigoneşte cu atâta înverşunare?

— Da' de loc, răspunse ea; acela-i amantul ei.

— Cu toate astea, se jură că o să se răzbune pe familia ei, pe când celălalt, cel care a venit adineauri, zicea: "Eu o iubesc pe Lucia şi cred că şi ea mă iubeşte". De altfel, acela a plecat la braţ cu tatăl ei. Căci nu-i aşa că pipernicitul acela urât cu pană de cocoş la pălărie e tatăl ei?

Cu toate lămuririle Emmei, de cum începu acel duo recitativ în care Gilbert îi arată stăpânului său Ashton mârşavele lui uneltiri, Charles, văzând falsul inel de logodnă care trebuia s-o amăgească pe Lucia, crezu că era o amintire de dragoste trimisă de Edgar. De altfel, mărturisea că nu înţelege subiectul, fiindcă din cauza muzicii nu se auzeau bine cuvintele.

— Ce-are-a face? spuse Emma. Taci!

Dar el continuă, plecându-se pe umărul ei:

— Ştii că mie-mi place să-mi dau seama despre ce-i vorba.

— Da, taci odată! zise ea enervată.

Lucia înainta, mai mult susţinută de femeile din jurul ei, cu o cunună de lămâiţă pe cap şi mai palidă decât rochia de satin alb. Emma se gândea la ziua nunţii ei şi se vedea iarăşi acolo, printre lanurile de grâu, pe potecuţa pe care se-ndreptau spre biserică. Oare de ce nu s-a împotrivit, n-a implorat, ca asta? Din contră, ea era bucuroasă, fără să bage de seamă prăpastia în care se azvârlea... Ah! dacă, în frăgezimea frumuseţii, ei, înainte de a fi fost întinată de căsătorie şi de dezamăgirea adulterului, şi-ar fi putut clădi viaţa pe-o inimă puternică şi largă, atunci virtutea, dragostea duioasă, voluptăţile şi datoria s-ar fi contopit, şi ea nu ar fi coborât niciodată dintr-o fericire atât de înaltă. Dar o asemenea fericire era, fără îndoială, o minciună scornită pentru a curma nădejdea oricărei dorinţe. Cunoştea acum cât de mici sunt pasiunile pe care arta le exagera. Silindu-se deci să-şi întoarcă gândul de la toate acestea, Emma nu mai voia să vadă în această tălmăcire a durerilor ei decât prezentarea în imagini a unei născociri, bună să desfete ochii, şi chiar zâmbea în sine, cu o milă dispreţuitoare, atunci când, în fundul teatrului, de după perdeaua de catifea, apăru un bărbat într-o manta neagră.

Când făcu un gest, pălăria lui mare, spaniolă, îi căzu jos; şi-n aceeaşi clipă, instrumente şi cântăreţi intonară aria pe şase voci. Scăpărând de mânie, Edgar îi domina pe toţi cu vocea

lui limpede. În note grave, Ashton îi arunca provocări ucigaşe. Lucia se văicărea cu o voce ascuțită, Arthur modula aparte sunete mijlocii, iar vocea de prim-bas a ministrului sforăia ca o orgă, pe când vocile femeieşti, reluându-i cuvintele, le repetau minunat, în cor. Stăteau toți în rând şi dădeau din mâini; şi mânia, răzbunarea, gelozia, groaza, mila şi uimirea se revărsau laolaltă de pe buzele lor întredeschise. Îndrăgostitul insultat flutura spada scoasă; guleraşul lui de dantelă se ridica în răstimpuri, o dată cu mişcările pieptului, se plimba cu paşi mari încoace şi încolo, sunându-şi pintenii auriți ai cizmelor moi, largi la glezne. Trebuia să aibă, gândea Emma, o dragoste nesecată, ca să se reverse asupra mulțimii în atât de largi efluvii. Toată pornirea ei de a ponegri era spulberată de poezia rolului care o copleşea, şi, prin iluzia personajului, atrasă spre omul care juca, încercă să-şi închipuie viața lui, viața aceea răsunătoare, extraordinară, splendidă, pe care ar fi putut-o duce şi ea, totuşi, dacă soarta ar fi vrut. S-ar fi cunoscut. S-ar fi iubit! Ar fi călătorit cu el din capitală în capitală, prin toate țările Europei, împărtăşindu-i oboseala şi mândria, strângând florile care i se aruncau, brodându-i costumele cu mâna ei; apoi, în fiecare seară, în fundul unei loji, în dosul zăbrelelor de aur, ar fi cules, extaziată, expansiunile acestui suflet, care n-ar fi cântat decât pentru ea; iar el, pe scenă, jucând, s-ar fi uitat la dânsa. Dar o cuprinse un fel de nebunie: o privea, fără doar şi poate! îi veni să alerge în brațele lui, să se pună la adăpostul puterii lui, ca în însăşi întruchiparea iubirii, şi să-i spună, să-i strige: "Răpeşte-mă, ia-mă, să plecăm! Ție, ție, tot focul din mine şi toate visurile mele!"

Cortina căzu.

Mirosul de gaz se amesteca cu acela al respirațiilor; adierea produsă de evantaie făcea atmosfera şi mai înăbuşitoare. Emma vru să iasă; coridoarele erau ticsite, şi căzu la loc pe fotoliul ei, sufocată de palpitații. Temându-se să n-o vadă leşinând, Charles alerga la bufet să-i aducă un pahar cu sirop de migdale.

Cu mare greutate izbuti să se întoarcă la locul lui, căci, din pricina paharului pe care-l ținea cu amândouă mâinile, lumea se izbea de coatele lui la fiecare pas; vărsă chiar vreo trei sferturi din el pe umerii unei roueneze care purta mâneci scurte şi care, simțind lichidul rece curgându-i pe şale, scoase nişte țipete ca de păun, ca şi cum ar fi asasinat-o. Soțul ei, care era un textilist, se înfurie împotriva neîndemânaticului, şi pe când ea-şi ştergea cu batista petele de pe frumoasa rochie de tafta, de culoarea cireşei, el bodogănea foarte ursuz cuvintele:

despăgubire, cheltuială, restituire. În cele din urmă Charles ajunse la nevastă-sa, spunându-i gâfâind:

— Am crezut, zău, că acolo rămân! E-o lume!... O lume!... Adăugă: Ghici pe cine-am întâlnit sus?! Pe domnul Léon!

— Léon?

— Chiar el! O să vină să-ți prezinte omagiile sale.

Şi, cum termină de spus, fostul secretar din Yonviile intră în lojă.

Întinse mâna fără multa ceremonie, ca un nobil; iar doamna Bovary o întinse maşinal pe-a ei, supunându-se fără îndoială unui imbold mai puternic. Nu o mai simțise din seara aceea de primăvara, când se-auzea ploaia picurând pe frunzele verzi, când îşi spuseseră adio, în picioare, lângă fereastră. Dar aducându-şi repede aminte de ceea ce se cuvine să facă în situația în care era, se scutura printr-o sforțare de aceasta moleşeală ce i-o dădeau amintirile şi începu să bolborosească repede:

— Ah! bună ziua... Cum? Aici?

— Tăcere! strigă cineva din stal, căci începea actul al treilea.

— Vra să zică sunteți la Rouen?

— Da.

— Şi de când?

— Afară! Afară!

Lumea se-ntorcea spre ei; tăcură.

Dar din clipa aceea Emma nu mai ascultă; şi corul invitaților, o scenă cu Ashton şi valetul lui, marele duet în re major, totul trecu pentru ea ca într-o depărtare, ca şi cum instrumentele ar fi devenit mai puțin sonore, iar personajele s-ar fi dus mai în fund; îşi aducea aminte partidele de cărți de la farmacist şi plimbarea pe care-o făcea ia doică, lecturile din chioşc, conversațiile în doi la gura sobei, toată acea sărmană dragoste atât de potolită şi de lungă, atât de discretă, atât de duioasă, şi pe care ea totuşi o uitase. De ce oare se întorcea? Ce țesătură de împrejurări îl aducea iarăşi în viața ei? Stătea în spatele ei, cu umărul rezemat de despărțitura lojii, şi, din când în când, Emma se simțea înfiorată de suflarea lui călduță, care-i venea în păr.

— Vă distrează toata istoria asta? o întrebă el, aplecându-se atât de mult, încât vârful mustății lui îi atinse obrazul.

Ea-i răspunse alene:

— O, Doamne, nu! Nu prea...

Atunci propuse să iasă din teatru, ca să ia undeva o înghețată.

— Ah, nu încă, să mai stăm! zise Bovary. Asta e cu părul despletit: promite să fie tragic.

Dar scena nebuniei nu o interesa pe Emma, şi jocul cântăreței i se păru exagerat.

— Prea țipă, zise ea, întorcându-se spre Charles, care asculta.

— Da... poate... puțin, răspunse el, şovăind între sinceritatea plăcerii pe care-o simțea şi respectul pe care-l avea față de părerile soției sale.

Apoi Léon zise oftând:

— Ce căldură!

— De nesuportat, într-adevăr.

— Îți face rău? întrebă Bovary.

— Da, mă-năbuş; să plecăm.

Léon îi puse pe umeri, cu delicatețe, şalul ei lung de dantelă şi plecară tustrei să stea în port, la aer, în fața vitrinei unei cafenele.

Se vorbi mai întâi despre boala ei, cu toate că Emma îl întrerupse pe Charles din când în când, de teamă, zicea ea, să nu-l plictisească pe domnul Léon; iar el îi istorisi că avea să stea la Rouen doi ani într-un mare birou de notariat, ca să se deprindă cu afacerile din Normandia, care erau altfel decât cele care se tratau la Paris. Întrebă apoi de Bertbe, de familia Homais, de tuşa Lefrançois; şi cum față de soț nu mai aveau nimic să-şi spună, în curând conversația luă sfârşit.

Nişte oameni care ieşiseră de la spectacol trecură pe trotuar, fredonând sau zbierând cât îi ținea gura: O, *înger frumos, Lucia mea!* Atunci Léon, ca să facă pe omul care se pricepea, începu să vorbească despre muzică. Văzuse pe Tamburini, Rubini, Persiani, Grisi, pe lângă care Lagardy, cu toată faima lui, nu făcea doi bani.

— Cu toate acestea, îl întrerupse Charles, care gusta câte puțin din înghețata lui cu rom, se pretinde că în ultimul act e absolut minunat; îmi pare rău că n-am stat până la sfârşit, căci începea să-mi placă.

— De altfel, reluă secretarul, în curând o să mai dea o reprezentație.

Dar Charles îi răspunse că ei pleacă a doua zi.

— Afară numai dacă, adăugă el întorcându-se spre nevastă-sa, tu n-ai vrea să rămâi singură, pisicuța mea.

Léon atunci, în fața acestui prilej neaşteptat, care-i dădea speranță, prinse mişcarea şi începu să spună cât e de bine Lagardy în bucata de la sfârşit. E ceva superb, sublim! Auzind asta, Charles stărui:

— O să te-ntorci duminică. Hai, hotărăşte-te! E păcat să nu rămâi. Păcat, dacă simţi cât de cât că asta-ţi face bine.

Între timp mesele dimprejur se goliră; un chelner veni cu toată discreţia şi se aşeză lângă ei; Charles pricepu şi scoase punga; secretarul îl opri, punând mâna pe braţul lui, şi chiar nu uită să lase, pe deasupra, două monede de argint, pe care le zvârli zornăind pe marmură.

— Îmi pare sincer rău, murmură Bovary, de banii pe care-i...

Celălalt făcu un gest disprețuitor, plin de prietenie şi, luându-şi pălăria:

— Ne-am înţeles, nu-i aşa? Mâine la şase.

Charles mai protestă încă o dată, spunând că nu mai poate lipsi, dar ca nimic n-o împiedică pe Emma...

— Dar vezi că... bolborosi ea cu un zâmbet ciudat, nu prea ştiu...

— Ei bine, mai ai timp să te gândeşti; vom vedea; noaptea-i un bun sfetnic... Apoi, către Léon, care-i însoţea: Acum, ca vă aflaţi prin locurile noastre, sper că o să veniţi din când în când să luaţi masa la noi?

Secretarul făgădui că n-o să piardă ocazia şi că, de altfel, trebuie sa meargă la Yonville pentru o afacere a biroului la care lucra. Şi se despărţiră în faţa pasajului Saint-Herbland, în clipa în care sunau la catedrală ceasurile unsprezece şi jumătate.

Partea a treia

Cât îşi făcu studiile de drept, domnul Léon se dusese destul de de pe la "Chaumière", unde avu chiar foarte frumoase succese pe lângă modistele fluşturatice, care găseau că are un aer distins. Era cel mai cumsecade dintre studenţi: nu purta părul nici prea lung, nici prea scurt, nu-şi mânca la 1 ale lunii toţi banii pe un trimestru şi se avea bine cu profesorii. Din sfială sau din delicateţe, se ferea de orice excese.

De multe ori, când rămânea sa citească în odaie, sau când stătea seara sub teii din Luxembourg, cuprins de amintirea Emmei, lăsa codul să-i cadă din rnână. Dar, încetul cu încetul, sentimentul acesta slăbi, şi alte dorinţe îl copleşiră, cu toate că mai stăruia printre ele; căci Léon nu pierdea orice speranţă, simţea parcă o făgăduinţă nesigură, care se legăna în viitor, ca un fruct de aur atârnat în cine ştie ce frunziş fantastic.

Apoi, revăzând-o după trei ani de despărțire, pasiunea lui se trezi din nou. Trebuia, îşi zicea el în gând, să se hotărască odată să o aibă! De altfel, sfiala lui se tocise în contact cu banda de zănatici cu care umbla, şi se întorcea în provincie disprețuind tot ce nu călca cu pantof de lac pe asfaltul bulevardului. Lângă o pariziană în dantele, în salonul vreunui doctor renumit, personaj cu decorații şi trăsură, bietul secretar fără îndoială că ar fi tremurat ca un copil; dar aici, în portul Rouen, în fața soției acestui doctoraş, se simțea în largul lui, sigur mai dinainte că va face o impresie nemaipomenită. Trebuie să ştii cu cine să fii îndrăzneț; la mezanin nu vorbeşti ca la etajul al patrulea, şi femeia bogată are în jur, ca să-i apere parcă virtutea, toate bancnotele ei, ca o cuirasă în căptuşeala corsetului.

În ajun, seara, după ce se despărți de domnul şi doamna Bovary, Léon îi urmări pe stradă, de departe, şi văzându-i că se opresc la "Crucea roşie", se întoarse şi-şi pierdu toata noaptea punând la cale un plan.

Aşadar, a doua zi, pe la 5, intră în bucătăria hanului, cu un nod în gât, palid la față şi cu acea hotărâre a fricoşilor căreia nimic nu-i poate sta în cale.

— Domnul nu-i aici, răspunse un servitor.

Asta i se păru semn bun. Urcă.

Emma nu se tulbură când îl văzu, ci, dimpotrivă, se scuză că uitase să-i spună unde trăseseră.

— O! Am ghicit imediat, răspunse Léon.

— Cum?

Pretinse că fusese ca dus de mână spre ea, la noroc, de-un instinct. Ea începu să zâmbească, dar imediat, ca să-şi dreagă prostia, Léon îi istorisi cum alergase toată dimineața s-o caute, rând pe rând, în toate hotelurile din oraş. Apoi adaugă:

— Aşadar, v-ați hotărât să rămâneți?

— Da, îi răspunse ea, şi rău am făcut. Nu trebuie să te obişnuieşti cu plăceri pe care-i greu să le ai când te-mpresoară atâtea îndatoriri.

— O! Îmi închipui...

— Nu, dumneata nu poți să-ți închipui, dumneata nu eşti femeie.

Dar şi bărbații îşi aveau necazurile lor, şi de-aici începură să schimbe câteva cugetări filozofice. Emma se întinse foarte mult asupra nimicniciei sentimentelor pământeşti şi veşnica singurătate în care inima rămâne învăluită.

Ca să facă pe grozavul, sau dintr-un spirit naiv de imitație provocat de melancolia ei, tânărul declară că tot timpul cât îşi

făcuse studiile se plictisise îngrozitor. Cursurile de procedură îl enervau, simțea în el alte chemări, iar maică-sa îl sâcâia mereu în fiecare scrisoare. Şi pentru că amândoi începură să arate tot mai precis ce anume i-a chinuit, fiecare, cu cât vorbea, se înflăcăra din ce în ce în această confidență tot mai adâncă. Dar câteodată se opreau, neputând să exprime ideea până la capăt, şi atunci căutau să născocească o frază care totuşi s-o poată tălmăci. Emma nu-i mărturisi că a iubit pe altul; Léon nu-i spuse c-o uitase.

Poate că nu-şi mai aducea aminte chefurile de după bal cu fete vesele, iar Emma nu-şi mai amintea desigur de întâlninle ei de altădată, când alerga dis-de-dimineață prin iarbă spre castelul amantului. Vuietul oraşului de-abia ajungea până la ei; şi odaia părea mică, parcă-ntr-adins, ca să le încercuiască şi mai mult singurătatea. Îmbrăcată într-un capot de bumbac, Emma stătea cu cocul rezemat de spătarul unui vechi fotoliu; tapetul galben de pe perete era ca un fond auriu în spatele ei; capul gol i se răsfrângea în oglindă, cu cărarea albă de la mijloc şi cu vârfurile urechilor ieşindu-i de sub palele de păr.

— Dar vă rog să mă iertați; poate că fac rău plictisindu-vă cu veşnicile mele văicăreli.

— Nu, de loc, de loc!

— Dacă ați şti, începu Emma iarăşi, ridicând spre tavan frumoşii ei ochi, din care se prelingea o lacrimă, toate visurile pe care mi le făcusem!

— Dar eu! O, cât am suferit! De multe ori ieşeam, plecam, mă târam de-a lungul cheiurilor, amețit de vuietul mulțimii, fără să pot alunga obsesia care mă urmărea. La un negustor de stampe, de pe bulevard, e o gravură italiană care reprezintă o muză. E înfăşurată într-o togă şi se uită la lună cu o floare de nu-mă-uita în părul ei despletit. Mereu mă împingea ceva spre muza aceea; am stat acolo ceasuri întregi. Apoi, cu o voce tremurătoare: Vă semăna puțin.

Doamna Bovary întoarse capul, pentru ca Léon să nu-i vadă zâmbetul cuceritor pe care-l simțea venindu-i pe buze.

— Deseori, continuă el, vă scriam scrisori, pe care pe urmă le rupeam.

Emma nu-i răspunse. Léon continuă:

— Câteodată îmi închipuiam că cine ştie ce întâmplare o să vă scoată-n calea mea. Credeam uneori că vă văd la colțul străzilor; şi alergam după toate cupeurile de piață la care vedeam fâlfâind pe geamul portierei un şal, un voal ca al dumneavoastră...

Emma părea hotărâtă să-l lase să vorbească fără să-l

întrerupă. Cu brațele încrucişate, cu capul în jos, se uita la funda papucilor şi, din când în când, mişca încetişor, în satinul lor, degetele piciorului. Suspină totuşi:

— Ceea ce este mai jalnic, nu-i aşa, e să-ți târâi ca mine o viață zadarnică! Dacă suferințele noastre ar fi putut să folosească cuiva, ne-am fi mângâiat cu gândul că am făcut un sacrificiu!

Începu să facă elogiul virtuții, al datoriei, al sacrificiului în tăcere, spunând că el însuşi simte o nespusă şi nepotolită nevoie de devotament.

— Mi-ar plăcea foarte mult, spuse Emma, să fiu soră de spital.

— Vai, răspunse Léon, bărbații nu pot avea asemenea meniri sfinte, şi nu văd nicăieri nici o îndeletnicire... afară poate de aceea de medic.

Ridicând uşor din umeri, Emma îl întrerupse ca să i se plângă de boala ei, de care era cât pe ce să moară; păcat că n-a murit; n-ar mai suferi acum. Léon se grăbi îndată să spună că şi el râvneşte *liniştea mormântului,* şi că într-o seară chiar îşi scrisese testamentul, prin care cerea să-l îngroape înfăşurat în covoraşul acela frumos cu benzi de catifea, pe care-l primise de la dânsa; căci aşa ar fi vrut să fie, şi unul şi celălalt ticluindu-şi un ideal după care-şi potriveau acum viața lor trecută. De altfel, vorba este un laminor care întinde totdeauna sentimentele.

Dar la născocirea cu covoraşul, Emma întrebă:

— Dar de ce aşa?

— De ce? Léon şovăia. Pentru că v-am iubit foarte mult...

Şi, felicitându-se că trecuse greul, trase cu coada ochiului, să vadă ce impresie a făcut.

Parcă o vijelie ar fi scornit norii de pe cer. Noianul de gânduri triste care întuneca ochii ei albaştri se risipi, şi toată fața i se lumină.

Léon rămase aşteptând. În cele din urmă Emma răspunse:

— Totdeauna am bănuit asta...

Atunci începură să-şi povestească toate măruntele întâmplări ale acelei vieți îndepărtate, ale cărei plăceri şi melancolii le rezumaseră într-un singur cuvânt. Léon îşi amintea de spalierul de clematite, de rochiile pe care le purtase ea, de mobilele din odaie, de toată casa.

— Şi bieții noştri cactuşi, ce-o fi cu ei?

— Au degerat astă-iarnă.

— Ah, de-ați şti cât m-am gândit la dânşii! Deseori îi revedeam ca odinioară, când, în diminețile de vară, bătea

soarele în jaluzele... şi vă zăream amândoua braţele goale trecând printre flori...

— Sărmanul meu prieten... zise ea, întinzându-i mâna.

Imediat Léon îşi lipi buzele de ea. Apoi, după ce respiră adânc:

— În vremea aceea eraţi pentru mine ca o putere de nepătruns, care-mi subjuga viaţa. Aşa, de pildă, o data am venit la dumneavoastră, dar desigur nu vă mai aduceţi aminte?

— Ba da, zise ea, şi pe urmă?

— Eraţi jos, în-antreu, gata de plecare, pe ultima treaptă; aveaţi o pă-lărie cu floricele albastre; şi fără nici o invitaţie din partea dumneavoastră, fără să vreau, v-am însoţit. Deşi în fiece clipă îmi dădeam seama din ce în ce mai mult de prostia mea, continuam totuşi să merg aproape de dumneavoastră, neîndrăznind să vă urmez de-a binelea şi nevoind să vă las. Când intraţi în vreo prăvălie, rămâneam în stradă, mă uitam prin geam cum va scoteaţi mănuşile şi cum număraţi banii pe tejghea. Pe urmă aţi sunat la doamna Tuvache, vi s-a deschis, şi eu am rămas ca un idiot în faţa porţii mari şi grele de la intrare, care s-a închis în urma dumneavoastră.

Ascultându-l, doamna Bovary se mira cât e de bătrână; toate lucrurile astea care ieşeau din nou la iveală îi lărgeau parcă viaţa, alcătuiau parca nişte ţinuturi sentimentale nemărginite, spre care gândul o purta din nou; şi, din când în când, spunea în şoaptă, cu pleoapele pe jumătate închise:

— Da, aşa e!... Aşa e!... Aşa e...

Auziră bătând ora 8 la diferite ceasornice din cartierul Beauvoisine, care-i plin de pensioane, de biserici şi de palate părăsite. Nu-şi mai vorbeau; dar, privindu-se, simţeau cum le vâjâie capul, ca şi cum din pupilele lor fixe ar fi comunicat prin nişte emanaţii sonore. Îşi împreunaseră mâinile; şi, trecut, viitor, amintiri şi vise, totul se contopea în duioşia acestui extaz. Noaptea se lăsa pe zidurile pe care mai luceau, pe jumătate pierdute în umbră, culorile închise a patru stampe reprezentând patru scene din *Tour de Nesle*[44], cu o inscripţie dedesubt, în limba spaniolă şi franceză. Pe fereastră, printre acoperişurile ascuţite, se vedea un colţ de cer întunecat.

Emma se ridică să aprindă cele două lumânări de pe scrin şi se aşeză la loc.

— Ei?... zise Léon.

— Ei?... răspunse Emma.

Léon căuta cum să înnoade iar dialogul întrerupt, când ea-i spuse:

— Cum se face că până acum nimeni nu mi-a arătat

asemenea sentimente?

Secretarul protestă, spunând că ființele desăvârşite erau greu de înțeles, dar că el o iubise de cum a văzut-o; şi îl apuca disperarea gândindu-se la fericirea pe care-ar fi putut s-o aibă dacă, printr-un har al soartei, întâlnindu-se mai curând, s-ar fi legat unul de altul pentru totdeauna.

— M-am gândit uneori la asta, răspunse Emma.

— Ce vis! murmură Léon. Şi jucându-se delicat cu marginea albastră a lungului ei cordon alb, adăugă: Dar cine ne împiedică să reîncepem?

— Nu, prietene, răspunse Emma. Sunt prea bătrână... eşti prea tânăr... uită-mă! O să te iubească altele... o să le iubeşti.

— Nu aşa cum te-am iubit! exclamă el.

— Ce copil eşti! Hai, să fim cuminți! Aşa vreau!

Emma-i arătă tot ceea ce făcea cu neputință o dragoste între ei şi că trebuiau să rămână, ca altădată, în termenii unei simple prietenii frățeşti.

Vorbea într-adevăr serios? Fără îndoială că nici Emma nu ştia acest lucru, prinsă de farmecul amăgirii şi de nevoia de-a se apăra; şi, uitându-se la Léon cu o privire înduioşată, respingea cu blândețe sfioasele alintări pe care mâinile lui tremurătoare le încercau.

— O, iartă-mă, zise el, dându-se înapoi.

Şi Emma se simți cuprinsă de-o spaimă nedesluşită în fața acestei sfieli, mai primejdioase pentru ea decât îndrăzneala lui Rodolplie, când se apropia cu brațele deschise. Niciodată vreun bărbat nu i se păruse atât de frumos. O încântătoare nevinovăție sufletească se desprindea din toată înfățişarea lui. Îşi lăsa în jos genele lungi, subțiri, care se încovoiau. Obrajii lui cu pielea fragedă se împurpurau, gândea ea, de dorul ființei ei, şi Emma simțea o dorință de neînvins de a-l săruta. Atunci, plecându-se spre pendulă, ca şi cum ar fi vrut să vadă cât e ceasul, zise:

— Ce târziu este, Dumnezeule! Ce mult am stat de vorbă!

El înțelese aluzia şi-şi căută pălăria.

— Am uitat şi de spectacol! Şi bietul Bovary, care m-a lăsat anume pentru asta! Domnul Lornieaux, care stă în strada Grand-Pont, trebuia să mă conducă, împreuna cu soția lui.

Şi ocazia era pierdută, căci Emma pleca a doua zi.

— Adevărat? exclamă Léon.

— Da.

— Totuşi, trebuie să vă mai văd, începu el iar, aveam sa vă spun...

— Ce?

— Ceva... grav... serios. Ei nu, de altfel n-o să plecați mâine, nu se poate! Dacă ați şti... Ascultați-mă... Nu m-ați înțeles? N-ați ghicit totul?...

— Totuşi ştii să vorbeşti foarte bine, zise Emma.

— Ah! Glume! Destul, destul! Măcar din milă, faceți aşa ca să vă mai revăd... o dată... numai o dată!

— Ei bine!... Tăcu; apoi, ca şi cum s-ar fi răzgândit; O, nu aici!

— Unde doriți.

— Vrei... Păru că stă pe gânduri, apoi deodată, scurt: Mâine la unsprezece, la catedrală.

— Voi fi acolo! exclamă el, luându-i mâinile, pe care ea şi le trase.

Şi cum stăteau în picioare amândoi, Léon în spatele ei, iar Emma cu capul în jos, Léon se aplecă spre gâtul ei şi o sărută lung pe ceafă.

— Dar eşti un nebun! Ah, ce nebun eşti! spunea ea râzând sacadat şi tare, în timp ce el o săruta tot mai des.

Atunci, întinzând capul peste umărul Emmei, căută parcă consimțământul ochilor ei. Dar privirea căzu asupra lui, plină de-o mândrie de gheață.

Léon făcu trei paşi înapoi, ca să iasă. Se opri în prag. Apoi şopti cu glas tremurat:

— Pe mâine.

Ea-i răspunse dând din cap şi dispăru ca o pasăre în odaia de alături.

Seara, Emma îi scrise secretarului o scrisoare lungă, prin care îşi retrăgea promisiunea de a se întâlni; acum totul se sfârşise şi, pentru fericirea lor, nu mai trebuiau să se întâlnească. Dar când închise scrisoarea, cum nu ştia adresa lui Léon, se găsi în mare încurcătură.

"Am să i-o dau chiar eu, îşi zise ea; o să vină."

A doua zi, Léon, cu fereastra deschisă şi fredonând pe balcon, îşi lustrui singur şi de mai multe ori pantofii. Îşi puse un pantalon alb, ciorapi fini, o haină verde, turnă-n batistă tot parfumul pe care-l avea, apoi, după ce puse să-i onduleze părul, şi-l mai descreți, ca să pară de-o eleganță naturală.

"E prea devreme!" îşi spuse el, uitându-se la ceasul cu cuc al frizerului, care arăta ora 9.

Răsfoi un vechi jurnal de modă, ieşi, fumă o țigară de foi, cutreieră trei străzi. Chibzui că se apropie clipa şi se-ndreptă încet spre piața din fața catedralei Notre-Dame.

Era o dimineață frumoasă de vară. Argintăriile străluceau în prăvăliile giuvaergiilor, şi lumina care cădea pieziş pe

catedrală sclipea în ciopliturile pietrelor cenuşii; un stol de păsări se rotea pe cerul albastru în jurul micilor clopotnițe cu firide în chip de trifoi; piața gălăgioasă era plină de mirosul florilor de pe marginea pavajului: trandafiri, iasomie, garoafe, narcise şi tuberoze, împrăştiate la întâmplare prin verdeața udă, iarba-pisicii şi scânteioară pentru păsărele; în mijloc şopotea o fântână, iar sub nişte umbrele mari, printre piramidele de cantalupi, florărese cu capul gol înfăşurau în hârtie buchete de viorele.

Léon cumpără un buchet. Era pentru întâia oara când cumpăra flori pentru o femeie; şi, mirosindu-le, îşi umfla pieptul de mândrie, ca şi cum omagiu! acesta hărăzit alteia s-ar fi răsfrânt asupra lui.

Se temea totuşi să nu-l vadă cineva; intră în biserică foarte hotărât.

Portarul bisericii era tocmai în prag, sub *Mariana dansând,* în mijlocul portalului din stânga, cu pene pe cap, cu spada de-a lungul pulpei piciorului, cu halebarda în mână, mai falnic decât un cardinal şi strălucitor ca sfântul artofor.

Portarul se apropie de Léon şi, cu acel zâmbet de blândețe linguşitoare pe care-l iau preoții când iscodesc copiii:

— Domnul, nu-i aşa, nu-i de pe la noi? Domnul ar vrea să vadă raritățile bisericii?

— Nu, îi răspunse celălalt.

Făcu mai întâi ocolul părților laterale. Pe urmă ieşi şi se uită în piață. Emma nu se zărea. Se-ntoarse şi merse până-n naos. Pridvorul cu vârful ogivelor şi câteva părți din vitraliu se oglindeau în agheasmatarele pline. Dar reflexele picturilor, întrerupându-se la marginea marmurei, continuau mai departe, pe lespezi, ca un covor pestriț. Lumina puternică de afară prelingea în biserică trei raze uriaşe, prin cele trei portaluri deschise. Din când în când, în fund, trecea câte-un paracliser, făcând în fața altarului o plecăciune piezişă, cum fac evlavioşii grăbiți. Policandrele de cristal atârnau neclintite. În naos ardea o lampă de argint, şi din capelele laterale, din părțile întunecate ale bisericii răzbăteau din când în când ca nişte adieri de suspine, amestecate cu uruitul unei uşi cu gratii care se închidea, răsfrângându-şi ecoul sub bolțile înalte.

Călcând grav, Léon mergea pe lângă ziduri. Viața nu-i păruse niciodată atât de frumoasă. Emma avea să vină îndată, încântătoare, tulburată, pândind în urma ei privirile care o urmăreau, în rochia ei cu volane, cu lornionul ei de aur, cu pantofii ei delicați, cu tot felul de lucruri elegante — de care el nu avusese niciodată parte — şi cu nespusul farmec al virtuții

care cedează. Jur împrejur, ca un buduar uriaş, biserica se pregătea anume pentru ea; bolţile se înclinau să primească în umbră spovedania dragostei ei; vitraliile străluceau şi mai tare, ca să-i lumineze chipul, iar cădelniţele aveau să ardă pentru ca ea să apară ca un înger în fumul mirodeniilor.

Şi, cu toate acestea, nu venea. Léon se aşează pe un scaun, şi ochii lui dădură de un vitraliu albastru, pe care se vedeau nişte barcagii ducând coşuri cu peşte. Se uită la el mult, cu atenţie, şi numără solzii peştilor şi butonierele tunicilor, cu gândul rătăcind în căutarea Emmei.

Stând la o parte, portarul era indignat în sinea lui de purtarea acestui individ, care-şi permitea să admire singur catedrala. I se părea că purtarea lui e monstruoasă, că-i fură oarecum ceva şi că ceea ce face e aproape un sacrilegiu.

Dar, deodată, un foşnet de mătase pe lespezi, marginea unei pălării, o pelerină neagră... Era ea! Léon se ridică şi alergă s-o întâmpine.

Emma era palidă. Mergea repede.

— Citeşte! zise ea întinzându-i o hârtie. Oh, nu!

Şi brusc, îşi trase mâna înapoi, intră în capela Sfintei Fecioare, unde, înghenunchind lângă un scaun, începu să se închine.

Întâi, pe Léon îl enervă această ciudăţenie bigotă, dar după aceea simţi totuşi un oarecare farmec văzând-o în plină întâlnire de dragoste absorbită astfel în rugăciuni, ca o marchiză andaluză; în curând însă începu să i se urască, fiindcă nu mai isprăvea.

Emma se ruga, sau mai degrabă se silea să se roage, sperând să-i vină din cer o hotărâre neaşteptată; şi, pentru ca să cheme asupră-i ajutorul divin, nu-şi mai lua ochii de la strălucirea chivotului, inspira adânc parfumul micşunelelor albe, înflorite în vase mari, şi trăgea cu urechea la tăcerea din biserică, care nu făcea decât să sporească zbuciumul inimii sale.

Se ridică, şi erau gata sa plece, când portarul se apropie repede, spunând:

— Desigur că doamna nu-i de-aici. Doamna doreşte, poate, să vadă frumuseţile bisericii?

— A, nu! exclamă secretarul.

— De ce nu? răspunse ea.

Căci Emma voia să-şi salveze virtutea, care se clătina, agăţându-se de Sfânta Fecioară, de sfinţii de piatră, de morminte, de orice-i ieşea în cale.

Atunci, pentru a proceda în ordine, portarul îi conduse

până la intrare, lângă piața din față, unde, arătându-le cu halebarda un cerc mare pavat cu pietre negre, fără inscripții sau înfloriturі dăltuite, începu:

— Asta e circumferința clopotului celui mare al lui Ambroise. Cântărea patruzeci de mii de livre. Nu avea pereche în toată Europa. Meşterul care l-a turnat a murit din asta, de bucurie...

— Să plecăm, zise Léon.

Portarul o porni iar înainte, după aceea, întorcându-se la capela Sfintei Fecioare, întinse amândouă brațele într-un gest cuprinzător, care voia să spună tot, şi, mai fudul decât un proprietar de la țară care-şi arată spalierii, spuse:

— Sub această simplă lespede zace Pierre de Brézé, senior de la Varenne şi de Brissac, mare mareşal de Poitou şi guvernator al Normandiei, mort în bătălia de la Montlhéry, la 16 iulie 1465.

Muşcându-şi buzele, Léon se frământa în loc.

— Iar la dreapta, acest nobil ferecat tot în platoşe de fier, pe un cal ridicat în două picioare, e nepotul lui, Louis de Brézé, senior de Breval şi de Montchauvet, conte de Maulevrier, baron de Mauny, şambelan al regelui, cavaler al Ordinului şi de asemenea guvernator al Normandiei, mort la 23 iulie 1531, într-o duminică, după cum glăsuieşte pisania; iar dedesubt, acest bărbat gata să coboare în mormânt vi-l înfățişează tot pe el. Nu-i aşa că nu-i cu putință de văzut o mai perfectă înfățişare a neantului?

Doamna Bovary îşi puse lornionul. Léon se uita la ea nemişcat, neîncercând să mai scoată o vorbă, să mai facă un singur gest, atât se simțea de descurajat în fața acestei îndoite porniri de trăncăneală şi de indiferență.

Neobosita călăuză îi zicea înainte:

— Alături de el, femeia asta în genunchi care plânge e soția lui, Diane de Poitiers, contesă de Brézé, ducesă de Valentinois, născută în 1499, moartă în 1566; iar în stânga, cea cu un copil în brațe, e Sfânta Fecioară. Acum întoarceți-vă în partea asta: iată mormintele celor doi d'Amboise. Amândoi au fost cardinali şi arhiepiscopi de Rouen. Cel de colo era ministrul regelui Ludovic al XH-lea. A făcut mult bine pentru catedrală. A lăsat prin testament trei mii de monezi de aur pentru săraci.

Şi, fără să se oprească, şi tot vorbind într-una, îi împinse într-o capelă plină cu balustrade, dădu la o parte vreo câteva şi dezveli un fel de pietroi, care putea foarte bine să fi fost o statuie prost făcută.

— Asta împodobea odată, spuse el, oftând prelung,

mormântul lui Richard Inimă-de-Leu, rege al Angliei şi duce de Normandia. Numai calvinii, domnule, l-au adus în starea asta. L-au înmormântat, din răutate, în pământ, gol, sub scaunul episcopal al înalt preasfinției-sale. Uitați-vă, aici e uşa prin care înalt preasfinția-sa se ducea la locuința sa. Sa trecem să vedem vitraliile de la Gargouille.

Dar Léon scoase repede din buzunar o monedă de argint şi o luă pe Emma de braț. Portarul rămase trăsnit, neînțelegând de loc această mărinimie pripită, când străinul mai avea încă atâtea lucruri de văzut. De aceea strigă după el:

— Ei, domnul! Dar turla, turla...

— Mulțumesc, zise Léon.

— Rău face domnul. Are patru sute patruzeci de picioare, numai cu nouă mai puțin decât marea piramidă din Egipt. E toată din fontă, e...

Léon o luă repede la picior, căci avea impresia că dragostea lui, care, de aproape două ore, încremenise ca pietrele în biserică, se va risipi îndată, ca un fum, prin soiul acela de horn retezat, de cuşcă lungăreață, de hogeag găurit dintr-o parte până-n cealaltă, care se cocoța aşa de caraghios pe catedrală, ca o încercare năstruşnică a cine ştie cărui tinichigiu trăsnit.

— Dar unde mergem? întrebă ea.

Fără să răspundă, el păşea repede înainte; dar când doamna Bovary îşi muie degetul în agheasmă, auziră în urma lor un gâfâit adânc, întretăiat la intervale regulate de bocănitul unui baston. Léon se întoarse.

— Domnule!

— Ce este?

Şi-l văzu pe portar ducând subsuoară şi de-abia ținându-le în echilibru pe burtă vreo douăzeci de volume mari, legate. Erau lucrările care *tratau despre catedrală.*

— Imbecilul! mormăi Léon, repezindu-se să iasă din biserică.

Un băiețaş se zbenguia în piața din fața catedralei.

— Du-te şi-mi caută o birjă!

Copilul porni glonț prin strada Celor-patru-Vânturi, iar ei rămaseră câteva minute singuri, față în fața, şi cam stingheriți,

— Ah! Léon!... Zău... nu ştiu... daca trebuie... Se fandosea. Apoi, cu un aer serios: Ştii, asta nu se face.

— De ce? răspunse secretarul. La Paris se face.

Şi cuvântul acesta, ca un argument peste care, nu se poate trece, o făcu să se hotărască.

Birja însă nu sosea. Lui Léon îi era teamă ca nu cumva

Emma să se întoarcă în biserică. Dar, în sfârşit, birja apăru.

— Ieşiţi cel puţin prin portalul de la nord — le mai strigă portarul, care rămăsese în prag — să vedeţi *Învierea, judecata de apoi, Raiul,* pe *Regele David* şi pe *Cei osândiţi să ardă în iad.*

— Unde mergeţi, domnule? întrebă birjarul.

— Unde vrei! spuse Léon, împingând-o pe Emma în trăsură.

Şi maşinăria aceea greoaie porni.

Coborî strada Grand-Pont, trecu prin Piaţa Artelor, Cheiul Napoleon, Pont-Neuf şi se opri brusc în faţa statuii lui Pierre Corneille.

— Mergi înainte! zise o voce dinăuntru.

Birja porni iar, în voie, şi de la încrucişarea cu strada La Fayette, luând-o la vale, intră în galop în gară.

— Nu, drept înainte! strigă aceeaşi voce.

Birja ieşi dintre grilajurile curţilor şi, ajungând îndată la şoseaua unde se plimba lumea, o luă încet la trap printre ulmi bătrâni. Birjarul se şterse pe frunte, îşi puse şapca de piele între genunchi şi mână în lături, dincolo de aleile laterale, pe marginea râului, lânga pajişte.

Merse de-a lungul râului pe drumul pe care se trăgeau bărcile la edec, drum pavat numai cu pietre, şi pe urmă, mult timp, înspre Oysell, dincolo de insule.

Dar deodată o luă brusc prin Quatremares, Sotteville, la Grande-Chaussée, strada Elbeuf şi făcu al treilea popas în faţa Grădinii Botanice.

— Mână! strigă vocea, mai furioasă.

Şi, imediat, pornind din nou, trecu prin Saint-Sever, prin Cheiul Curandiers, prin Cheiul Meules, dm nou peste pod, prin piaţa Champs-de- Mars şi prin dosul grădinilor spitalului, prin care bătrâni în veste negre se plimbau la soare de-a lungul unei terase, înverzită toata de iederă. O luă în sus, pe bulevardul Bouvreuil, străbătu bulevardul Caueheoise, pe urmă tot Mont-Riboudet până la colina Deville.

Se întoarse; şi atunci, fără ţintă, nici direcţie, hoinări la voia întâmplării. Cupeul fu văzut la Saint-Pol, la Lescure, la muntele Gargan, la Rouge- Mare şi în piaţa Gaillardbois; apoi în strada Maladrerie, strada Dinanderie, în faţa lui Saint-Romain, Saint-Vivien, Saint-Maclou, Saint-Nicaise, în faţa vămii, la Basse-Vieille-Tour, la Trois-Pipes şi la Cimitirul Monumental. Din când în când, de pe capra lui, birjarul arunca priviri disperate spre cârciumi. Nu putea înţelege ce furie de-a alerga atâta fără oprire îi apucase pe indivizii aceia. Încerca uneori să mai facă un popas, dar îndată auzea izbucnind în spatele lui

ocări furioase. Atunci îşi plesnea mai amarnic cele două mârţoage leoarcă de sudoare, fără să mai ia seama la hopuri, mai izbindu-se pe ici, pe colo de alte trăsuri, fără să-i pese, moleşit şi gata să plângă de sete, de oboseală şi de tristeţe.

Şi în port, printre camioane şi butoaie, şi pe străzi, pe la colţuri, burghezii căscau ochii înmărmuriţi văzând ceva atât de nemaipomenit în provincie, o cupea cu storurile trase şi care tot apărea mereu, mai închisă ca un mormânt şi bălăbănindu-se ca o corabie.

La un moment dat, pe la amiază, în mijlocul câmpului, atunci când soarele bătea cel mai tare în vechile felinare argintate, se strecură o mână goală de sub perdeluţele de pânză galbenă şi aruncă nişte bucăţi rupte de hârtie, care se împrăştiară în vânt şi se lăsară mai departe, ca nişte fluturi albi, pe-un câmp de trifoi roşu, numai floare.

Pe urmă, pe la 6, trăsura se opri într-o uliţă din cartierul Beauvoisine, şi din ea coborî o femeie care mergea cu voaleta trasă, fără să întoarcă de loc capul.

II

Când sosi la han, doamna Bovary fu mirată că nu zăreşte nicăieri diligenţa. Hivert, care-o aşteptase cincizeci şi trei de minute, plecase în cele din urmă.

Nimic însă nu o silea să plece; dar îşi dăduse cuvântul că se va întoarce în aceeaşi seară. De altfel, Charles o aştepta; şi în inima ei începuse să simtă acea laşă supunere, care pentru multe femei este totodată şi pedeapsa, şi preţul ispăşirii adulterului...

Îşi făcu repede bagajul, plăti nota, tocmi o cabrioletă din curte şi, zorind birjarul, îndemnându-l, întrebând mereu cât e ceasul şi câţi kilometri au făcut, izbuti să ajungă din urmă *Rândunica* prin dreptul primelor case din Quincampoix.

Cum se aşeză în colţul ei, închise ochii şi nu-i deschise decât la poalele colinei, unde-o recunoscu de departe pe Félicité, care stătea ca o santinelă în faţa casei potcovarului. Hivert opri caii, şi bucătăreasa, ridicându-se în vârful picioarelor până la geam, spuse misterios:

— Coniţă, trebuie să vă duceţi îndată la domnul Homais. E ceva urgent.

Satul era tăcut ca de obicei. La colţul străzilor erau grămăjoare trandafirii care abureau, căci era vremea dulcеţurilor, şi toată lumea din Yonville îşi făcea proviziile în

aceeaşi zi. Dar în faţa prăvăliei farmacistului puteai să admiri o grămadă mult mai mare şi care le-ntrecea pe celelalte, aşa cum un laborator de farmacie trebuie să întreacă cuptoarele burgheze, cum un interes obştesc trebuie să fie înaintea bunului plac individual.

Emma intră. Fotoliul cel mare era răsturnat, şi chiar ziarul *Fanal de Rouen* zăcea întins pe jos între două piuliţe. Împinse uşa coridorului; şi, în mijlocul bucătăriei, printre chiupurile negricioase pline cu boabe de coacăze, printre zahăr pisat şi zahăr căpăţâni, printre balanţele de pe masă şi tingirile de pe foc, zări toată familia Homais, cu mari şi mici, cu şorţuri până la bărbie şi cu furculiţe în mână. Justin stătea în picioare, cu capul plecat, iar farmacistul striga:

— Cine ţi-a spus să te duci s-o cauţi în *capharnaum?*

— Dar ce-i? Ce s-a întâmplat?

— Ce să se întâmple? răspunse spiţerul. Facem dulceţuri; dulceţurile au început să fiarbă, cât pe ce să dea în foc de prea mult clocot, şi cer să-mi dea altă tingire. Şi-atunci, dumnealui, de bleg ce este sau de lene, s-a dus să ia din laboratorul meu, unde-i atârnată în cui, cheia de la *capharnaum!*

Spiţerul îi spunea aşa unui mic cabinet din pod, plin de scule şi de mărfuri de-ale meseriei. Homais stătea de multe ori acolo ceasuri întregi să lipească etichete, să toarne dintr-un borcan într-altul, să le lege la loc cu sfoară; şi, după el, cămăruţa asta nu era o magazie oarecare, ci un adevărat altar, din care ieşeau pe urmă tot felul de pilule, de hapuri, de siropuri, loţiuni şi poţiuni, care aveau să-i ducă faima prin împrejurimi. Nimeni pe lume nu punea piciorul acolo, iar el avea atâta respect pentru *capharnaum,* încât îl mătura cu mâna lui. Într-un cuvânt, dacă farmacia, în care intra cine voia, era locul unde-şi desfăşura tot orgoliul, *capharnaum-ul* era refugiul unde, izolându-se ca un egoist, Homais se desfăta făcând numai ceea ce-i plăcea din meserie. De aceea zăpăceala lui Justin i s-a părut monstruos de necuviincioasă şi, mai aprins decât coacăzele, repeta:

— Închipuiţi-vă, de la *capharnaum!* Cheia cu care-s încuiaţi acizii şi alcalii caustici! Să se ducă să ia o tingire de rezervă! O tingire cu capac, şi pe care poate nici n-am s-o întrebuinţez vreodată! în treburile delicate ale artei noastre, cel mai mic lucru are importanţa lui. Dar ce dracu!... Trebuie să ştii să deosebeşti şi să nu întrebuinţezi la folosinţe aproape casnice ceea ce este destinat pentru cele farmaceutice! E ca şi cum ai cenătui o găină cu scalpelul, ca şi cum un magistrat...

— Da' potoleşte-te odată! spunea doamna Homais.

Iar Athalie, trăgându-l de redingotă:

— Tată! Tată!

— Nu, lăsați-mă, începea iar spițerul, lăsați-mă! Dracu să mă ia! Mai bine băcan, pe cinstea mea! Hai, fă ce vrei! Nu mai avea respect de nimic, sparge, strică, dă drumul la lipitori, dă foc nalbei, pune la murat castraveciori în bocaluri, sfâşie bandajele!

— Dar ați avut totuşi..., zise Emma.

— Îndată! Ştii tu ce ți se putea întâmpla?... N-ai văzut nimic, în colț, la stângă, pe raftul al treilea? Hai, vorbeşte, răspunde, îndrugă ceva!

— Nnu... ştiu, bolborosi băiatul.

— A! Nu ştii! Ei bine, ştiu eu! Ai văzut o sticla albastră, sigilată cu ceara galbenă, care conține un praf alb, pe care chiar scrisesem: *Pericol de moarte!?* Şi ştii ce era înăuntru? Arsenic! Şi tu te duci să te atingi de aşa ceva! Să iei o tingire de-alături!

— De-alături! se înspăimântă doamna Homais, împreunându-şi mâinile. Arsenic? Puteai să ne otrăveşti pe toți!

Şi copiii începură să țipe, ca şi cum ar fi simțit în pântece nişte dureri groaznice.

— Sau să otrăvească un bolnav! urmă spițerul. Va să zică, voiai să mă vezi pe banca criminalilor, la curtea cu juri? Să mă vezi târât la eşafod? Tu nu ştii grija cu care umblu eu cu ele, cu toate că am, oricum, o straşnică obişnuință! De multe ori mă înspăimânt eu însumi când mă gândesc la responsabilitatea mea! Căci guvernul ne prigoneşte, şi legislația absurdă care ne cârmuieşte e o adevărată sabie a lui Damocles atârnată deasupra capului nostru!

Emma nu se mai gândea să întrebe de ce-o chemase, şi farmacistul continua pufnind:

— Aşa răspunzi tu la toată bunătatea pe care ți-o arătăm? Aşa mă răsplăteşti pentru îngrijirile părinteşti pe care ți le dau din plin? Căci, fără mine, unde ai fi ajuns? Ce te-ai fi făcut? Cine-ți dă de mâncare, cine te învață, cine te-mbracă, cine-ți dă tot pentru ca într-o zi să poți fi şi tu, cu cinste, în rândurile societății? Dar pentru asta trebuie să asuzi zdravăn vâslind tu însuți şi, cum se spune, să faci bătături la mâini! *Fabrìcando fit faber; age quod agis*[45].

Cita din latineşte, aşa era de pornit. Ar fi citat şi din chineză, şi din groenlandeză dacă ar fi ştiut limbile astea două; căci se găsea în una din acele crize în care sufletul scoate la iveală, fără alegere, tot ce are închis în el, ca oceanul pe care furtunile dezlănțuite îl răscolesc de la algele aruncate la țărm

până la nisipul adâncurilor.

Şi se porni iar:

— Încep să mă căiesc grozav că mi-am luat şi grija ta pe cap. Desigur că făceam mai bine dacă te lăsam de la început să putrezeşti în mizeria şi în noroiul în care te-ai născut! N-ai să fii bun niciodată decât de văcar! N-ai nici o aptitudine pentru ştiinţă! De-abia dacă ştii să lipeşti o etichetă! Duci aici, la mine, o viaţă dulce şi tihnită, lăfăindu-te ca-n sânul lui Avram!

Dar Emma, întorcându-se spre doamna Homais:

— Aţi spus să vin...

— Ah, Doamne, o întrerupse cu un aer trist cucoana, cum să vă spun?... E o nenorocire!

Nn isprăvi însă. Spiţerul tuna înainte:

— Goleşte-o, curăţ-o, du-o la loc! Hai, mai repede!

Şi cum îl zgâlţâia de gulerul bluzei, lui Justin îi căzu o carte din buzunar.

Băiatul se aplecă, Homais fu mai ager, şi, ridicând volumul de jos, îl contempla, cu ochii holbaţi şi gura căscată,

— *Amorul... conjugal;* silabisi el rar cele două cuvinte. A, foarte bine! Foarte bine! Foarte frumos! Şi cu ce gravuri... Ei, asta-i prea de tot!

Doamna Homais se apropie.

— Nu, n-o atinge!

Copiii se înghesuiră să vadă pozele.

— Ieşiţi afară! ţipă la ei Homais, poruncitor.

Şi copiii ieşiră.

Mai întâi Homais se plimbă cu paşi mari încolo şi încoace, cu volumul deschis în mână, rotind ochii, sufocat, vânăt la faţa, apoplectic. Apoi se-ndreptă brusc spre elev şi, înfigându-se în faţa lui cu braţele încrucişate:

— Dar tu ai toate viciile, nenorocitule!... Bagă de seamă pe ce drum ai apucat!... Nu te-ai gândit că această carte păcătoasă putea să cadă în mâinile copiilor mei, să le aprindă creierul, să pângărească curăţenia Athaliei, să-l corupă pe Napoleon?! A crescut mare; e ca un bărbat. Eşti sigur cel puţin că n-au citit-o? Poţi să-mi garantezi asta?...

— Dar, în sfârşit, domnule, zise Emma, aveai să-mi spui...

— Adevărat, doamnă... Socrul dumneavoastră a murit!

În adevăr, Bovary-tatăl murise subit, cu două zile înainte, de-un atac de apoplexie, când se scula de la masă, şi Charles, dintr-o grijă deosebită pentru sensibilitatea Emmei, îl rugase pe domnul Homais să-i aducă la cunoştinţă vestea asta groaznică mai pe departe.

El îşi alcătuise mai dinainte fraza, o rotunjise, o şlefuise, o

scandase; era un monument de judecată şi de înlănțuire, de întorsături fine şi de gingăşie, dar mânia spulberase retorica.

Renunțând să mai afle vreun amănunt, Emma ieşi din farmacie, căci domnul Homais reluase şirul ocărilor. Se potolea totuşi, şi acum bombănea pe un ton părintesc, făcându-şi vânt cu tichia lui grecească.

— Asta nu-nseamnă că eu dezaprob cartea cu desăvârşire! Autorul era medic. Sunt în ea anumite părți ştiințifice, pe care nu e rău ca un bărbat să le cunoască, ba aş îndrăzni să spun că trebuie chiar să le cunoască. Dar mai târziu, mai târziu! Aşteaptă cel puțin să fii şi tu bărbat, să fii un om în toată firea!

Când Emma trase clopoțelul de la intrare, Charles, care o aştepta, veni spre ea cu brațele deschise, spunându-i cu o voce plângăreață:

— Ah, draga mea prietenă...

Şi se aplecă încet ca s-o sărute. Dar, când îi atinse buzele, Emma se simți stăpânită de amintirea celuilalt şi-şi trecu mâna pe obraz, înfiorându-se.

Totuşi răspunse:

— Da, ştiu... ştiu...

El îi arătă scrisoarea în care mama lui îi povestea cele întâmplate, fără nici o fățărnicie sentimentală. Îi părea rău numai că soțul ei nu s-a putut bucura de sprijinul bisericii, deoarece a murit la Doudeville, în stradă, la uşa unei cafenele, după un banchet patriotic cu foştii ofițeri.

Emma înapoie scrisoarea; apoi seara, la masă, din politețe, nu prea voi să mănânce. Dar cum el stărui, se puse pe mâncare cu tot dinadinsul, în timp ce Charles, în fața ei, stătea nemişcat, cu o mutră de om doborât.

Din când în când, ridicând capul, îi arunca o privire lungă, plină de îndurerare. Într-un rând suspină:

— Aş fi vrut să-l mai văd o dată!

Emma tăcea. În cele din urmă, dându-şi seama că trebuia să vorbească:

— Câți ani avea tatăl tău?

— Cincizeci şi opt.

— Ah!

Şi asta a fost tot.

După un sfert de oră, Charles mai adăugă:

— Biata mama!... Ce-o să se facă ea de-acum?

Emma strânse din umeri.

Văzând-o atât de tăcută, Charles îşi închipuia că e mâhnită şi se stăpânea să mai spună ceva, ca nu cumva să-i zgândărească durerea care-l înduioşa. Totuşi, căutând să şi-o

alunge pe-a lui, întrebă:

— Te-ai distrat bine ieri?

— Da.

După ce se strânse masa, Bovary nu se sculă, şi nici Emma; şi pe măsură ce se uita lung la el, monotonia acestei privelişti izgonea încetul cu încetul orice îndoioşare din inima ei. I se părea plăpând, slab, un nimic, cu un cuvânt, un biet om, în toate privinţele. Cum să scape de el? Ce seară interminabilă! Ceva amorţitor, ca o adiere de opium, o toropea.

Auziră în vestibul bocănitul sec al unui baston pe podea. Era Hippolyte, care aducea bagajele doamnei. Că să le pună jos, descrise cu greu un sfert de cerc cu piciorul de lemn.

"Nici nu se mai gândeşte că i l-a tăiat!" îşi spunea Emma, uitându-se la nenorocitul din a cărui chică roşie curgeau broboane de sudoare.

Bovary scotoci un pitac în fundul pungii; şi, fără să arate că-şi da seama cât de umilitoare era pentru el însuşi prezenţa acestui om, care stătea acolo ca o mustrare vie a neghiobiei lui fără leac, spuse, văzând pe cămin violetele lui Léon:

— Ia te uită ce buchet inimos!

— Mda..., răspunse ea nepăsătoare. E un buchet pe care l-am cumpărat adineauri... de la o cerşetoare.

Charles luă violetele şi, răcorindu-şi în ele ochii înroşiţi de plâns, le mirosea cu delicatețe. Emma i le smulse repede din mână şi se duse să le pună într-un pahar cu apă.

A doua zi sosi doamna Bovary-mama. Şi ea, şi fiul ei plânseră mult. Emma, sub cuvânt că are de dat nişte dispoziţii, dispăru.

În ziua următoare trebuiră să hotărască împreună în privinţa înmormântării. Se instalară, cu cutiuţele de lucru, în boschetul de pe malul râului.

Charles se gândea la tatăl lui şi se mira că simte atâta dragoste pentru omul acesta, pe care până atunci credea că nu-l iubeşte decât prea puţin. Doamna Bovary-mama se gândea la soţul ei, şi cele mai rele zile de odinioară i se păreau acum de invidiat. Regretul instinctiv al unei obişnuinţe atât de îndelungate ştergea tot, şi, din când în când, în timp ce cosea mereu, câte-o lacrimă mai mare i se prelingea de-a lungul nasului şi rămânea o clipă atârnată. Emma se gândea că nu trecuseră decât douăzeci şi patrii de ore de când fusese împreună cu Léon, departe de lume, îmbătată de dragoste, privind cu nesaţ unul la altul. Căuta să-şi amintească cele mai mici amănunte ale acelei zile trecute. Dar prezenţa soacrei şi a soţului o stânjenea. Ar fi voit să nu audă nimic, să nu vadă

nimic, ca să nu tulbure reculegerea dragostei ei, pe care, oricear fi făcut, o simțea cum se pierde în tot ce se întâmpla împrejur.

Descosea căptuşeala unei rochii, ale cărei bucăți erau împrăştiate în jurul ei; doamna Bovary-mama, fără să ridice ochii, tăia, scârțâind cu foarfecă, iar Charles, în papuci împletiți şi cu vechea lui redingotă cafenie, care-i ținea loc de halat, stătea cu amândouă mâinile în buzunare, fără să mai scoată o vorbă; lângă ei, Berthe, într-un şorțuleț alb, râcâia cu lopățica nisipul de pe alee.

Deodată îl văzură intrând pe portița pe domnul Lheureux, negustorul de stofe.

Venea să-şi ofere serviciile, dată fiind *funesta împrejurare*. Emma îi răspunse că n-are nevoie de serviciile lui. Dar negustorul nu se dădu bătut.

— Iertați-mă, zise el, aş vrea să vă vorbesc între patru ochi. Apoi, mai încet: În legătură cu afacerea aceea... Ştiți.

Charles se făcu stacojiu până-n vârful urechilor.

— A da... aşa e. Şi, tulburat, se întoarse spre nevastă-sa: N-ai putea tu... draga mea...

Emma avu aerul că-l înțelege, căci se ridică, iar Charles îi spuse mamei lui:

— Nu-i nimic! Trebuie să fie vreun fleac oarecare în legătură cu gospodăria.

Nu voia cu nici un chip ca bătrâna să afle de poliță, de frică să nu-l certe.

De îndată ce fură singuri, domnul Lheureux începu, în termeni destul de deslușiți, s-o felicite pe Emma pentru moştenire, apoi să vorbească de lucruri banale, de spaliere, de recoltă, de sănătatea lui, care mergea mereu *aşa şi aşa, nici viu, nici mort.* La drept vorbind, făcea pe dracu-n patru şi tot nu izbutea, cu toate spusele lumii, să pună deoparte nici măcar o lețcaie.

Emma îl lăsa să vorbească. Se plictisea aşa de tare de două zile!

— Şi iată că v-ați făcut bine de tot! continuă el. Zău, în ce hal l-am văzut atunci pe bietul dumneavoastră soț! E un băiat de treaba, cu toate că au fost între noi oarecare neînțelegeri.

Emma-l întrebă ce anume neînțelegeri, căci Charles îi ascunsese că n-a vrut să-i recunoască furniturile.

— Dar dumneavoastră ştiți foarte bine, îi răspunse Lheureux. Era vorba de fantezia aceea a dumneavoastră cu lăzile de voiaj.

Îşi trăsese pălăria pe ochi şi, stând cu mâinile la spate,

zâmbind şi fluierând încetişor, se uita drept în ochii ei, într-un chip nesuferit. Să fi bănuit ceva? Emma se pierdea în tot felul de presupuneri neplăcute. În cele din urma, totuşi, Lheureux începu iar:

— Ne-am împăcat şi veneam să-i mai propun o învoială.

Propunea să se reînnoiască polița semnată de Bovary. Domnul însă o să facă cum îi place; nu trebuia să se necăjească, mai ales acum, când o să aibă o sumedenie de încurcături.

— Şi chiar ar face foarte bine să nu se mai ocupe el de asta, s-o treacă altcuiva; dumneavoastră, de pildă; dacă v-ar da o procură, ar fi foarte uşor, şi atunci am avea noi amândoi micile noastre afaceri...

Emma nu pricepea. Domnul Lheureux tăcu. Trecând apoi la negoțul lui, declară că doamna nu putea să nu-i cumpere ceva. Are să-i trimită doisprezece metri de stofuliță neagră de lână, cât trebuie pentru o rochie.

— Asta pe care o aveți e bună pentru casă. Pentru vizite vă trebuie alta. Eu mi-am dat seama de cum am intrat. Am ochi de american.

Nu trimise stofa; o aduse el. După aceea mai veni o dată ca s-o măsoare; mai veni şi sub alte pretexte, de fiecare dată căutând să fie politicos, îndatoritor, ca un sclav, cum ar fi spus Homais, şi întotdeauna strecurându-i Emmei câte un sfat privitor la procură. De poliță, nici pomeneală. Emma nu se mai gândea la asta; pe la începutul convalescenței, Charles îi vorbise ceva, dar fusese atât de zbuciumată, că nici nu-şi mai aducea aminte. De altfel, se ferea să deschidă orice discuție de afaceri; doamna Bovary-mama fu mirată şi dădu această schimbare a felului ei de a fi pe seama sentimentelor religioase, pe care le căpătase pe când era bolnavă.

Dar de îndată ce bătrâna plecă, Emma şi începu să-l uimească pe Bovary cu simțul ei practic. Trebuia să culeagă informații, să socotească ipotecile, să vadă ce era mai nimerit: o licitație sau o lichidare. Cita termeni tehnici, la întâmplare, rostea cuvinte umflate ca: ordine, viitor, prevedere, şi exagera într-una încurcăturile moştenirii, aşa încât într-o bună zi îi arătă ciorna unei împuterniciri generale de a-i "conduce şi administra afacerile, de a face orice împrumuturi, de a semna şi a gira orice polițe, de a face orice plăți etc." Profitase de minune de lecțiile lui Lheureux.

Cu naivitate, Charles o întrebă de unde avea hârtia aceea.

— De la domnul Guillaumin. Şi, cu cel mai desăvârşit calm din lume, adăugă: Nu prea am încredere. Se spun atâtea

despre notari! Ar trebui poate să ne sfătuim!... Dar nu cunoaştem decât... Oh! Pe nimeni.

— Afară de cazul că Léon... răspunse Charles, după ce se gândi.

Era greu să te înțelegi cu el prin corespondență. Atunci Emma se oferi să se ducă la el. Charles îi mulțumi, dar nu voi s-o lase. Emma insistă. Urmă un adevărat asalt de politețe. În cele din urmă, ea exclamă cu un ton de încăpățânare bine jucată:

— Nu, te rog, mă duc!

— Ce bună eşti! spuse Charles sărutând-o pe frunte.

Chiar a doua zi ea se sui în *Rândunica,* să meargă la Rouen, să-i ceară părerea lui Léon; şi rămase acolo trei zile.

III

Au fost trei zile folosite din plin, delicioase, minunate, o adevărată lună de miere.

Stăteau la hotelul "Boulogne", în port. Rămâneau în cameră cu storurile trase, cu uşile încuiate, cu flori pe jos şi siropuri la gheață, aduse de dimineață.

Spre seară luau o barcă cu coviltir şi se duceau să cineze pe-o insulă.

Era ora când, de pe malul unde erau şantierele, se auzea răsunând ciocanul calafagiilor, care băteau în pereții de lemn ai corăbiilor. Printre copaci se ridica fum de catran, iar pe fața râului se vedeau pete mari, grase, legănându-se din când în când în lumina roşiatică a soarelui, ca nişte plutitoare plăci de bronz florentin.

Coborau amândoi în mijlocul bărcilor legate la țărm, ale căror lungi parâme, întinse oblic, frecau puțin marginile de sus ale bărcii.

Larma oraşului, uruitul căruțelor, gălăgia oamenilor care vorbeau, lătratul câinilor de pe puntea vapoarelor se îndepărtau pe nesimțite. Emma îşi dezlega panglicile pălăriei şi trăgeau la malul insulei lor.

Se instalau în sala de jos a unei cârciumi cu voloace negre atârnate la uşă. Mâncau pietroşel fript, smântână şi cireşe. Stăteau întinşi pe iarba; se sărutau, tupilându-se sub nişte plopi; şi ar fi voit să trăiască veşnic, ca doi Robinsoni, în colțişorul acesta, care, în culmea fericirii lor, li se părea cel mai minunat din lume. Nu era pentru întâia oară când vedeau copaci, cer albastru, iarbă, când auzeau murmurul apei şi

foşnetul vântului în frunziş; dar fără îndoială ca niciodată nu admiraseră toate acestea, ca şi cum natura nici n-ar fi existat înainte, sau n-ar fi început să fie frumoasă decât din clipa împlinirii dorinţelor lor.

Când se lăsa noaptea, se întorceau. Barca mergea de-a lungul malului insulei. Stăteau în fundul ei, ascunşi în întuneric, tăcuţi. Vâslele pătrate răsunau sonor în furcile lor de fier, măsurând tăcerea, ca bătăile unui metronom, pe când cârma, târâtă în urma bărcii, nu-şi mai contenea plescăitul lin în apă.

Într-o seara răsări luna; atunci nu pierdură prilejul să îndruge nişte fraze goale, în care găseau că astrul e melancolic şi plin de poezie; Emma începu chiar să cânte:

Îţi aminteşti cum într-o seară pluteam... etc.

Vocea ei armonioasă şi slabă se pierdea pe valuri; iar vântul ducea cu el ruladele pe care Léon le asculta trecând ca un fâlfâit de aripi în jurul lui.

Emma stătea în faţă, rezemată de peretele despărţitor al şalupei, în care intra luna printr-un oblon deschis. Rochia neagră, ale cărei falduri se desfăşurau ca un evantai, o făcea să pară mai subţire, mai înaltă. Stătea cu capul sus, cu mâinile împreunate şi ochii spre cer. Câteodată umbra sălciilor o ascundea cu totul, pentru ca deodată să apară iar, ca o nălucă, în lumina lunii.

Jos, lângă Emma, Léon dădu de-o panglică de mătase roşie. După ce se uită bine la ea, barcagiul zise:

— Aha! Trebuie să fie de la cei pe care i-am plimbat deunăzi. Erau o droaie de poznaşi, domni şi doamne, cu prăjituri, cu şampanie, cu fligoarne, cu tot tărăboiul. Era mai ales unul, un bărbat înalt, frumos, cu mustăcioară, care avea mare haz! Ceilalţi îi tot spuneau: "Hai, istoriseşte-ne ceva! Adolphe... Dodolphe"... mi se pare.

Ea se înfiora.

— Te doare ceva? zise Léon, apropiindu-se de ea.

— Nu-i nimic... Pesemne răcoarea nopţii.

— Şi care precis că nu duce lipsă nici de femei, adăugă mai încet bătrânul marinar, crezând că-i face plăcere străinului.

Scuipând apoi în palme, apucă iar vâslele.

Trebuiră totuşi să se despartă! Clipa de rămas bun a fost tristă. Léon urma să trimită scrisorile pe adresa tuşei Rollet, iar Emma-l sfătui atât de bine cum să pună scrisoarea în două

plicuri unul într-altul, că Léon admiră nespus viclenia ei în materie de dragoste.

— Aşadar, zici că totu-i în regulă? îi spuse Emma când îl sărută ultima oară.

— Da, sigur!

"Dar oare de ce, se gândi el pe urmă, întorcându-se singur pe stradă, ține ea aşa de mult să aibă procura asta?"

IV

Curând, Léon luă față de camarazii lui un aer de superioritate, începu să-i ocolească şi lăsă baltă dosarele.

Aştepta scrisorile Emmei; le citea de câteva ori. Îi scria. O chema în gând, cu toată puterea dorului şi amintirilor lui. Dorința aceasta de a o revedea, în loc să se potolească în lipsa ei, crescu atât de tare, încât într-o sâmbătă dimineața o şterse de la birou.

Când, de pe creastă, zări în vale clopotnița bisericii cu steagul de tinichea învârtindu-se în bătaia vântului, simți acea desfătare amestecată cu vanitate triumfătoare şi înduioşare egoistă pe care trebuie s-o aibă milionarii când vin să-şi revadă satul natal.

Se duse să dea târcoale casei ei. În bucătărie era lumină. Pândi să-i vadă umbra în dosul perdelelor. Dar nu se arătă nimic.

Când îl văzu, tuşa Lefrançois îl primi cu explozii de bucurie, îl găsi "mai înalt şi mai subțire", pe când Artémise, dimpotrivă, îl găsi mai "voinic şi mai oacheş".

Luă masa ca şi altădată în sala mică, dar singur, fără perceptor, căci Binet, *ostenit* să tot aştepte *Rândunica,* mânca regulat cu o oră mai devreme, aşa că acum lua masa la ora 5 fix şi tot pretindea de cele mai multe ori că *bătrâna hodoroagă întârzie.*

În cele din urmă Léon se hotărî; se duse să bată la uşa medicului. Doamna era în odaia ei, de unde nu coborî decât după un sfert de oră. Domnul păru încântat că-l revede; dar nu se clinti de-acasă toată seara şi nici în ziua următoare.

O văzu singură de-abia seara, târziu de tot, pe ulița din dosul grădinii; pe uliță, ca şi cu celălalt! Era furtună, şi stăteau de vorbă sub o umbrelă, la lumina fulgerelor.

Despărțirea lor se dovedea cu timpul nesuferit de dureroasă.

— Mai bine să mor! spunea Emma. Se zvârcolea în brațele

lui, plângând: Adio!... Adio!... Când o să te mai văd?

Se întoarseră din nou, ca să se mai sărute o dată; şi atunci Emma-i făgădui că va găsi în curând, cu orice chip, un mijloc de a se vedea regulat, în voie, cel puțin o dată pe săptămână. Nu avea nici o îndoială că va găsi. Era, de altfel, plină de speranțe. Avea să facă rost de bani.

De aceea cumpără pentru odaia ei o pereche de perdele galbene cu dungi late, pe care Lheureux i le lăudase ca foarte ieftine; visa să aibă şi un covor, şi Lheureux, asigurând-o că "asta nu-i mare lucru", se însărcina, foarte politicos, să-i procure unul. Emma nu mai putea fără serviciile lui. De douăzeci de ori pe zi trimitea să-l cheme, iar el îşi lăsa imediat treburile baltă şi venea fără să crâcnească. Nimeni nu înțelegea, de asemenea, pentru ce tuşa Rollet era în fiecare zi la dejun la Emma, şi chiar îi făcea vizite între patru ochi.

Cam în timpul acela, adică pe la începutul iernii, pe Emma o apucă o mare pasiune pentru muzică.

Într-o seară, când Charles o asculta, ea începu de patru ori la rând aceeaşi bucată, mereu necăjită că nu izbuteşte să găsească nota potrivită, pe când el, fără să-şi dea seama de ce nu-i bine, striga:

— Bravo!... Foarte bine!... Cum de nu-ți place?! Zi-i înainte!

— Ei, nu, e îngrozitor de prost! Mi-au înțepenit degetele de când n-am mai cântat.

A doua zi o rugă *să-i mai cânte ceva.*

— Fie, ca să-ți fac plăcere!

Şi Charles mărturisi că într-adevăr cam uitase; greşea notele, cânta alandala; iar ea, oprindu-se brusc:

— Ah, nu mai merge! Va trebui să iau lecții, dar... Apoi, adăugă, muşcându-şi buzele: Douăzeci de franci lecția, e prea scump!

— Da, într-adevăr... cam scump... spuse Charles rânjind prosteşte. Mie mi se pare că totuşi s-ar putea găsi poate şi cu mai puțin; sunt doar artişti fără cine ştie ce faimă, care de multe ori sunt mai buni decât celebritățile.

— Caută-i, zise Emma.

A doua zi, când se întoarse acasă, se uită la ea lung, cu şiretenie, şi nu se putu ține până la urmă să nu spună fraza asta:

— Încăpățânată mai eşti câteodată! Am fost azi la Barfeuchères. Ei bine, doamna Liégeard mi-a mărturisit că cele trei domnişoare ale ei, care sunt la Miséricorde, plăteau cincizeci de bani pentru o lecție, şi chiar unei profesoare

renumite.

Emma ridică din umeri şi nu mai deschise pianul. Dar când trecea pe lângă el (dacă Bovary era pe acolo), spunea suspinând:

— Ah, bietul meu pian!

Iar când venea cineva s-o vadă, nu uita să-i spună că se lăsase de muzică şi că acum nu mai putea să reînceapă din motive independente de voinţa ei. Atunci o plângeau. Păcat! Ea, care avea un talent atât de frumos! îi vorbiră chiar şi lui Bovary. Îl dojeneau toţi, dar mai ales farmacistul:

— Rău faci! Nu trebuie să laşi niciodată necultivate însuşirile naturale. De altfel, gândeşte-te, prietene dragă, că, punând-o pe doamna să studieze, faci pentru mai târziu o economie cu educaţia muzicală a fetiţei! Eu găsesc că mamele trebuie să-şi instruiască singure copiii. E o idee a lui Rousseau, poate cam nouă încă, dar care, sunt sigur, va triumfa în cele din urmă, ca şi alăptarea maternă şi vaccinarea.

Charles mai aduse deci vorba încă o dată de chestiunea asta a pianului. Emma îi răspunse, acră, că mai bine să-l vândă. Să vadă ieşind din casă nenorocitul acesta de pian, care dăduse atâtea satisfacţii vanităţii ei, însemna pentru Bovary un fel de sinucidere parţială a Emmei.

— Dacă ai vrea... spunea el, o lecţie din când în când n-ar fi, la urma urmei, atât de ruinătoare!

— Dar, îi răspundea ea, lecţiile nu-s folositoare dccât dacă le iei regulat.

Aşa obţinu de la soţul ei învoirea de a se duce o data pe săptămână la oraş, ca să-şi vadă amantul. După o lună, toţi găsiră că făcuse progrese uriaşe.

V

Se ducea în fiecare joi. Se scula, se îmbrăca încetişor, ca să nu-l trezească pe Charles, care-ar fi dojenit-o că se pregăteşte prea de dimineaţă. După aceea umbla de ici-colo, se aşeza la fereastră şi se uita în piaţă. Zorii dimineţii jucau printre stâlpii halelor, iar pe casa farmacistului, cu obloane e închise, se zăreau în lumina palidă a aurorei literele mari ale firmei.

Când pendula arăta ora şapte şi un sfert, se ducea la "Leul de aur", unde Artémise venea căscând să-i deschidă uşa. Apoi, ca să-i fie cald doamnei, scormonea cărbunii acoperiţi cu cenuşă. Emma rămânea singură în bucătărie. Din când în când

ieşea pe afară. Hivert înhăma tacticos, trăgând cu urechea la ce spunea tuşa Lefrançois, care, scoţându-şi printr-un ghişeu capul cu bonetă de bumbac, îi dădea tot felul de comisioane şi de explicaţii, care-ar fi zăpăcit pe oricare altul. Emma tropăia din picioare pe pavajul din curte.

În sfârşit, după ce-şi mânca supa, îşi punea în spate sarica, îşi aprindea pipa şi înhăţa biciul, Hivert se instala liniştit pe capră.

Rândunica pornea în trap mărunt, şi de-a lungul a trei sferturi de leghe se oprea din loc în loc ca să ia călătorii, care o tot pândeau să vină, stând în picioare, la marginea drumului, în faţa porţilor. Cei care îşi reţinuseră locuri din ajun se lăsau aşteptaţi; ba chiar unii mai erau încă în casă, în pat; Hivert îi chema, ţipa, înjura, pe urmă cobora de pe capră şi se ducea să bată tare în poartă. Vântul sufla prin ferestruicile crăpate ale diligenţei.

Între timp, cele patru bănci se umpleau, trăsura o lua la goană, merii se înşirau unul după altul; şi între cele două şanţuri lungi, pline de apă gălbuie, drumul mergea înainte, tot mereu, îngustându-se în zare.

Emma îl cunoştea de la un capăt la altul; ştia că după imaş venea un stâlp, pe urmă un ulm, o şură sau o colibă de cantonier; uneori chiar, ca să încerce o surpriză, închidea ochii. Dar totdeauna îşi dădea foarte bine seama cât mai este de mers.

În sfârşit, casele de cărămizi se apropiau, drumul începea să răsune sub roţi, *Rândunica* luneca printre grădinile în care, prin ostreţele gardului, se zăreau statui, câte-o movilă plantată cu viţă-de-vie, tise tunse şi un scrânciob. Apoi dintr-o dată apărea oraşul.

Coborând în amfiteatru şi înecat în ceaţă, oraşul se lărgea nedesluşit dincolo de poduri. Câmpia se ridica apoi într-o ondulare monotonă, până ce, în depărtare, se împreuna cu dunga vagă, ştearsă a cerului palid. Văzută astfel de sus, întreaga privelişte părea nemişcata ca o pictură; într-un colţ stăteau înghesuite corăbiile ancorate; fluviul îşi rotunjea şerpuirea la poalele colinelor înverzite, şi insulele lunguieţe păreau, pe faţa apei, ca nişte peşti mari, încremeniţi pe loc. Coşurile uzinelor scoteau uriaşe panaşuri cafenii, cu vârful luat de vânt. Se auzea vuietul turnătoriilor, laolaltă cu sunetul limpede al clopotelor de la bisericile ce se înălţau prin ceaţă. Copacii goi de pe bulevarde apăreau printre case ca nişte mărăcini violeţi, iar acoperişurile, lucind de ploaie, sclipeau mai tare sau mai slab, după cum erau cartierele mai sus sau mai

jos. Uneori, suflarea vântului ducea norii spre coasta Sainte-Catherine, ca nişte valuri plutitoare care se spărgeau, tăcute, de-un mal abrupt.

Din mulțimea acestor vieți îngrămădite, Emma simțea desprinzându-se ceva amețitor, şi inima îi creştea nespus, ca şi cum cele o sută douăzeci de mii de suflete care fremătau acolo i-ar fi trimis toate deodată suflul pasiunilor pe care le bănuia clocotind în ele. Dragostea ei sporea în fața întinderii nesfârşite şi devenea tumultuoasă la auzul zumzetelor nedesluşite care se înălțau; se revărsa peste tot, pe piețe, pe bulevarde, pe străzi, şi vechea cetate normandă se întindea sub ochii ei ca o capitală fără margini, ca un Babilon, în care intra. Se apleca rezemându-se cu amândouă mâinile de geamul deschis, sorbind adierea vântului; cei trei cai alergau în galop, pietrele din noroi scârțâiau, diligența se legăna, iar Hivert striga de departe la căruțele de pe drum, pe când burghezii care petrecuseră noaptea la Bois-Guillaume coborau coasta agale, în micile lor trăsuri particulare.

Se opreau la barieră; Emma îşi scotea galenții, îşi punea alte mănuşi, îşi potrivea şalul, şi, la douăzeci de paşi mai încolo, cobora din *Rândunica.*

Oraşul de-abia atunci se trezea. Băieții de prăvălie, cu tichii greceşti pe cap, frecau vitrinele, iar femei cu panere proptite în şold strigau din când în când, la colțul străzilor. Emma mergea cu ochii în pământ, strecurându-se pe lângă ziduri şi surâzând de bucurie sub voaleta lăsată în jos.

De teamă să n-o vadă cineva, nu lua de obicei drumul cel mai scurt. Se înfunda prin ulicioare întunecate şi ajungea leoarcă de sudoare spre partea de jos a Străzii Naționale, lângă fântână. Acolo-i cartierul teatrului, al cafenelelor şi al fetelor galante. Deseori trecea pe lângă dânsa câte-o căruță încărcată cu decoruri care tremurau. Chelneri în şorțuri albe presărau nisip pe lespezi, printre arbuştii verzi. Mirosea a absint, a havană şi a stridii.

Apuca pe-o stradă; îl recunoştea pe Léon după părul cârlionțat, care-i ieşea de sub pălărie.

Léon continua să meargă pe trotuar, Emma mergea în urma lui până la hotel; el se urca, deschidea uşa, intra... Ce îmbrățişare!

Apoi, după sărutări, urma o ploaie de cuvinte. Îşi istoriseau toate necazurile din timpul săptămânii, presimțirile, grija scrisorilor, dar, în clipa aceea, totul era dat uitării şi priveau unul în ochii celuilalt, râzând de voluptate şi ciripindu-şi numele.

Patul era mare, de mahon, în formă de nacelă. Perdelele de mătase roşie, care coborau din tavan, se arcuiau prea jos lângă căpătâiul larg al patului, şi nimic pe lume nu era mai frumos decât părul ei negru şi pielea-i albă, care se conturau pe această culoare purpurie, când, cu un gest de pudoare, îşi strângea braţele goale, ascunzându-şi faţa în mâini.

Apartamentul călduţ, cu un covor în culori şterse, cu ornamente fistichii şi lumină calmă părea cu totul prielnic pentru intimităţile pasiunii. Stâlpii perdelelor, cu vârful în chip de săgeată, cuierele de aramă şi măciuliile grătarelor luceau de îndată ce se strecura înăuntru o rază de soare. Pe cămin, între cele două candelabre, se găseau două scoici din acelea mari, roz, în care se aude vuietul mării când le pui la ureche.

Ce mult iubeau camera asta plăcută, plină de veselie, cu toată splendoarea ei cam ofilită! Regăseau totdeauna mobilele la locul lor, şi câteodată acele de păr pe care le uitase în cealaltă joi sub soclul pendulei. Luau dejunul la gura căminului, pe o măsuţă înaltă, cu picior, încrustată, de palisandru. Emma tăia bucăţile, i le punea în farfurie, spunând tot felul de vorbe dulci; iar când spuma de şampanie se revărsa din paharul fin pe inelele de pe degete, hohotea într-un râs destrăbălat. Atât de pierduţi erau în ei înşişi, că se credeau acolo în propria lor casă, în care aveau să trăiască până la moarte, ca doi eterni însurăţei. Spuneau: "odaia noastră", "covorul nostru", "fotoliile noastre"; ba chiar Emma spunea "papucii mei" unui cadou pe care i-l făcuse Léon, un capriciu al ei. Erau nişte papuci de satin roz, căptuşiţi pe margine cu puf de lebădă. Când se aşeza pe genunchii lui, piciorul îi atârna în aer, şi gingaşa încălţăminte fără căpută se ţinea de piciorul ei gol numai în degetul cel mare.

Léon gusta pentru întâia oară nespusa delicateţe a podoabelor femeieşti. Nu întâlnise niciodată atâta farmec în vorbire, atâta sobrietate în îmbrăcăminte, asemenea atitudini de porumbiţă somnoroasă. Îi admira exaltarea sufletului şi dantelele fustei. De altfel, nu era o *femeie de lume* şi o femeie măritată, cu un cuvânt, o adevărată amantă?

Prin firea ei schimbătoare, rând pe rând mistică sau veselă, vorbăreaţă, tăcută, aprigă, nepăsătoare, trezea în el mii de dorinţe, amintiri şi instincte. Era pentru el îndrăgostita din toate romanele, eroina din toate dramele, şi acea nedesluşită *ea* din toate volumele de versuri. Regăsea pe umerii ei culoarea de chihlimbar a *Odaliscăi luându-şi baia;* Emma avea bustul lung de castelană feudală; semăna şi cu *Femeia palidă din Barcelona,* dar mai presus de toate era înger!

De multe ori, când Léon se uita la dânsa, simțea că sufletul lui, revărsându-se asupra ei, îi învăluia capul ca o undă, şi cobora ispitit spre albeața sânului.

Se aşeza jos în fața Emmei; şi, cu coatele pe genunchi, se uita lung la ea, zâmbind, cu capul ridicat.

Emma se apleca spre el şi murmura, ca sufocată de beția dragostei:

— Oh, nu te mişca! Nu vorbi! Priveşte-mă! Din ochii tăi se revarsă ceva dulce de tot, care-mi face atât de bine!

Îi spunea: "Copilule".

— Mă iubeşti, copilule?

Şi-n graba cu care buzele lui se întindeau spre gura ei nici nu mai auzea ce-i răspunde.

Deasupra pendulei era un mic Cupidon de bronz, care făcea grații, arcuindu-şi brațele sub o ghirlandă aurită. Râseseră de multe ori de el; dar când trebuiau să se despartă, totul li se părea serios.

Stând nemişcați unul în fața altuia, îşi repetau:

— Pe joi!... Pe joi!...

Deodată, Emma-i lua capul între mâini, îl săruta repede pe frunte zicând: "Adio!" şi se repezea pe scară.

Se ducea la un coafor de pe strada Comediei, ca să-şi aranjeze pieptănătura. Se înnopta: în prăvălie se aprindeau lămpile.

Auzea clopotul de la teatru, care chema actorii la reprezentație; şi vedea trecând, peste drum, bărbați cu fața albă şi femei în toalete ofilite, care intrau pe uşa ce dă în culise.

Era cald în încăperea mică şi prea scundă a coaforului, în care, printre peruci şi pomezi, duduia o sobă. Mirosul de fiare de frizat şi degetele unse care-i umblau prin păr o toropeau repede şi aținea o clipă înfăşurată în halatul de pe umeri. De multe ori, în timp ce-o coafa, frizerul îi propunea bilete de bal mascat.

După aceea pleca. Urca pe aceleaşi străzi; ajungea la "Crucea roşie"; îşi lua iar galenții, pe care-i ascunsese dimineața sub o bancă, şi se ghemuia pe locul ei, printre călătorii nerăbdători. Unii coborau la poalele colinei. Rămânea singură în trăsură.

La fiecare cotitură se zăreau tot mai mult luminile oraşului, care întindeau o largă boare luminoasă deasupra caselor învălmăşite. Emma se ridica în genunchi pe pernele trăsurii, lăsând să-i rătăcească privirea peste această splendoare. Plângea, îl chema pe Léon, îi trimitea vorbe duioase şi sărutări, care se pierdeau în vânt.

Pe colină era un biet nenorocit, care umbla fără rost, cu un băț în mână, printre diligențe. Un maldăr de zdrențe îi acoperea umerii, şi o veche pălărie de castor, desfundată, rotundă ca un lighean, îi ascundea fața; dar când o scotea, vedeai în locul pleoapelor două orbite, căscate, sângerânde. Carnea se destrăma în pielițe roşii, şi din ele se prelingea ceva lichid, care se închega în plăgi verzi până aproape de nasul ale cărui nări negre smiorcăiau convulsiv. Ca să-ți vorbească, îşi dădea capul pe spate cu un râs idiot; şi atunci pupilele lui albăstrii, rotindu-se într-o mişcare continuă, ajungeau spre tâmple, la marginea rănii deschise.

Cânta o mică melodie, ținându-se de trăsuri:

Când arde soarele-n amiază,
Iubire fetele visează...

şi în tot ce urma era vorba de pasări, de soare şi de frunziş.

Uneori apărea deodată, cu capul gol, în spatele Emmei. Ea se ferea țipând. Hivert începea să-şi bată joc de el. Îl îndemna să închirieze o baracă la bâlciul Saint-Romain, sau îl întreba, râzând, ce-i mai face iubita.

De multe ori, în mersul diligentei, pălăria lui intra deodată înăuntru pe geam, pe când cu celălalt braț se agăța de scară, printre împroşcăturile roților. Vocea lui, la început slabă şi scâncitoare, devenea ascuțită. Se auzea tărăgănată în noapte ca tânguirea nedesluşită a unei vagi dureri fără sfârşit; şi, printre zornăitul zurgălăilor, freamătul copacilor şi hodorogeala lăzii goale din spatele diligenței, vocea aceea avea în ea ceva îndepărtat, care pe Emma o tulbura. Îi cobora până-n adâncul sufletului, ca un vârtej într-o prăpastie, ducând-o pe sus în sferele unei melancolii fără margini. Dar Hivert, care simțea că atârnă o greutate dinapoi, trăgea la întâmplare cu biciul îndărăt. Şfichiul biciului plesnea orbul peste răni, şi el cădea jos, în glod, urlând.

Apoi, în cele din urmă, călătorii *Rândunicii* adormeau, unii cu gura căscată, alții cu bărbia proptită în piept, rezemați de umărul celui de-alături, sau cu brațul trecut pe după cureaua sprijinitoarei, clătinându-se regulat, după cum se legăna trăsura; iar reflexele felinarului, care se bălăbănea afară pe crupa cailor rotaşi, străbătând înăuntru prin perdelele de stambă roşiatică, întindeau umbre sângerii pe toți aceşti indivizi încremeniți. Copleşită de tristețe, cu groaza în suflet, Emma dârdâia în hainele ei şi simțea că-i e tot mai frig la

picioare.

Acasă, Charles o aştepta; joia, *Rândunica* întârzia întotdeauna, în sfârşit, doamna sosea! Abia dacă-şi săruta fetiţa. Masa nu era gata; nu face nimic! îi dădea dreptate bucătăresei. Acuma totul părea îngăduit acestei fete.

De multe ori Charles, văzând-o pe nevastă-sa palidă, o întreba dacă nu cumva era bolnavă.

— Nu, îi răspundea ea.

— Dar, replica el, ciudată mai eşti asta-seară!

— Ei, nu-i nimic! Nu-i nimic!

Erau chiar zile când, de-abia întoarsă, se urca în camera ei; şi Justin, care se găsea acolo, umbla în vârful picioarelor, mai iscusit când era vorba s-o servească decât cea mai buna cameristă, îi punea la îndemână chibriturile, sfeşnicul, o carte, îi pregătea cămaşa de noapte, îi făcea patul.

— Hai! îi zicea ea. Bine, pleacă!

Căci el rămânea în picioare, cu mâinile în jos, cu ochii holbaţi, ca prins în păienjenişul unei visări subite.

A doua zi era groaznică, iar cele care urmau erau încă şi mai de nesuferit din pricina nerăbdării pe care o avea Emma de a-şi regăsi fericirea — poftă nesăţioasă, aţâţată de imagini cunoscute, şi care, în a şaptea zi, se dezlănţuia în voie în dezmierdările lui Léon. Înflăcărarea lui se ascundea într-o risipă de admiraţie şi recunoştinţă. Emma gusta cu discreţie aceasta dragoste şi, adâncindu-se în ea, o întreţinea prin toate artificiile duioşiei ei, şi tremura puţin de teamă să n-o piardă mai târziu.

Deseori îi spunea, cu o voce dulce, plină de melancolie:

— Ah! Tu ai să mă laşi!... Ai sa te însori!... Ai să fii ca şi ceilalţi.

Léon o întreba:

— Care ceilalţi?

— Ceilalţi bărbaţi... În sfârşit, răspundea ea. Apoi adaugă, dându-l la o parte cu un gest galeş: Sunteţi toţi nişte ticăloşi!

Într-o zi, când filozofau asupra dezamăgirilor pământeşti, ajunse să-i spună (ca să-i pună la încercare gelozia sau cedând poate unei nevoi prea năvalnice de a-şi descărca sufletul) că odinioară, înaintea lui, iubise pe cineva, "nu ca pe tine", adăugă ea repede, jurând pe viaţa fetiţei *că nu se înúmplase nimic.*

Tânărul o crezu, o întrebă însă, aşa, ca să ştie, cu ce se ocupa el.

— Era căpitan de vas, dragul meu.

Oare în felul acesta nu preântâmpina orice cercetare, şi, în acelaşi timp, nu se situa foarte sus, prin acea pretinsă fascinaţie exercitată asupra unui bărbat care, prin firea lui,

trebuia să fie belicos şi obişnuit să fie măgulit?

Secretarul simți atunci cât de măruntă e situația pe care-o are el; invidie epoleți, decorații, titluri. Emmei trebuiau să-i placă toate astea; bănuia, după viața costisitoare pe care-o ducea.

Emma totuşi îi ascundea o sumedenie din trăsnăile ei, cum era dorința de a avea, ca să meargă la Rouen, un *tilbury* albastru, tras de-un cal englezesc şi mânat de un lacheu cu cizmulițe răsfrânte. Justin era cel care-i dăduse ideea acestui capriciu, când o rugase să-l ia la dânsa ca fecior în casă; şi deşi lipsa unei asemenea cabriolete nu micşora la fiecare întâlnire plăcerea sosirii, sporea cu siguranță amărăciunea întoarcerii.

Adesea, când vorbeau împreună despre Paris, Emma sfârşea murmurând:

— Ah! Ce bine ne-am simți acolo!

— Nu suntem fericiți? întreba Léon cu duioşie, netezindu-i părul.

— Da, aşa-i, sunt o nebună; sărută-mă!

Cu soțul ei era mai drăguță ca niciodată; îi făcea creme cu fisticuri şi-i cânta valsuri, seara, după masă. Charles se socotea deci cel mai fericit dintre muritori, şi Emma nu avea nici o grijă, când, într-o seară, deodată:

— Nu-i aşa că cea care-ți dă lecții e domnişoara Lempercur?

— Da.

— Ei bine, am văzut-o adineauri, continuă Charles, la doamna Liégeard. I-am vorbit de tine; nici nu te cunoaşte.

A fost ca un trăsnet. Emma-i răspunse totuşi cu un aer foarte firesc:

— Ei, cu siguranță că a uitat cum mă cheamă.

— Dar poate că la Rouen, continuă medicul, sunt mai multe domnişoare Lempereur, profesoare de pian.

— Tot ce se poate! Şi imediat: Am şi chitanțele ei, na! uite.

Şi, spunând asta, se duse la birou, scotoci prin toate sertarele, învălmăşi toate hârtiile şi, în cele din urmă, îşi pierdu aşa de tare capul, încât Charles o rugă să nu-şi mai facă atâta sânge rău pentru nenorocitele acelea de chitarițe.

— Oh, am să le găsesc eu! zise ea drept răspuns.

Şi, într-adevăr, vinerea următoare, pe când îşi trăgea cizmele în cămara întunecoasă în care se țineau hainele, Charles simți între cizmă şi ciorap o foaie de hârtie; o luă şi citi:

"Primit pentru lecție pe trei luni şi pentru diverse furnituri suma de şaizeci şi cinci de franci. *Félicie Lempereur,* profesoara de muzică."

— Cum dracu a ajuns în cizmele mele?

— O fi căzut, pesemne, răspunse ea, din cutia asta veche de facturi de pe marginea poliției.

Din clipa aceea, viața ei n-a mai fost decât o înjghebare de minciuni, în care-şi învăluia dragostea ca în nişte voaluri, ca s-o ascundă.

Minciuna ajunsese pentru ea o nevoie, o manie, o plăcere, în aşa măsură încât dacă spunea că ieri a trecut pe partea dreaptă a străzii, trebuia să fii sigur că apucase pe partea stângă.

Într-o dimineață, când, ca de obicei, plecase destul de uşor îmbrăcată, deodată începu să ningă, şi cum Charles, se uita pe fereastră, îl zări pe domnul Bournisien în trăsurica domnului Tuvache, care-l ducea la Rouen. Atunci coborî să-i încredințeze preotului un şal gros ca să-l înmâneze doamnei de îndată ce va ajunge la "Crucea roşie". Cum sosi la han, Bournisien întrebă de soția medicului din Yonville. Hangița îi răspunse că trecea foarte rar pe acolo. Aşa că, seara, recunoscând-o pe doamna Bovary în *Rândunica,* preotul îi povesti încurcătura, fără ca, de altfel, să aibă aerul că-i dă vreo importanță, deoarece începu să-l laude pe un predicator de la catedrală, care pe-atunci făcea minuni şi la care alergau femeile să-l audă.

Dar nu însemna nimic faptul că el n-a cerut nici o explicație, pentru că, mai pe urmă, alții ar putea să fie mai puțin discreți. De aceea Emma socoti că ar fi bine să tragă totdeauna la "Crucea roşie", pentru ca oamenii de treabă din satul ei, care ar vedea-o pe scară, să nu bănuiască nimic.

Într-o zi, totuşi, domnul Lheureux o întâlni ieşind de la hotelul "Boulogne" la braț cu Léon; şi Emma se temu, închipuindu-şi că el o să trăncănească în dreapta şi-n stânga. Dar Lheureux nu era aşa de prost.

După trei zile, însă, intră în camera ei, închise uşa şi-i spuse:

— Aş avea nevoie de bani.

Emma îi răspunse că nu poate să-i dea. Lheureux începu să se vaicăre şi-i aduse aminte de toată bunăvoința pe care-o avusese.

Într-adevăr, din cele două polițe semnate de Charles, Emma nu plătise până atunci decât una. Cât despre cea de-a doua, negustorul se învoise, după cum îl rugase, să o preschimbe cu alte două, care şi acelea fuseseră reînnoite pentru o scadență foarte lungă. Scoase apoi din buzunar o listă de furnituri netrecute la socoteală, şi anume: perdelele, covorul, stofa de fotolii, mai multe rochii şi diferite articole de toaletă, a căror valoare se ridica la aproape două mii de franci.

Emma lăsă capul în jos; Lheureux continuă:

— Dar dacă nu aveți bani, aveți *proprietăți.*

Şi-i vorbi de-o nenorocită de dărâmătură din Barneville, lângă Aumale, care nu aducea cine ştie ce venit; făcea parte odinioară dintr-o mică fermă, pe care o vânduse domnul Bovary-tatăl, căci Lheureux ştia tot, până la numărul hectarelor şi numele vecinilor.

— Eu, în locul dumneavoastră, spunea el, aş scăpa de dânsa, şi mi-ar rămâne şi bani.

Emma-i obiectă că-i greu de găsit un cumpărător; Lheureux îi dădu speranță, spunându-i că o să găsească; dar ea-l întrebă cum să facă pentru a putea vinde.

— N-aveți procură? îi răspunse el.

Cuvântul acesta îi veni ca o adiere de aer proaspăt.

— Lăsați-mi socoteala, spuse Emma.

— O, nu-i nevoie!

Veni iar săptămâna următoare, lăudându-se că, după multă alergătură, a descoperit în cele din urmă pe un oarecare Langlois, care de mult timp pusese ochii pe proprietatea asta, fără să spună ce preț dă.

— N-are a face prețul! exclamă ea.

Dimpotrivă, nu trebuia să se grăbească; să vadă mai întâi ce vrea individul acela. Merita să se ducă cineva acolo, şi, cum ea nu putea, Lheureux se oferi să plece el la fața locului, să intre în vorbă cu Langlois. Când se întoarse, o înştiința că oferea patru mii de franci.

Când auzi, Emma nu mai putu de bucurie.

— Sincer vorbind, adăugă el, e bine plătit.

Emma primi imediat jumătate, şi când vru să achite contul, negustorul îi spuse:

— Îmi pare foarte rău, pe cinstea mea, să văd că dintr-o dată vă lipsiți de-o sumă atât de importantă.

Atunci ea se uită la polițe; şi, gândindu-se la nenumăratele întâlniri de dragoste pe care le reprezentau cele două mii de franci, bolborosi:

— Cum? Cum?

— O, continuă el râzând cu un aer binevoitor, în factură se poate pune tot ce poftiți. Parcă eu nu cunosc ce înseamnă o căsnicie?

Se uita fix în ochii ei, ținând mereu în mână două hârtii lungi, pe care le tot trecea lunecând printre degete. În cele din urmă, deschise portofelul şi întinse pe masă patru polițe de câte o mie de franci fiecare.

— Iscăliți-mi astea, spuse el, şi păstrați tot.

Emma protestă, scandalizată.

— Dar dacă vă dau tot ce prisoseşte, răspunse Lheureux cu neruşinare, nu înseamnă că eu vă fac un serviciu dumneavoastră?

Şi, luând condeiul, scrise dedesubtul contului: "Primit de la doamna Bovary patru mii de franci".

— De ce să fiți îngrijorată, de vreme ce peste şase luni o să încasați restul de la dărăpănătura dumneavoastră, iar eu vă pun scadența ultimei polițe după plata lui?

Emma se încurcă puțin în socoteli şi-i țiuiau urechile, ca şi cum nişte bani de aur deşertați din nişte saci ar fi zornăit în jurul ei pe parchet. În sfârşit, Lheureux o lămuri, spunându-i că avea un prieten, pe unul Vinçart, bancher la Rouen, la care avea să sconteze cele patru polițe, după care, el, în persoană, avea să-i înmâneze ceea ce întrecea datoria reală.

Dar în loc de două mii de franci, nu aduse decât o mie opt sute, căci prietenul Vinçart (cum era şi drept) oprise două sute, pentru speze de comision şi scont.

Apoi, ca-n treacăt, ceru o chitanță.

— înțelegeți dumneavoastră... În comerț... uneori... Şi cu dată, vă rog, cu dată.

Atunci, în fața Emmei se deschise toată perspectiva gusturilor pe care putea să şi le permită. Fu îndeajuns de prevăzătoare ca să pună deoparte trei mii de franci, cu care au fost plătite, la scadență, primele trei polițe; a patra, însă, din întâmplare, se nimeri la scadență într-o joi, şi Charles, tulburat, aşteptă cu răbdare să i se întoarcă soția, ca să-i dea lămuriri.

Dacă nu-i spusese nimic despre polița asta, era numai ca să-l scutească de sâcâielile casnice; se aşeză pe genunchii lui, îl alintă, îi ciripi cu drăgălăşenie şi-i înşiră toate lucrurile absolut trebuincioase pe care le luase pe datorie.

— În sfârşit, trebuie să recunoşti şi tu că, pentru cât am cumpărat, nu a costat prea mult.

Nemaiavând nici o ieşire, Charles se adresă curând vajnicului Lheureux, care se jură că va potoli lucrurile dacă domnul o să-i semneze două polițe, din care una de şapte sute de franci, plătibilă în trei luni. Ca să ştie ce trebuie să facă, îi scrise mamei lui o scrisoare patetică. În loc de răspuns, veni chiar ea; şi când Emma vru să ştie dacă scosese ceva bani de la dânsa, Charles îi spuse:

— Da, dar cere să vadă factura.

A doua zi, dis-de-dimineață, Emma alergă la domnul Lheureux să-l roage să facă alt cont, care să nu treacă de o mie de franci; căci dacă l-ar fi arătat pe cel de patru mii, ar fi trebuit să spună că plătise două treimi, să mărturisească prin urmare vânzarea casei, afacere bine dusă de negustor până la capăt şi care n-a fost cunoscută în realitate decât mai târziu.

Cu toate că prețul fiecărui lucru era foarte mic, doamna Bovary-mama găsi totuşi cheltuiala exagerată.

— Nu se putea şi fără covor? Ce-a trebuit să îmbrace din nou fotoliile? Pe vremea mea nu era-ntr-o casă decât un singur fotoliu, pentru persoanele în vârstă, cel puțin aşa era la mama,

care, vă asigur, era o femeie cumsecade. Nu toată lumea poate să fie bogată! Nici o avere nu poate să reziste la risipă. Mi-ar fi ruşine să mă răsfăț ca dumneata! Şi doar eu sunt bătrână, am nevoie să fiu îngrijită. Ei, poftim! ei, poftim, dichisuri! mofturi! Cum? Mătase de căptuşeală de doi franci metrul?... Când se găseşte bumbac cu zece bani şi chiar cu opt, care merge foarte bine?!

Tolănită pe canapeluță, Emma răspundea cât se poate de liniştit:

— Ei, doamnă, destul! Destul!

Cealaltă o cicălea înainte, prezicându-i c-o să sfârşească la azil. De altfel, Bovary era de vină. Bine că a făgăduit să anuleze procura.

— Cum?

— A! Mi-a jurat, continuă batrâna.

Emma deschise fereastra, îl chemă pe Charles, şi bietul om fu nevoit să mărturisească promisiunea smulsă de maică-sa.

Emma dispăru, apoi se-ntoarse repede, întinzându-i cu un dispreț suveran o coală de hârtie.

— Mulțumesc, spuse bătrâna. Şi aruncă procura în foc.

Emma începu să râdă într-una strident, în hohote; avea o criză de nervi.

— Ah! Doamne! striga Charles. Eh, şi tu procedezi rău! Vii să-i faci scene.

Ridicând din umeri, mama lui pretindea *că toate astea erau fasoane.*

Dar, revoltat şi el de data asta, Charles luă apărarea soției, aşa că doamna Bovary-marna vru să plece. Plecă chiar a doua zi, şi cum Charles căuta s-o oprească, ea, din prag, îi spuse:

— Nu! Nu! O iubeşti mai mult decât pe mine şi ai dreptate, aşa trebuie. De altfel, atâta pagubă! Ai să vezi!... Sănătate!... Fiindcă nu sunt dispusă să mai vin să-i fac scene, cum mi-ai spus.

Cu toată plecarea bătrânei, Charles nu rămase mai puțin plouat față de Emma, care nu-şi ascundea de loc ciuda pe care-o avea împotriva lui pentru că nu avusese încredere în ea; s-a lăsat mult rugată până ce-a consimțit să primească altă procură, şi merse chiar el cu dânsa la domnul Guillaumin, să-i ceară să facă alta, exact la fel.

— Înțeleg foarte bine asta, zise notarul; un om de ştiință nu poate să se încurce cu toate fleacurile de fiecare zi.

Charles se simți uşurat auzind cugetarea asta linguşitoare, care dădea slăbiciunii lui aparențele măgulitoare

ale unei preocupări superioare.

Ce dezlănțuire, joia următoare, la hotel, în odaia lor, cu Léon! Emma râse, plânse, cântă, dansă, ceru să-i aducă siropuri la gheață, vru să fumeze; lui i se păru nebunatică, dar adorabilă, minunat de frumoasă.

Nu ştia ce reacție a întregii ei ființe o împingea tot mai mult să guste plăcerile vieții. Ajunsese să se supere de orice, să fie lacomă şi desfrânată; se plimba cu el pe stradă, cu capul sus, şi, cum spunea ea, fără teamă de-a se compromite. Totuşi, uneori Emma tresărea la gândul că s-ar putea să-l întâlnească pe Rodolphe; i se părea că, deşi se despărțiseră pentru totdeauna, nu scăpase cu totul de sub influența lui.

Într-o seară nu se mai înapoie la Yonville. Charles îşi pierdu capul, şi mica Berthe, nevoind să se culce fără mama ei, plângea din răsputeri. Justin pornise pe drum doar o întâlni-o. Însuşi domnul Homais lăsase baltă farmacia.

În sfârşit, pe la ora 11, nemaiputând sta locului, Charles înhămă calul la brişcă, sări în ea, dădu bice şi pe la 2 dimineața sosi la "Crucea roşie". Nimeni. Se gândi că poate-o văzuse secretarul; dar unde locuia? Din fericire, Charles îşi aminti adresa patronului. Dădu fuga la el.

Începea să se crape de ziuă. Deasupra unei uşi zări o firmă de notar; bătu. Fără să deschidă, cineva îi strigă adresa cerută, adăugând o mulțime de ocări cu privire la cei ce deranjau lumea în toiul nopții.

Casa în care locuia secretarul nu avea nici sonerie, nici clopoțel, nici portar. Charles începu să bată tare, cu pumnii, în obloane. Din întâmplare, trecu pe acolo un gardian de noapte; atunci se temu şi plecă.

"Am înnebunit, îşi spunea el; fără îndoială că o fi fost oprită la masă la domnul Lormeaux."

Familia Lormeaux nu mai stătea în Rouen.

— O fi rămas s-o îngrijească pe doamna Dubreuil. Ei, doamna Dubreuil e moartă de zece luni!... Dar atunci unde e?

Îi veni o idee. Intră într-o cafenea şi ceru *Anuarul;* căută repede numele domnişoarei Lempereur, care stătea în strada Renelle-des-Maroquiniers, nr. 74.

Cum intră în strada asta, apăru Emma în celălalt capăt; mai mult se aruncă asupra ei decât o îmbrățişa, exclamând:

— De ce n-ai venit ieri?

— Mi-a fost rău.

— Ce-ai avut?... Unde?... Cum?...

Ea-şi trecu mâna pe frunte şi răspunse:

— La domnişoara Lempereur.

— Eram sigur. Acolo mă duceam.

— Oh, nu-i nevoie, zise Emma. Chiar acum a ieşit, dar altă dată fii liniştit. Înseamnă că nu mai sunt liberă, înţelegi, dacă ştiu că cea mai mică întârziere te tulbură atâta.

În felul acesta îşi luă dreptul de a nu mai fi stingherită în întâlnirile ei. Şi profită de el, în toată voia, şi din plin. Când îi venea pofta să-l vadă pe Léon, pleca sub orice pretext, şi cum el n-o aştepta în ziua aceea, se ducea să-l caute la birou.

La început asta a fost o mare fericire; dar curând Léon nu-i mai ascunse că patronul se plângea foarte mult de absenţele lui repetate.

— Ei, fleacuri! Hai, vino, îi spunea ea.

Şi Léon o ştergea de la birou.

Emma-i ceru să se îmbrace în negru şi să lase să-i crească o muscă sub buza de jos, ca să semene cu portretele lui Ludovic al XIII-lea. Voi să-i vadă locuinţa; o găsi aşa şi-aşa; Léon se înroşi, Emma nu băgă de seamă; pe urmă-l sfătui să cumpere nişte perdele la fel cu ale ei şi, cum Léon îi spunea că asta costă scump, Emma îi răspunse râzând:

— Ha! ha! Tare mai ţii la bănişorii tăi!

De câte ori se vedeau, Léon trebuia să-i istorisească tot ce făcuse de la ultima întâlnire. Ceru să-i facă versuri, versuri pentru ea, o *bucată de dragoste,* dedicată ei; Léon nu izbuti în nici un chip să găsească rima la cel de-al doilea vers, aşa că, în cele din urma, copie un sonet dintr-un album.

N-o făcu atât din vanitate, cât pentru a-i fi pe plac. Nu-i discuta ideile; îi împlinea toate gusturile: ajunsese mai mult el amanta Emmei decât ea a lui. Emma spunea vorbe duioase, amestecate cu sărutări, care-i răscoleau sufletul. De unde învăţase ea desfrâul acesta, atât de profund şi de subtil, că era aproape imaterial?

VI

Când se ducea s-o vadă pe Emma, Léon lua masa de multe ori la farmacist, şi se crezu dator, din politeţe, să-l poftească şi el la rândul lui.

— Bucuros! îi răspunse domnul Homais; de altfel, trebuie să mă dezmorţesc şi eu puţin, că prea m-am împotmolit aici. O să mergem la un spectacol, la un restaurant, o să facem nebunii.

— Ah! Halal prieteni! ciripi duios doamna Homais, înfricoşată de primejdiile nelămurite pe care era gata să le

înfrunte.

— Dar bine, ce, nu găseşti că-mi ruinez destul sănătatea trăind necontenit printre emanaţiile din farmacie?! De altfel, aşa-s femeile, după ce sunt geloase pe ştiinţă, pe urmă se mai şi împotrivesc să ai şi tu cele mai legitime distracţii. Dar n-arc a face, contează pe mine; în una din zilele astea pic la Rouen, să batem la tălpi ceva *biştari*!

Altădată, spiţerul s-ar fi ferit de-o asemenea expresie; dar acum făcea pe candriul şi pe parizianul, ceea ce găsea că-i de-un bun-gust nemaipomenit, şi, ca şi vecina lui, doamna Bovary, îl întreba pe Léon, foarte curios, despre moravurile din capitală, ba chiar vorbea argo, ca să ia piuitul... burghezilor, spunând: *turne, bazar, chicard, chicandard, Bredastreet* şi *Je ma la casse*{46} în loc de: M-am dus.

Aşadar, într-o joi Emma fu surprinsă să dea în bucătăria de la "Leul de aur" peste domnul Homais, îmbrăcat ca de drum, adică într-o manta verde, pe care nimeni n-o mai văzuse, ţinând într-o mână un geamantan, iar în cealaltă sacul îmblănit pentru picioare, de la farmacie. Nu spusese la nimeni că are de gând să plece, de teamă să nu se alarmeze clienţii de lipsa lui.

Gândul de a revedea locurile în care-şi petrecuse tinereţea îl îmbăta fără îndoială, căci, cât ţinu drumul, nu mai tăcu din gură; pe urmă, abia ajuns, sări repede din trăsură şi porni în căutarea lui Léon; oricât se împotrivi secretarul, domnul Homais îl luă pe sus la marea cafenea "Normandie", unde intră foarte ţanţoş, cu pălăria pe cap, găsind că prea miroase a provincial dacă ţi-o scoţi într-un local public.

Emma îl aşteptă pe Léon trei sferturi de ceas. În cele din urmă alergă la biroul lui şi, pierdută în tot felul de presupuneri, învinuindu-l de indiferenţă şi reproşându-şi slăbiciunea, stătu toată după-amiaza cu fruntea lipită de geam.

La ora 2, Léon şi farmacistul mai erau încă la masă, faţă în faţă. Sala cea mare se golea; coşul sobei, în formă de palmier, îşi arcuia spre tavanul înalt ramurile lui aurite; şi, lângă ei, în dosul vitrinei, în plin soare, o mică fântână arteziană plescăia într-un bazin de marmură, în care, printre creson şi sparanghel, trei homari ameţiţi se întindeau până la nişte prepeliţe, culcate toate grămadă pe o parte.

Homais se desfăta. Cu toate că era mai ameţit de luxul dimprejur decât de bunătatea mâncării, vinul de Pommard, totuşi, îi biciui puţin puterile, şi când apăru omleta cu rom, începu să facă teorii necuviincioase asupra femeilor. Ceea ce-l fermeca mai presus de toate era *şicul*. Adora o toaletă elegantă, într-un apartament bine mobilat, iar în ce priveşte însuşirile

trupeşti, nu dispreţuia o *bucăţică bună.*

Léon se uita mereu la pendulă, disperat. Spiţerul bea, mânca, vorbea.

— Dumneata, zise el deodată, trebuie să duci mare lipsă de femei aici la Rouen. De altfel, simpatiile dumitale nu stau departe. Şi cum celălalt se înroşea: Ei, hai, fii sincer i N-ai să-mi spui mie că la Yonville nu...

Tânărul îndrugă ceva.

— La doamna Bovary nu făceai curte?...

— Cui?

— Fetei în casă!

Nu o spunea în glumă; dar vanitatea trecând peste orice prudenţă, fără să vrea, Léon protestă. De altfel, nu-i plăceau decât femeile brune.

— Asta-i şi părerea mea, zise farmacistul. Au mai mult temperament.

Şi aplecându-se la urechea prietenului său, îi comunică semnele după care se cunoştea dacă o femeie are temperament. Se avântă chiar, în treacăt, în consideraţii etnografice: nemţoaica era, după el, cu toane; franţuzoaica — desfrânată; italianca — pasionată.

— Dar negresele? întrebă secretarul.

— Fantezie de artist... zise Homais. Băiete, două păhărele!

— Plecăm? spuse în cele din urmă Léon, pierzându-şi răbdarea.

— *Yes!*

Dar înainte de a pleca, ţinu să-l vadă pe patronul localului şi-l felicită.

După asta, ca să fie singur, Léon pretextă că are treabă.

— Ei, merg şi eu cu dumneata! zise Homais.

Şi, tot coborând străzile împreună, îi vorbea de nevastă-sa, de copii, de viitorul lor, de farmacie, istorisindu-i în ce hai de decădere era altădată şi la ce grad de perfecţiune o ridicase.

Ajuns în faţa hotelului "Boulogne", Léon îl lăsă brusc, dădu buzna pe scări şi-şi găsi amanta în culmea agitaţiei.

Când auzi de farmacist, sări ca arsă. Léon totuşi îi aducea o mulţime de argumente temeinice; n-avea nici o vină. Ce, ea nu-l cunoştea pe domnul Homais? Cum putea să creadă că preferă să stea cu farmacistul? Dar Emma îi întorcea spatele; Léon o apucă de mână; şi, căzând în genunchi, o cuprinse de mijloc cu amândouă braţele, într-o atitudine galeşă, plină de dorinţe pătimaşe şi de implorare.

Emma stătea în picioare; ochii ei mari, scăpărători îl priveau cu seriozitate şi aproape înfricoşător. Apoi lacrimile îi

întunecară, pleoapele lor trandafirii se lăsară în jos; Emma îi întinse mâinile, şi Léon le ducea la gură, când intră un servitor, spunând că-l caută cineva pe domnul.

— Ai să te-ntorci? întrebă ea.

— Da.

— Dar când?

— Imediat.

— Ăsta-i un "truc", zise farmacistul cum îl zări pe Léon. Am vrut sa curm această vizită, care mi s-a părut că te stânjeneşte. Haidem la Bridoux, să luăm un pahar de miş-maş.

Léon se jură că trebuia să se întoarcă la birou. Spițerul începu atunci să facă glume pe seama hârțoagelor şi a procedurilor.

— Mai lasă-l puțin pe Cujas şi pe Bartholo, ce dracu! Cine te opreşte? Curaj! Haidem la Bridoux: o să-i vezi câinele. Ciudat câine!

Şi cum secretarul o ținea mereu pe-a lui:

— Merg şi eu la birou. O să citesc un ziar aşteptându-l sau o să răsfoiesc un cod.

Zăpăcit de furia Emmei, de vorbăria domnului Homais şi poate fiindcă dejunul îi căzuse greu, Léon stătea nehotărât şi ca vrăjit de farmacistul care tot repeta:

— Haidem la Bridoux! E la doi paşi, în strada Malpalu.

Atunci, din laşitate, din prostie, din acel sentiment de neînțeles care ne târăşte spre actele cele mai antipatice, se lăsă dus la Bridoux, şi-l găsiră în curticica lui supraveghind trei băieți, care gâfâiau învârtind roata mare a unei maşini de făcut sifon. Homais le dădu sfaturi; îl sărută pe Bridoux; apoi băură un miş-maş. De douăzeci de ori Léon vru să plece, dar celălalt îl oprea apucându-l de braț şi zicându-i:

— Plec şi eu acuşi! O să mergem la *Fanal de Rouen,* să-i vedem pe domnii de-acolo. O să te prezint lui Thomassin.

Léon scăpă totuşi de dânsul şi o luă la goană spre hotel. Emma nu mai era acolo.

Plecase chiar atunci, disperată. Nu-l mai putea suferi acum. Să nu vină la întâlnire când îşi dăduse cuvântul, i se părea un afront, şi mai căuta şi alte motive ca să se îndepărteze de el; găsea că nu-i în stare de un act de eroism, că-i slab, banal, mai moale ca o femeie, şi, pe deasupra, zgârcit şi fricos.

Mai apoi, liniştindu-se, găsi în cele din urmă că, fără, îndoială, îl calomniase. Dar ponegrirea celor pe care tot îi mai iubim ne îndepărtează puțin de ei. De idoli nu trebuie să te-atingi, că-ți rămâne poleiala pe mâini.

Ajunseră să vorbească mai des de lucruri străine de

dragostea lor; şi în scrisorile pe care Emma i le trimetea era vorba de flori, de versuri, de lună şi de stele, ieşiri naive ale unei pasiuni domolite, care încerca să se învioreze, alergând la ajutoare dinafară. Se convingea într-una ca la întâlnirea viitoare să fie foarte fericită; dar după întâlnire îşi mărturisea singură că nu simțise nimic deosebit. Dezamăgirea asta se ştergea repede în fața unei noi speranțe, şi Emma se întorcea la el mai înflăcărată, mai însetată. Se dezbrăca cu mişcări repezite smulgând şiretul subțire al corsetului, ce şuiera în jurul şoldurilor ei ca o viperă care lunecă. Se ducea în vârful picioarelor goale să mai vadă o dată dacă uşa era încuiată, apoi dintr-o singură mişcare lăsa să cadă, de-a valma, toate veşmintele de pe ea; şi, palidă, fără să scoată o vorbă, serioasă, i se arunca la piept, străbătută de un prelung fior.

Totuşi, pe fruntea aceea îmbrobonată de picături reci, pe buzele acelea care îngânau ceva, în privirile acelea rătăcite, în strânsoarea acelor brațe era ceva nefiresc, jalnic şi nedesluşit, care se furişa parcă între ei pe nesimțite, ca şi cum ar fi voit să-i despartă.

Nu îndrăznea să-i pună nici o întrebare; dar dându-şi seama câtă experiență avea, îşi spunea că trebuie să fi trecut în viața ei prin toate încercările suferinței şi ale plăcerii. Ceea ce îl încânta altădată îl îngrozea întrucâtva acum. De altfel, se revolta la gândul că, zi cu zi, îi absoarbe tot mai mult personalitatea. Nu-i putea ierta această victorie nedezmințită. Se silea chiar să n-o iubească; dar, pe urmă, cum îi auzea scârțâitul botinelor, se simțea laş, ca bețivii când văd o băutură tare.

Ce-i drept, Emnia-l copleşea întotdeauna cu tot felul de drăgălăşenii, de la rafinamentele felurilor de mâncare până la cochetăria cu care se îmbrăca şi la duioşia cu care se uita la el. Aducea în sân trandafiri de la Yonville şi i-i arunca în obraz, se arăta grijulie de sănătatea lui, îl sfătuia cum să se poarte, şi, ca să-l țină şi mai mult cu speranța că poate cerul îi va veni în ajutor, îi puse la gât o iconiță a Sfintei Fecioare. Şi ca o mamă virtuoasă, se interesa ce fel de prieteni are. Îi spunea:

— Nu-i mai vedea, nu ieşi, nu te gândi decât la noi; iubeşte-mă!

Ar fi voit să ştie tot ce face, şi-i veni în minte să-l urmărească pe stradă. În preajma hotelului era totdeauna un fel de vagabond care se dădea pe lângă călători şi care n-ar fi şovăit să... Dar mândria ei se revoltă.

"Ei şi? N-are decât să mă înşele, puțin îmi pasă! Parcă țin la asta?"

Într-o zi, când se despărțiscră devreme şi ea se-ntorcea singură pe bulevard, zări zidurile mănăstirii la care învățase şi se-aşează pe-o bancă la umbra ulmilor. Ce liniştită era pe vremea aceea! Cât de mult invidia sentimentele de dragoste cu neputință de pus în vorbe, pe care încerca, din cărți, să şi le închipuie.

Primele luni de căsătorie, plimbările călare prin pădure, vicontele cu care a dansat, Lagardy cântând; totul se perindă prin fața ochilor ei... Şi Léon i se păru deodată tot aşa de departe ca şi ceilalți.

"Totuşi, îl iubesc!" îşi spunea ea.

Oricum, nu era fericită, şi nici nu fusese niciodată. De unde venea oare această insuficiență a vieții, putrezirea asta bruscă a tuturor lucrurilor pe care căutase să se sprijine?... Dar dacă exista pe undeva un suflet tare şi frumos, o fire aleasă, totodată exaltată şi fină, o inimă de poet în chip de înger, liră cu coarde de bronz, înălțând spre cer elegiace poeme nupțiale, atunci de ce nu l-ar găsi din întâmplare? O! Cât era de imposibil! De altfel, nimic nu făcea să te oboseşti căutând; totul era numai minciună! Fiecare zâmbet ascundea un căscat de plictiseală, fiecare bucurie — un blestem, orice plăcere — dezgustul de ea, şi cele mai fierbinți sărutări nu-ți lăsau pe buze decât pofta neîmplinită a unei voluptăți şi mai mari.

Un geamăt metalic se târî în văzduh, şi clopotul mănăstirii bătu de patru ori. Ora 4! Şi parcă stătea acolo, pe bancă, de-o veşnicie. Dar patimi fără sfârşit pot încăpea într-o clipă, aşa cum încape o mulțime pe un locuşor.

Emma trăia gândindu-se numai la ale ei şi nu se preocupa de bani mai mult decât o arhiducesă.

O dată totuşi intră la dânsa un om sărăcăcios îmbrăcat, rumen la față şi chel, spunând că-i trimis de domnul Vinçart din Rouen. Scoase acele cu care prinsese buzunarul lateral al lungii lui redingote verzi, le înfipse în mânecă şi-i întinse politicos o hârtie.

Era o poliță de şapte sute de franci, semnată de ea, şi pe care Lheureux, cu toată făgăduiala, o girase lui Vinçart.

Emma trimise servitoarea să-l cheme. Nu putea să vină.

Atunci, necunoscutul, care rămăsese în picioare, aruncând în dreapta şi în stingă priviri iscoditoare, ascunse de nişte lungi sprâncene blonde, întrebă cu un aer nevinovat:

— Ce răspuns să duc domnului Vinçart?

— Ei bine, răspunse Emma, spuneți-i... că n-am... pe săptămâna viitoare... Să aştepte... da, săptămâna viitoare.

Şi cetățeanul plecă fără să scoată o vorbă.

Dar a doua zi, la amiază, primi protestul poliței, şi când văzu hârtia timbrată, pe care apărea de mai multe ori şi cu litere, mari: "Maestrul Hareng, portărel din Buchy", se înspăimântă atât de tare, încât alergă degrabă la negustorul de stofe.

Îl găsi în prăvălie, legând cu sfoară un pachet.

— Plecăciune! spuse el. Sunt al dumneavoastră.

Lheureux îşi căută mai departe de treaba lui, ajutat de o fetiță de vreo 13 ani, cam cocoşată, şi care făcea şi pe băiatul de prăvălie, şi pe bucătăreasa.

Pe urmă, bocănind cu saboții pe podelele prăvăliei, urcă, luând-o înaintea doamnei, la etajul întâi, unde pe un birou mare din lemn de brad se aflau câteva registre, ferecate de-a curmezişul de o bară de fier cu lacăt la capăt. La perete, sub nişte cupoane de stambă, de-abia se vedea o casă de fier atât de mare, că trebuie să fi avut în ea altceva decât polițe şi bani. Într-adevăr, domnul Lheureux împrumuta bani pe amanet, şi acolo pusese lanțul de aur al doamnei Bovary, ca şi cerceii sărmanului moş Tellier, care, silit în cele din urmă să-i vândă, cumpărase la Quincampoix o biata băcănioară, unde se stingea de troahna de care suferea, printre lumânările mai puțin galbene decât arăta el la față.

Lheureux se aşeză în fotoliul lui larg de paie, zicând:

— Ce mai nou?

— Uite!

Şi-i arătă hârtia.

— Ei bine, ce pot eu să fac?

Atunci, ea se-nfurie, adueându-i aminte că şi-a dat cuvântul să nu-i pună în circulație polițele. El recunoscu.

— Dar şi eu am fost nevoit; mi-ajunsese cuțitul la os.

— Şi-acum ce-o sa se întâmple? zise ea.

— O, foarte simplu: tribunalul dă o sentință, şi pe urmă sechestru... *şi cu asta, gata!*

Emma se stăpânea să nu dea în el. Îl întrebă, în şoaptă, dacă nu era chip să-l potolească pe domnul Vinçart.

— Ei da! să-l potoleşti pe Vinçart! Se vede că nu-l cunoaşteți de loc. E mai cumplit decât un arab!

Totuşi, domnul Lheureux trebuia să se amestece.

— Ascultați, vă rog! Mi se pare că până acum am fost destul de bun cu dumneavoastră. Şi, deschizând un registru: Poftim! Apoi, trecând degetul pe pagină: Uitați-vă... uitați-vă... La 3 august, două sute de franci... La 17 iunie, o sută cincizeci... la 23 martie, patruzeci şi şase... În aprilie...

Se opri, ca şi cum s-ar fi temut să nu facă o prostie.

— Şi nu mai pun la socoteală poliţele semnate de domnul, una de şapte sute de franci, alta de trei sute! Cât despre micile avansuri ce v-am dat, despre dobânzi, astea nu se mai isprăvesc, nici nu te mai poţi descurca în ele. Nu mă mai amestec!

Ea plângea; îi spuse chiar "bunul meu domn Lheureux". Dar el arunca mereu vina pe "dulăul acela de Vinçart". De altfel, el nu avea un ban, nimeni acum nu-i mai plătea, toţi îl jecmăneau; un biet negustoraş ca dânsul de unde să dea avansuri?

Emma tăcea; şi domnul Lheureux, care tot ronţăia penele tocului, fu îngrijorat desigur de tăcerea ei, căci adăugă:

— Cel puţin, dacă într-una din zilele astea aş încasa ceva... aş putea...

— De altfel, spuse ea, de îndată ce restul de la Barneville...

— Cum?

Şi, aflând că Langlois nu plătise *încă,* păru foarte surprins. Apoi, cu o voce mieroasă:

— Şi ziceaţi că ne putem înţelege?...

— O! Cum veţi voi!

Atunci el închise ochii ca să se gândească, scrise câteva cifre şi, declarând că o să-i vină tare greu, că afacerea era foarte riscată şi că sângera, dictă patru poliţe de două sute cincizeci de franci fiecare, cu scadenţe din lună în lună.

— Numai de-ar vrea Vinçart să m-asculte! De altfel, s-a făcut! Eu nu şovăi, sunt om dintr-o bucată!

Îi arătă apoi în treacăt mai multe noutăţi, dar din care nici una, după părerea lui, nu făcea pentru doamna.

— Când mă gândesc că, uite, rochia asta costă treizeci şi cinci de bani metrul, şi-i garantată că nu iese la spălat! Şi lumea se bate după ea! Vă închipuiţi desigur că nu i se spune ce fel de marfă e!

Lheureux voia ca prin mărturisirea acestei pungăşii faţă de alţii s-o convingă pe Emma de cinstea lui.

Pe urmă o chema înapoi să-i arate trei coţi de dantelă, pe care-o găsise de curând la o *licitaţie.*

— Nu-i aşa că-i frumoasă? spunea Lheureux. E foarte căutată acum, pentru pus pe spătarele fotoliilor; e la modă.

Apoi, mai iute ca un scamator, înveli dantelele într-o hârtie albastră şi i le puse Emmei în mână.

— Cel puţin, să ştiu...

— Ei, mai târziu, îi răspunse el, întorcându-i spatele.

Chiar în seara aceea îl făcu pe Bovary să-i scrie mamei lui să le trimită cât mai degrabă tot restul moştenirii. Soacră-sa

răspunse că nu mai are nimic, că moştenirea se lichidase şi că le mai rămânea, în afară de Barneville, o rentă de şase sute de livre, pe care le-o va trimite regulat.

Atunci doamna trimise conturile de onorariu la doi-trei clienţi, şi în curând folosi din plin acest mijloc, care îi reuşea... Avea totdeauna grijă să adauge într-un post-scriptum: "Nu-i spuneţi nimic soţului meu, ştiţi cât e de mândru... Scuzaţi-mă... A dumneavoastră..."

Câţiva reclamară, dar Emma le dosi răspunsurile.

Ca să facă rost de bani, începu să-şi vândă mănuşi vechi, pălării vechi, fier vechi; şi se tocmea aprig, sângele ei de ţărancă îmboldind-o la câştig. Apoi, de câte ori se va duce la oraş, va târgui tot felul de fleacuri de ocazie, pe care domnul Lheureux, în lipsă de altele, i le va lua cu siguranţă. Îşi cumpăra pene de struţ, porţelanuri chinezeşti şi scrinuri; se împrumuta de la Félicité, de la doamna Lefrançois, de la hangiţa de la "Crucea roşie" şi de la toată lumea, de oriunde. Cu banii pe care, în sfârşit, îi primi de la Barneville, plăti două poliţe, ceilalţi o mie cinci sute de franci irosindu-i. Făcu alte datorii, şi tot aşa mereu.

Câteodată, ce-i drept, căuta să facă socoteli, dar atunci descoperea nişte lucruri atât de enorme, că nu-i venea a crede. Atunci, o lua de la capăt, se încurca îndată, lăsa totul baltă şi nu se mai gândea la ele.

Acuma casa era tristă de tot. Vedeai ieşind furnizori furioşi. Vedeai batiste aruncate pe sobă; iar micuţa Berthe, spre marea indignare a doamnei Homais, umbla cu ciorapii rupţi. Dacă Charles încerca, sfios, să spună ceva, Emma-i răspundea, repezindu-l, că nu-i vina ei!

De ce aceste ieşiri? Charles credea că totul venea din vechea ei boală de nervi; şi, făcându-şi reproşuri că a luat infirmităţile ei drept cusururi, se învinuia de egoism, avea poftă să se ducă la ea s-o sărute.

"A, nu, îşi zicea, aş plictisi-o!"

Şi nu se mai ducea.

Seara, după masă, se plimba singur prin grădină, o lua pe micuţa Berthe pe genunchi, şi, deschizând jurnalul medical, încerca s-o înveţe a citi. Fetiţa, care nu învăţa niciodată, deschidea îndată nişte ochi mari şi trişti şi se pornea pe plâns. Atunci o alinta, se ducea să-i aducă apă cu stropitoarea, ca să-i facă râuleţe pe nisip, sau rupea crenguţe de lemnul- câinelui, ca să planteze pomi în straturi, ceea ce nu strica cine ştie ce grădinii năpădite de buruieni; îi datora leafa pe atâtea zile lui Lestiboudois! Pe urmă fetiţei îi era frig şi o chema pe maică-sa.

— Cheamă-ți bona, spunea Charles. Ştii foarte, bine, draga mea, că mama ta nu vrea să fie deranjată.

Venea toamna, şi frunzele începeau să cadă, ca acum doi ani, când era bolnavă! Oare când or să se isprăvească toate astea?!... Şi Charles continua să se plimbe cu mâinile la spate.

Doamna era în odaia ei. Nimeni nu intra acolo. Stătea cât e ziua de mare, toropită, cu te miri ce pe ea, şi, din când în când, punea să afume cu nişte călugăraşi din cei cu care se afumă în seraiuri, cumpărați la Rouen, din prăvălioara unui algerian. Pentru ca să nu-l aibă noaptea lângă ea pe bărbatul acela care dormea, ajunse ca prin tot felul de mofturi să-l surghiunească la etajul al doilea, iar ea citea până la ziuă tot felul de cărți năstruşnice, în care erau poze cu orgii şi scene sângeroase. Câteodată o apuca spaima şi țipa. Charles venea repede.

— Ah, pleacă! îi spunea ea.

Sau, altă dată, mistuită şi mai tare de acea flacără lăuntrică pe care o ațâța adulterul, cu răsuflarea tăiată, zguduită, toată numai dorințe, deschidea fereastra, trăgea adânc în piept aerul rece, îşi răsfira în vânt părul prea greu şi, uitându-se la stele, visa la dragostea unui prinț. Se gândea la el, la Léon. Ar fi dat atunci orice pentru una singură din întâlnirile acelea care o potoleau.

Întâlnirile erau pentru dânsa zile de sărbătoare. Le voia strălucitoare! Şi când Léon nu putea face față singur cheltuielilor, plătea ea, cu dărnicie, tot ce era în plus, lucru care se întâmpla aproape totdeauna. Léon încerca s-o facă să înțeleagă că s-ar simți tot aşa de bine şi în altă parte, în vreun hotel mai modest, dar Emma nici nu voia să audă.

Într-o zi scoase din geanta ei şase lingurițe de argint suflat cu aur (era darul de nuntă al lui moş Rouault), rugându-l să le ducă îndată să le pună în numele ei la Muntele de Pietate; şi Léon se supuse, cu toate că treaba asta nu-i plăcu. Se temea să nu se compromită.

După asta, gândindu-se mai bine, găsi că amanta lui avea apucături stranii şi că poate aveau dreptate când voiau să-l scape de ea.

Într-adevăr, cineva trimisese mamei lui o lunga scrisoare anonimă, prin care o înştiința că băiatul ei *se pierdea cu o femeie măritată;* şi femeia asta cumsecade, întrezărind veşnica sperietoare a familiilor, adică vaporoasa creatură primejdioasă, sirena, monstrul care sălăşluieşte ca o arătare în adâncurile dragostei, îi scrise de îndată domnului Dubocage, maestrului şi patronului lui Léon, care avu o atitudine desăvârşită în această

problemă. Vorbi cu dânsul trei sferturi de oră, căutând să-i deschidă ochii şi să-i arate prăpastia în care se arunca. O legătură ca asta ar fi mai târziu dăunătoare biroului său. Îl implora să o rupă, şi dacă nu făcea acest sacrificiu în propriul său interes, să-l facă cel puțin pentru el, Dubocage!

În cele din urmă, Léon jurase să n-o mai vadă pe Emma; şi regreta că nu-şi respectase făgăduiala, ținând seamă de toate bârfelile şi încurcăturile pe care femeia asta putea să le mai atragă asupră-i, fără a mai pune la socoteală glumele pe care le făceau camarazii lui, dimineața, în jurul sobei. De altfel, avea să ajungă prim-secretar; era timpul să fie serios. Aşa că renunță la flaut, la sentimentele exaltate, la imaginație; căci orice burghez, în înflăcărarea tinereții sale, fie numai şi o zi, sau o clipă, s-a crezut în stare de pasiuni nestăvilite, de fapte mărețe. Cel din urmă destrăbălat a visat sultane; fiecare notar public poartă în el rămăşițele unui poet.

Se plictisea acum de câte ori Emma izbucnea deodată în plâns la pieptul lui; şi inima, ca acei oameni care nu pot îndura decât o anumită doză de muzică, îi ațipea nepăsătoare în larma tumultuoasă a unei iubiri, ale cărei gingăşii nu le mai simțea.

Prea se cunoşteau pentru a mai avea acele extaze ale posesiunii care însutesc bucuria. Emma era tot atât de scârbită de dânsul, pe cât era Léon obosit de ea. Regăsea în adulter tot ce era searbăd în căsnicie.

Dar cum să scapi? Şi apoi, oricât se simțea de umilită de josnicia unei astfel de fericiri, ținea la ea din obişnuință sau din ticăloşie; şi în fiecare zi se înverşuna şi mai mult, secând orice fericire, tocmai fiindcă o voia mai mare. Îl învinovățea pe Léon de speranțele ei dezamăgite, ca şi cum el ar fi trădat-o; şi chiar ea dorea o catastrofă care să-i despartă, de vreme ce nu avea curajul de a se hotărî.

Continua totuşi să-i scrie scrisori de dragoste ca şi înainte, cu ideea că o femeie trebuie să-i scrie mereu amantului ei.

Dar, scriind, Emma simțea un alt bărbat, o fantomă alcătuită din amintirile ei cele mai înflăcărate, din lecturile cele mai frumoase, din dorințele cele mai puternice; şi, până la urmă, devenea atât de real şi uşor de atins, că se-nfiora înmărmurită, fără să şi-l poată totuşi închipui limpede, atât de mult se pierdea, ca un zeu, în bogăția însuşirilor sale. Îl vedea în ținuturi albăstrii, în care scări de mătase se leagănă la balcoane în boarea florilor, în lumina lunii. Îl simțea alături de ea, trebuia să vină, să o răpească cu totul, într-un sărut. După asta cădea iar din visurile ei, istovită, căci aceste porniri de dragoste nelămurită o oboseau mai mult decât cele mai mari

orgii.

Simțea acum o necurmată sfârşeală în tot trupul. Adesea, chiar, Emma primea somații, hârtii timbrate, la care de-abia se uita. Ar fi vrut să nu mai trăiască, sau să doarmă într-una.

În ziua de lăsata-secului nu se întoarse la Yonville; seara se duse la bal mascat. Îşi puse un pantalon de catifea şi ciorapi roşii, o perucă cu fiong şi o lanternă venețiană la ureche. Țopăi toată noaptea în sunetul furios al tromboanelor: se făcea cerc în jurul ei, iar dimineața se pomeni sub coloanele din fața teatrului, printre cinci-şase măşti, fete vesele sau mateloți, camarazi de-ai lui Léon, care puneau la cale un supeu.

Cafenelele dimprejur erau ticsite. Dădură în port peste un restaurant din cele mai mediocre, al cărui patron le deschise o odăiță la etajul al patrulea.

Bărbații şuşotiră într-un colț, înțelegându-se fără îndoială cine să plătească. Unul era secretar de notar, doi erau medicinişti, iar celălalt, funcționar; ce mai societate pentru ea! Cât despre femei, Emma îşi dădu seama imediat, după cum vorbeau, că aproape toate trebuiau să fie de ultima teapă. Atunci începu să-i fie frică, îşi trase scaunul mai înapoi şi-şi lăsă ochii în pământ.

Ceilalți se puseră pe mâncat; ea nu se-atinse de nimic; simțea arzându-i fruntea, înțepături în pleoape şi ca un sloi de gheață de-a lungul trupului. Îi mai răsunau în cap scândurile podelei din sala de bal, săltând încă sub bătaia ritmică a miilor de picioare care dănțuiau. Pe urmă, mirosul de punch şi fumul de țigară o amețiră. Îi veni rău; o duseră la fereastră.

Începea să se crape de ziuă, şi o pată mare, purpurie, se întindea pe cerul palid spre Sainte-Catherine. Râul plumburiu se înfiora în bătaia vântului; pe poduri nu mai era nimeni; se stingeau felinarele.

Între timp îşi veni în fire şi începu să se gândească la Berthe, care dormea acolo, departe, în camera bonei. Dar trecu o căruță plină de şine lungi, sunând asurzitor a fierărie.

O şterse brusc, se descotorosi de costum, îi spuse lui Léon că trebuia să se întoarcă acasă şi, în sfârşit, rămase singură la hotel "Boulogne". Nu mai putea suferi nimic, nici pe ea însăşi. Ar fi vrut, ca o pasăre care-a scăpat, să se ducă să înceapă o viață nouă, undeva, foarte departe, în limpezimea văzduhului.

Ieşi, străbătu bulevardul, piața Cauchoise şi periferia, până la o stradă deschisă de-a lungul unor grădini. Mergea repede; aerul de-afară o liniştea, şi, încetul cu încetul, chipurile mulțimii, măştile, cadrilurile, policandrele, supeul, femeile acelea, totul pierea ca o ceață dusă de vânt. Apoi, întoreându-se

la "Crucea roşie", se aruncă pe pat, în odăița ei de la al doilea cat, în care erau atârnate nişte litografii cu *La tour de N'esle.* La ora 4 după-amiază, Hivert o trezi.

Când ajunse acasă, Félicité îi arătă în spatele pendulei o hârtie cenuşie. Emma citi:

"În baza sentinței judecătoreşti învestite cu formula executorie..."

Ce sentință judecătorească? În ajun i se lăsase într-adevăr o altă hârtie, de care nu ştia nimic, şi de aceea rămase trăsnită citind:

"Somație. În numele regelui, a legii şi a justiției, doamnei Bovary..."

Sărind apoi mai multe rânduri, zări:

"În termen de douăzeci şi patru de ore." Ce?! "Să plătească întreaga sumă de opt mii de franci." Iar mai jos era chiar: "Va fi constrânsă pe orice cale legală, şi îndeosebi prin sechestru executiv asupra mobilelor şi obiectelor sale".

Ce să facă?... În douăzeci şi patru de ore; mâine! Se gândi că Lheureux vrea fără îndoială s-o mai sperie, căci dintr-o dată îşi dădu seama de toate maşinațiile lui, de tot ce urmărea cu amabilitățile sale. Ceea ce o liniştea era chiar suma atât de exagerată.

Totuşi, cumpărând mereu, neplătind, împrumutând, semnând polițe şi pe urmă preschimbându-le cu altele care creşteau cu fiecare nouă scadență, ajunsese să-i constituie zisului Lheureux un capital, pe care acesta aştepta cu nerăbdare să pună mâna ca să-l speculeze.

Emma se înființă la el cu un aer degajat.

— Ştii ce mi se-ntâmplă? E-o glumă, fireşte.

— Nu!

— Cum asta?

Lheureux se-ntoarse încet spre ea şi, cu brațele încrucişate, începu:

— Ce credeai, coniță, că eram sa fiu până-n vecii vecilor furnizorul şi bancherul dumitale pe gratis? Trebuie să intru-n banii mei, să fim drepți!

Emma protestă că datoria e prea mare.

— A, ce să faci?! A recunoscut-o tribunalul! E o hotărâre judecătorească! V-a fost comunicată! De altfel, nu eu, Vinçart...

— Şi dumneata n-ai putea...

— O, absolut nimic!

— Dar... totuşi... să discutăm.

Şi Emma începu să bată câmpii: că n-a ştiut nimic... că a venit pe neaşteptate...

— Cine e vinovat? spuse Lheureux, schițând un salut ironic, în timp ce eu trag la jug ca un bou, dumneata te ții de petreceri.

— Ştii? Fără morală!

— Nu strică niciodată, îi întoarse el vorba.

Emma deveni laşă; începu să-l implore; ba chiar îşi puse. frumoasa mână albă şi lungă pe genunchiul negustorului.

— Ia lasă-mă! S-ar zice că vrei să mă ispiteşti!

— Eşti un nemernic! strigă ea.

— O! O! Ai cam luat-o razna! exclamă el râzând,

— Am să arăt eu cine eşti! Am să-i spun bărbatului meu...

— Ei bine, şi eu am ceva de arătat soțului dumitale!

Şi Lheureux scoase din casa de fier o chitanță de o mie opt sute de franci, pe care i-o dăduse Emma când se făcuse scontul la Vinçart.

— Crezi dumneata, adăugă el, că nenorocitul ăsta n-o să înțeleagă furtişagul dumitale?

Emma se prăbuşi, mai doborâtă decât dacă i-ar fi dat cu o măciucă în cap. Lheureux se plimba între fereastră şi birou, repetând întruna:

— Ah! O să-i arăt... o să-i arăt... Se apropie apoi de dânsa şi, cu un glas dulce: Ştiu că nu-i plăcut; dar, la urma urmelor, nimeni n-a murit din asta, şi cum nu va rămâne altceva de făcut decât să-mi dați înapoi banii...

— Dar de unde să-i iau? spuse Emma gesticulând.

— Ei, ce dracu? Când cineva are prietenii pe care-i ai dumneata!...

Şi se uita la ea atât de pătrunzător şi de teribil, că o trecură fiorii.

— Vă promit, zise ea, să semnez...

— Sunt sătul de semnăturile dumitale!

— Am să mai vând...

— Ei, asta-i! zise el, ridicând din umeri. Ce să mai vedeți, că nu mai aveți nimic.

Şi strigă pe ferestruica ce da în prăvălie:

— Annette! Nu uita cele trei cupoane de la nr. 14.

Apăru servitoarea; Emma pricepu şi întrebă "câți bani ar trebui ca să oprească orice urmărire".

— E prea târziu!

— Dar dacă ți-aş aduce câteva mii de franci, un sfert din datorie, o treime, aproape tot?

— Nu, nu! Zadarnic!

O împingea încet-încet spre scară.

— Te implor, domnule Lheureux, numai câteva zile!

Plângea.

— Ei, asta mai trebuia! Lacrimi!

— Mă duceți la disperare!

— Puțin îmi pasă! zise el, trântind uşa.

VII

A doua zi, când maestrul Hareng, portărelul, se prezentă la dânsa împreună cu doi martori ca să facă procesul-verbal de sechestru, Emma se ținu tare.

Începură cu cabinetul lui Bovary şi nu trecură în procesul-verbal capul frenologic, care fu socotit drept *instrument profesional,* dar în bucătărie numărară toate tăvile, oalele, scaunele, lumânările, iar în odaia ei de culcare, toate flecuştețele din rafturi. Scotociră rochiile, rufele, odaia de toaletă; şi viața ei, până în ungherele cele mai ascunse, a fost expusă toată, în văzul celor trei oameni, ca un cadavru la autopsie.

Maestrul Hareng, strâns într-o haină neagră, strâmtă, cu cravată albă şi cu "supieurile" foarte întinse, repeta din când în când:

— Îmi dați voie, doamnă? Îmi dați voie?

Deseori izbucnea:

— Încântător!... Foarte drăguț!

Se apuca apoi iar de scris, muind condeiul în călimara de corn pe care-o ținea în mâna stângă.

După ce isprăviră cu odăile, se urcară în pod.

Acolo Emma avea un pupitru în care ținea încuiate scrisorile lui Rodolphe... Trebui să-l descuie.

— A! O corespondență! exclamă maestrul Hareng cu un zâmbet discret. Dar îngăduiți-mi, vă rog, căci trebuie să mă conving dacă nu cumva cutia nu conține şi altceva.

Şi începu să plece hârtiile pe-o parte, uşurel, ca şi cum ar fi vrut să cerceteze daca nu cumva cad napoleoni din ele. Atunci, văzând mâna aceea butucănoasă, cu degetele roşii şi moi ca nişte melci, umblând pe paginile acelea, care-i făcuseră odată inima să bata atât de tare, se indignă.

În sfârşit, plecară! Félicité se înapoie. O trimisese Emma să stea la pândă, să-l întoarcă din drum pe Bovary, şi amândouă îl instalară repede în pod pe custodele sechestrului, care jură să nu se mişte de-acolo.

Toata seara Charles i se păru îngrijorat. Emma îl spiona cu ochi plini de spaimă, crezând că în brazdele feței lui

descifrează o acuzare. Apoi, când îşi întorcea privirea spre căminul cu micile lui paravane chinezeşti în faţă, spre perdelele largi, spre fotolii, în sfârşit, spre toate lucrurile acestea care îi îndulciseră amărăciunea vieţii, o apuca remuşcarea, sau, mai degrabă, un nemărginit regret, care, departe de a-i nimici pasiunea, i-o întărâtă şi mai tare. Charles răscolea cărbunii, liniştit, cu picioarele proptite-n grătarul căminului.

La un moment, custodele, plictisindu-se desigur în ascunzătoarea lui, făcu puţin zgomot.

— Umblă cineva pe sus? zise Charles.

— Nu, răspunse ea, e-o lucarnă care-a rămas deschisă şi pe care-o zgâlţâie vântul.

A doua zi dimineaţă plecă la Rouen, ca să treacă pe la toţi bancherii pe care-i cunoştea după nume. Erau la ţară sau plecaţi. Nu se lasă; şi de la cei pe care îi găsi ceru bani, încredinţându-i că-i trebuie şi că o să-i restituie. Câţiva îi râseră în nas; toţi o refuzară.

La ora 2, alergă la Léon, bătu la uşă. Nu deschise nimeni, în sfârşit, apăru.

— Ce te-aducc?

— Te deranjez?

— Nu... dar...

Şi Léon mărturisi că proprietarului nu-i plăcea de loc să primească "femei".

— Trebuie să-ţi spun ceva, stărui ea.

Atunci Léon puse mâna pe cheie. Ea-l opri.

— O, nu acolo, la noi.

Şt se duseră în odaia lor, la hotelul "Boulogne". Cum sosi, Emma bău un pahar cu apă. Era foarte palidă, începu:

— Léon, trebuie să-mi faci un serviciu! Şi, scuturându-l de amândouă mâinile, pe care i le ţinea strâns, adăugă: Ascultă, am nevoie de opt mii de franci!

— Eşti nebună?

— Nu încă!

Şi, povestindu-i repede istoria cu sechestrul, îi spuse ce nenorocită e, că Charles nu ştia nimic, că soacră-sa o ura, că moş Rouault nu putea face nimic; dar că el, Léon, o să alerge să găsească suma asta absolut necesară.

— Cum vrei tu?...

— Ce laş eşti! îi strigă ea.

Atunci el zise prosteşte:

— Exagerezi. Cu vreo trei mii de franci, poate că cetăţeanul tău o să se liniştească.

Un motiv mai mult ca să încerce ceva; nu-i cu putinţă să

nu găsească trei mii de franci. De altfel, Léon putea să se oblige el în locul ei:

— Du-te! încearcă! Trebuie! Aleargă!... Oh, caută, caută! Am să te iubesc aşa de mult!

Léon plecă, se întoarse după un ceas şi spuse cu o mutră solemnă:

— Am fost la trei persoane... zadarnic!

Rămaseră apoi faţă în faţă, în cele două colţuri ale căminului, nemişcaţi, fără să scoată o vorbă. Emma ridica din umeri, bătând din picioare. O auzi murmurând:

— Dacă aş fi în locul tău, eu aş găsi imediat!

— Unde?

— La biroul tău!

Şi-l privi în faţă.

O cutezanţă drăcească ţâşnea din ochii ei aprinşi, iar pleoapele i se lăsau ispititor, îmboldindu-l, încât tânărul se simţi muindu-se sub muta voinţă a acestei femei care-l îndemna la o crimă. Atunci, înspăimântându-se, şi ca să ocolească orice lămurire, se bătu cu palma peste frunte, strigând:

— Noaptea asta trebuie să se-ntoarcă Morel! Sper că el n-o să mă refuze (Morel era un prieten al lui, feciorul unui negustor foarte bogat). Apoi adăugă: Şi o să-ţi aduc banii mâine.

Emma nu avu de loc aerul că primeşte speranţa asta cu atâta bucurie pe cât îşi închipuise el. Bănuia oare că-i o minciună? El începu iar, înroşindu-se:

— Totuşi, draga mea, dacă nu apar la ora trei, nu mă mai aştepta. Trebuie să mă duc. Adio!

Îi strânse mâna, dar o simţi ca moartă. Emma nu mai era în stare să simtă ceva.

Bătu ora 4; şi se ridică să se întoarcă la Yonville, supunându-se ca un automat imboldului obişnuinţei.

Era o vreme frumoasă; una din acele zile de martie, senină şi aspră, în care soarele străluceşte pe-un cer alb de tot. Rouenezii, gătiţi ca de sărbătoare, se plimbau cu un aer fericit. Ajunse în Piaţa Catedralei. Lumea ieşea de la vecernie; mulţimea se scurgea prin cele trei portaluri, ca un fluviu prin trei bolţi de pod, iar în mijloc, mai neclintit ca o stâncă, stătea portarul.

Atunci ea îşi aduse aminte de ziua când, tulburată şi plină de speranţe, intrase în pridvorul acesta mare care se întindea în faţă, mai puţin adânc decât dragostea ei; şi merse mai departe, plângând sub voaletă, buimăcită, clătinându-se, gata să leşine.

— Păzea! strigă cineva care deschidea o poartă.

Se opri să treacă un cal negru care juca între hulubele unui *tilbury* pe care-l conducea un nobil în blană de samur. Cine era? Îl cunoştea... Trăsura porni în goană şi dispăru.

Dar era el, vicontele! Se întoarse; strada era pustie. Se simți atât de copleşită, atât de tristă, că se rezemă de-un zid să nu cadă.

Îşi spuse apoi că se înşelase. De altfel, nu ştia nimic. În ea, în jurul ei, totul o părăsea. Se simțea pierdută, rostogolindu-se la întâmplare în prăpăstii de neînțeles; şi aproape că se bucură când, sosind la "Crucea roşie", îl zări pe acel blajin Homais, care se uita cum se-ncarcă în *Rândunica* o cutie mare plină cu târguieli farmaceutice; ținea în mână, legate într-o basma, şase chifle pentru soția lui.

Doamnei Homais îi plăceau mult aceste pâinişoare, care arată ca nişte turbane şi care se mănâncă în postul mare cu unt şi sare; ultime rămăşițe de hrană gotică, poate încă de pe vremea cruciadelor, şi cu care se îndopau zdravenii normanzi, închipuindu-şi că văd pe masă, la lumina faclelor galbene, printre buteliile cu *hypocras*{47} şi munți de cârnați, capete de sarazini numai bune de înfulecat. Nevasta spițerului le ronțăia ca şi ei, eroic, cu toată dantura ei mizerabilă; aşa că, ori de câte ori domnul Homais mergea la târg, nu uita niciodată să-i aducă, cumpărându-le totdeauna de la marele specialist din strada Mássacre.

— Îmi pare bine că vă văd! zise, întinzând mâna Emmei, ca s-o ajute să se urce în *Rândunica.*

Îşi puse chiflele pe rețeaua de bagaje şi rămase cu capul gol, cu mâinile încrucişate pe piept, într-o atitudine meditativă şi napoleoniană.

Dar când, ca de obicei, orbul apăru în vale, exclamă:

— Nu înțeleg cum autoritățile mai tolerează asemenea îndeletniciri condamnabile! Ar trebui să-i închidă pe nenorociții ăştia şi să-i pună la muncă. Progresul, pe onoarea mea, merge ca o broască-țestoasă! Ne bălăcim în plină barbarie!

Orbul întindea pălăria, care se bălăbănea pe marginea portierei, de parcă buzunarul tapițeriei s-ar fi desprins din cuie.

— Iată, zise farmacistul, o afecțiune scrofuloasă!

Şi cu toate că-l cunoştea de mult pe acest biet nenorocit, având aerul că-l vede pentru întâia oară, murmură cuvintele: *cornee, cornee opacă, sclerotică, facies,* şi-apoi îl întrebă pe-un ton părintesc:

— Ai de mult, dragul meu, această înspăimântătoare infirmitate? În loc să te-mbeți prin cârciumi, mai bine ai urma un regim.

Îi recomandă să ia un vin bun, o bere bună, o friptură bună. Orbul cânta înainte; părea, de altfel, aproape idiot. În sfârşit, domnul Homais deschise punga.

— Na, uite, cinci bani, dă-mi doi înapoi şi nu uita ce ți-am recomandat; ai să te simți mai bine.

Hivert îşi îngădui să spună în gura mare că el nu crede că asta o să-i fie de leac. Dar spițerul garantă că el o să-l vindece cu o pomadă contra inflamațiilor, făcută de dânsul, şi-i dădu adresa:

— Domnul Homais, lângă hale, destul de cunoscut.

— Ei, atunci, drept recunoştință, zise Hivert, *dă-ne o reprezentație!*

Orbul se lăsă în genunchi şi, cu capul dat pe spate, învârtindu-şi în toate părțile ochii verzui şi scoțând limba, începu să se frece pe burtă cu amândouă mâinile, în timp ce scotea un fel de urlet înăbuşit, ca de câine flămând. Dezgustată, Emma îi azvârli peste umăr o piesă de cinci franci. Era tot ce mai avea. I se părea că-i frumos s-o arunce aşa.

Trăsura pornise din nou, când, deodată, domnul Homais se aplecă, scoțând capul pe geam, şi strigă:

— Deloc făinoase, nici lactate! Să porți lână de-a dreptul pe piele şi să-ți afumi părțile bolnave cu boabe de ienupăr!

Priveliştea, cu tot ce-i era atât de cunoscut, care defila pe dinaintea ochilor, o abătu pe Emma de la durerea acelei clipe. O copleşea o oboseală de nesuferit, şi ajunse acasă năucă, descurajată, aproape adormită.

"Fie ce-o fi!" îşi spunea ea.

Şi, apoi, cine ştie? De ce nu s-ar putea ca dintr-o clipă într-alta să se întâmple ceva extraordinar? Putea să moară chiar Lheureux.

La ora 9 dimineața o trezi gălăgia din piață. În jurul halelor se îngrămădise o mulțime de lume, ca să citească un afiş mare lipit pe-un stâlp, şl-l văzu pe Justin cum se urca pe-o bornă şi cum îl rupea. Dar, în aceeaşi clipă, gardianul îl înşfăcă de guler. Domnul Homais ieşi din farmacie, iar în mijlocul mulțimii tuşa Lefrançois avea aerul că vorbeşte foarte înfocat.

— Doamnă! Doamnă! strigă Félicité intrând. Mare ticăloşie!

Şi biata fată îi întinse, tulburată, o hârtie galbenă, pe care de-abia o smulsese de pe poartă. Dintr-o aruncătură de ochi, Emma citi că toată mobila ei era scoasă în vânzare.

Atunci se uitară una la alta, fără să rostească o vorbă. Servitoarea şi stăpâna nu aveau nici un secret una față de alta. În cele din urmă, Félicité spuse oftând:

— Dacă aş fi în locul matale, coniță, m-aş duce la domnul Guillaumin.

— Crezi?

Şi întrebarea asta voia să spună: "Tu, care cunoşti de la slugi tot ce se petrece în casă, crezi că stăpânul o fi vorbit vreodată de mine?"

— Da, e bine să vă duceți.

Emma se-mbrăcă, îşi puse rochia neagră şi pelerina cu mărgele negre lucioase; şi ca să n-o vadă nimeni (în piață era totdeauna multă lume), o luă prin dosul satului, pe cărarea de pe malul apei.

Ajunse, gâfâind, în fața porții notarului; cerul era întunecat, şi fulguia.

Când auzi clopoțelul, Théodore, îmbrăcat cu jiletcă roşie, apăru pe terasa de la intrare; îi deschise aproape familiar, ca unei cunoştințe, şi o pofti în sufragerie.

O sobă mare de porțelan duduia sub un cactus care umplea firida, iar în rame de lemn negru, puse pe placajul de stejar, erau *Esmeralda* de Steuben{48} şi *Putifar* al lui Schopin{49}. Masa pusă, două reşouri de argint, mânerele uşilor de cristal, parchetul şi mobilele, totul lucea de-o curățenie migăloasă, englezească; geamurile erau împodobite, la fiecare colț, cu sticle colorate.

"Uite o sufragerie cum mi-ar trebui", gândea Emma.

Notarul intră ținând strâns pe el, cu brațul stâng, halatul brodat cu frunze de palmier, iar cu cealaltă mână îşi ridică, şi îşi puse iar repede pe cap toca de catifea castanie, aşezată pretențios pe partea dreaptă, de unde cădeau trei capete de şuvițe blonde, care, pornind de la ceafă, făceau ocolul craniului său chel.

După ce îi oferi un scaun, începu să mănânce, rugând să-i ierte lipsa de politețe.

— Domnule, începu ea, v-aş ruga...

— Ce anume, doamnă? Vă ascult.

Emma începu să-i explice situația.

Maestrul Guillaumin o cunoştea, având pe ascuns legături cu negustorul de stofe, la care găsea totdeauna fonduri pentru împrumuturile cu ipotecă ce i se cereau de clienți.

Ştia deci (şi mai bine decât ea) lunga poveste a acelor polițe, neînsemnate la început, cu fel de fel de giruri, cu scadențe lungi şi mereu reînnoite, până-n ziua când, strângând toate protestele, negustorul îl însărcinase pe prietenul său Vinçart să facă urmăririle cuvenite pe numele lui, el nevrând să treacă drept un tigru printre concetățenii săi.

În povestirea ei, Emma amesteca acuzațiile pe care i ie aducea lui Lheureux, acuzații la care notarul răspundea, din când în când, cu câte o vorbă fără importanță. Mâncându-şi cotletul şi bându-şi ceaiul, îşi lăsa bărbia în cravata albastru-deschis, în care erau prinse două ace cu gămălia de diamant, legate între ele cu un lănțişor de aur, şi surâdea ciudat, mieros şi cu înțelesuri. Dar, băgând de seamă că Emma era udă la picioare:

— Dar apropiați-vă de sobă... mai sus... lipiți-le de porțelan.

Emma se temea să nu murdărească soba. Notarul îi răspunse, galant:

— Tot ce-i frumos nu poate strica nimic.

Atunci Emma căută să-i înduioşeze, şi, emoționându-se ea însăşi, începu să-i povestească ce strâmtorată era în căsnicia ei, câte hărțuieli şi nevoi are. El înțelegea ce înseamnă o femeie elegantă! Şi, mâncând înainte, se întoarse cu totul spre ea aşa încât cu genunchiul îi atingea uşor botina, a cărei talpă lipită de soba se scorojea, aburind.

Dar când îi ceru trei mii de franci, notarul strânse din buze, apoi se arăta foarte mâhnit că nu i-a administrat el averea mai înainte, căci avea sute de mijloace potrivite, chiar pentru o doamnă, pentru a-şi fructifica banii. Ar fi putut să-i vâre aproape la sigur în speculații minunate, fie în minele de turbă de la Grumesnil, fie în terenurile din Havre; şi o lăsă să moară de ciudă la gândul sumelor fantastice pe care, cu siguranță, le-ar fi câştigat.

— Cum se face, reîncepu el, că nu v-ați adresat mie?

— Nu prea ştiu, zise ea.

— De ce, hai?... Vă era atât de frică de mine? Dimpotrivă, eu sunt cel care-ar trebui să se plângă! Abia dacă ne cunoaştem! Vă sunt totuşi foarte devotat; sper că nu vă îndoiți de asta?!

Întinse mâna, i-o luă pe-a ei, i-o sărută cu nesaț, apoi o ținu pe genunchiul lui; şi se juca delicat cu degetele ei, spunându-i vorbe dulci.

Vocea lui searbădă murmura ca un pârâiaş; prin sclipirea ochelarilor țâşnea din ochi o scânteiere, iar mâinile lui se strecurau în mâneca Emmei, ca să-i pipăie brațul. Emma simțea în obraz suflul unei respirații pripite. Omul acesta o scotea teribil din fire.

Se sculă brusc şi-i spuse:

— Domnule, aştept!

— Ce anume? întrebă notarul, care deveni, dintr-o dată,

nespus de palid.

— Banii.

— Dar... Apoi, cedând izbucnirii unei dorințe prea puternice: Ei bine, da!... Se târa în genunchi spre ea, fără să-i mai pese de halat: Vă implor, nu plecați! Vă iubesc!

O apucă de mijloc.

Un val de roşeață năvăli în obrazul doamnei Bovary. Se dădu îndărăt, cu un aer fioros, strigând:

— Profitați cu neruşinare de nenorocirea mea, domnule! Sunt de plâns, nu de vânzare!

Şi plecă.

Notarul rămase uluit, cu ochii ațintiți asupra frumoşilor lui papuci brodați. Erau un cadou de la o iubită. Tot uitându-se la ei, se simți în cele din urmă mai liniştit. De altfel, se gândea că o asemenea aventură l-ar fi dus prea departe.

"Ce ticălos! Ce mojic!... Ce josnicie!" îşi spunea Emma, alergând enervată pe sub plopii şoselei. Dezamăgirea de a nu fi reuşit sporea indignarea pudoarei ei jignite; i se părea că soarta se înverşunează s-o urmărească, şi, plină de trufie, niciodată nu avusese atâta stimă pentru ea, nici atâta dispreț pentru alții. Ceva, ca o dezlănțuire de mânie, o scotea din fire. Ar fi vrut să bată bărbații, să-i scuipe în obraz, să-i nimicească pe toți; şi continua să meargă repede, tot înainte, palidă, tremurând, furioasă, scrutând cu ochii în lacrimi zarea pustie, ca şi cum s-ar fi desfătat cu ura care o înăbuşea.

Când îşi zări casa, o cuprinse sfârşeala. Nu mai avea puterea de-a merge înainte, trebuia totuşi; de altfel, unde să fugă?

Félicité o aştepta în uşă.

— Ei?

— Nu! zise Emma.

Şi, timp de-un sfert de oră, amândouă chibzuiră, ca să vadă cine din Yonville ar fi dispus poate s-o ajute. Dar de câte ori Félicité spunea un nume, Emma-i răspundea:

— Crezi? N-o să vrea!

— Şi domnul trebuie să se întoarcă!

— Ştiu... Lasă-mă singură.

Încercase totul. De-acum nu mai avea nimic de făcut; şi când o să apară Charles, o să-i spună: "Pleacă! Covorul pe care calci nu mai este al nostru. Din tot ce este-n casa ta, nici o mobilă, nici un ac, nici un fir de pai nu mai este al tău; şi eu sunt aceea care te-a ruinat, nenorocitule!"

Atunci el va izbucni în hohote, pe urmă va plânge, şi, în sfârşit, surpriza odată trecută, Charles o va ierta.

— Da, murmură ea, scrâşnind din dinți, mă va ierta, el, căruia nici un milion nu i-ar fi fost de ajuns să-mi ofere pentru a-l ierta că m-a cunoscut... Niciodată! Niciodată!

Gândul că Bovary îi este superior o întărâtă. Şi apoi, că-i va mărturisi sau nu, chiar acum, sau în curând, sau mâine, el tot o să afle dezastrul; va trebui, deci, să aştepte această îngrozitoare scenă şi să îndure povara mărinimiei lui. Îi veni să se mai ducă la Lheureux. La ce-ar folosi? Să-i scrie tatălui ei? Era prea târziu. Şi poate că se căia acum că n-a cedat celuilalt, când auzi pe alee un tropot de cal. Era Charles; deschidea bariera; era mai alb ca varul. Năpustindu-se pe scară, Emma se furişă repede prin piață; şi nevasta primarului, care sta de vorbă în fața bisericii cu Lestiboudois, o văzu intrând la perceptor.

Alergă să-i spună doamnei Caron. Se siliră amândouă în pod; şi, ascunzându-se în dosul rufelor întinse la uscat, se aşezară comod, ca să vadă bine tot ce se petrece înăuntru la Binet.

El era singur, în mansardă, pe cale de a copia în lemn una din acele piese de fildeş cu neputință de descris, alcătuită din semilune şi din sfere săpate unele în altele, dreaptă ca un obelisc, şi care nu serveşte la nimic; se apuca tocmai de ultima bucată; era pe cale să termine! În semiîntunericul atelierului, un praf auriu zbura din unealta lui, ca o scăpărare de scântei de sub potcoavele unui cal în galop: cele doua roți se învârteau sfârâind; Binet zâmbea, cu bărbia în piept, cu nările umflate, şi părea adâncit în una din acele fericiri desăvârşite, pe care nu le dau, fără îndoială, decât îndeletnicirile mediocre, care distrează inteligența prin greutăți uşor de învins şi o satisfac printr-o realizare dincolo de care nu se mai poate visa nimic.

— A! Uite-o! zise doamna Tuvache.

Dar, din pricina strungului, nu se putea auzi ce spunea, în cele din urmă, cele două femei crezură că au prins cuvântul *franci,* şi tuşa Tuvache şopti încet de tot:

— Îl roagă să-i amâne impozitele.

— Aşa se pare! spuse cealaltă.

O văzură umblând în lung şi în lat, examinând inelele de şervete care atârnau pe pereți, sfeşnicele, măciuliile de balustrade, în timp ce Binet îşi mângâia barba, măgulit.

— O fi venit să-i comande ceva? zise doamna Tuvache,

— Da' el nu vinde nimic! sări vecina.

Perceptorul părea că ascultă, holbând ochii ca şi cum nu înțelegea ce îi spune. Emma vorbea înainte, cu căldură, implorând. Se apropie de el; îi palpitau sânii; nu mai vorbeau.

— Crezi că se dă la el? spuse doamna Tuvache.

Binet se-nroşise până-n vârful urechilor. Emma îi luă mâinile.

— A! Asta-i prea de tot!

Nu-ncape îndoială că ea-i propusese o ticăloşie; căci perceptorul, care era doar un om curajos — luptase la Bautzen şi la Lutzen, făcuse campania din Franța şi chiar fusese *propus pentru Cruce*[50] — sări deodată înapoi, strigând ca şi cum ar fi văzut un şarpe:

— Doamnă! vă daţi seama?...

— Femeile astea ar trebui bătute cu biciul! zise doamna Tuvache.

— Dar unde-i? întrebă doamna Caron.

Căci, între timp, Emma dispăruse; mai apoi, zărind-o apucând pe Strada Mare şi luând-o la dreapta, ca şi cum ar fi vrut să ajungă la cimitir, se pierdură în tot felul de presupuneri.

— Mătuşă Rollet, zise Emma sosind la doica, mă înăbuş! Desfă-mi corsetul.

Se prăbuşi pe pat; plângea. Tuşa Rollet o acoperi cu o fustă şi rămase în picioare lângă ea. Apoi, cum Emma nu-i spunea ce s-a întâmplat, biata femeie se duse deoparte, îşi luă vârtelnița şi se apucă să toarcă nişte in.

— Oh, isprăveşte! murmură Emma, crezând că aude strungul lui Binet.

"Cine nu-i dă pace? se întreba doica. De ce-a venit aici?"

Alergase într-acolo, împinsă de un fel de spaimă care o gonea de-acasă.

Culcată pe spate, nemişcată şi cu privirea fixă, de-abia distingea lucrurile din casă, deşi îşi încorda toată atenția cu o îndărătnicie prostească. Contempla cojeala de pe pereți, doi tăciuni care fumegau alături şi un păianjen cu picioarele lungi, care mergea pe deasupra capului ei, prin crăpătura grinzii. În cele din urmă, îşi adună gândurile. O năpădiră amintirile... Într-o zi, cu Léon... O, ce departe erau toate astea... Razele soarelui luceau pe fața râului, şi clematitele miroseau aşa de tare... Atunci, luată de amintiri ca de-un puhoi clocotitor, ajunse să-şi amintească repede ziua din ajun.

— Cât e ceasul? întrebă ea.

Tuşa Rollet ieşi, punând mâna dreaptă streaşină la ochi spre partea unde cerul era mai luminat, şi se întoarse încetişor, spunând:

— Aproape trei.

— A, mulțumesc! Mulțumesc!

Căci Léon avea să vină. Cu siguranță! Trebuie să fi găsit bani. Dar poate c-o să se ducă acolo, fără să bănuie că ea era aici; şi porunci doicii să dea o fugă până acasă la ea, să-l aducă.

— Hai, repede!

— Da, coniță dragă, mă duc! Mă duc!

Acum se mira cum de nu se gândise la el de la început; ieri îşi dăduse cuvântul, o să şi-l țină; şi se şi vedea la Lheureux, aşternându-i pe birou cele trei hârtii de o mie. După aceea va trebui să născocească o poveste care să-i lămurească lucrurile lui Bovary. Dar ce?

Doica însă nu se mai întorcea. Dar cum în maghernița aceea nu era nici un ceas, Emma se temea că i se pare doar că a trecut prea mult timp de la plecarea doicii. Începu să se plimbe agale prin grădină; merse pe cărare de-a lungul gardului, dar se-ntoarse repede, sperând că femeia a venit pe alt drum. În sfârşit, istovită de-atâta aşteptare, încolțită de bănuieli pe care le alunga, nemaiştiind dacă era acolo de-un veac sau de-un minut, se aşeză într-un colț, închise ochii şi-şi astupă urechile. Se auzi scârțâitul barierei: sări ca arsă; până să scoată ea o vorbă, tuşa Rollet îi spuse:

— Nu-i nimeni la dumneavoastră!

— Cum?

— Oh, nimeni! Şi domnul plânge. Vă cheamă. Vă caută.

Emma nu-i răspunse nimic. Sufla greu, uitându-se mereu în toate părțile, în timp ce țăranca, înspăimântată de cum arăta, se dădea instinctiv înapoi, crezând că a înnebunit. Deodată se bătu cu palma pe frunte, scoase un țipăt, căci amintirea lui Rodolphe îi trecuse prin gând ca un fulger imens într-o noapte neagră. Era atât de bun, de delicat, de generos!

Şi, de altfel, daca ar sta la îndoială să-i facă acest serviciu, ar şti să-l silească, amintindu-i într-o clipită dragostea lor pierdută. Porni deci spre La Huchette, fără să-şi dea seama că alerga să se ofere aceluia care mai deunăzi o făcuse să sufere atât de tare şi fără să bănuie câtuşi de puțin că se prostituează.

VIII

Se întreba mergând: "Ce-am să spun? De unde să încep?" Şi, pe măsură ce înainta, recunoştea tufişurile, copacii, trestiile-de-mare de pe deal, castelul din vale. Simțea iar senzațiile primei sale iubiri, şi biata ei inimă strivită se umplea de dragoste. Un vânt călduț îi sufla în obraz; zăpada, care se

topea, picura de pe muguri pe iarbă.

Intră ca şi altădată prin portiţa din parc, ajunse apoi în curtea principală, mărginită de două rânduri de tei stufoşi, care-şi legănau fremătând crengile lor lungi. Câinii legaţi începură să latre, şi hămăitul lor răsuna fără să se arate cineva.

Sui scara larga şi dreaptă, cu rampă de lemn, care ducea la coridorul pardosit cu lespezi prăfuite, în care dădeau mai multe odăi în şir, ca la mănăstiri sau la hanuri. Odaia lui era în capăt, în fund de tot, pe stânga. Când puse degetele pe-clanţă, puterile o părăsiră deodată. Se temea că nu-i acolo, o dorea aproape, şi totuşi asta era singura speranţă, ultima posibilitate de scăpare. Se reculese o clipă, şi, luându-şi inima în dinţi, cum i-o cerea clipa aceea, intră.

Rodolphe sta în faţa focului, cu amândouă picioarele pe marginea căminului, fumându-şi pipa.

— Cum! dumneata?!... zise el, ridicându-se brusc.

— Da, eu... Aş vrea, Rodolphe, să-ţi cer un sfat.

Şi, cu toate sforţările, nu-şi putu descleşta gura.

— Nu te-ai schimbat, eşti tot atât de fermecătoare!

— O, îi răspunse ea cu amărăciune, jalnice farmece, dragul meu, de vreme ce le-ai disprețuit.

Atunci el începu să-i explice de ce s-a purtat aşa, să se scuze în termeni vagi, neputând născoci ceva mai bun.

Emma se lăsă dusă de vorbele lui, dar mai mult de glasul şi de înfăţişarea lui până într-atâta, încât se prefăcu a-l crede, sau, poate, şi crezu în pretextul despărţirii lor: era un secret de care depindeau onoarea şi chiar viaţa unei a treia persoane.

— Oricum, zise Emma, uitându-se tristă la el, mult am suferit!...

Rodolphe îi răspunse filozofând:

— Aşa-i viaţa!

— Cel puţin, continuă Emma, a dumitale a fost mai bună de când ne-am despărţit?

— O, nici bună... nici rea.

— Ar fi fost poate mai bine să nu ne fi despărţit niciodată.

— Da... poate...

— Crezi? zise ea, apropiindu-se. Şi suspină: O, Rodolphe, dacă ai şti... Tare te-am iubit!

Şi-n clipa aceea Emma-i luă mâna şi rămaseră câtva timp cu degetele împreunate — ca în prima zi, la expoziţie! Sub impulsul unui reflex de mândrie, Rodolphe încerca să nu se lase înduioşat. Dar, lăsându-se pe pieptul lui, Emma-i spuse:

— Cum voiai să trăiesc fără tine? E greu să te

dezobişnuieşti de fericire! Eram disperată! Am crezut că mor! Am să-ți povestesc toate astea, ai să vezi. Şi tu... tu ai fugit de mine!...

Căci de trei ani o ocolise cu grijă, din acea laşitate firească sexului tare; şi Emma continua, dând din cap cu drăgălăşenie, mai dezmierdătoare ca o pisică îndrăgostită:

— Iubeşti alte femei, spune drept. O! Le înțeleg, fii pe pace! Le scuz; le-i fi sedus ca şi pe mine. Tu eşti un bărbat, tu! ai tot ce trebuie ca să te iubească cineva. Dar vom începe iar, nu-i aşa? Ne vom iubi! Uite, râd, sunt fericită!... Dar spune ceva!

Şi Emma arăta răpitoare, cu privirea ei în care tremura o lacrimă, ca apa unei furtuni într-un potir albastru.

Rodolphe o luă pe genunchi şi-i mângâie cu dosul mâinii palele de păr, netede şi lucioase, în care, în lumina amurgului, se oglindea ca o săgeată de aur o ultimă raza de soare. Ea înclina fruntea; în cele din urmă, îi sărută pleoapele, uşor, cu vârful buzelor.

— Dar tu ai plâns! zise Rodolphe. De ce?

Emma izbucni în hohote. Rodolphe crezu că nu era decât dezlănțuirea dragostei ei; şi fiindcă Emma tăcea, luă tăcerea aceasta drept ultim gest de pudoare şi exclamă:

— Ah, iartă-mă! Numai tu-mi placi. Am fost un prost şi un ticălos! Te iubesc; am să te iubesc întotdeauna! Dar ce ai? Spune-mi odată!

Şi se lăsă în genunchi.

— Ei bine... Rodolphe, sunt ruinată! Trebuie să-mi împrumuți trei mii de franci!

— Dar... dar... începu el, ridicându-se puțin câte puțin, în timp ce fața lui lua o expresie gravă.

— Ştii, continuă ea repede, că soțul meu îşi plasase tot ce avea la un notar; şi notarul a fugit. Atunci ne-am împrumutat; clienții nu plăteau. De altfel, n-am isprăvit cu lichidarea lor; mai târziu o să avem bani. Dar azi, dacă nu avem trei mii de franci, ne scoate în vânzare; acum, chiar acum; şi bizuindu-mă pe prietenia ta, am venit.

"Aha, îşi spuse Rodolphe, care se făcu deodată foarte palid, de asta a venit!"

Spuse, apoi, cu un aer foarte calm:

— Nu-i am, scumpă doamnă.

Nu mințea de loc. Dacă i-ar fi avut, fără îndoială că i-ar fi dat, cu toate că, în genere, nu-i plăcut să faci fapte atât de frumoase; din toate vijeliile care se abat asupra dragostei, o cerere de bani fiind cea mai rece şi cea mai pustiitoare.

Mai întâi, Emma rămase câteva minute cu ochii la el.

— Nu-i ai! Repetă de mai multe ori: Nu-i ai!... Ar fi trebuit să-mi scutesc această ultimă ruşine. Tu nu m-ai iubit niciodată! Eşti la fel cu toţi ceilalţi!

Se trăda, se pierdea.

Rodolphe o întrerupse, spunându-i că şi el era "strâmtorat".

— Ah, te plâng! zise Emma. Da, foarte mult! Şi, oprindu-şi privirea pe-o carabină damaschinată[51], care strălucea pe panoplie: Dar când cineva e atât de sărac, nu pune argint pe patul puştii! Nu cumpără o pendulă cu încrustări de sidef! continua Emma arătând ceasornicul Boulle; nici şuierătoare de argint aurit la bici — şi punea mâna pe ele — nici brelocuri la ceas! O, nimic nu-i lipseşte! Până şi un serviciu de lichior în camera lui! Căci ţii la tine, trăieşti bine, ai castel, ferme, păduri; te ţii de vânători cu gonaci, te plimbi la Paris... Eh! dacă n-ar fi decât ăştia, exclamă ea, luând de pe cămin butonii de manşete, decât ultimul flecuşteţ! şi încă poţi scoate banii pe ei!... O, nu, nu-mi trebuie! Ţineţi-i!

Şi zvârli cât colo butonii, al căror lănţişor de aur, izbindu-se de perete, se rupse.

— Eu însă ţi-aş fi dat tot, aş fi vândut tot, aş fi muncit cu mâinile mele, aş fi cerşit pe drumuri pentru un zâmbet, pentru o privire, pentru ca să te aud spunând: "Mulţumesc". Şi tu stai acolo liniştit în fotoliul tău, ca şi cum nu m-ai fi făcut să sufăr de ajuns până acum! De n-ai fi fost tu, ştii foarte bine că aş fi putut trăi fericită. Cine te silea? Făcuseşi pariu cu cineva? Mă iubeai totuşi; aşa-mi spuneai; şi adineauri încă... Ah, mai bine mă goneai! Mi-s mâinile calde încă de sărutările tale, şi uite colo, pe covor, locul unde-mi jurai în genunchi o dragoste veşnică. M-ai făcut să cred în ea; doi ani m-ai târât în cel mai măreţ şi cel mai suav vis!... Ei? Planurile noastre de călătorie, ţi le mai aminteşti? Oh, scrisoarea ta, scrisoarea ta! mi-a sfâşiat inima! Şi pe urmă, când vin iarăşi la el, care-i bogat, fericit, liber, ca să-i cer implorându-l şi aducându-i toată dragostea mea, un ajutor pe care l-ar da primul-venit, mă înlătură, pentru că l-ar costa trei mii de franci!

— Nu-i am! răspunse Rodolphe cu acel calm desăvârşit după care, ca după un scut, se ascund mâinile resemnate.

Emma ieşi. Pereţii se clătinau, tavanul o strivea; şi trecu iar pe-aceeaşi alee lungă, poticnindu-se de grămezile de frunze moarte pe care le împrăştia vântul. În sfârşit ajunse la şanţul din faţa gardului; îşi rupse unghiile de încuietoare, aşa era de grăbită s-o deschidă. După aceea, la o sută de paşi mai departe, suflând greu, gata să cadă, se opri. Şi atunci, întorcându-se,

mai zări încă o data castelul nepăsător, cu parcul, grădinile, cele trei curți şi toate ferestrele fațadei.

Rămase pierdută, ca trăsnită, fără să-şi mai dea seama că trăieşte decât din bătaia arterelor ei, pe care le auzea parcă izbucnind ca o muzică asurzitoare ce umplea tot câmpul. Sub picioarele ei, pământul i se părea mai moale ca o undă, iar brazdele i se părură ca nişte imense valuri negre care se spărgeau vuind. Toate amintirile şi ideile pe care le mai avea în minte răbufneau deodată, dintr-o singură zvâcnitură, ca miile de steluțe ale unui foc de artificii. Îl văzu pe tatăl ei, cabinetul lui Lheureux, odaia lor de-acolo, o altă privelişte. O apuca nebunia, începu să-i fie frică şi izbuti să-şi vină în fire, ce-i drept, cam nesigur; căci nu-şi aminti deloc cauza groaznicei stări în care se afla, adică chestiunea banilor. Nu suferea decât din pricina dragostei, şi simțea cum, amintindu-şi de ea, sufletul o părăseşte, ca răniții care, în agonie, simt cum viața se duce prin rana care sângerează.

Se înnopta; ciori treceau pe deasupra.

I se păru deodată că băşici roşii ca focul plesneau în aer, ca nişte mingi care trosnesc crăpând, şi se învârteau, se învârteau, topindu-se apoi în zăpadă, printre crengile copacilor. În mijlocul fiecăreia apărea chipul lui Rodolphe. Veneau tot mai multe, tot mai aproape, pătrunzând în ea; totul pieri. Recunoscu luminile caselor, care străluceau de departe, în ceață.

Atunci situația ei îi apăru în față ca o prăpastie. Gâfâia de-i plesnea pieptul. Apoi, într-o pornire de eroism care-o făcu aproape veselă, scoborî coasta în fugă, străbătu ocolul vacilor, cărarea, aleea, halele şi ajunse în fața prăvăliei farmacistului.

Nu văzu pe nimeni. Era gata să intre; dar, auzind clopoțelul, putea să vină cineva; şi, strecurându-se prin barieră, ținându-şi suflarea, pipăind pereții, înaintă până în pragul bucătăriei, unde ardea o lumânare pusă pe plită. Justin, cu mânecile suflecate, ducea o tavă.

"A! Stau la masă. S-aşteptăm."

Justin se-ntoarse. Emma bătu în geam. Justin ieşi.

— Cheia! Cea de sus, unde sunt...

— Cum?

Şi se uita la dânsa, înmărmurit de paloarea feței ei, care apărea ca o pată albă pe fondul negru al nopții. I se păru nemaipomenit de frumoasă şi măreață ca o fantomă; fără să înțeleagă ce voia, presimțea ceva groaznic.

Dar Emma începu iar, repede, şoptit, cu o voce dulce, ademenitoare:

— O vreau! Dă-mi-o.

Cum peretele despărțitor era subțire, se auzea în sufragerie țăcănitul furculițelor pe farfurii.

Îi spuse că trebuie să omoare şobolanii, care n-o lăsau să doarmă.

— Ar trebui să-l înştiinţez pe domnul.

— Nu! Stai! Apoi, cu un aer indiferent: Ei, nu face să te mai osteneşti; o să-i spun eu pe urmă. Hai, ia lumânarea.

Intră în coridorul în care dădea uşa laboratorului. Pe perete atârna o cheie cu etichetă: *Capharnaum.*

— Justin! strigă spițerul, care-şi pierduse răbdarea.

— Să urcăm!

Şi el merse-n urma ei.

Cheia se învârti în broască, şi Emma se duse de-a dreptul spre raftul al treilea — atât de bine o călăuzea memoria — luă borcanul albastru, smulse capacul, vârî mâna înăuntru şi, scoțând-o plină de un praf alb, începu să-l mănânce chiar din palmă.

— Staţi! strigă Justin, repezindu-se la ea.

— Taci! Să nu vină cineva...

Justin era disperat, voia să strige.

— Să nu spui nimic, altfel totul o să cadă asupra stăpânului tău!

Apoi se-ntoarse deodată potolită şi aproape cu seninătatea unei datorii împlinite.

Când Charles, tulburat de vestea sechestrului, se întorsese acasă, Emma de-abia plecase. Strigă, plânse, leşină, dar Emma nu apăru de nicăieri. Unde putea să fie? O trimise pe Félicité la Homais, la domnul Tuvache, la Lheureux, la "Leul de aur", peste tot; şi când îl lăsa puțin spaima, îşi vedea stima spulberată, averea pierdută, viitorul Berthei distrus. Din ce cauză?... Nici un cuvânt! Aşteptă până la ora 6 seara. În sfârşit, nemaiputând răbda şi închipuindu-şi că Emma plecase la Rouen, porni pe şosea, făcu o jumătate de leghe, nu întâlni pe nimeni, mai aşteptă şi veni înapoi. Emma se întorsese.

— Ce-a fost?... De ce?... Explică-mi!...

Emma se aşeză la birou şi scrise o scrisoare pe care o lipi încet, adăugând data, ziua şi ora. Apoi spuse cu un ton solemn:

— Ai s-o citeşti mâine; până atunci, te rog, nu-mi mai pune nici o întrebare!... Nu, nici una!

— Dar...

— Oh, lasă-mă! Şi se întinse pe pat.

Un gust iute pe care-l simțea în gură o trezi.

Îl zări pe Charles şi închise iar ochii.

Se supraveghea, curioasă, ca să-şi dea seama dacă suferă. Dar nu, încă nimic. Auzea tictacul pendulei, pâlpâitul focului şi respirația lui Charles, care stătea-n picioare lângă patul ei.

"Ah, ce puțin lucru e moartea! se gândea ea; am să adorm, şi totul o să se isprăvească!"

Luă o înghițitură de apă şi se întoarse cu fața la perete.

Gustul acela îngrozitor de cerneală stăruia.

— Mi-e sete!... Oh! Tare mi-e sete! suspină ea!

— Dar ce ai? zise Charles, întinzându-i un pahar.

— N-am nimic!... Deschide fereastra... mă înăbuş!

Şi o apucă o greață atât de năprasnică, încât de-abia avu timp să-şi ia batista de sub pernă.

— Ia-o! zise ea repezit. Arunc-o!

Charles începu s-o întrebe; nu-i răspunse nimic. Stătea neclintită, temându-se ca nu cumva cea mai mică mişcare s-o facă să verse. Între timp, simțea un frig ca gheața care i se urca de la picioare până la inimă...

— Ah, iată că începe! murmură ea.

— Ce spui?

Îşi clătina capul cu o mişcare înceată, plină de spaimă, şi-şi tot descleşta mereu fălcile, ca şi cum ar ar fi avut pe limbă ceva nespus de greu. La ora 8 începu iar să verse.

Charles băgă de seamă că în fundul ligheanului era un fel de nisip alb prins de pereții de porțelan.

— Extraordinar! Ciudat! repeta el.

Dar Emma spuse cu glas tare:

— Nu, te înşeli!

Atunci, încetişor şi aproape mângâind-o, îi trecu mâna pe stomac. Emma scoase un țipăt ascuțit. Charles se dădu îndărăt, înspăimântat.

Pe urmă Emma începu să geamă; la început slab. Un fior puternic îi scutură umerii şi deveni mai palidă decât cearceaful în care se înfigeau degetele ei crispate. Pulsul inegal aproape nu se mai simțea acum.

Broboane de sudoare se prelingeau pe fața ei vânătă, care părea încremenită în exalațiile unor aburi metalici. Îi clănțăneau dinții, ochii măriți priveau pierduți în jur, şi, la tot ce-o întreba, nu răspundea decât dând din cap; zâmbi chiar de două-trei ori. Puțin câte puțin, gemetele se întețiră. Îi scăpă un urlet înăbuşit; pretinse că se simte mai bine şi că îndată o să se scoale. Începură convulsiile; țipă.

— Ah, Doamne, ce cumplit e!

Charles se aruncă în genunchi lângă pat.

— Vorbeşte! Ce-ai mâncat? Răspunde, pentru numele lui Dumnezeu!

Şi o privea cu nişte ochi plini de dragoste, cum Emma nu mai văzuse niciodată.

— Ei bine, acolo... acolo!... zise ea cu o voce sfârşită.

Se repezi la birou, rupse sigiliul plicului şi citi cu glas tare: *„Să nu se arunce vina asupra nimănui"*... Se opri, îşi trecu mâna pe ochi şi mai citi o dată.

— Cum? Ajutor! Săriți!

Şi nu era în stare să facă altceva decât să repete: "Otrăvită! Otrăvită!" Félicité alergă la Homais, care umplu piața cu această veste; doamna Lefrançois o auzi la "Leul de aur"; câțiva se sculară din pat ca s-o spună vecinilor şi toată noaptea satul fu în picioare.

Înnebunit, bolborosind, gata să se prăbuşească, Charles se învârtea prin odaie. Dădea peste mobile, îşi smulgea părul din cap; farmacistul niciodată nu şi-ar fi închipuit că poate să existe un spectacol atât de îngrozitor.

Se întoarse acasă să-i scrie domnului Canivet şi doctorului Larivière. Îşi pierdea capul; făcu mai mult de cincisprezece ciorne. Hippolyte plecă la Neufchâtel, iar Justin goni atât de tare calul lui Bovary, încât îl lăsă pe colina Bois-Guillaume țeapăn, pe trei sferturi mort.

Charles voia să răsfoiască dicționarul de medicină; nu putea să vadă nimic; îi jucau rândurile înaintea ochilor .

— Fii calm! zise spițerul. Trebuie numai să administrăm un antidot puternic. Ce otravă a luat?

Charles îi arătă scrisoarea. Luase arsenic.

— Dacă-i aşa, zise Homais, va trebui să-i facem analiza. Căci el ştia că la orice otrăvire trebuie să se facă o analiză; iar celălalt, care nu pricepea, răspunse:

— Ah! Faceți! Faceți, salvați-o!...

Apoi, întorcându-se lângă ea, se prăbuşi pe covor şi rămase, plângând, cu capul rezemat pe marginea patului.

— Nu plânge! îi spuse Emma. În curând n-am să te mai chinuiesc!

— De ce? Cine te-a silit?

Emma-i răspunse:

— Trebuia, dragul meu.

— Nu erai fericită? E vina mea? Eu totuşi am făcut tot i ce mi-a stat în putință!

— Da... adevărat... tu, tu eşti bun!

Şi Emma-i trecea mâna, încet, prin păr. Gingăşia acestei

senzații îi sporea tristețea; simțea toată ființa lui prăbuşindu-se de disperare la gândul că avea s-o piardă, tocmai atunci când, dimpotrivă, Emma îi arăta mai multă dragoste ca niciodată; şi nu găsea nimic, nu îndrăznea, nu ştia ce să facă, urgența unei hotărâri imediate zăpăcindu-l cu totul.

Emma se gândea că sfârşise cu toate trădările, josniciile şi cu nenumăratele pofte care o torturau. Acum nu mai ura pe nimeni; gândurile ei erau tot mai învălmăşite, ca într-un amurg, şi, din toate zgomotele de pe pământ, nu mai auzea decât tânguirea mereu întreruptă a acestei sărmane inimi, dulce şi nedesluşită, ca ecoul cel din urmă al unei simfonii care se aude din ce în ce mai departe.

— Aduceți-mi fetița, zise ea, ridicându-se în coate.

— Nu-ți mai e rău, nu-i aşa? întreba Charles.

— Nu! Nu!

Serioasă şi aproape visând încă, copila apăru în brațele slujnicei, în lunga ei cămăşuță de noapte, din care-i ieşeau picioarele goale. Se uita mirată la odaia răvăşită şi clipea din ochi, orbită de sfeşnicele lungi, aprinse, de pe mobile. Ele-i aduceau aminte fără îndoială de diminețile de Anul Nou sau de lăsata-secului, când, tot aşa, trezită de vreme la lumina lumânărilor, venea în patul mamei să-şi primească darurile, căci începu să spună:

— Unde sunt, mamă?

Şi cum toată lumea tăcea:

— Dar nu-mi văd pantofiorul!

Félicité o pleca spre pat, dar fetița tot trăgea cu ochii spre cămin.

— L-a luat doica? întrebă ea.

Şi, auzind numele doicii, care-o făcea să-şi aducă aminte iar de adul-terele şi de cumplitele ei nenorociri, doamna Bovary întoarse capul, ca şi cum ar fi simțit dezgustul unei alte otrăvi, mai puternice, care-i venea în gură. Berthe rămase pe pat.

— Oh, ce ochi mari ai, mamă! Ce palidă eşti! Ce tare asuzi!...

Emma se uita la dânsa.

— Mi-e frică! zise micuța, ferindu-se.

Emma-i luă mâna să i-o sărute; fetița se zbătea.

— Destul! Luați-o de-aici! strigă Charâes, care plângea în alcov.

Simptomele conteniră apoi un moment; părea mai puțin agitată; şi la fiecare cuvânt fără importanță, la fiecare răsuflare puțin mai liniştită, Charles începea să capete speranțe. Când, în sfârşit, intră Canivet, se aruncă plângând în brațele lui.

— Ah! Aţi venit! Mulţumesc! Sunteţi atât de bun! Dar totul merge mai bine. Uitaţi-vă la ea...

Confratele nu avu de loc aceeaşi părere, şi, neobişnuind să meargă — după cum spunea chiar el — *pe ocolite,* prescrise vomitiv, ca să-i uşureze de tot stomacul. Curând, începu să verse sânge. Buzele i se strânseră mai tare. Avea mâinile şi picioarele crispate, trupul plin de pete negre, şi pulsu-i luneca sub degete ca un fir de aţă întins, ca o strună de harpă gata să plesnească.

Începu apoi să ţipe înfricoşător. Blestema otrava, o drăcuia, implora să se grăbească şi dădea la o parte cu mâna tot ce bârbatul ei, mai pierdut decât ea, se căznea să-i dea de băut. Charles stătea în picioare, cu batista la gură, gemând, plângând, sufocat de sughiţurile de plâns care-l scuturau din cap până-n picioare; Félicité alerga încolo şi încoace prin odaie; Homais, încremenit, ofta adânc, iar domnul Canivet, care-şi păstra totdeauna cumpătul, începea şi el să se simtă tulburat.

— Ei, al dracului!... Totuşi... stomacul a fost golit, şi, din moment ce cauza a încetat...

— Şi efectul trebuie să înceteze, completă Homais, asta-i sigur!

— Dar salvaţi-o! exclamă Bovary.

Fără să asculte ce spunea farmacistul, care mai dădu drumul la întâmplare unei ipoteze: "Poate că-i un acces salvator", Canivet era gata să-i administreze nişte teriac{52}, când se auziră pocnete de bici; toate geamurile zbârnâiră, şi un cupeu-poştalion, tras din răsputeri de trei cai plini de noroi până la urechi, apăru deodată la colţul halelor. Era doctorul Larivière.

Apariţia unui zeu n-ar fi stârnit mai multă vâlvă. Bovary ridică mâinile. Canivet se opri brusc, iar Homais îşi scoase boneta grecească cu mult înainte de-a intra doctorul.

Larivière aparţinea acelei mari şcoli de chirurgie ieşite de sub halatul lui Bichat, acelei generaţii, acum dispărută, de practicieni filozofi, care, iubindu-şi arta cu o dragoste fanatică, o practicau cu patimă şi iscusinţă. Când se înfuria, tremura tot spitalul, iar elevii lui îl venerau atât de mult, încât, de îndată ce se instalau ca medici, se sileau să-l imite pe cât cu putinţă în toate; aşa că, prin oraşele dimprejur, îi găseai îmbrăcaţi la fel ca dânsul, cu un pardesiu lung de merinos, cu o haină largă şi neagră, ale cărei manşete, descheiate, lui îi cădeau puţin peste mâinile cărnoase, nişte mâini foarte frumoase, totdeauna fără mănuşi, pentru a fi gata parca să se afunde în toate suferinţele. Disprețuind decoraţiile, titlurile şi academiile, primitor, generos

ca un părinte cu cei săraci şi practicând virtutea fără să creadă în ea, ar fi putut trece aproape drept un sfânt dacă ascuțimea spiritului său n-ar fi făcut să fie temut ca un diavol. Privirea-i, mai tăioasă decât bisturiele lui, îți intra drept în suflet, şi printre afirmații şi ascunzişuri pudice, destrăma orice minciună. Şi trecea astfel prin viață, încărcat de acea majestate plină de blândețe pe care o dă conştiința unui mare talent, averea şi patruzeci de ani de viață de muncă fără pată.

Încruntă sprâncenele chiar din uşă de îndată ce zări fața cadaverică a Emmei, întinsă pe spate, cu gura deschisă. Apoi, având aerul că ascultă ce-i spune Canivet, îşi tot plimba arătătorul sub nări, repetând:

— Bine, bine...

Dar ridică uşor din umeri. Bovary băgă de seamă; se uitară unul la altul; şi omul acesta, obişnuit să vadă atâtea dureri, nu-şi putu stăpâni o lacrimă care-i căzu pe guleraşul de dantelă.

Voi să se retragă cu Canivet în odaia de alături. Charles veni după ei.

— E foarte rău, nu-i aşa? Dacă i-am pune nişte cataplasme cu muştar... mai ştiu eu ce? Dar găsiți ceva, dumneavoastră, care ați salvat atâția!

Charles îl cuprinse în brațe cu amândouă mâinile, îl privi în ochi, lung, îngrozit, implorând, pe jumătate leşinat pe pieptul lui.

— Hai, dragul meu, curaj! Nu se mai poate face nimic.

Şi doctorul Larivière se-ntoarse să plece.

— Plecați?

— O să mă reîntorc.

Ca şi cum ar fi vrut să dea un ordin surugiului de la poştalion, ieşi împreună cu domnul Canivet, care nici el nu prea voia s-o vadă pe Emma murind în mâinile lui.

Farmacistul îi ajunse în piață. Prin firea lui, Homais nu se putea despărți de oamenii celebri. Aşa că-l imploră pe domnul Larivière să-i facă deosebita cinste de-a lua masa la el.

Trimise repede să ia nişte porumbei de la "Leul de aur", toate cotletele care mai erau la măcelărie, smântână de la Tuvache, ouă de la Lestiboudois, şi spițerul însuşi ajută să fie totul gata, în timp ce doamna Homais spunea, trăgând de şireturile camizolului:

— O să mă scuzați, domnule, căci în nenorocitul nostru sat, îndată ce nu ştii din ajun...

— Paharele cu picior! şopti Homais.

— Dacă am fi fost măcar într-un oraş, am fi putut să

facem rost de nişte pulpă umplută.

— Taci!... Poftim la masă, doctore!

Găsi de cuviinţă ca, după primele îmbucături, să dea câteva amănunte asupra nenorocirii:

— La început mi s-a părut că e vorba de-o senzaţie de uscăciune a faringelui, pe urmă de dureri insuportabile la epigastru, de-o superpurgaţie, de comă.

— Dar cum s-a otrăvit?

— Nu ştiu, doctore, şi nici nu prea pot să-mi închipui de unde a putut să-şi procure acest acid arsenios.

Justin, care tocmai aducea un teanc de farfurii, începu să i tremure.

— Ce ai? îl întrebă farmacistul.

Când auzi asta, băiatul scăpă tot din mâini, cu un zgomot asurzitor.

— Imbecilule! strigă Homais. Neîndemânaticule! Mocăitule! Măgarule! Dar, deodată, stăpânindu-se: Am voit, doctore, să încerc o analiză, şi *primo,* am introdus cu băgare de seamă într-un tub...

— Ar fi fost mai bine, zise doctorul, să-i fi introdus degetele în gât.

Confratele lui tăcea, căci primise adineauri, între patru ochi, o săpuneală zdravănă în privinţa emeticului său, aşa încât acest Canivet, atât de fudul şi vorbăreţ când a fost vorba le piciorul sucit, era în ziua aceea foarte modest; zâmbea într-una, aprobând tot.

Homais se umfla în pene de mândria ce-a avea asemenea musafiri, şi ideea că Bovary e atât de nenorocit îi sporea oarecum plăcerea când se gândea cu egoism la el însuşi. Şi apoi prezenţa doctorului îl înflăcăra. Îşi arăta toată erudiţia, vorbea alandala de cantaride, de upas{53}, de copacul-morţii, de vipere...

— Ba chiar am citit, doctore, că s-au găsit oameni intoxicaţi — de parcă ar fi fost trăsniţi — din cauza unor cârnaţi care suferiseră o prea vehementă fumigaţie. Cel puţin aşa era scris într-un foarte frumos raport, alcătuit de una din celebrităţile noastre farmaceutice, de unul din maeştrii noştri, ilustrul Cadet de Gassicourt!

Doamna Homais îşi făcu apariţia, aducând una din acele maşini care se tot clatină şi care se-ncălzesc cu spirt; căci Homais ţinea să fiarbă chiar pe masă cafeaua, pe care el însuşi o prăjise, o râşnise şi o amestecase.

— *Saccharum,* doctore, zise el oferindu-i zahăr.

Puse apoi să-i aducă jos toţi copiii, curios să aibă părerea

chirurgului asupra constituției lor.

În sfârşit, când domnul Larivière era gata să plece, doamna Homais îi ceru o consultație pentru soțul ei. I se îngroşa sângele adormind în fiecare seară imediat după masă.

— O, nu-s simțurile{54} care-l supără.

Zâmbind puțin de acest joc de cuvinte neobservat, doctorul deschise uşa. Dar farmacia era ticsită de lume, şi cu multă greutate putu să se descotorosească de respectabilul domn Tuvache, care se temea ca nevastă-sa să nu capete o congestie pulmonară, pentru că avea obiceiul să scuipe în cenuşă; apoi, de domnul Binet, care suferea uneori de-o foame năprasnică, şi de doamna Caron, care avea înțepături; de Lheureux, care avea amețeli; de Lestiboudois, care avea un reumatism; de doamna Lefrançois, care avea grețuri. În sfârşit, cei trei cai porniră, şi, în general, lumea găsi că doctorul nu fusese de loc binevoitor.

Toată lumea începu sa se uite la domnul Bournisien, care trecea prin hale cu sfântul mir.

Homais, precum îi porunceau principiile lui, asemui pe preoți cu corbii pe care-i atrage mirosul de mort; vederea unei fețe bisericeşti îi era personal neplăcută, căci anteriul îl făcea să se gândească la giulgiu, şi ura anteriul întrucâtva şi de frica giulgiului.

Cu toate acestea, nedându-se îndărăt de la ceea ce numea el *misiunea lui,* se întoarse la Bovary împreună cu Canivet, pe care domnul Lanvière, înainte de a pleca, îl rugase cu insistență să facă asta; ba chiar, fără aluziile nevestei sale, încă ar fi luat cu dânsul şi pe cei doi copii, ca să-i deprindă cu împrejurările grele din viață, pentru ca asta să le fie o lecție, o pildă, un tablou solemn, care să le rămână mai târziu în minte.

Când intrară, odaia era plină de-o solemnitate jalnică. Pe masa de lucru, acoperită cu un şervet alb, erau pe-o tavă de argint vreo cinci-şase tampoane de vată lângă un crucifix mare, între două sfeşnice aprinse. Cu bărbia în piept, Emma deschidea pleoapele peste măsură de tare; şi bietele ei mâini se târau pe cearceaf cu acel gest hidos şi blând al celor în agonie, care parcă se grăbesc să tragă giulgiul pe ei. Alb la față ca o statuie şi cu ochii roşii ca nişte cărbuni, Charles stătea fără să plângă în fața ei, la picioarele patului, pe când preotul, stând într-un genunchi, murmura ceva în şoaptă.

Ea îşi întoarse capul încet şi păru că se bucură când dădu cu ochii deodată de patrafirul violet, regăsind, fără îndoială, în mijlocul unei linişti neobişnuite, voluptatea pierdută a primelor ei avânturi mistice, laolaltă cu viziuni de fericire veşnică ce

începeau.

Preotul se ridică să ia crucifixul; atunci Emma întinse gâtul ca cineva căruia-i e sete, şi, lipindu-şi buzele de trupul Fiului Domnului, dădu, cu toată puterea ei sfârşită, cea mai înfiorată sărutare de dragoste pe care o dăduse vreodată. Pe urmă, preotul spuse tare *Misereatur* şi *Indulgentiam,* muie degetul cel mare de la mâna dreaptă în untdelemn şi începu s-o miruie; mai întâi pe ochii care râvniseră atât de mult toate măreţiile pământeşti; apoi pe nările lacome de adieri calde şi de miresmele dragostei; apoi pe gura care se deschisese pentru minciună, care gemuse de trufie şi ţipase în desfrâu; apoi pe mâinile care se desfătau la atingerile suave, şi, în sfârşit, pe talpa picioarelor, aşa de agere odinioară când alerga să-şi potolească dorinţele, şi care de-acum nu vor mai umbla.

Preotul îşi şterse degetele, aruncă în foc bucăţelele de vată muiate în untdelemn şi se întoarse să stea lângă muribundă, ca să-i spună că acum trebuie să împreune suferinţele ei cu cele ale lui Isus Hristos şi să se încredinţeze îndurării Domnului.

Sfârşindu-şi cuvântul de îmbărbătare, încercă să-i pună în mână o lumânare sfinţită, simbol al slăvilor cereşti, de care în curând avea să fie înconjurată. Prea slăbită, Emma nu putu strânge degetele, şi dacă n-ar fi ţinut-o Bournisien, lumânarea ar fi căzut jos.

Nu mai era totuşi atât de palidă, şi chipul ei avea o expresie de seninătate, ca şi cum sfânta taină ar fi vindecat-o.

Preotul nu pierdu prilejul de-a atrage luarea-aminte, şi chiar îi explică lui Bovary, că, uneori, Domnul prelungea viaţa oamenilor când socotea că-i de folos pentru izbăvirea lor; şi Charles îşi aduse aminte de ziua când, tot aşa, pe moarte, Emma mai fusese împărtăşită.

"Poate că nu ar trebui să pierdem orice nădejde", gândi el.

Într-adevăr, Emma privi jur împrejur, încet, ca cineva care se trezeşte dintr-un vis; apoi, cu o voce desluşită, ceru oglinda şi rămase câtva timp aplecată deasupra ei, până în clipa când lacrimi mari începură să-i curgă din ochi. Atunci îşi dădu capul pe spate, scoţând un suspin, şi căzu iar pe pernă.

Pieptul ei începu imediat să gâfâie grăbit. Toată limba îi ieşi din gură; ochii, rotindu-se, păleau ca două lămpi care se sting, şi ai fi crezut-o moartă dacă coastele nu s-ar fi zbătut atât de înspăimântător de repede, scuturate de-o răsuflare furioasă, ca şi cum sufletul ei s-ar fi smucit ca să se desprindă. Félicité îngenunche în faţa crucifixului, şi chiar farmacistul îşi îndoi puţin genunchii, pe când domnul Canivet privea vag în piaţă. Bournisien, cu lungu-i anteriu negru, care se târa în

urma lui prin odaie, începu iar să facă rugăciuni, cu fruntea înclinată pe marginea patului. Charles sta în genunchi, de cealaltă parte, cu brațele întinse spre Emma. Îi luase mâinile şi i le strângea, tresărind la fiecare bătaie a inimii, ca un ecou al unei ruine care se prăbuşeşte. Pe măsură ce horcăia tot mai tare, îşi grăbea şi preotul rugăciunile, care se amestecau cu plânsul înăbuşit al lui Bovary, şi uneori dispărea parcă totul în murmurul surd al silabelor latineşti, care sunau ca dangătul de înmormântare al unui clopot.

Deodată se auzi pe trotuar un bocănit de saboți grei şi hârşcâitul unui baston; apoi se înălță o voce, o voce aspră care cânta:

Când arde soarele-n amiază,
Iubire fetele visează.

Emma se ridică atunci ca un cadavru pe care l-ar fi galvanizat cineva, cu părul despletit, cu ochii ficşi, holbați,

Ca să adune mai cu zor
Tot grâul care-a fost cosit,
Nanette se-apleacă pe ogor
Spre brazda ce l-a dăruit.

— Orbul! strigă ea.

Şi Emma, crezând că vede fața hidoasă a nenorocitului ridicându-se deodată în întunecimile veşnice, ca o spaimă, începu să râdă, cu un râs cumplit, fioros, disperat.

Bătu atunci un vânt nespus,
Şi fusta-i flutură în sus.

Un spasm o abătu iar pe saltea. Toți se apropiară. Emma nu mai era.

IX

Întotdeauna, după moartea cuiva, cei dimprejur rămân ca încremeniți, atât e de greu să înțeleagă prezența neaşteptată a neantului şi să se resemneze cu credința că într-adevăr aşa este. Dar când îşi dădu seama că Emma nu mai mişcă, Charles se aruncă asupra ei, strigând:

— Adio! Adio!

Homais şi Canivet îl scoaseră din odaie.

— Potoleşte-te!

— Da, spunea el, zbătându-se, am să fiu cuminte, n-am să fac nimic rău. Dar lăsaţi-mă! Vreau s-o văd! E soţia mea!

Şi începea iar să plângă.

— Plângi, îi spuse farmacistul, lasă natura în voia ei, asta o să te uşureze!

Mai slab ca un copil, Charles se lăsă dus jos, în sală, şi domnul Homais se întoarse imediat la el acasă.

În piaţă îl opri orbul, care, târându-se până la Yonville cu nădejdea de-a căpăta pomăda contra inflamaţiilor, întreba pe toţi oamenii de pe stradă unde stătea spiţerul.

— Ei! Parcă de asta-mi arde mie acum? Ei, atâta pagubă.! N-ai decât să vii altă dată!

Şi intră repede în farmacie.

Trebuia să scrie două scrisori, să facă o poţiune calmantă pentru Bovary, să găsească o minciună ca să nu se afle ca Emma s-a otrăvit şi să o publice într-un articol care să apară în *Fanal,* fără a mai pune la socoteală pe cei care-l aşteptau ca să afle ce s-a întâmplat; şi când toată lumea din Yonville îi auzi povestea cu arsenicul pe care Emma-l luase drept zahăr când făcea o cremă de vanilie, Homais se-ntoarse iar la Bovary.

Îl găsi singur (Canivet tocmai plecase), stând într-un fotoliu, lângă fereastră, contemplând cu un aer idiot lespezile de pe jos din sală.

— Acum, zise farmacistul, ar trebui să fixaţi dumneavoastră ora ceremoniei.

— De ce? Care ceremonie? Apoi, bâlbâindu-se, îngrozit: O, nu, nu-i aşa? Nu, vreau s-o ţin aici!

Ca să se liniştească, Homais luă o carafă de pe etajeră şi începu să ude muşcatele.

— O, mulţumesc, zise Charles, eşti atât de drăguţ!

Şi nici nu isprăvi vorba, copleşit de mulţimea amintirilor pe care gestul farmacistului i le trezea.

Atunci, ca să-i mai schimbe gânduriie, Homais socoti că-i bine să-i vorbească puţin de horticultură; plantele au nevoie de umezeală. Charles înclina capul în semn de aprobare.

— De altfel, de-acum o să se facă frumos.

— Ah! exclama Bovary.

Nemaigăsind ce să spună, spiţerul începu să dea încet la o parte perdeluţele de la geamlâc.

— Uite, trece domnul Tuvache.

Charles repetă maşinal:

— Trece domnul Tuvache.

Homais nu mai cuteza să-i vorbească iar despre dispoziţiile de înmormântare; preotul fu cel care izbuti să-l hotărască.

Charles se închise în cabinetul lui, lua condeiul în mână şi, după ce plânse în hohote o bucată de vreme, scrise:

"Vreau să fie înmormântată în rochia ei de nuntă, cu pantofi albi, cu cunună, cu părul despletit pe umeri; trei sicrie, unul de stejar, unul de mahon, unul de plumb. Să nu mi se spună nimic, voi fi tare. Pe deasupra să se pună o bucată mare de catifea verde. Asta mi-i dorinţa. S-o împliniţi."

Cei de faţa se mirară mult de ideile romantice ale lui Bovary, şi farmacistul se duse îndată să-i spună:

— Catifeaua aceea mi se pare de prisos. De altfel, şi costă...

— Ce vă priveşte? ţipă la el Charles. Lăsaţi-ma! Dumneata n-o iubeai! Pleacă!

Preotul îl luă la braţ ca să facă împreună o plimbare prin grădină. Îi vorbi despre deşertăciunea celor pământeşti. Dumnezeu era mare, bun; trebuie să te supui fără murmur poruncilor lui şi chiar să-i mulţumeşti.

Charles izbucni blestemând:

— Îl urăsc pe Dumnezeul ăsta al vostru!

— Duhul răzvrătirii vă mai stăpâneşte încă, spuse preotul, oftând.

Bovary era acum departe. Mergea făcând paşi mari, de-a lungul zidului, pe lângă spalier, şi scrâşnea din dinţi, se uita în sus, blestemând cerul; dar nici o frunză nu se clinti.

Burniţa. Charles, care era cu pieptul gol, începu să dârdâie; se întoarse şi intră să stea în bucătărie.

La ora 6 se auzi în piaţă un zgomot de fiare vechi; sosea *Rîndunica;* şi Charles rămase cu fruntea lipită de geam, să vadă cum coboară toţi călătorii, unul după altul. Félicité îi puse pe jos o saltea, în salon; se trânti deasupra şi adormi.

Deşi filozof, domnul Homais respecta morţii. Aşa că, uitând vorbele de manie pe care bietul Charles i le spusese, seara veni la el să privegheze moarta, aducând trei volume şi o mapă cu hârtie, ca să ia note.

Domnul Bournisien era acolo, şi la căpătâiul patului, care fusese scos din alcov, ardeau două lumânări mari.

Spiţerul, care nu suferea tăcerea, începu să formuleze oarecare imputări la adresa acestei "nefericite femei"; dar preotul îi răspunse că acum nu mai rămâne decât să se roage

pentru ea.

— Cu toate acestea, începu iar Homais, din două una: sau a murit în harul Domnului (cum se exprima biserica), şi atunci nu mai are nevoie de rugăciunile noastre; sau a murit nepocăită (asta-i, cred, expresia preoţească), şi atunci...

Bournisien îi tăie vorba, răspunzându-i ursuz că şi atunci încă trebuia să te rogi.

— Dar, nu se lasă farmacistul, dacă Dumnezeu ştie toate nevoile noastre, ce rost mai au rugăciunile?

— Cum? zise preotul. Rugăciunea?! Dumneata nu eşti creştin?

— Să mă ierţi, zise Homais. Eu admir creştinismul. Mai întâi, el a eliberat sclavii, a introdus în lume o morală...

— Nu-i vorba de asta: Toate textele...

— Oho! cât despre texte, deschide istoria: se ştie că au fost falsificate de iezuiţi!

Intră Charles şi, înaintând spre pat, dădu încet la o parte perdelele.

Emma avea capul aplecat spre dreapta. Colţul gurii, care rămăsese deschisă, era ca o gaură neagră în partea de jos a feţei. Degetele mari de la mâini erau îndoite în palmă. Un fel de pulbere albă îi pudra genele, iar ochii începeau să-i dispară într-o paliditate lipicioasă, care semăna a pânză subţire, de parcă nişte păianjeni ar fi ţesut-o deasupra. De la sâni până la genunchi, cearceaful făcea o adâncitură, ridicându-se apoi la vârful picioarelor; şi Charles avu impresia că apăsau peste ea nişte blocuri nesfârşite, o greutate uriaşă.

Ceasul de la biserică sună ora 2.. Se auzea murmurul sonor al râului care curgea în beznă, la picioarele terasei. Din când în când, domnul Bournisien îşi sufla nasul cu zgomot, iar Homais scârţâia din peniţă scriind:

— Hai, prietene dragă, spuse el, du-te de-aici, spectacolul acesta îţi rupe inima.

Îndată ce plecă Charles, farmacistul şi preotul începură iar discuţia.

— Citiţi pe Voltaire! zicea unul. Citiţi pe d'Holbach, citiţi *Enciclopedia!*

— Citiţi *Scrisorile câtorva evrei portughezi!* zicea celălalt; citiţi *Raţiunea creştinismului* de Nicolas, fost magistrat!

Se înfierbântau, erau roşii la faţă, vorbeau amândoi deodată, fără să se mai asculte unul pe celălalt; Bournisien era indignat de-atâta îndrăzneală, Homais se minuna de-atâta prostie; şi erau gata să se înjure, când deodată apăru iar Charles. Parcă era atras de-o vrajă. Mereu urca scara.

Se aşeza în faţa Emmei ca s-o vadă mai bine şi se pierdea în această contemplare, care era atât de adâncă, încât nici nu mai era dureroasă.

Îi treceau prin minte poveşti despre catalepsie, despre miracole prin magnetism; şi-şi spunea că dacă ar voi din toate puterile, ar izbuti poate s-o învie. O dată chiar se aplecă asupra ei şi o chemă încetişor: "Emma! Emma!" Suflarea lui puternică făcu să tremure pe perete flacăra lumânărilor.

În zorii zilei sosi doamna Bovary-mama; îmbrăţişând-o, Charles izbucni iar în plâns. Maică-sa căută, aşa cum încercase şi farmacistul, să-i spună că face prea mari cheltuieli cu înmormântarea. Charles se înfurie atât de tare, încât ea tăcu; o însărcină apoi să se ducă îndată la oraş, să cumpere tot ce trebuia.

Charles rămase singur toată după-amiaza; pe Berthe o duseseră la doamna Homais, iar Félicité stătea sus, în cameră, cu tuşa Lefrançois.

Seara veniră să-l vadă. Se scula, strângea mâinile fără sa poată scoate o vorbă, pe urmă se aşeza iar jos lângă ceilalţi, care stăteau roată în faţa căminului. Cu capul în jos, picior peste picior, bâţâiau din glezne, oftând adânc din când în când; şi fiecare se plictisea neînchipuit de tare; şi totuşi nici unul nu voia să plece el mai înainte.

La ora 9 dimineaţa, când Homais veni iar (de două zi!e numai pe el îl vedeai prin piaţă), era încărcat cu o grămadă de camfor, de smirnă şi de mirodenii. Aducea şi un borcan plin cu clor, să alunge miasmele. Când intră, servitoarea, doamna Lefrançois şi doamna Bovary-mama se învârteau în jurul Emmei, terminând cu îmbrăcatul; traseră apoi voalul lung şi ţeapăn, care o acoperi până peste pantofii de satin.

Félicité bocea:

— Vai, stăpâna mea, stăpâna mea, sărăcuţa!...

— Uitaţi-vă la dânsa, spunea hangiţa suspinând, ce drăgălaşă-i încă! Dacă nu-ţi vine sa juri că acuşi se scoală!

Pe urmă se aplecară să-i pună cununa.

Trebuiră să-i ridice puţin capul, şi atunci un val de lichid negru îi ieşi din gură, ca şi cum ar fi vărsat.

— Ah! Dumnezeule! Băgaţi de seama la rochie! strigă doamna Lefrançois. Pune mâna! îi spuse farmacistului. Nu cumva ţi-e frica?

— Frică, mie? răspunse el, ridicând din umeri. Ţi-ai găsit! Am văzut eu altele şi mai şi la "Hôtel-Dieu"{55}, când eram student la farmacie! Făcea *punch* în amfiteatrul de disecţie! Un filozof nu se sperie de neant; ba chiar, am spus-o de atâtea ori,

am de gând să-mi las prin testament trupul la un spital, să servească mai târziu ştiinţei.

Când sosi preotul, întrebă cum se mai simte domnul; şi după ce spiţerul îi răspunse, adăugă:

— Ştiţi, lovitura este încă prea proaspătă!

Homais îi spuse atunci că trebuie să fie fericit pentru că nu-i şi el expus ca alţii să-şi piardă o tovarăşă iubită; de unde se iscă o discuţie asupra celibatului preoţilor.

— Căci, spunea farmacistul, nu-i firesc ca un bărbat să se lipsească de femei! S-au văzut crime...

— Ei, păcatele mele, exclamă preotul, cum vrei dumneata ca un individ căsătorit să poată păstra, bunăoară, secretul spovedaniei?

Homais se ridică contra spovedaniei. Bournisien o apăra, oprindu-se asupra îndreptărilor morale pe care le înfăptuia. Povesti tot felul de anecdote cu hoţi care s-au făcut deodată oameni cumsecade. Nişte militari, când s-au apropiat de confesional ca să se spovedească, au simţit cum li se despăienjenesc ochii. La Fribourg era un preot calvinist...

Tovarăşul lui dormea. Apoi, simţind că se cam înăbuşă în atmosfera prea grea din odaie, deschise fereastra, şi farmacistul se trezi.

— Hai, trage puţin tabac! îi zise el. Hai, asta-ţi mai alungă somnul.

Undeva, departe, se auzeau nişte câini urlând.

— Auziţi cum urlă un câine? zise farmacistul.

— Se spune că ei presimt moartea, răspunse preotul. Ca şi albinele, care fug din stup când moare cineva.

Homais nu se mai agăţă de aceste prejudecăţi, căci adormise iar.

Domnul Bournisien, mai voinic, continuă o bucată de vreme să mişte încetişor buzele; apoi, pe nesimţite, îşi lăsă bărbia în piept, scăpă din mână cartea groasă şi neagră şi se puse pe sforăit.

Stăteau faţă în faţă, cu burta înainte, cu faţa buhăită, cu un aer îmbufnat, împăcaţi, în sfârşit, în aceeaşi slăbiciune omenească după atâtea neînţelegeri; şi erau tot atât de nemişcaţi ca şi cadavrul de-alături, care avea aerul că doarme.

Când intră, Charles nu-i trezi. Era pentru ultima oară. Venea să-şi ia rămas bun pentru totdeauna.

Plantele aromatice tot mai fumegau, şi rotocoale de abur albăstrui se amestecau la marginea ferestrei cu ceaţa care intra de-afară. Se zăreau câteva stele, şi noaptea era calma.

Din lumânări cădeau lacrimi mari de ceară pe

cearceafurile de pe pat. Charles se uita cum ard, obosindu-şi ochii la licărirea flăcării lor galbene.

Ape de lumină, schimbătoare, tremurau pe rochia de satin, albă ca un clar de lună. Emma dispărea dedesubt; şi Charles avu impresia că, împrăştiindu-se în jurul ei, Emma se pierdea nedesluşit în lucrurile ce o înconjurau, în tăcere, în noapte, în vântul care adia, în miresmele jilave care se ridicau.

Apoi, deodată, o vedea în grădina de la Tostes, pe bancă, lângă gardul de mărăcini, sau la Rouen, pe străzi, în pragul casei lor, în curtea de la Bertaux. Mai auzea şi acum râsul flăcăilor veseli care jucau sub meri; parfumul părului ei umplea odaia, şi rochia ei foşnea, în braţele lui, pârâind ca scânteile. Era aceeaşi rochie cu care-i acum!

Stătu multă vreme aşa, amintindu-şi fericirile de altădată, atitudinile ei, gesturile ei, timbrul vocii ei. După un acces de disperare, venea altul, şi altul, mereu, fără contenire, ca valurile unui flux năvalnic.

Avu o curiozitate îngrozitoare: încetişor, cu vârful degetelor, palpitând, ridică voalul. Dar scoase un ţipăt de spaima, şi ceilalţi doi se treziră. Îl duseră jos, în sală.

După asta, veni Félicité, să spună ca domnul cerea o şuviţă de păr.

— Taie! îi răspunse spiţerul.

Şi cum fata nu îndrăznea, se apropie el, cu foarfecele în mână. Tremura aşa de tare, încât îi înţepă pielea de la tâmple în câteva locuri. În cele din urmă, stăpânindu-şi emoţia, tăie din belşug de două-trei ori la întâmplare, lăsând nişte semne albe în frumuseţea aceea de păr negru.

Farmacistul şi preotul se adânciră iar în îndeletnicirile lor, trăgând din timp în timp câte-un pui de somn, pentru ca să dea vina unul pe altul de câte ori se trezeau. Atunci domnul Bournisien mai stropea cu agheasmă pe jos, prin odaie, iar Homais arunca puţin clor.

Félicité avea grijă să le pună pe scrin o sticlă de rachiu, o bucată de brânză şi un cozonac mare. Aşa că, pe la 4 dimineaţa, spiţerul, care nu mai putea, spuse oftând:

— Zău că aş mai prinde puteri cu plăcere!

Preotul nu se lăsă rugat; ieşi ca să-şi spună liturghia şi se întoarse; apoi se puseră pe mâncat şi pe ciocnit, tot rânjind câte puţintel, fără să ştie de ce, stârniţi de acea vagă veselie care ne apucă după lungi momente de tristeţe; iar la ultimul păhăruţ, preotul îi spuse farmacistului, bătându-l pe umăr:

— Până la urmă o să ne înţelegem!

Jos, în vestibul, întâlniră lucrătorii care soseau. Şi, timp

de două ceasuri, Charles avu de îndurat chinul bătăilor de ciocan care răsunau în scânduri. O aşezară apoi în coşciugul ei de stejar, pe care-l băgară în celelalte două; dar cum coşciugul era prea larg, au trebuit să umple golurile cu nişte lână dintr-o saltea. În sfârşit, când cele trei capace fură geluite, bătute în cuie, încheiate, sicriul fu expus în faţa uşii; toată casa fu deschisă, şi oamenii din Yonville începură să vină buluc.

Sosi şi moş Rouault. Când zări doliul, leşină în piaţă.

X

Moş Rouault nu primise scrisoarea farmacistului decât treizeci şi şase de ore după eveniment; şi având în vedere sensibilitatea lui, domnul Homais o întocmise aşa fel, încât era cu neputinţă de ştiut la ce să se aştepte.

Bătrânul căzu mai întâi ca lovit de dambla. Pe urmă înţelese că nu era moartă, dar că putea să fie... În cele din urmă îşi puse bluza, îşi luă pălăria, îşi prinse un pinten la pantof şi porni în goană; şi, cât ţinu drumul, moş Rouault, gâfâind, se tot frământa de grijă. O dată chiar a trebuit să descalece. Nu mai vedea înaintea ochilor, auzea glasuri în jurul lui; simţea că înnebuneşte.

Se crăpa de ziuă. Zări trei găini negre dormind într-un copac; tresări înspăimântat de acest semn rău. Atunci făgădui Sfintei Fecioare trei patrafire pentru biserică şi că va merge desculţ de la cimitirul din Bertaux până la paraclisul din Vassonville.

Intră în Maromme, chemând de departe pe rândaşii de la han, îmbrânci uşa cu umărul, se repezi la sacul cu ovăz, turnă în iesle o sticlă de cidru dulce şi încălecă iar căluţul, care prinse a scăpăra din potcoave.

Îşi zicea că, fără îndoială, au să o scape, că doctorii au să-i găsească leac. Îi trecură prin minte toate vindecările miraculoase despre care auzise.

Apoi îi apărea moartă. Era acolo, în faţa lui, întinsă pe spate, în mijlocul drumului. Trăgea de frâu, şi vedenia pierea.

La Quincampoix, ca să prindă curaj, bău trei cafele una după alta.

Se gândi că, poate, când i-au scris, au greşit numele. Căută scrisoarea în buzunar, o găsi, dar nu-ndrăzni să o desfacă.

Ajunse să presupună că era, poate, vreo *păcăleală,* vreo răzbunare a cuiva, vreo născocire de chefliu; şi, de altfel, dacă

ar fi murit, s-ar fi aflat. Dar nu, priveliştea era ca-ntotdeauna: cerul era albastru, copacii se legănau; trecu o turmă de oi. Zări satul; lumea-l văzu gonind aplecat tare pe calul pe care-l bătea cumplit şi de pe ale cărui chingi începuse să picure sânge.

Când îşi veni în fire, se prăbuşi plângând în braţele lui Bovary:

— Fata mea! Emma! Copilul meu! Ce-a fost?...

Iar celălalt îi răspundea cu hohote de plâns:

— Nu ştiu, nu ştiu! A fost un blestem!

Spiţerul îi despărţi.

— Amănuntele astea groaznice sunt de prisos. Am să-i spun eu dumnealui. Uite că vine lumea. Puţină demnitate, ce dracu! Fiţi mai filozofi!

Bietul Charles voi să pară tare şi repetă de mai multe ori:

— Da... curaj!

— Ei bine, spuse bătrânul, o să am, dracu să mă ia! Am s-o petrec până la capăt.

Clppotele începură să bată. Totul era gata. Porniră. Şi, stând alături într-o strană, văzură trecând încolo şi încoace prin faţa lor pe cei trei cântăreţi care psalmodiau. Şarpele{56} fluiera din răsputeri. Domnul Bournisien, în odăjdii, cânta piţigăiat; se prosterna în faţa altarului, ridica mâinile, întindea braţele în lături. Lestiboudois umbla prin biserică cu rigla lui de os de balenă; sicriul era pus lângă strană între patru rânduri de lumânări. Lui Charles îi venea să se scoale şi să sufle în ele. Căuta totuşi să-şi întărească credinţa, să se avânte în speranţa unei vieţi în care o va mai vedea. Îşi închipuia că Emma plecase într-o călătorie undeva, departe de tot, de demult. Dar când se gândea că ea era acolo înăuntru şi că totul se sfârşise, că aveau s-o vâre în pământ, îl apuca o furie sălbatică, cumplită, disperată. Uneori credea că nu mai simte nimic; şi se bucura de aceasu alinare a suferinţei lui, mustrându-se totodată că-i un ticălos.

Pe lespezi se auzi bocănitul sec al unui baston cu vârful de fier, care bătea regulat. Zgomotul acesta venea din fund şi se opri brusc în părţile laterale ale bisericii. Un om într-o vestă groasă, cafenie, îngenunche cu greu. Era Hippolyte, băiatul de prăvălie de la "Leul de aur". Îşi pusese proteza cea nouă.

Unul dintre cântăreţi începu să facă ocolul bisericii, să strângă obolul, şi-n tava de argint sunau bani grei, unul după altul.

— Dar grăbiţi-vă! Sufăr, nu mai pot! strigă Bovary, aruncându-i mânios o piesă de cinci franci.

Omul bisericii îi mulţumi, făcând o adâncă plecăciune.

Cântau, îngenuncheau, iar se ridicau; nu se mai isprăvea! Îşi aduse aminte că o dată, la început, au asistat împreună la o slujbă şi că au stat de cealaltă parte, la dreapta, lângă perete. Clopotul începu iar. Scaunele începură să fie date la o parte. Cioclii trecură trei bețe pe sub sicriu, şi se ieşi din biserică.

Atunci Justin apăru în pragul farmaciei. Dar intră imediat, palid, clătinându-se.

Lumea stătea pe la fereşti, să vadă cortegiul trecând. Charles mergea în frunte, ținându-se drept. Îşi luase un aer de om curajos şi saluta dând din cap pe cei care, ieşind pe uliță sau pe poartă, se înşirau în convoi. Cei şase oameni, câte trei de fiecare parte, făceau paşi mici, gâfâind puțin. Preoții, cântăreții şi cei doi copii de la strană recitau *De profundis;* şi glasurile lor, ridicându-se şi coborându-se melodios, răsunau până departe pe câmp. Câteodată dispăreau la cotitura cărării; dar crucea cea mare de argint se vedea mereu înălțându-se printre copaci.

Femeile mergeau în urmă, în mantii negre, cu glugile pe spate; aveau în mână câte-o lumânare groasă, aprinsă, şi Charles simțea că leşină de-atâtea rugăciuni nesfârşite, de-atâtea făclii şi de mirosul searbăd de ceară şi de sutană. Adia o boare răcoroasă, secara şi rapița erau înverzite, picături de rouă tremurau pe gardurile de mărăcini de pe marginea drumului. Zarea era plină de tot felul de zgomote vesele: zdrăngănitut unei căruțe care mergea, departe, prin făgaşuri; cucurigul unui cocoş sau tropăitul unui mânz care se vedea alergând pe sub meri. Pe cerul senin pluteau nori trandafirii ca nişte pete; luminițe albăstrii cădeau pe colibele acoperite cu irişi; Charles recunoştea din mers curțile. Îşi aducea aminte de dimineți ca asta, când, după o vizită la vreun bolnav, ieşea din ogradă şi se întorcea la nevastă-sa.

Giulgiul negru, presărat cu lacrimi albe, se ridica din când în când, descoperind coşciugul. Obosiți, cioclii mergeau mai încet, şi sicriul înainta cu zguduituri necontenite, ca o şalupa legănată la fiecare val.

Ajunseră.

Bărbații merseră mai departe, până-n vale, până într-un loc în iarbă, unde era săpată groapa.

Se înşirară jur împrejur; şi pe când preotul vorbea, pământul roşu, aruncat pe margini, curgea pe la colțuri necontenit, fără să se-audă.

Apoi, după ce potriviră cele patru funii, împinseră coşciugul deasupra. Charles se uită cum coboară. Cobora mereu.

În sfârşit, se auzi o izbitură; funiile fură trase înapoi, scârțâind. Atunci Bournisien luă lopata pe care i-o întindea Lestiboudois; cu mâna stângă, în timp ce tot stropea cu dreapta, împinse cu putere o lopată bună de pământ; şi lemnul sicriului, izbit de bulgări, scoase acel vuiet îngrozitor, care rămâne-n noi ca răsunetul veşniciei.

Preotul trecu sfeştocul celui de-alături, care nu era altul decât domnul Homais. El îl scutură foarte grav, apoi îl întinse lui Charles, care se înfundă până la genunchi în grămada de pământ, din care începu să arunce cu pumnii în groapă, strigând: "Adio!" Îi trimitea sărutări; se târa spre groapă, ca să-l înghită o dată cu ea.

Îl luară de-acolo; şi, în curând, se potoli, simțind poate, ca toți ceilalți, vaga mulțumire de a se fi isprăvit odată.

Pe drum, la întoarcere, moş Rouault începu să fumeze, tacticos, o pipă; ceea ce Homais, în sinea lui, socoti că nu e prea cuviincios. Mai băgă de seamă că domnul Minet nu venise, că Tuvache "o ştersese" după slujbă, şi că Théodore, servitorul notarului, purta o haină albastră, "ca şi cum nu s-ar fi putut găsi o haină neagră, aşa cum se obişnuieşte, ce dracu!" Şi ca să le spună şi celorlalți toate astea, mergea de la un grup la altul. Toți deplângeau moartea Emmei, dar mai ales Lheureux, care nu lipsise de la înmormântare.

— Biata cuconiță! Ce durere pentru bărbatul ei!

Spițerul începu iar:

— Ştiți că dacă n-aş fi fost eu, s-ar fi dedat la un atentat funest împotriva lui însuşi!

— O persoană atât de bună! Şi când mă gândesc că am văzut-o chiar sâmbăta trecută în prăvălie la mine!

— N-am avut o clipă de răgaz, zise Homais, să pregătesc şi eu câteva cuvinte pe care să i le spun la mormânt.

Întorcându-se acasă, Charles se dezbrăcă, iar moş Rouault îşi călcă bluza cea nouă. Era nouă, şi, cum în drum îşi ştersese de multe ori ochii cu mânecile, vopseaua-i ieşise pe față; iar dârele lacrimilor se cunoşteau ca nişte linii pe stratul de praf de pe ea.

Doamna Bovary-mama era cu ei. Toți trei tăceau. În cele din urmă, bătrânul oftă:

— Ți-aduci aminte, prietene, că am venit la Tostes odată, când ai pierdut-o pe prima răposată? Pe-atunci puteam să te mângâi! Găseam ce să spun; dar acum... Apoi, cu un geamăt prelung, care-i zgudui tot coşul pieptului: Ah, vedeți dumneavoastră, s-a isprăvit cu mine! Am văzut cum mi s-a dus nevasta... după aceea fecioru-meu... şi azi, uite, fiică-mea!

Voi să se întoarcă imediat la Bertaux, spunând că n-o să poată dormi în casa asta. Refuză chiar să-şi vadă nepoata.

— Nu, nu, prea m-ar îndurera! S-o sărutaţi numai mult din parte-mi! Cu bine!... Eşti un băiat cumsecade! şi apoi, n-am să uit niciodată asta, cum îi zice, adăugă el bătându-se pe coapsă. Nu te teme, o să primeşti şi de-aci înainte curca dumitale!

Dar când ajunse pe creasta dealului, întoarse capul şi privi în urmă, aşa cum îl întorsese altădată pe drumul Saint-Victor, când se despărţise de ea. Ferestrele din sat erau toate roşii ca focul în razele piezişe ale soarelui care apunea pe câmp. Îşi puse mâna streaşină la ochi şi zări la orizont un loc împrejmuit de ziduri, unde copacii, ici şi colo, erau ca nişte pete negre printre pietre albe, apoi îşi urmă drumul, în trap mărunt, căci căluţul şchiopăta.

Cu toată oboseala, Charles şi mama sa stătură seara mult timp de vorbă, despre vremea de altădată şi despre viitor. Ea avea să vină să stea la Yonville, avea să se ocupe de gospodărie, pentru totdeauna. Se arătă iscusită şi mângâietoare, bucurându-se în sinea ei că recâştiga o dragoste care de atâţia ani îi scăpa. Bătu miezul nopţii. Satul era cufundat în tăcere ca de obicei, iar Charles, treaz, se gândea mereu la dânsa.

Rodolphe, care, ca să se mai distreze, cutreierase pădurea toată ziua, dormea liniştit în castelul lui; iar Léon, dincolo, dormea şi el.

Era însă unul care, la ceasul acela, nu dormea.

Pe mormânt, între brazi, plângea în genunchi un copil; şi pieptul lui, sfâşiat de durere, suspina adânc în întuneric, sub apăsarea unei nemărginite păreri de rău, mai blând decât luna şi mai nepătruns decât noaptea. Deodată poarta de fier scârţâi. Era Lestiboudois; venise să-şi ia sapa, pe care-o uitase mai înainte. Îl recunoscu pe Justin care sărea zidul, şi atunci îşi dădu seama cine era răufăcătorul care-i fura cartofii.

XI

A doua zi Charles ceru să-i aducă fetiţa. Berthe întrebă de mama ei. I se răspunse că era plecată, că are să-i aducă jucării. Berthe mai întrebă de câteva ori, apoi, cu timpul, nu se mai gândi la asta. Veselia acestui copil îl mâhnea pe Bovary şi trebuia să îndure nesuferitele consolări ale farmacistului.

Chestiunile băneşti începură iar în curând. Domnul Lheureux îl asmuţi din nou pe prietenul său Vinçart, iar

Charles se obligă să plătească sume enorme, căci nu voi să audă de vânzarea celei mai mici mobile care-i aparţinuse *ei.* Maică-sa era disperată de asta. Charles se indignă şi mai tare decât ea. Se schimbase cu totul. Bătrâna plecă de la dânsul.

Atunci fiecare începu *să profite.* Domnişoara Lempereur ceru să-i plătească lecţiile pe şase luni, deşi Emma nu luase niciodată nici una (cu toată factura aceea achitată pe care i-o arătase lui Bovary): se înţeleseseră între ele; cel care îi împrumuta cărţi ceru abonamentul pe trei ani: tuşa Rollet ceru costul mărcilor pentru vreo douăzeci de scrisori; şi cum Charles voia explicaţii, ea avu delicateţea să-i răspundă:

— A, eu nu ştiu nimic! Îşi avea treburile ei.

De câte ori plătea câte o datorie, Charles credea că de-acum s-a isprăvit cu ele. Dar apăreau altele, necontenit.

Ceru să i se plătească restanţele de onorarii pentru vechile vizite. I se arătară scrisorile pe care nevastă-sa le trimisese. Trebui atunci să ceară scuze.

Félicité purta acum rochiile doamnei; nu pe toate, căci Charles păstrase vreo câteva, pe care se ducea sa le vadă în odaia de toaletă, unde se încuia; Félicité avea aproape aceeaşi talie: de multe ori Charles, văzând-o de la spate, avea o iluzie şi striga:

— Oh, stai, stai!

Dar, de Rusalii, Félicité dispăru din Yonville, răpită de Théodore, furând tot ce mai rămăsese ca îmbrăcăminte.

Cam în timpul acela, doamna Dupuis-văduva avu onoarea să aducă la cunoştinţa lui Charles "căsătoria domnului Léon Dupuis, fiul ei, notar la Yvetot, cu domnişoara Léocadie Lebeuf din Bondeville". Printre cuvintele de felicitare pe care i le adresă, Charles scrise această frază:

"Ce mult s-ar fi bucurat biata mea soţie!"

Într-o zi când, rătăcind fără nici un scop anumit prin odăi, urcase până în podul casei, simţi sub pantof un cocoloş de hârtie fină. Îl desfăcu şi citi: "Curaj, Emma! Curaj! Nu vreau să-ţi nenorocesc viaţa." Era scrisoarea lui Rodolphe, căzută pe jos între lăzi, care rămăsese acolo şi pe care vântul furişat prin lucarnă o suflase pe uşă. Şi Charles rămase încremenit şi cu gura căscată, în acelaşi loc unde odinioară, şi mai albă la faţă decât el, Emma, disperată, voise să moară. În cele din urmă, pe pagina a doua, jos, descoperi un *R* scris mărunt. Cine să fie? Îşi aminti de vizitele dese ale lui Rodolphe, de brusca lui dispariţie şi de aerul jenat pe care-l avusese când l-a întâlnit de două-trei ori după aceea. Dar tonul respectuos al scrisorii îl amăgi.

"Poate că s-au iubit platonic", îşi spuse el..

De altfel, Charles nu era dintre cei care adâncesc lucrurile; sta la îndoială în faţa probelor, şi gelozia lui şovăitoare se pierdu în durerea-i fără margini.

"Trebuie să fi fost adorată", îşi spunea el. Cu siguranţă că toţi bărbaţii o doriseră. Din cauza asta îi păru şi mai frumoasă; şi-n el născu o dorinţă de fiecare clipă, o dorinţă furioasă, care-i înflăcăra disperarea şi care era nemărginită pentru că acum nu se mai putea împlini.

Ca să-i placă Emmei, ca şi cum ea ar mai fi trăit, începu să aibă şi el preferinţele şi ideile ei; îşi cumpără cizme de lac şi luă obiceiul de-a purta cravate albe. Îşi dădea cu cosmetic pe mustăţi, şi ca şi ea, semnă polițe. Emma-l corupea de dincolo de mormânt.

Fu nevoit să-şi vândă argintăria, bucată cu bucată, apoi vându mobilele din salon. Toate odăile se descompletară: camera ei, însă, rămase ca şi altădată. Seara, după masă, se urca acolo. Împingea masa rotundă înaintea căminului şi apropia fotoliul *ei.* Se aşeza în faţa lui. Într-unul din sfeşnicele aurite ardea o lumânare. Lângă el, Berthe colora nişte stampe.

Bietul om suferea să o vadă atât de prost îmbrăcată, cu ghetuţele fără şireturi şi cu bluza ruptă până la şold, căci fetei în casă nici nu-i păsa de asta. Dar era atât de dulce, de drăguţă şi îşi înclina căpşorul cu atâta graţie, lăsând să-i cadă pe obrajii roz tot păru-i blond, că-l copleşea o nemărginită desfătare — plăcere amestecată cu amărăciune, ca acele vinuri prost făcute care au un miros de răşină. Îi dregea jucăriile, îi făcea din carton păpuşi pe sfori, sau cosea la loc burta crăpată a păpuşilor. Apoi, dacă dădea cu ochii peste besacteaua de lucru, de-o panglică rătăcită sau chiar de-un ac rămas în vreo crăpătură a mesei, rămânea pe gânduri şi părea atât de trist, că se întrista şi ea.

Nimeni nu mai venea să-i vadă; căci Justin fugise la Rouen, unde se făcuse băiat de băcănie, iar copiii spiţerului veneau din ce în ce mai rar la fetiţă. Domnul Homais, având în vedere deosebirea condiţiilor lor sociale, nu se mai sinchisea de prietenia lor.

Orbul, pe care nu izbutise să-l vindece cu pomada lui, se întorsese pe colina Bois-Guillaume, unde atâta a istorisit călătorilor cum farmacistul n-a izbutit să-l lecuiască, încât Homais, când se ducea la oraş, se ascundea după perdelele diligenţei, ca să nu mai dea cu ochii de el. Îl ura de moarte; şi, în interesul propriului său renume, voind să scape de el cu orice chip, porni împotriva orbului un atac indirect, în care se vedeau şi profunzimea inteligenţei lui, şi ticăloşia vanităţii sale.

Timp de şase luni în şir puteai citi în *Fanal de Rouen* articole de felul acesta:

"Toți cei care se îndreaptă spre mănoasele meleaguri ale Picardiei au observat, fără îndoială, pe colina Bois-Guillaume un nenorocit atins de o groaznică plagă facială. Te plictiseşte, nu te lasă-n pace şi stoarce un adevărat impozit de la călători. Mai suntem oare pe vremea monstruoasă a evului mediu, când se îngăduia vagabonzilor să-şi arate prin piețele noastre publice lepra şi scrofuleie aduse din cruciade?"

Sau:

"Cu toate legile contra vagabondajului, împrejurimile marilor noastre oraşe continuă să fie bântuite de bande de cerşetori. Îi vezi umblând câte unul, şi aceştia nu sunt, poate, cei mai puțin periculoşi. Ce fac edilii noştri?"

Pe urmă, Homais născocea tot felul de întâmplări:

"Ieri, pe colina Bois-Guillaume, un cal sperios..." şi urma istorisirea unui accident întâmplat din pricina orbului.

Şi lucră aşa de bine, încât orbul fu pus la bască. Dar îi dădură drumul. Orbul îşi începu iar meseria. Homais începu iar şi el. O adevărată luptă! Homais ieşi învingător, căci inamicul său fu condamnat la internare pe viață într-un azil.

După izbânda asta, prinse curaj; şi din ziua aceea n-a mai fost în district câine călcat, şură arsă, femeie bătută, pe care să nu le fi adus de îndată la cunoştință publicului, mereu călăuzit de dragostea de progres şi ura contra preoților. Făcea comparații între şcolile primare şi călugării ignorantini, scoțând la iveală superioritatea celor dintâi; cu ocazia unei danii de o sută de franci făcută bisericii, amintea de Noaptea Sfântului Bartolomeu şi dădea pe față abuzuri, umplea lumea cu vorbe de duh. Aşa le spunea el. Homais săpa pe unul şi pe altul: devenea periculos.

Cu toate acestea, se înăbuşea în limitele strâmte ale jurnalismului, şi în curând simți nevoia să scrie o carte, o operă! Alcătui atunci o *Statistică generală a cantonului Yonvitte, urmată de observații climatologice,* şi statistica îl împinse spre filozofie. Se ocupă de probleme mari: de problema socială, de moralizarea claselor sărace, de pisciculturâ, de cauciuc, de căile ferate etc. Ajunse să-i fie ruşine că-i burghez. *Făcea pe artistul,* fuma! îşi cumpără două statuete şic, *"Pompadour",* ca să-şi împodobească salonul.

Nu se lăsă de farmacie, dimpotrivă! Se ținea la curent cu descoperirile. Urmărea intensa circulație a ciocolatei. A fost primul care a adus *choca* şi *revalentia* în Sena Inferioară, îl apucă entuziasmul pentru lanțurile hidroelectrice "Pulvermacher"; şi chiar el începu să poarte unul; iar seara, când îşi scotea jiletca de flanelă, doamna Homais rămânea încremenită în fața spiralei de aur sub care soțul ei nici nu se mai vedea şi se simțea de doua ori mai înflăcărată pentru acest bărbat mai ferecat decât un scit şi strălucitor ca un mag.

Avu idei frumoase cu privire la monumentul Emmei. La început propuse un trunchi de coloană cu o draperie, după aceea o piramidă, apoi un templu al Vestei{57}, un fel de rotondă... sau mai degrabă ,,un morman de ruine". Şi, în toate planurile, Homais nu renunța nici în ruptul capului la salcia plângătoare, pe care o socotea drept simbolul nelipsit al tristeții.

Se duse cu Charles la Rouen, să vadă pietre mortuare la un antreprenor de pompe funebre, împreună cu un pictor, un anume Vaufrylard, prieten cu Bridoux, care tot timpul făcea calambururi. În sfârşit, după ce cercetă vreo sută de desene, spuse să-i facă un deviz şi se mai duse o dată la Rouen. Charles se hotărî pentru un mausoleu care, pe cele două fețe principale, trebuia să aibă "un geniu ținând o făclie stinsă".

Cât priveşte inscripția, Homais nu găsea nimic mai frumos decât: *Sta, viator!*{58} şi se opri la asta; îşi frământa mintea; repeta mereu: *Sta, viator!* în sfârşit, găsi: *Amabilem conjugem calcas!*{59} care fu acceptat.

Ciudat e că Bovary, deşi se gândea mereu la Emma, o uita; şi era disperat că această imagine îi fuge din minte, cu toate sforțările pe care le făcea ca s-o păstreze. Totuşi, în fiecare noapte o visa; avea totodată acelaşi vis: se apropia de ea, dar când ajungea s-o strângă în brațe, se desfăcea ca putredă în brațele lui.

Timp de o săptămână fu văzut intrând în fiecare seară în biserică. Chiar Bournisien îi făcu două-trei vizite, apoi nu mai veni. De altfel, individul apucase calea intoleranței, a fanatismului, spunea Homais; tuna şi fulgera contra spiritului secolului, şi la fiecare cincisprezece zile nu uita niciodată să istorisească la predică agonia lui Voltaire, care, după cum se ştie, a murit mâncându-şi excrementele.

În ciuda traiului său foarte socotit, Bovary era departe de a-şi putea plăti vechile datorii. Lheureux nu mai voi să preschimbe nici o poliță. Sechestrul bătea la uşă. Atunci ceru sprijinul mamei lui, care consimți să-şi ipotecheze averea,

formulând însă o mulțime de imputări împotriva Emmei; dar, în schimbul acestui sacrificiu, cerea un şal care scăpase prăpădului făcut de Félicité. Charles nu vru să i-l dea; se certară.

Maică-sa făcu primii paşi spre împăcare, propunându-i să ia fetița la dânsa, ca s-o mai ajute în casă. Charles consimți. Dar în clipa plecării, nu avu curajul. Atunci urmă o ruptură definitivă, totală.

Pe măsură ce nu mai ținea la nimeni, se apropia tot mai mult de copila lui. Totuşi, ea-l îngrijora; căci câteodată tuşea şi avea pete roşii pe umerii obrajilor.

Peste drum, se lăfăia, înfloritoare şi veselă, familia farmacistului, pe care tot ce-i pe lumea asta contribuia s-o facă fericită. Napoleon îi ajuta la laborator, Athalie îi împletea o bonetă grecească, Irma tăia bucăți rotunde de hârtie de pus pe borcanele cu dulceață, iar Franklin recita pe nerăsuflate tabla lui Pitagora. Homais era cel mai fericit tată, cel mai norocos, dintre oameni.

Eroare! Îl rodea o ambiție surdă: Homais dorea să aibă Crucea de Onoare. Titluri avea destule:

1) De a se fi distins în timpul holerei printr-un devotament fără margini; 2) *de a fi publicat, pe cheltuiala mea, diferite opere de folos obştesc, precum...* (şi pomenea memoriul lui, intitulat *Despre cidru, despre fabricația şi efectele lui;* plus, observațiuni asupra păduchelui de copaci, trimise Academiei; volumul lui de statistică, şi până şi teza lui de farmacist); *fără a mai pune la socoteală că* sunt *membru al mai multor societăți savante* (era membru numai la una)!

În sfârşit, zicea e!, întorcându-se pe loc, chiar dacă n-ar fi fost decât că m-am evidențiat la incendii!

Atunci Homais începu să se pună bine cu stăpânirea. Îi aduse pe ascuns domnului prefect mari servicii în alegeri. În cele din urmă, se vându, se prostituă. Adresă chiar suveranului o petiție, prin care îl ruga *să-i facă dreptate;* când vorbea de el, spunea *bunul nostru rege* şi-l compara cu Henric al IV-lea.

Şi, în fiecare dimineață, spițerul se repezea la ziar, să vadă, dacă nu l-a decorat; nu-l decorase. În sfârşit, nemaiputându-se stăpâni, puse să-i deseneze în grădină un strat de iarbă închipuind steaua de onoare, cu două dungi întortocheate de iarbă, care plecau din vârf, în chip de panglică. Se plimba împrejurul ei cu brațele încrucişate pe piept, meditând asupra neghiobiei guvernului şi a lipsei de recunoştință a oamenilor.

Din respect sau dintr-un fel de senzualitate care îl făcea să

nu se pripească în cercetările lui, Charles nu deschisese încă despărțitura secretă a unui birou de palisandru la care scria Emma de obicei. Dar, în sfârşit, într-o zi se aşează în faţa lui, întoarse cheia şi apăsă pe arcul care-l deschidea. Toate scrisorile lui Léon erau acolo. De data asta, nici o îndoială! Le citi pe nerăsuflate până la ultima, scotoci prin toate colțurile, prin toate mobilele, prin toate sertarele, pe după dulapuri, plângând, urlând, pierdut, nebun. Dădu peste o cutie; o desfundă izbind cu piciorul în ea. Portretul lui Rodolphe îi sări drept în faţă printre bilețele dulci, răvăşite.

Lumea se mira văzându-l descurajat. Nu mai ieşea, nu mai primea pe nimeni, nu mai voia nici să-şi vadă bolnavii. Se zvoni că *se-nchidea să bea.*

Uneori, însă, câte un curios se urca pe gardul de mărăcini al grădinii şi rămânea înmărmurit zărind pe omul acela cu barbă lungă, îmbrăcat cu nişte haine murdare, ca un sălbatic, şi care umbla de colo până colo, plângând.

Vara, în fiecare seară, îşi lua cu el fetița şi o ducea la cimitir. Se întorcea după căderea nopții, când în piață nu mai era lumină decât la lucarna lui Binet.

Voluptatea durerii lui nu era însă desăvârşită, căci nu avea în jur pe nimeni care să i-o împărtăşească; şi începu să se ducă la tuşa Lefrançois, ca să poată, vorbi de *ea.* Dar hangiței îi intra pe-o ureche şi-i ieşea pe cealaltă, având, ca şi dânsul, necazurile ei, căci domnul Lheureux deschisese în fine "Favoriții comerțului", iar Hivert, care se bucura de mare faimă prin felul lui de-a face comisioanele, cerea să i se mărească leafa, amenințând că altfel se angajează "la concurență".

Într-o zi, ducându-se la iarmarocul de la Argueil ca să-şi vândă calul — tot ce-i mai rămăsese — îl întâlni pe Rodolphe. Îngălbeniră amândoi când dădură cu ochii unul de altul. Rodolphe, care nu trimisese decât o carte de vizită, bolborosi mai întâi câteva scuze, dar pe urmă prinse curaj şi chiar împinse cutezanța (era o zi de august foarte călduroasă) până acolo încât să-l poftească la cârciumă să ia o sticlă de bere.

Stând rezemat în coate în faţa lui, îşi tot mozolea trabucul în gura vorbind, iar Charles sta dus pe gânduri înaintea acestui chip pe care Emma-l iubise. I se părea că vede ceva de-al ei. Era ca o vrăjitorie. Ar fi vrut să fie el bărbatul acela.

Celălalt continua să vorbească despre agricultură, despre vite, îngrăşăminte, umplând cu fraze banale momentele în care s-ar fi putut strecura o aluzie. Charles nu-l asculta; Rodolphe băgă de seamă şi urmărea în mişcările feței lui perindarea amintirilor. Faţa aceea se înroşea încetul cu încetul, nările-i

palpitau repede, buzele-i tremurau; veni chiar o clipă când Charles, plin de-o mânie cumplită, se uită țintă la Rodolphe, care, cuprins de-un fel de spaimă, tăcu. Dar pe fața lui Charles apăru imediat aceeaşi jalnică oboseală.

— Nu vă port nici o duşmănie, zise el.

Rodolphe rămase mut. Şi Charles, cu capul în mâini, repetă cu o voce stinsă şi cu accentul resemnat al durerilor nemărginite:

— Nu. Nu vă mai port nici o duşmănie! Adăugă chiar o vorbă mare, singura pe care a spus-o vreodată: Fatalitatea-i de vină!

Rodolphe, cel care îndrumase această fatalitate, îl găsi prea bleg pen-tru un om în situația lui, ba chiar comic şi cam josnic.

A doua zi Charles se duse să stea pe bancă în chioşc. Raze de lumină treceau printre ostrețe; frunzele de viță îşi aruncau umbra pe nisip, iasomia îmbălsăma, cerul era albastru, cantaridele bâzâiau în jurul crinilor înfloriți, şi Charles se simțea înăbuşindu-se ca un adolescent sub valurile nedesluşite de dragoste care-i umpleau inima îndurerată.

La ora 7, micuța Berthe, care nu-l văzuse toată după-amiaza, veni să-l ia la masă.

Avea capul răsturnat pe spate, rezemat de perete, ochii închişi, gura deschisă şi ținea în mână o şuviță lungă de păr negru.

— Tată, vino odată! zise ea.

Şi, crezând că vrea să se prefacă, să se joace cu ea, îl împinse încetişor. El căzu jos. Murise.

După treizeci şi şase de ore, chemat de spițer, domnul Canivet veni în grabă. Îi făcu autopsia şi nu găsi nimic care să dea de bănuit.

După ce totul fu vândut, rămaseră doisprezece franci şi şaptezeci şi cinci de bani, cu care s-a plătit drumul domnişoarei Bovary până la bunică-sa; bătrâna muri chiar în anul acela; moş Rouault fiind paralizat, pe fetiță o luă o mătuşă. Mătuşa e săracă, şi, ca să-şi câştige existența, o trimite la o filatură de bumbac.

De la moartea lui Bovary, trei medici s-au perindat prin Yonville, fără să poată reuşi vreunul, aşa de tare i-a lucrat dintru început domnul Ho-mais. Are o clientelă straşnică; autoritățile îl cruță, iar opinia publică îl protejează.

Acum, de curând, a primit Crucea de Onoare.

{1} În latină, cuvinte amenințătoare pronunțate de Neptun *(Eneida* 1, 135) împotriva vânturilor dezlănțuite, şi care exprimau, în gura unui zeu, mânia.
{2} Sunt ridicol (lat.).
{3} Filozof scit (secolul al VI-lea î.e.n.).
{4} Joc vechi: într-un con de lemn cu mai multe găuri erau fixate pene, apoi se arunca în sus cu rachete.
{5} *Pierre-Jean de Béranger* (1780-1857), poet francez, democrat şi patriot, duşman neîmpăcat al monarhiei, al nobilimii şi al clerului.
{6} Joc care consta în a da jos, cu o bilă ca de biliard, un dop pe care erau aşezate monede.
{7} Tip de cabrioletă uşoară, cu două locuri, pe două roți.
{8} Roman de Bernardin de Saint-Pierre (1737-1814), care, potrivit manierei pastorale, prezintă iubirea inocentă în mijlocul naturii.
{9} *Loaise de la Vallière (La Baume Le Blanc)* (1644-1710), ducesă renumită prin frumusețea ei, favorita lui Ludovic al XIV-lea.
{10} *Spiritul creştinismului* de Chateaubriand.
{11} *Heloïe* (1101-1164), devenită celebră prin dragostea ei pentru Abélard.
{12} *Agnès Sorel* (1422-1450), supranumită *La Dame de Beauté,* după numele castelului *Beauté sur Marne* pe care i-l dăruise Carol al VII-lea, a cărui favorită era.
{13} *Feronnière (Frumoasa),* iubita lui Francisc I.
{14} *Clémence Isaure,* doamnă din Toulouse; a trăit în secolul al XV-lea.
{15} *Bayard (Fierre du Terrail)* (1473-1524), cavaler francez supranumit "Cavalerul fără frică şi fără prihană". A fost ucis în războiul dus de Franța împotriva oraşului Milano.
{16} *Noaptea Sfântului Bartolomeu* – măcelărirea hughenoților la Paris în noaptea de 23 spre 24 august 1572 (în ziua de 24 august se sărbătoreşte sfântul Bartolomeu).
{17} *Henric al IV-lea,* regele Franței (1553-1610), născut la Pau, în provincia Béarn.
{18} Stofă de lână, de culoare închisă, din care se confecționa altădată încălțăminte.
{19} *Marie-Joseph Sue* (1804-l857), scriitor francez, autorul romanului *Misterele Parisului.*
{20} Luare de sânge.
{21} Fragmentdin *Emile de* Jean-Jacques Rousseau
{22} *Delille (abatele Jaçques)* (1738-1813), poet francez, traducător din Vergiliu şi Milton.
{23} *Ventóse* – a şasea lună din calendarul republican, instituit în Franța după revoluția din 1789.
{24} *Războiul zeilor* – poem antireligios apărut în 1799, aparținând lui Parny de Forges (1753-1814).
{25} Almanah popular, foarte răspândit la țară de negustorii ambulanți.
{26} Roman de Victor Hugo.
{27} În limba franceză joc de cuvinte între *"mon Riboudet",* adică „Riboudet-ul meu" şi *"mont Riboudet"* (care se pronunță la fel) şi care înseamnă "muntele Riboudet".
{28} Aparat care, cu ajutorul unei camere obscure, fixează imaginile pe o placă de cupru argintată. A fost inventat de Daguerre, înainte de apariția aparatelor de fotografiat.
{29} *Cincinnatus (Lucius Quintus)* – celebru prin simplitatea şi austeritatea vieții sale. În 460, când a fost numit consul, lictorii romani care îi aduceau vestea l-au găsit lucrându-şi ogorul.

{30} *Diocletian* (aprox. 245–313), împărat roman; în 305 renunță la putere și se retrage la Salon (Iliria) unde se ocupă, în special, cu îngrijirea grădinii sale.
{31} Pentru merit egal (între doi concurenți) (lat.).
{32} *Loyola (Ignaccio)* (1491-1556), întemeietorul *Ordinului Iezuiților*. Numele lui a devenit sinonim cu fățărnicie, cruzime, ipocrizie.
{33} *Uncie* – veche unitate întrebuințată mai ales de farmaciști, egală cu 25 de grame.
{34} *Celsus* – celebru medic roman (secolul I) – autor al unui tratat de chirurgie.
{35} Aparat medical de tăiat tendoanele.
{36} Fiind de față, văzând (lat.).
{37} Intervenție chirurgicală asupra vezicii.
{38} Cu iubire în suflet (it).
{39} *Mancenillier* – copac ce creste in Antil și America Ecuatorială, zis și arborele-otrăvii sau arborele-morții.
{40} *To be or not to be, that is the question* – "A fi sau a nu fi, aceasta e întrebarea" (engl.), vers din cunoscutul monolog al lui Hamlet.
{41} *Maistre (Joseph-Marie)* (1753-1821), om de stat, scriitor și filozof francez, adversar al Revoluției franceze, adept al monarhiei și al papalității.
{42} Prin râs se biciuiesc moravurile (lat.).
{43} *Ştrengarul din Paris.*
{44} Tour de Nesle – turn construit la Paris pe malu! stâng al Senei, în secolul al XIII-lea; dărâmat în 1663.
{45} Prin muncă devii muncitor; fii atent la ceea ce faci (lat.).
{46} În ordinea lor, aceste cuvinte înseamnă: cocioabă, bordel, filfizon, șicos, cartier de cocote la Paris, o șterg de-aici, că m-am plictisit.
{47} Băutură făcută dn vin cu zahăr și scorțișoară.
{48} *Steuben Karl* (1788-1856), pictor german, ale cărui tablouri reprezintă, în special, scene sau personaje istorice *(Petru cel Mare, Întoarcerea hi Napoleon de pe Elba* etc).
{49} *Schopin (Henri-Frederic)* (1804-1880), fratele celebrului pianist și compozitor polonez Chopin; s-a ocupat cu pictura.
{50} Crucea – Legiunea de Onoare, decorație franceză instituită în 1802.
{51} Încrustată cu fire de argint sau de aur.
{52} Un medicament care conține opiu.
{53} Otravă făcută din seva anumitor arbori.
{54} În franțuzește, joc de cuvinte între *sang* – sânge și *sens* – simț, ambele cuvinte pronunțându-se la fel.
{55} Cel mai vechi spital din Paris.
{56} Instrument muzical, încolăcit în formă de șarpe.
{57} Zeița Vesta personifica focul sacru și era reprezentată printr-o femeie cu figura severă.
{58} Oprește-te, trecătorule! (Lat.)
{59} Calci pe iubita mea soție! (Lat.)